

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS MŰHELYVITÁRA

A kormányzat nélkül kormányzott terek és a dzsihádista hullámok
közötti kapcsolat Kelet-Afrikában

Pintér Tibor

Szeged, 2025.

A kormányzat nélkül kormányzott terek és a dzsihádisták hullámok közötti kapcsolat Kelet-Afrikában

Doktori (PhD) értekezés műhelyvitára

Készítette: Pintér Tibor

(Kézirat lezárva: 2025.03.01.)

Témavezetők:

Dr. habil. Szalai Anikó, PhD

Dr. habil. Marsai Viktor, PhD

Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Szeged, 2025.

SZTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Tartalomjegyzék

1. Bevezető	- 9 -
1.1. A kutatás keretrendszere	- 11 -
1.2. A disszertáció módszertana.....	- 13 -
1.3. A disszertáció célkitűzései és a felmerült nehézségek.....	- 17 -
1.4. A disszertáció forrásai, historiográfiai alapjai	- 21 -
2. A modern államtól a kormányzat nélkül kormányzott terekig	- 29 -
2.1. Modern állam kialakulásának elméleti háttere	- 29 -
2.2. A Montevideói Egyezmény	- 30 -
2.3. A modern államok intézményi és politikai jellemzői	- 32 -
2.4. Törékeny államiság kialakulása, kategóriái és a fogalom evolúciója	- 38 -
2.4.1. Állami sérülékenység kialakulásának okai.....	- 39 -
2.4.2 Törékeny államok	- 41 -
2.6.3.5. Törékeny államok korlátai	- 42 -
2.6.3.6. Fragile States Index, mint komplex példa a törékeny államokra	- 43 -
2.4.3. Bukott állam, mint a törékeny állam alfaja.....	- 45 -
2.4.4.1. Eseti példa a bukott államra: A KDK 1990-2003 között.....	- 47 -
2.4.4. Összeomlott állam, mint a bukott állam alfaja	- 48 -
2.7.5.1. Eseti példa az összeomlott államra: Szomália az 1990-es években	- 49 -
2.5. Kormányzat nélkül kormányzott terek	- 49 -
2.5.1. A kormányzat nélkül kormányzott terek elnevezés megalkotásának folyamata ..-	52 -
2.5.2. A kormányzat nélkül kormányzott terek ismérvei	- 53 -
2.5.3. Kormányzat nélkül kormányzott terek fajtái	- 57 -
2.6. Stig Jarle Hansen kategóriáinak továbbfejlesztése a SWOT analízis segítségével -	58 -
2.6.1. Titkos hálózat (Clandestine network)	- 60 -
2.6.2. Elfogadott jelenlét (Accepted presence).....	- 62 -
2.6.3. Félterületi jelenlét (Semi-territorial presence).....	- 64 -
2.6.4. Területi jelenlét (Territorial control)	- 66 -
3. Történeti előzmények és máig jelen levő tendenciák.....	- 67 -
3.1. A kelet-afrikai államiság a prekoloniális időszakban	- 68 -
3.1.1. A szuahéli partvidék története – egy összekötő nyelv születése.....	- 69 -
3.2. Kelet-Afrika a gyarmatosítás idején	- 71 -
3.3. Kelet-Afrika a függetlenség után.....	- 77 -

3.3.1. Változatlan földrajzi és állami elemek	- 78 -
3.3.2. A kül- és belpolitika közötti ambivalencia, autoriter rendszerek létrejötte ..	- 79 -
3.3.3. Külső hatalmak befolyása és a pénzügyi sajátosságok.....	- 80 -
3.3.4. Népeségrobbanás és az urbanizáció problémái.....	- 82 -
3.3.5. Népeségeloszlás és népeségnövekedés államszervezési problémái	- 84 -
3.3.5.1. Földrajzi kihívást jelentő államok	- 84 -
3.3.5.2. Hátországgal rendelkező államok.....	- 87 -
3.3.5.3. Kedvező adottságú államok.....	- 89 -
3.4. Kelet-Afrika hidegháború utáni általános tendenciái	- 90 -
3.4.1. A mozambiki polgárháború (1977-1992) és a hozzá vezető út	- 90 -
3.4.2. Szomáliai polgárháború (1991-2000-es évek) és a hozzá vezető út.....	- 93 -
3.4.3. Első (1996-1997) és második (1998-2003) kongói háború és a hozzájuk vezető út	- 96 -
3.4.4. Kelet-Afrika jelenlegi kihívásai.....	- 98 -
4. Kelet-afrikai dzsihádisták szervezetek	- 101 -
4.1. Al-Káida	- 103 -
4.1.1. Szudán az 1990-es években.....	- 103 -
4.1.2. Az al-Káida Szudánban 1992-1996 között	- 104 -
4.1.3. Állam által elfogadott jelenlét: az al-Káida Szudánban 1992-1996 között	- 109 -
4.2. A szomáliai al-Sabáb	- 111 -
4.2.1. Az al-Sabáb-hoz vezető út	- 112 -
4.2.2. Az al-Sabáb története 2006-2008 között	- 114 -
4.2.3. Az al-Sabáb, mint félterületi státuszú szervezet 2007-2008 között.....	- 118 -
4.2.4. Az al-Sabáb fejlődési csúcspontja, a 2009-2015 közötti időszak.....	- 121 -
4.2.5. Az al-Sabáb területi jelenléte 2009-2015 között.....	- 134 -
4.2.6. Az al-Sabáb 2016-tól napjainkig	- 139 -
4.2.7. Az al-Sabáb félterületi jelenléte 2016-tól napjainkig	- 144 -
4.3. A Szomáliai Iszlám Állam (ISS).....	- 148 -
4.3.1. Az Iszlám Állam vilájet rendszere.....	- 148 -
4.3.2. A Szomáliai Iszlám Állam 2015-től napjainkig.....	- 149 -
4.3.3. A Szomáliai Iszlám Állam titkos hálózati állapota 2015-től napjainkig	- 153 -
4.4. Az Iszlám Állam Közép-afrikai Tartománya (Islamic State Central Africa Province – ISCAP)	- 156 -
4.4.1. Észak-Kivu jellemzői	- 156 -
4.4.2. Az ADF-(NALU) létrejötte.....	- 157 -
4.4.3. Az ADF az elfogadott jelenlét állapotában 1995-1999 között.....	- 159 -

4.4.4. Az ADF a 2000-es évektől napjainkig.....	- 161 -
4.4.5. Az ADF a félterületi jelenlét állapotában	- 165 -
4.4.6. A mozambiki Cabo Delgado jellemzői, a biztonságpolitikai válsághoz vezető előzmények.....	- 169 -
4.4.7. Az ASWJ kialakulásának története a 2000-es évektől 2017 végéig.....	- 171 -
4.4.8. Az ASWJ, mint titkos hálózat 2010-2017 között	- 173 -
4.4.9. ASWJ története 2018-tól napjainkig.....	- 176 -
4.4.10. Az ASWJ félterületi jelenléte 2018-tól napjainkig	- 182 -
5. Következtetés	- 186 -
5.1. Milyen tényezők vezettek a kormányzat nélkül kormányzott terek létrejöttéhez Kelet-Afrikában?	- 186 -
5.2. A kormányzat nélkül kormányzott terek jelentős mértékben hozzájárulnak a dzsihadista mozgalmak kialakulásához és megerősödéséhez.	- 190 -
5.3. A dzsihadista szervezetek miként használják ki és mélyítik el a kormányzat nélkül kormányzott terek instabilitását?	- 191 -
5.4. A dzsihadista szervezetek számos államelméleti és közigazgatási elvet átemelnek a modern állami működésből, azonban azokat sajátos, kontextuálisan adaptált formában valósítják meg.....	- 198 -
5.5. A kormányzat nélkül kormányzott terek léte és a dzsihadista hullámok tevékenysége milyen kölcsönhatással van egymással?.....	- 201 -
5.6. A dzsihadista mozgalmak regionális szerveződése összefüggést mutat az adott térségben fennálló kormányzat nélkül kormányzott terek jelentős kiterjedésével... -	207 -
5.7. Milyen regionalizációs trendek figyelhetők meg a dzsihadista hullámokban és mi a különbség ezen hullámok között a területiség szempontjából?	- 209 -
5.8. A dzsihadista hullámok fejlődési dinamikája és jellemzői között jelentős eltérések figyelhetők meg, így e folyamat nem tekinthető homogénnek vagy lezártnak.	- 212 -
6. Irodalomjegyzék	- 214 -

Ábrajegyzék

1. ábra: A kelet-afrikai térség vizsgált zónája, saját ábrarajzzal kiegészítve.....	- 12 -
2. ábra: A Fragile States Index 12 indikátora, csoportosítva, saját szerkesztés.....	- 43 -
3. ábra: 2023-ban a kelet-afrikai államok FSI értékei indikátoronként lebontva, kiemelve a legrosszabb értéket országonként, saját szerkesztés.....	- 44 -
4. ábra: Dzsihádisták szervezetek területalapú kategorizálása és a saját szerkesztésű SWOT analízis általi jellemzése, saját szerkesztés.....	- 60 -
5. ábra: Afrikai gyarmatterületek 1914-ben.....	- 72 -
6. ábra: Afrikai államok elhelyezkedése és függetlenségük éve	- 76 -
7. ábra: A kelet-afrikai államok legnagyobb etnikumai százalékos arányban, saját szerkesztés.	- 78 -
8. ábra: A disszertációban vizsgált kelet-afrikai államok külső adósságállományának alakulása milliárd dollárban kifejezve, saját szerkesztés.....	- 82 -
9. ábra: Fővárosok lakosságának alakulása és százalékos arányuk az ország lakosságához, saját szerkesztés.....	- 84 -
10. ábra: A KDK népsűrűségi térképe 2020-as adatok alapján.	- 85 -
11. ábra: Szomália népsűrűségi térképe 2014-es adatok alapján.....	- 86 -
12. ábra: Kenya népsűrűségi térképe 2023-as adatok alapján.	- 88 -
13. ábra: Ruanda népességeloszlási térképe 2020-as adatok alapján.	- 89 -
14. ábra: A kláncsaládok földrajzi elhelyezkedése.	- 94 -
15. ábra: Kelet-afrikai államok GTI értékei 2012-2024 között, saját szerkesztés.....	- 99 -
16. ábra: Kelet-afrikai államok Corruptions Perceptions Index adatai 2015-2023 között, saját szerkesztés.....	- 101 -
17. ábra: Afrika Szarva térképe, kiemelve Luuq városa. 2011 előtti állapot, amikor még Dél-Szudán nem vált függetlenné..	- 106 -
18. ábra: Az Iszlám Bíróságok Szövetsége / Uniója területi kiterjedése 2006-ban.	- 113 -
19. ábra: Al-Sabáb területi kiterjedése (zöld) 2011 májusában..	- 121 -
20. ábra: AMISOM összetételének évenkénti alakulása 2007-2020 között.	- 129 -
21. ábra: al-Sabáb-bal szembeni terület visszaszerzések 2011-2012 között.	- 130 -
22. ábra: Az al-Sabáb legfontosabb városainak elvesztése 2011-2012 között, időrendben, röviden ismertetve jelentőségüket a szervezet számára.	- 131 -
23. ábra: Az al-Sabáb befolyási övezete 2016 októberében.	- 134 -
24. ábra: Az al-Sabáb által kontrollált területek (vörös) és a hozzá köthető erőszakos cselekmények 2022-ben.	- 140 -
25. ábra: Az al-Sabáb kiterjedése Afrika Szarván 2023 novemberében.....	- 143 -
26. ábra: Az al-Sabáb és az ISS harca Észak-Szomáliában.	- 152 -
27. ábra: A KDK közigazgatási térképe és a keleti tartományok.	- 156 -
28. ábra: Észak-Kivu térképe.....	- 157 -
29. ábra: Az ADF befolyási övezete 2021 január 1. - 2022. június 1. között.....	- 164 -
30. ábra: Mozambik térképe kiemelve Cabo Delgado tartományával.....	- 169 -
31. ábra: A magát muszlimnak valló népesség százalékos aránya Cabo Delgado kerületeiben.	- 170 -
32. ábra: Az ASWJ támadásainak helye 2017-2019 között Cabo Delgado etnikai térképének figyelembevételével.	- 176 -
33. ábra: Az ASWJ támadásainak helye és befolyási övezete 2023 decemberétől 2024 májusáig.....	- 182 -

Rövidítések jegyzéke

Rövidítés	Eredeti	Magyarul
ADF	Allied Democratic Forces	Szövetséges Demokratikus Erők
ADP	Administration of Distant Provinces	Távoli Tartományok Igazgatása
AFDL	Alliance des Forces Démocratiques pour la Libération du Congo-Zaïre	Demokratikus Erők Kongói Felszabadítási Szövetsége
AIAI	Al-Itihad Al-Islamiya	Iszlám Egység
AMISOM	African Union Mission in Somalia	Afrikai Unió Szomáliai Missziója
ARS	Alliance for the Re-liberation of Somalia	Szövetség Szomália Felszabadítására
ASWJ	Ahlu Sunnah wa-Jama'ah	A prófétai hagyomány és a gyülekezet hívei
ATMIS	African Union Transition Mission in Somalia	Afrikai Unió Szomáliai Átmeneti Missziója
CAST	Conflict Assessment System Tool	Konfliktusfelmérő Keretrendszer
CISLAMO	Conselho Islamico de Mocambique	Mozambiki Iszlám Tanács
CPI	Corruption Perceptions Index	Korrupció Érzékelési Index
EACRF	East African Community Regional Force	Kelet-afrikai Közösségi Regionális Erők
FADM	Forças Armadas de Defesa de Moçambique	Mozambiki Védelmi Erők
FARDC	Forces armées de la République démocratique du Congo	Kongói Demokratikus Köztársaság Fegyveres Erői
FGS	Federal Government of Somalia	Szomáliai Szövetségi Kormány
Frelimo	Frente de Libertação Moçambique	Mozambiki Felszabadítási Front
FSI	Fragile States Index	Törékeny Államok Indexe
GDP	General Directorate of Provinces	Tartományok Főigazgatósága
GPA	General Peace Agreement	Általános Békemegállapodás
GTI	Global Terrorism Index	Globális Terrorizmus Index
ICU	Islamic Courts Union	Iszlám Bíróságok Uniója
IED	Improvised Explosive Device	Házi készítésű robbanóeszköz
IS / ISIS	Islamic State (of Iraq and Syria)	(Iraki és Levantei) Iszlám Állam

ISCAP	Islamic State Central Africa Province	Iszlám Állam Közép-afrikai Tartománya
ISMP	Islamic State Mozambique Province	Iszlám Állam Mozambiki Tartománya
ISS	Islamic State in Somalia	Szomáliai Iszlám Állam
KDK	Kongói Demokratikus Köztársaság	Kongói Demokratikus Köztársaság
LRA	Lord's Resistance Army	Úr Ellenállási Hadserege
RDF	Rwanda Defence Force	Ruandai Védelmi Erők
Renamo	Resistência Nacional Moçambicana	Mozambiki Nemzeti Ellenállás
SADC	Southern African Development Community	Dél-afrikai Fejlesztési Közösség
SADF	South African Defence Force	Dél-afrikai Védelmi Erők
SAMIDRC	SADC Mission in the Democratic Republic of Congo	SADC Misszió a Kongói Demokratikus Köztársaságban
SAMIM	SADC Mission in Mozambique	SADC Missziója Mozambikban
SNA	Szomáliai Nemzeti Hadsereg	Szomáliai Nemzeti Hadsereg
SPLM	Sudan People's Liberation Movement	Szudáni Népi Felszabadítási Mozgalom
SWOT	Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats	Erősségek, Gyengeségek, Lehetőségek, Veszélyek
M23	March 23 Movement	Március 23-a Mozgalom
MONUSCO	Mission de l'Organisation des Nations Unies pour la stabilisation en République démocratique du Congo	ENSZ Kongói Demokratikus Köztársaságbeli Stabilizációs Missziója
MTM	Madina at Tauheed Wau Mujahedeen	Egyistenhit városa, akik ezt megerősítik
MYC	Muslim Youth Center	Muszlim Ifjúsági Központ
NALU	National Army for the Liberation of Uganda	Ugandai Nemzeti Felszabadítási Hadsereg
NIF	National Islamic Front	Nemzeti Iszlám Front
NPM	New Public Management	Új Köszolgálati Menedzsment

PAIC	Popular Arab and Islamic Conference	Népi Arab és Iszlám Konferencia
PMC	Private Military Company	Katonai magánvállalat
TFG	Transitional Federal Government	Átmeneti Szövetségi Kormány
TNG	Transitional National Government	Átmeneti Nemzeti Kormány
UIR	Unidade de Intervenção Rápida	Gyorsreagálású Egység
UMFF	Uganda Muslim Freedom Fighters	Ugandai Muszlim Szabadságharcosok Csoportja
UMSC	Uganda Muslim Supreme Council	Ugandai Muszlim Legfelsőbb Tanács
UNITAF	Unified Task Force	Egységes Munkacsoport
UNOSOM	United Nations Operation in Somalia	Egyesült Nemzetek Szomáliai Művelete
WNBF	West Nile Bank Front	Nyugat-Nílus Parti Front

„Egy olyan világban, amely egyre inkább összekapcsolódik, a nemzetközi állami rendszer csak annyira erős, mint a leggyengébb láncszemei.”
Condoleezza Rice, 2008.¹

1. Bevezető

Ahogy az USA korábbi külügyminisztere utalt rá, a nemzetközi közösség nem hagyhatja figyelmen kívül ezeket a leggyengébb láncszemeket, amik közül sajnos jónéhány található meg Afrikában. Ezen belül a kormányzat nélkül kormányzott terek és Afrika együttes vizsgálata egyre nagyobb jelentőséggel bír a különféle szereplők számára. A kontinens nem csupán kiemelkedő ritkafém- és nyersanyagkészletei miatt került a globális politika és a gazdaság figyelmének középpontjába, hanem az egyes részein uralkodó instabilitás és fegyveres konfliktusok jelentette kihívások miatt is. Habár a nemzetközi sajtóban elsősorban a Száhel-övezet biztonsági helyzete dominál, a szubszaharai Afrika keleti régiója sem hagyható figyelmen kívül, hiszen a Száhelben tapasztalható instabilitás strukturális okai itt is jelen vannak. Amennyiben ezekre a jelenségekre a nemzetközi közösség nem reagál megfelelően, az afrikai államiság problémáinak megoldása tovább várat magára.

Az Európai Unió számára Afrika történelmi és geopolitikai okokból mindig is kulcsszerepet töltött be. Az orosz-ukrán konfliktus tovább erősítette ezt a kapcsolatot, mivel a fosszilis energiahordozók diverzifikálásának kényszere miatt egyre több európai állam keres alternatív beszerzési forrásokat Afrikában. Ennek egyik példája a nemrég felfedezett mozambiki földgázmezők kiaknázása, amelytöbbek között az EU energiaellátási biztonságát hivatott erősíteni. Magyarország számára is fontossá vált Afrika, amely a diplomáciai, gazdasági és kulturális kapcsolatok bővülésében is megmutatkozik.

A kormányzat nélkül kormányzott terek fogalma az USA tudományos diskurzusaiban az ezredfordulót követő években került előtérbe, különösen a 2001. szeptember 11-i terrortámadás következtében. A koncepció arra keresett választ, hogy a nemzetközi dzsihádisták szervezetek miként képesek rejtőzködni és működni az állami ellenőrzés gyenge pontjain. A jelenség napjainkban ismét aktuálissá vált, különösen a száheli és kelet-afrikai térségben, ahol az olyan dzsihádisták szervezetek, mint az al-Sabáb vagy az Iszlám Állam helyi fiái egyre nagyobb teret nyernek. Ezek a szervezetek nem csupán az adott térség biztonsági helyzetét befolyásolják, hanem Európára is hatással vannak, közvetlen terrorfenyegetés, valamint az illegális migrációt generáló tényezők formájában.

A kormányzat nélkül kormányzott terek jelensége azonban nem kizárólag Afrikára vagy a Közel-Keletre korlátozódik. A fejlett országok nagyvárosaiban is megfigyelhetők olyan területek, amelyek a helyi kormányzatok ellenőrzésétől részben függetlenül működnek. Ezen terek megléte különösen problematikus lehet a jövőben, akár Európában is kialakulhatnak ilyen terek, ahol a politikai és gazdasági instabilitás táptalajt biztosíthat az erőszakos szervezetek számára.

¹ Remarks At the Civilian Response Corps Rollout 2008.

Migrációs szempontból az Európai Unió hivatalos álláspontja szerint a problémát helyben kell kezelni, nem pedig az EU határain belül. A kormányzat nélkül kormányzott terek fennállása azonban a migráció egyik kulcsfontosságú kiváltó tényezője, hiszen ezek a területek gyakran biztonsági fenyegetéseket, kaotikus viszonyokat és megélhetési bizonytalanságot eredményeznek. Ennek megértése és kezelése elengedhetetlen a hatékony nemzetközi fellépés érdekében, amelyhez elengedhetetlen a térség részletes feltérképezése, a történelmi előzmények vizsgálata és a dzsihádisták szervezetek működési mechanizmusainak elemzése.

A témával kapcsolatos kutatási érdeklődésem gyökerei közel egy évtizedre nyúlnak vissza, amikor a Honvéd Tudományos Kutatóhely szakmai gyakornokaként Szomália országismertetőjével kapcsolatban végeztem kutatásokat. A térség sajátos társadalmi struktúrája, stratégiai jelentősége, valamint a nemzetközi közösség fokozódó érdekeltsége inspirációt nyújtott a későbbi kutatómunkámhoz. E tudományos elköteleződés egyik mérföldköve volt, amikor mesterszakos hallgatóként a 2019-es Országos Tudományos Diákköri Konferencián (OTDK) különdíjat nyertem, dolgozatomban az al-Sabáb szervezet és a klánrendszer közötti összefüggéseket vizsgálva. A konferencia-részvételek során a szakmai diskurzusok megerősítettek abban, hogy a Szomáliával kapcsolatos kutatások relevanciával bírnak, különös tekintettel arra, hogy a térség geopolitikai helyzetéből adódó kihívások közvetett módon a nemzetközi közösségre is hatást gyakorolnak.

Ezen időszak alatt ismerkedtem meg későbbi témavezetőmmel, Marsai Viktorral, aki a térség elismert szakértője. Kutatási irányomat nagyban befolyásolta az általa képviselt szemlélet, amely a dzsihádisták szervezetek vizsgálatát makrorégiós szinten tartja szükségesnek Kelet-Afrikában. Míg a nyugat-afrikai dzsihádisták csoportok destabilizációs potenciálja miatt kiemelt figyelmet kaptak a szakirodalomban, a kelet-afrikai erőszakszervezetek – az al-Sabáb kivételével – kevésbé voltak feltérképezve. E hiányosság felismerése vezette elhatározásomat, hogy doktori tanulmányaim keretében ezt a kutatási területet mélyrehatóan vizsgáljam. Kutatásom során meghatározó szerepet játszott Stig Jarle Hansen: *Horn, Sahel and Rift – Fault-lines of the African Jihad* című könyve, amely a dzsihádisták szervezetek területi irányítási kategorizálására vállalkozott. Ez a megközelítés megerősítette azt az elképzelésemet, hogy ezek az entitások megfelelő módszertani keretek alkalmazásával rendszerszinten is értelmezhetők. Azonban egyre inkább nyilvánvalóvá vált számomra, hogy az objektivitás megőrzése érdekében kritikai szemléletet is szükséges alkalmazni, így doktori kutatásomban e mű elemzésekor is ezt az elvet követtem.

A doktori kutatásom során alkalmazott egyik innovatív megközelítés a SWOT-analízis bevezetése volt a dzsihádisták szervezetek működésének értelmezésére. Közgazdasági tanulmányaim során a menedzsmenttudományokban gyakran alkalmazott SWOT-elemzés módszertanát megismerve arra a következtetésre jutottam, hogy ez a modell egyedülálló módon adaptálható a dzsihádisták szervezetek működésének vizsgálatára is. E szervezetek ugyanis számos tekintetben vállalkozásszerű struktúrával rendelkeznek, így működésüket ilyen szemszögből is érdemes elemezni. Kutatásaim során fogalmazódott meg a kormányzat nélkül kormányzott terek (ungoverned spaces) koncepciója, amely a térség állami törékenységgel kapcsolatos vizsgálódásaimhoz kapcsolódik. A biztonságpolitikai szakirodalom feltérképezése során a gyakran említett hatalmi vákuumok és az állami ellenőrzés gyengeségének összefüggései kiemelt szerepet játszanak a dzsihádisták szervezetek fennmaradásában. E szervezetek működése ugyanis jelentős mértékben épít az állami intézményrendszer hiányosságaira, kihasználva azokat bázisterületeik kialakítására és működtetésére. A Szomália és Kelet-Afrika iránti érdeklődésem, valamint a biztonságpolitikai alpművek és az állami kontroll mechanizmusainak vizsgálata végül egy

összehasonlító kutatáshoz vezetett. Disszertációm célja, hogy hozzájáruljon a dzsihadista szervezetek működésének mélyebb megértéséhez, valamint új elemzési kereteket kínáljon ezen szervezetek hatalmi és dinamikájának feltérképezésére.

1.1. A kutatás keretrendszere

A kutatás során feltáruló kihívások közül a legszembetűnőbb a földrajzi behatárolás problémája. Nem létezik egy általánosan elfogadott, egységes modell arra vonatkozóan, hogy mely régiók vagy leegyszerűsítve mely államok tartoznak e térséghez. Tetlák Örs is érinti ezt a dilemmát, ugyanis számos ország esetében az ENSZ és az Afrikai Unió eltérő besorolást alkalmaz az országok földrajzi elhelyezkedése szerint. Például Mozambikot az ENSZ Kelet-Afrikához sorolja, míg az Afrikai Unió Dél-Afrikaként kategorizálja.²

A kutatás és a téma biztonságpolitikai aspektusának vizsgálatakor nem lehet figyelmen kívül hagyni a regionális biztonsági komplexumokat és azok meghatározásának jelentőségét. Marsai Viktor egy viszonylag széles értelemben vett kelet-afrikai biztonságpolitikai komplexumot vázol fel, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy ennek egzakt meghatározása rendkívül összetett és problematikus. Kiemeli, hogy az 1990-es években Barry Buzan szektorális elmélete még viszonylag korlátozott számú afrikai államot ölelt fel a makrorégióban, elsősorban Afrika Szarvát és Szudánt. Az idő előrehaladtával és a határokon átnyúló problémák eszkalálódásával, mint a dzsihadista szervezetek térnyerése, a kalózkodás, vagy a természeti katasztrófák, az addig meghatározott regionális biztonsági komplexum határai elmosódtak, és a globális kihívások előtérbe kerültek. A dzsihadizmus terjedése, amely nem ismer államhatárokat, szükségessé teszi a lehető legtágabb biztonságpolitikai komplexum értelmezését, amely Kelet-Afrikára alkalmazható. E megközelítés alapján a szubszaharai térségben egy északnyugat–délkelet irányú tengely húzható meg, amely Mozambiktól kiindulva érinti a Kongói Demokratikus Köztársaság (KDK) keleti régióját.³

Ez jelzi a dzsihadista csoportok regionalizációját, ami sajnos folyamatosan bővül, így a földrajzi behatárolás a működési területükkel összhangban kerül meghatározásra. Az alábbi térkép és rárajzolt formák mutatják azt a makrorégiót, amiről a kutatás szól. A négy dzsihadista hullám egy viszonylag nagy régiót zár be, amely államaira közvetlen vagy közvetett módon, de hatással van a dzsihadista szervezetek által okozott fenyegetés. Jól látható öt halmaz, amelyek a dzsihadista hullámokhoz, azaz a szervezetek befolyási övezeteihez kapcsolódnak, és ezek vonalakkal lettek összekötve, így definiálva a kutatás zónáját. Azonban a térkép értelmezéséhez további pontosítás szükséges, különösen a dzsihadista hullámok meghatározása és elméleti keretbe helyezése terén, hogy a kutatási térkép egyértelműbb képet nyújtson. Ezeknek a hullámoknak az alapját a dzsihadista szervezetek közötti különbségek adják, melyek időbeli, ideológiai és térbeli dimenziókban nyilvánulnak meg. Közös vonás azonban, hogy alapvetően olyan transznacionális szervezetekről van szó, amelyek működése elsősorban mikrorégiós dinamikákhoz kapcsolódik.

² Tetlák 2022. 4-5.

³ Marsai 2019a 77-81.

1. ábra: A kelet-afrikai térség vizsgált zónája, saját ábrarajzzal kiegészítve.

Forrás: Africa Map: Interactive & Printable Maps & Alphabetical Country List 2024.

Az első hullám az al-Káida megjelenését tükrözi, amely az 1990-es években Szudánban jelent meg, így meghatározva a későbbi dzsihádisták térnyerését. Az első hullám befejeződését az 1996-os kivonulás jelzi, bár az al-Káida öröksége továbbra is jelentős hatást gyakorolt a térségre. A térképen ez a jelenség bordó színnel van ábrázolva Szudán fővárosának körzetében, jelezve, hogy a szervezet az adott állammal kooperációban működött. Fontos hangsúlyozni, hogy ez az ábrázolás csupán szemléltető jellegű, nem pedig a szervezet tényleges befolyási övezetét mutatja, inkább a szervezet fontosságát, a központi kormányzat befolyására gyakorolt hatását, valamint a kelet-afrikai térségben betöltött veszélyforrás szerepét szimbolizálja. Meg kell jegyezni, hogy ez az értékelés a kutatás során elért eredmények szubjektív interpretációját is tükrözi.

A második hullám az al-Káida fiájának, az al-Sabábnak a megjelenését jelöli, amelynek működési központja Szomáliában található. A térképen piros körrel van jelölve, hangsúlyozva, hogy az al-Sabáb országhatárokat átnyúló működést folytat. Jelenléte különösen jelentős volt Kenyában az elmúlt másfél évtized során, ahol támadásokat hajtott végre. Bár a térségben több szervezet is megjelent, például Kenyában, Tanzániában vagy Szomáliában, kizárólag az al-Sabáb kerül részletes bemutatásra, mivel ezek a szervezetek viszonylag hamar integrálódtak a struktúrájába. Ezen szervezetek külön-külön történő vizsgálata torzíthatná a hullámok egységes értelmezését, mivel működésük gyakran kisebb, töredezett periódusokra osztható, és nehezen különválasztható az al-Sabáb hálózatától. Mindazonáltal a szervezetet a regionalizáció egyik legfontosabb képviselőjeként kezeltem a kutatás során.

A harmadik hullám azon Iszlám Állam filiákat foglalja magában, amelyek akkor váltak egyértelműen a vilájet rendszer részévé, amikor az Iszlám Állam már rendelkezett meghatározott területi kontrollal, és kevésbé fókuszált a távoli területekre. A vizsgált térségben csak az Iszlám Állam Szomáliában (Islamic State in Somalia – ISS) működő

szervezete illeszkedik ebbe a kategóriába, amely a térképen zöld színnel szerepel az ország északi sarkában.

Az utolsó, negyedik hullám azon szervezeteket tartalmazza, amelyek az Iszlám Állam erősen hanyatló, területeit elvesztő időszakában integrálódtak a struktúrájába. Ekkor jött létre az Iszlám Állam Közép-afrikai Tartománya (Islamic State Central Africa Province – ISCAP), ami két szervezetből áll, egy kongói és egy mozambiki entitásból, amelyek a térképen kékkel vannak ábrázolva. Így a negyedik hullám esetében öt különböző terület jelenik meg, ellentétben az előző hullámokkal. A harmadik és negyedik hullám közötti lényeges különbséget az jelenti, hogy az Iszlám Állam átalakította a vilajet rendszerét, így hangsúlyosabbá váltak a tőle távol eső, de hűséges szervezetek, valamint a belépési küszöb is alacsonyabbá vált a korábbi évekhez képest.

A térképpel kapcsolatban ki kell emelni, hogy az összekötő vonalak a negyedik hullámot kivéve nem jelölnek semmiféle kapcsolatot vagy szoros együttműködést, csupán a területek összekötése szemlélteti az általuk bezárt területeket, illetve a benne lévő országok érintettségét. Mint látható számos befolyásoló körülmény áll fenn, amit ki kellett venni a közérthetőség miatt. Hullámonként az alábbi országok kerülnek a kutatási területbe. Az elsőnél Szudán és Szomália az elsődleges, de Etiópia, Dél-Szudán, Kenya és Tanzánia is említésre kerül. A másodiknál Szomália a legfontosabb, de Etiópia, Kenya, Tanzánia és Uganda a fejezet részét fogja képezni. A harmadiknál szintén Szomália a legfontosabb, érintőlegesen Etiópia és Dzsibuti is képbe kerül. Az utolsó hullám esetében a legfontosabb a KDK és Mozambik, de másodsorban számos állam működésére hatással van, ABC sorrendben az alábbiak: Burundi, Ruanda, Uganda, Tanzánia, Malawi. Fontos megemlíteni a Dél-afrikai Köztársaságot, ami az utolsó hullámra reagálva jelentős számú egységeket küldött a térségbe a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség (Southern African Development Community - SADC) nevében.

A korlátokkal kapcsolatban fontos kiemelni az időbeli korlátot. A kutatás igyekszik a lehető legfrissebb információval szolgálni, viszont ennek is van egy határa, mivel a disszertáció elkészítése folyamatosan tolódna. Éppen ezért a végső dátum 2024 augusztusa, ami azt jelenti, hogy az utána történt események már nem kerülnek bele a kutatási anyagba. Ez elsősorban a dzsihádisták hullámokat érinti.

1.2. A disszertáció módszertana

A disszertáció módszertani alapját Earl Babbie: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*⁴ című művében bemutatott összehasonlító módszertan képezi. Babbie hangsúlyozza, hogy az összehasonlító kutatás célja kettős, egyrészt általános érvényű megállapítások megfogalmazása, másrészt az egyedi jelenségek mélyreható megértése. E megközelítés különösen releváns a disszertációban vizsgált két entitás, a kormányzat nélküli terek és a dzsihádisták szervezetek összehasonlításakor, mivel ezek eltérő természetűek és sajátosságokkal rendelkeznek. A kormányzat nélkül kormányzott terek fogalma elsősorban elméleti jelenséggként értelmezhető, amelynek pontos földrajzi behatárolása kihívást jelent. Mindazonáltal a szakirodalomban megfogalmazott általános jellemzők és kritériumok alapján bizonyos régiók e kategóriába sorolhatók. Az ilyen terek vizsgálata különösen az amerikai szakirodalomban hangsúlyos, ahol stratégiai problémaként és a terrorizmus potenciális melegágyaként azonosítják.

Ezzel szemben a dzsihádisták szervezetek gyakorlati jelenségek, amelyek empirikus vizsgálatot igényelnek. E szervezetek sajátosságainak feltárása érdekében különböző

⁴ Babbie 2020.

módszereket alkalmaztam, beleértve a híradások elemzését, jelentések tanulmányozását és interjúk készítését. Az összehasonlító módszertan alkalmazása lehetővé tette a kormányzat nélkül kormányzott terek és a dzsihádisták szervezetek közötti kapcsolatok és különbségek mélyreható elemzését, hozzájárulva a téma átfogó megértéséhez és új tudományos ismeretek feltárásához. A világosabb képhez szükséges a dzsihádisták hullámokat is összehasonlítani egymással, hiszen kapcsolatuk a kormányzat nélkül kormányzott terekkel eltérő, így az átfogóbb kép érdekében érdemes egy újabb kitűzéssel kiegészíteni a vizsgálat tárgyát.

A disszertáció három fő fejezetre tagolódik. Az első a kormányzat nélkül kormányzott terek fogalmát vizsgálja. A probléma súlyosságának kiemelése érdekében szükséges az ideális állam koncepciójának bemutatása, amely a stabil és modern állam modelljét jelöli. E célból a klasszikus német gondolkodók elméletei és a Montevideói Egyezmény kerülnek bemutatásra, mivel ez utóbbi a nemzetközi jogban az állam meghatározásának alapvető dokumentuma. Tekintettel arra, hogy a modern állam kialakulásáról, működéséről és fejlődéséről önálló disszertáció is írható lenne, a téma tárgyalása során szűkítésre volt szükség. A fókusz a kormányzat nélkül kormányzott terek jellemzőire irányul, azaz arra, hogy az állam és a kormányzat milyen problémákkal küzd, amelyek e jelenség kialakulásához vezetnek. Ennek megfelelően a modern állam bürokratikus közigazgatási és politikai aspektusai kerülnek vizsgálat alá. Az ideális bürokratikus közigazgatás tekintetében Max Weber racionalista államfelfogása, valamint az általa kidolgozott weberi bürokratikus irányítás és annak kritikája, illetve reformja kerül előtérbe, az egyik hipotézis például erre épül. A politikai aspektusok között a nacionalizmus, mint a XIX-XX. század egyik legmeghatározóbb ideológiája kerül elemzésre, amely a nemzetek kialakulását és ezzel a nemzetállamok létrejöttét eredményezte. Ez a belpolitikai egységesedés egyik legfontosabb tényezője volt, de a kelet-afrikai államokban nem bizonyult működőképes formulának, és jelenleg nincs életképes alternatívája az egység megteremtésére.

Az ideális állam után az állami törekénység fogalmát veszem alapul, amelynek értelmezése az idők során jelentősen kibővült, így szükségessé vált annak pontosítása és kategorizálása. Robert I. Rotberg⁵ munkássága alapján az államok törekénysége három fő kategóriába sorolható: törekény, bukott és összeomlott államok. E besorolás azért is releváns, mert egyrészt az egyik legismertebb osztályozási rendszer az állami törekénység terén, másrészt mindhárom kategóriára találhatunk példákat Kelet-Afrika országaiban, lehetővé téve a különbségek szemléltetését és a régió államiségének összetett problémáinak bemutatását. A disszertáció központi fogalmának, a kormányzat nélkül kormányzott terek meghatározásához Robert D. Lamb⁶ definícióját alkalmazom, amely a nemzetközi szakirodalomban az egyik legátfogóbb értelmezést nyújtja. Ezen túlmenően ismertetem e terek jellemzőit, típusait és fajtáit. Ez összhangban áll az Earl Babbie által leírt operacionalizálás folyamatával, amely során egy elvont elméleti fogalmat mérhetővé teszünk. Bár e terek pontos mérése nem lehetséges, az ismérvek alapján meghatározható, hogy egy adott terület ebbe a kategóriába tartozik-e, noha konkrét határvonalak nem állapíthatók meg. Fontos megjegyezni, hogy a kormányzat nélkül kormányzott terek magyar elnevezés a disszertáció egyik eredménye, mivel az angol 'ungoverned space' kifejezés nem pontos, valamint félrevezető. Az ehhez vezető út állomásai és az alternatívák kizárásának indokai részletesen kifejtésre kerülnek, alátámasztva az elnevezés létjogosultságát. A fejezet végén bemutatom azt a keretrendszert, amely hidat képez az elmélet és a gyakorlat között. Stig Jarle Hansen 2019-ben⁷ megjelent könyvében az afrikai dzsihádisták szervezeteket a kiterjedtség és a területi kontroll alapján kategorizálja, tíz szervezeten keresztül, alapos

⁵ Rotberg 2003.

⁶ Lamb 2008.

⁷ Hansen 2019.

empirikus kutatásra támaszkodva. Az összehasonlító elemzéshez e kategóriák értelmezése és keretrendszerre alakítása szükséges, figyelembe véve, hogy az eltelt időszakban jelentős változások történtek e szervezetek életében. Továbbá, a korábbi gazdasági tanulmányaimból merítve, a SWOT-analízist is beépítem. Ez a vállalati szférából származó módszer hatékony eszköz a stratégiaalkotásban, négy elemet mérlegelve: erősségek (Strengths), gyengeségek (Weaknesses), lehetőségek (Opportunities) és fenyegetések (Threats). Bár két különböző diszciplína módszertanának összevonása kockázatos lehet, a SWOT-analízis alkalmazása Stig Jarle Hansen kategóriarendszerét még rendezettebbé és érthetőbbé teszi, megkönnyítve a hasonlóságok és különbségek azonosítását. Fontos hangsúlyozni, hogy ezek a kategóriák és állapotok folyamatosan változnak egy szervezet életében, így a SWOT-analízis segít ezen dinamikák meghatározásában és nyomon követésében.

A disszertáció második fő fejezete átmeneti szerepet tölt be, összekapcsolva az elméleti keretet a gyakorlati jelenségekkel, különös tekintettel Kelet-Afrika sajátosságaira. A fejezet célja, hogy az általános elméleti megfontolásokat adaptálja a kelet-afrikai térség konkrét jellemzőire, figyelembe véve az Afrika-specifikus államisági problémákat és elemeket. A strukturális keretet Jeffrey Herbst: *States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control*⁸ című műve szolgáltatja, amely az afrikai államépítés folyamatát történelmi korszakok szerint taglalja: prekolonialis, kolonialis és függetlenség utáni időszakokra bontva. A disszertáció újdonsága ezeken felül a hidegháború utáni időszak vizsgálata, kiegészítve az előző három korszakot. A disszertáció objektivitásának megőrzése érdekében a problémák bemutatása nem rangsorolás alapján történik, hanem történelmi sorrendben kerülnek tárgyalásra. A Herbst által alkalmazott történelmi megközelítés lehetővé teszi az államisági problémák időbeli fejlődésének és összefüggéseinek feltárását.

A szakirodalom szűkítése során olyan államisági problémák kerülnek előtérbe, amelyek az adott korszakban keletkeztek, és meghatározóak a kelet-afrikai állami törekénység szempontjából. Különös figyelmet kapnak a belső problémák, bár a gyarmatosítás és a függetlenség idején a külső behatások is jelentősek voltak. A szuahéli partvidék sajátos történelmi, politikai, társadalmi és kulturális jellemzői is tárgyalásra kerülnek, mivel ezek meghatározóak a térség dzsihádistá szervezeteinek elterjedésében és a parti államok társadalmi és vallási törésvonalainak kialakulásában. A gyarmati múlttal kapcsolatban elengedhetetlen Kelet-Afrika rövid gyarmati történetének bemutatása, különös tekintettel a gyarmatosítók által hagyott örökségre és a közigazgatási rendszerek kiépítésére. A közvetlen és közvetett irányítási struktúrák elemzése rávilágít a térség uralkodó közigazgatási modelljeire és azok hosszú távú hatásaira. A brit közvetett irányítási formula például nagyban meghatározta a térség közigazgatási gyakorlatait, még akkor is, ha bizonyos területeken, mint például a mai Kenya, nem volt teljes mértékben alkalmazható. Earl Babbie módszertani útmutatásait követve a fejezet logikus és koherens felépítése biztosítja az elméleti keret és a gyakorlati példák közötti összhangot, lehetővé téve a kelet-afrikai államiság problémáinak mélyreható és objektív elemzését.

A hidegháború időszakában a vizsgált államok törekénysége számos belső strukturális tényezőre vezethető vissza. Ezek közé sorolható az államok kiterjedt területe, a fővárosok földrajzilag kedvezőtlen elhelyezkedése, a multiethnikai társadalmi szerkezet, valamint az instabil politikai környezet, amelynek fennmaradását részben külső szereplők is befolyásolták, többek között az Afrikai Egységsszervezet állásfoglalásai révén. A két hidegháborús szuperhatalom egyaránt hozzájárult ezeknek az állami struktúráknak a fenntartásához, noha azok önálló működésre csupán korlátozottan voltak képesek. A külső támogatás nélkül e rendszerek nem tudtak volna a minimálisan szükséges állami funkciókat

⁸ Herbst 2000.

ellátni. E problémák elemzése elengedhetetlen, mivel a hidegháborús időszak során kialakult, illetve a gyarmati örökségből eredő strukturális kihívások továbbra is meghatározó tényezők a mai politikai és gazdasági rendszerek stabilitásának. Kiemelt figyelmet érdemelnek az egyre súlyosbodó pénzügyi problémák, hiszen az állami kapacitásépítés egyik központi eleme a gazdasági erőforrások rendelkezésre állása és azok hatékony allokációja. Ezeket súlyosbítják a belső intézményi gyengeségek és a külső függőségi viszonyok egyaránt szerepet játszanak.

A hidegháborút követő időszakban egyrészt tovább folytatódtak azok a tendenciák, amelyeket a korábbi szakaszban már megfigyelhettünk, így ezek külön tárgyalása jelen elemzésben nem indokolt, másrészt az elmúlt 20–30 év szakirodalma kiterjedt elemzéseket nyújt a posztkoloniális államok kihívásairól és a globális politikai-gazdasági környezet változásairól. A kutatás fő módszertani megközelítése a tematikus szűrés, amelynek keretében három olyan polgárháború esettanulmányát mutatom be, amelyek kiemelt szerepet játszottak a különböző konfliktushullámok kialakulásában. Ezek az esettanulmányok nemcsak a második és harmadik nagyfejezet közötti összefüggéseket tárják fel, hanem átfogó képet nyújtanak arról a strukturális instabilitásról is, amelynek következtében dzsihádisták szervezetei vagy a polgárháborúk során, vagy azok hosszú távú következményeként létrejöttek.

A harmadik fejezetben a dzsihádisták szervezetei hullámaikat egy átkonvertált keretrendszer segítségével vizsgáljuk, amely a korábban szóba hozott Stig Jarle Hansen kategorizálásának továbbfejlesztésére szolgáló SWOT analízis módszertanán alapul. Az egyes alfejezetek szerkezetét nem egy szigorúan meghatározott időrend határozza meg, hanem az adott szervezet mozgása az egyik kategóriából a másikba. Ennek következtében az egyes periódusok időtartama jelentős eltéréseket mutat, egyes esetekben csupán néhány évig, míg máskor több mint két évtizedig tartanak. Minden egyes dzsihádisták szervezet esetében a vizsgálat egy bevezető szakasszal kezdődik, amely a szervezet működési régiójának általános társadalmi, politikai és biztonsági kontextusát mutatja be. Ennek célja annak feltérképezése, hogy a szervezet miért és milyen feltételek között válhatott életképpé. Az egyes periódusok két szakaszból állnak: az első a történeti leíró elemzés, amely a legfontosabb eseményeket, folyamatokat és dinamikákat tárgyalja, ezt követi a SWOT analízis, amely az adott időszakra vonatkozóan értékeli a szervezet erősségeit, gyengeségeit, lehetőségeit és fenyegetéseit. A fejezet szerkezete eltér a hagyományos, lineáris történeti narratívától, mivel az alfejezetek szintjén már közvetlen elemzés is történik. Ez a megközelítés azért különösen lényeges, mert a kutatás végkövetkeztetéseinek levonásakor, különösen a kutatási kérdések megválaszolása és a hipotézisek igazolása vagy elvetése során, strukturáltabb és célzottabb értékelési keretet biztosít.

Az egyes hullámok időbeli kiterjedése jelentős eltéréseket mutat. Az első és a harmadik hullám viszonylag rövid időszakot ölel fel, mivel mindössze egyetlen periódusban tárgyalhatók. Ezzel szemben a második és a negyedik hullám értelmezése jelentős módszertani kihívásokat vet fel. A második hullám szereplője, az al-Sabáb, amelynek tevékenysége három jól elkülöníthető periódusra osztható. Az utolsó periódus, amely napjainkig tart, már egy szűk évtizedes időszakra terjed ki. Mivel az al-Sabáb története rendkívül összetett és jelentős biztonságpolitikai kockázatot jelent az afrikai térségben, különösen Afrika Szarván, ezért a történeti rész szűkítése vált szükségessé annak érdekében, hogy a SWOT analízis kellő mélységben tárgyalható legyen. A negyedik hullám esetében az Iszlám Állam egy provinciájának vizsgálata képezi az elemzés tárgyát, valójában két, egymástól eltérő csoport működési területéről van szó. Emiatt az alfejezet bevezető szakasza az Iszlám Állam vilajet rendszerének bemutatásával indul, amelyet a KDK keleti részének

geopolitikai és társadalmi elemzése követ. Ezen a területen a dzsihádisták szervezetei két jól elkülöníthető periódusban voltak aktívak, és e két szakasz között figyelhető meg a legjelentősebb időbeli eltérés. A mozambiki ág esetében szintén két periódus különíthető el, itt a vizsgált szervezet fiatal kora miatt csupán néhány éves időtávról beszélhetünk. A periódusok meghatározásában két fő tényező játszott szerepet, egyrészt Stig Jarle Hansen által kidolgozott kategóriarendszer alkalmazása, másrészt a szervezetek működését jellemző tendenciák és jellegzetességek részletes elemzése, ami nagyban kiegészíti vagy pontosítja a Hansen által meghatározottakat. Fontos megjegyezni, hogy a periódushatárok nem minden esetben élesen elválaszthatók. Sok esetben a szervezetek egyik kategóriából a másikba történő átmenete fokozatosan zajlik, és az átfedések jelentős bizonytalanságot okozhatnak az időbeli elhatároláskor. Ezért a kutatás során különös figyelmet fordítok arra, hogy a szervezetek dinamikus fejlődését és az átalakulási folyamatokat megfelelő módszertani keretben vizsgáljam.

A disszertáció primer forrásai közül kiemelendő két, online formában készített interjú. Az első egy dél-afrikai hadsereg tisztjével készült, aki mozambiki misszióban vett részt és járt az ország északi részén. Kérésére neve, beosztása és a misszió időtartama nem kerül nyilvánosságra, a továbbiakban anonim interjúalanyként hivatkozom rá. Az interjú során megosztotta tapasztalatait és véleményét, különös tekintettel a helyi lakosság intervenciók erőkhöz és dzsihádistákhoz való viszonyulására, ezáltal kiegészítve a térséggel kapcsolatos felhasznált szakirodalmat. Ez az interjú 2023. december 8-án készült. A második interjú alanya Omuria Josephat Nyandoro, kenyai kutató, PhD-hallgató és óraadó, aki az Afrika Szarvának biztonságpolitikai dinamikáját kutatja. Értékes információkat nyújtott az al-Sabáb tevékenységéről és a kenyai–szomáliai határ menti viszonyokról, ezzel kiegészítve a szekunder forrásokból származó adatokat. Az interjút 2024. január 30-án rögzítettem online formában, a disszertációban Nyandoro néven hivatkozom rá.

A kutatást nagyban meghatározták a szekunder források. A disszertáció alapját a primer források által megalkotott tanulmányok alkotják, melyeket kiegészítenek a nemzetközi szervezetek jelentései, valamint magyar és külföldi szakirodalmi munkák, többek között angol, de más nyelven is. A téma aktualitásának biztosítása érdekében számos internetes forrást is felhasználtam. A kutatás elméleti keretét olyan alapművek adják, amelyek egy-egy szerző több művéből álló életművet ölelnek fel, legyenek azok hazai vagy nemzetközi szerzők tanulmányai vagy monográfiái. A dolgozatban számos olyan szervezet- és személynév kerül említésre, amelyek szoros arab kötődéssel rendelkeznek, és amelyek angol átirata gyakran eltérő formában jelenik meg. Ezen eltérések miatt szükségessé vált egy egységes névátírási rendszer kialakítása. Ennek megvalósításában Dr. Sayfo Omar nyújtott szakmai segítséget, akinek közreműködésével kerültek kidolgozásra az arab eredetű elnevezések magyar átiratai, amelyeket következetesen alkalmaztam a disszertációban.

1.3. A disszertáció célkitűzései és a felmerült nehézségek

A disszertáció alapvető vizsgálati fókusza a két meghatározó komponens, az elméleti megközelítés és a gyakorlati helyzet közötti kapcsolat elemzése. Ebből adódóan a kutatás egyik legfőbb kihívása annak meghatározása volt, hogy az elméleti modellek milyen módon illeszthetők a régió empirikus realitásaihoz. A központi kérdés így az, az elmélet hogyan illeszthető rá a gyakorlati helyzetre? Ennek érdekében elengedhetetlen a vizsgált jelenségek oksági összefüggéseinek feltárása. Ehhez kapcsolódóan és a kutatás komplexitásából fakadóan négy fő kutatási kérdés került megfogalmazásra, amelyekhez négy hipotézis társul:

- Milyen tényezők vezettek a kormányzat nélkül kormányzott terek létrejöttéhez Kelet-Afrikában? A dzsihádisták szervezetei jellemzően határmenti térségekben, illetve a

perifériákon alakultak ki és hoztak létre bázisokat. A disszertáció ezért kiemelten foglalkozik azokkal a strukturális és történelmi tényezőkkel, amelyek hozzájárultak az állami ellenőrzéstől részben vagy teljesen mentes régiók létrejöttéhez. Emellett választ keres arra a kérdésre is, hogy ezek a terek miért válnak különösen vonzóvá az erőszakszervezetek számára, milyen stratégiai, társadalmi és gazdasági szempontok teszik őket ideális működési környezetté. A kérdés megválaszolásához elengedhetetlen Kelet-Afrika államainak történeti és földrajzi dinamikáinak rendszerszintű elemzése. A történeti vizsgálat során a gyarmati korszak jelenti a kiindulópontot, mivel a jelenlegi államhatárok és politikai struktúrák jelentős részben a gyarmati örökség következményei. A földrajzi tényezők tekintetében az államok területi kiterjedése, fővárosuk elhelyezkedése és mérete, a népességeteloszlás, valamint a domborzati viszonyok kerülnek górcső alá, mivel ezek alapvetően befolyásolják az állami kontroll érvényesítésének lehetőségeit. A kutatás elméleti megalapozását az államiság különböző modelljeivel foglalkozó széleskörű szakirodalom adja, amely az ideális államtól az összeomlott államig terjedő kontinuum mentén vizsgálja az állami gyengeség fokozatait. Ezt követően a kelet-afrikai régióra vonatkozó történeti és államszervezési tanulmányok, valamint részletes népsűrűségi és domborzati térképek elemzése biztosítja az empirikus alapot a kutatás számára.

A kapcsolódó hipotézis szerint **a kormányzat nélkül kormányzott terek jelentős mértékben hozzájárulnak a dzsihádisták mozgalmak kialakulásához és megerősödéséhez.** E hipotézis igazolása elsősorban a dzsihádisták hullámok megjelenésének és terjedésének empirikus vizsgálatán alapul. Az érintett területek földrajzi és topográfiai adottságai kedvező feltételeket teremtenek az aszimmetrikus hadviselés számára, mivel lehetőséget biztosítanak rejtett bázisok kiépítésére és az állami biztonsági erők elől való elrejtőzésre. A radikalizáció elősegítésében kulcsszerepet játszik a helyi közösségek támogatásának megszerzése, amely gyakran az etnikai és társadalmi törésvonalak kiélezésével, illetve a meglévő társadalmi feszültségek tudatos elmélyítésével valósul meg. A társadalmi kohézió megbomlása növeli a radikális ideológiák befogadásának esélyét, különösen azokban a régiókban, ahol az állami jelenlét minimális vagy teljesen hiányzik. A kutatás célja e kormányzat nélkül kormányzott terek sajátosságainak és funkcionális lehetőségeinek feltárása, valamint azoknak az etnikai törésvonalaknak az elemzése, amelyek alapvetően befolyásolják az erőszakszervezetek térnyerését és támogatottságát.

- A dzsihádisták szervezetek miként használják ki és mélyítik el a kormányzat nélkül kormányzott terek instabilitását? A kérdés megválaszolásához elengedhetetlen egy komplex, interdiszciplináris elemzési keret alkalmazása, amely magában foglalja az etnikai, földrajzi, gazdasági és politikai tényezők részletes vizsgálatát. Ennek célja, hogy feltárja, milyen mechanizmusok révén építenek ki ezek a szervezetek 'állam az államban' jellegű struktúrákat, milyen eredménnyel, és milyen eszközökkel stabilizálják jelenlétüket az adott térségekben. Az elemzés átláthatóságát és rendszerezését a SWOT-analízis biztosítja, amelyet a területi kontroll eltérő fokozataira alkalmazva lehet operacionalizálni. Az 'állam az államban' koncepció alatt az olyan ellátási, közigazgatási, gazdasági és kommunikációs rendszerek kiépítését értem, amelyek egy de facto állami entitás funkcióival ruházzák fel az adott dzsihádisták szervezetet a befolyási övezetében. Stig Jarle Hansen tipológiája szerint ez kizárólag azokban az esetekben valósulhat meg, amikor a szervezet tényleges területi kontrollt gyakorol. A kutatás ugyanakkor rámutat arra, hogy például a félterületi állapot alatt is létezhet olyan kezdetleges jelenlét, amely protoállami jellemzőkkel bír, és idővel egy kifinomultabb adminisztratív struktúrává fejlődhet. Fontos hangsúlyozni, hogy sem jogi, sem gyakorlati értelemben nem beszélhetünk államiságról ezekben az esetekben. Egyrészt a nemzetközi közösség nem ismerné el e szervezeteket állami aktorként, másrészt ezek az entitások folyamatos katonai, politikai és gazdasági nyomás alatt működnek, így legfeljebb

részlegesen és korlátozottan tudják ellátni az állami funkciókat. Működésük fenntarthatósága jelentős mértékben függ attól, hogy milyen mértékben képesek ellenállni az őket érő katonai műveleteknek és ellenintézkedéseknek. Éppen ezért a kutatás során elengedhetetlen a szembenálló felek stratégiáinak és műveleteinek bevonása az elemzésbe.

A dzsihadista szervezetek államszervezési és igazgatási modelljeinek vizsgálatára az alábbi hipotézis került megfogalmazásra: **e csoportok számos államelméleti és közigazgatási elvet átemelnek a modern állami működésből, azonban azokat sajátos, kontextuálisan adaptált formában valósítják meg.** Ennek alátámasztásához szükséges a modern állam bürokratikus jellegének elemzése, amelynek során elsősorban a XX. századi államelméleti modellek, a weberiánus, az új közigazgatási és a neoweberiánus paradigmák kerülnek részletes kifejtésre. Bár az állami bürokrácia és a dzsihadista szervezetek igazgatási rendszere közötti közvetlen összehasonlítás jelentős módszertani kihívásokat vet fel, számos strukturális párhuzam felfedezhető. Kiemelkedő példaként említhető a hierarchikus központi struktúra kiépítése, az adó- és egyéb bevételek rendszeres beszedése, valamint az erőszakmonopólium részleges vagy teljes érvényesítése a befolyási övezetben. A kutatás egyik további kulcskérdése, hogy a dzsihadista szervezetek ideológiai kohéziója milyen mértékben tekinthető analógnak a nemzetállamok ideológiai alapját képező nacionalizmussal. Ennek érdekében az iszlamizmus szerepét és funkcióit vizsgálom e szervezetek esetében, különös figyelmet fordítva arra, hogy az milyen módon járul hozzá az adott csoport társadalmi legitimitásának megerősítéséhez és fenntartásához.

- **A kormányzat nélkül kormányzott terek léte és a dzsihadista hullámok tevékenysége milyen kölcsönhatással van egymással?** Ennek elemzése során Angel Rabasa és szerzőtársai által megfogalmazott kritériumok empirikus megvalósulása kerül fókuszba, amely rávilágít e terek stratégiai jelentőségére és vonzerejére a dzsihadista szervezetek számára. A vizsgálat feltárja azokat a strukturális tényezőket, amelyek megnehezítik e szervezetek felszámolását, mint például az érintett térségek földrajzi adottságai és az állami jelenlét gyengesége. A kutatás célja annak bizonyítása, hogy a dzsihadista csoportok jelenléte az állami működési kudarc egyik meghatározó tünetének tekinthető, amely arra utal, hogy az adott államok nem képesek hatékonyan integrálni a kormányzat nélkül kormányzott tereket a központi igazgatás rendszerébe. Továbbá, a kutatás rámutat arra a biztonságpolitikai kockázatra, amelyet e területek fokozatos kiterjedése jelent. Minél nagyobb mértékben növekszik ezeknek a térségeknek a mérete, annál nagyobb a veszélye annak, hogy a dzsihadista szervezetek tevékenysége határokon átnyúlva terjed tovább, mikroregionális, majd makroregionális biztonsági kihívásokat generálva, és így hosszú távon egyre súlyosabb geopolitikai instabilitást idéz elő.

Az ehhez kapcsolódó hipotézis szerint **a dzsihadista mozgalmak regionális szerveződése összefüggést mutat az adott térségben fennálló kormányzat nélkül kormányzott terek jelentős kiterjedésével.** E jelenség elemzésében Stig Jarle Hansen kategóriái szolgálnak kiindulópontként, különös tekintettel Kelet-Afrikára. A kutatás célja annak meghatározása, hogy az adott régió biztonsági helyzete egy állandósult állapotként, vagy inkább egy dinamikus változó folyamatként értelmezhető-e. Fontos megállapítás, hogy e kategóriákon belül az egyes dzsihadista mozgalmak fejlődési ciklusai csúcspontokat érhetnek el, amelyek egy magasabb intenzitási szintre történő átlépést eredményezhetnek, ugyanakkor gyakran visszaesésekkel is párosulnak. A regionalizáció jelensége továbbá rávilágít arra a problémára, hogy a kiterjedt kormányzat nélkül kormányzott terek egyre nagyobb műveleti és befolyási övezetet biztosítanak a dzsihadista szervezetek számára, amely lehetőséget teremt számukra a határokon átnyúló terjeszkedésre. Ez a folyamat komoly kihívást jelent mind a határellenőrzési mechanizmusok, mind pedig a több államot

érintő közös felkelésseljes műveletek hatékonysága szempontjából. A dzsihádisták szervezetek számára a tartós működés érdekében elengedhetetlen egy stabil bázisterület megléte. Ennek operatív kihasználhatósága több tényezőtől függ, köztük az adott állam biztonsági apparátusának kapacitásaitól, illetve attól, hogy a kormányzat nélkül kormányzott tér milyen mértékben képes biztosítani a szervezet számára a műveleti, logisztikai és toborzási lehetőségeket. Mindez egy összetett, több változós folyamatként értelmezhető, amelynek szerkezetét és elemzési lehetőségeit a SWOT-analízis alkalmazása segíti.

- **Milyen regionalizációs trendek figyelhetők meg a dzsihádisták hullámokban és mi a különbség ezen hullámok között a területiség szempontjából?** A korábbiakban elhangzott, hogy a hullámok között időbeli és térbeli különbségek figyelhetők meg, ezáltal a kormányzat nélkül kormányzott terekkel való interakciójuk sem lehet ugyanaz. Ez indokolja a kutatási kérdés markáns jellegét. Az előző hipotézis alapján megállapítható, hogy a határokon átnyúló terjeszkedés előfeltétele egy stabil bázisterület megléte, valamint a folyamatos operatív és strukturális fejlődés. Ennek vizsgálatához elengedhetetlen a dzsihádisták hullámok elemzése abból a szempontból, hogy milyen mértékű fenyegetést jelentenek az adott állam belső biztonságára, illetve milyen kapacitással rendelkeznek a regionális expanzióra. A kutatás során figyelembe kell venni a dzsihádisták szervezetek operatív képességeit, stratégiai lehetőségeit, valamint azokat a kormányzat nélkül kormányzott tereket, amelyek potenciális célterületként szolgálhatnak terjeszkedésük számára. Emellett szükséges elemezni azokat a tényezőket is, amelyek alapján bizonyos afrikai államok különösen kitettek lehetnek a folyamatoknak a jelenlegi tendenciák tükrében. A vizsgálat célja, hogy feltárja a jelenség mögöttes dinamikáját és felvázoljon egy olyan regionális mintázatot, amely alapján a dzsihádisták mozgalmak térnyerése előre jelezhetővé válik.

A kutatás utolsó hipotézise szerint **a dzsihádisták hullámok fejlődési dinamikája és jellemzői között jelentős eltérések figyelhetők meg, így a folyamat nem tekinthető homogénnek vagy lezártnak.** Az egyes hullámok között markáns korszakos különbségek mutathatók ki, amelyeket tovább árnyalnak a politikai, földrajzi és társadalmi sajátosságok. Alapvetően igazolható az az összefüggés, miszerint a kormányzat nélkül kormányzott terek jelentős hatást gyakorolnak a dzsihádisták szervezetek fejlődési pályájára. Mivel azonban a terek eltérő strukturális és működési jellemzőkkel bírnak, a dzsihádisták csoportok adaptációja és fejlődése is régióként változó módon valósul meg. E folyamatot tovább bonyolítja számos tényező, többek között az ellenséges környezet intenzitása, a szervezetek fejlődési lehetőségei, a helyi társadalmi támogatottság mértéke, valamint a finanszírozási források hozzáférhetősége és volumene. E sokrétű változók együttes hatása magyarázza, hogy a dzsihádisták szervezetek felszámolása jelentős kihívást jelent. Nem alkalmazható egységes, univerzális séma a működésük ellehetetlenítésére, mivel a csoportok kiemelkedő adaptációs képessége tovább nehezíti az ellenük irányuló biztonságpolitikai és katonai fellépést.

A korábban említett nehézségek mellett a kutatás során az alábbi problémák és kihívások okoztak nehézséget. Először is a legfontosabb az elsődleges adatgyűjtés terjedelme és mélysége korlátozott, ez köszönhető az anyagi és időbeli korlátnak, ami miatt eddig a terepmunka és az interjúk csekély száma valósult meg. Utóbbi esetében a KDK-val kapcsolatban például azért nem valósult meg még interjú, mivel azon dél-afrikai tisztek, akik hajlandóak lennének anonim módon interjút adni, jelenleg is terepen vannak a KDK keleti részében. Ehhez kapcsolódik az információk megbízhatósága. Alapvetően a dzsihádisták szervezetek befolyási övezete egy konfliktuszóna, ahonnan a teljes mértékben megbízható információk és adatok száma korlátozott. Éppen ezért igyekeztem olyan szerzőktől

hivatkozni, akik nemzetközileg elismert kutatók, vagy az adott tudományos publikáció magas idézettséggel rendelkezik, vagy a folyóirat, ahol megjelent. Internetes forrásoknál pedig olyan oldalakat használtam fel, amik rendelkeznek forrásmegjelöléssel, illetve számos másik oldal hivatkozik rá. Számadatok és indexek terén pedig olyan cégekre támaszkodtam, amiknek adatai az egyik legelfogadottabbak, legyen az az ACLED, The Fund for Peace vagy az Institute for Economics & Peace. Ezenfelül Kelet-Afrika önmagában egy kulturális sokszínűség, a következőben felvázolt alap problémák mellett számos sajátossággal rendelkezik, beleértve a történelmi tapasztalatokat és kormányzási struktúrákat. Ezek figyelembe vétele elkerülhetetlen, mégis annyira kell foglalkozni ezekkel, amennyire a régióval kapcsolatos általános megállapításokat nem torzíja és a megérthetőséget nem gátolja. Másrészt ezek a dzsihádisták szervezetek longitudinális elemzése, azaz a hosszú időn keresztül történő ismétlődő vizsgálat megfigyelése kihívást jelent a kormányzat nélkül kormányzott terek statikus egységével összehasonlítva.

1.4. A disszertáció forrásai, historiográfiai alapjai

A disszertációban vizsgált elméleti és gyakorlati jelenségek bemutatása, elemzése és értelmezése előtt indokolt a kutatás alapjául szolgáló szekunder források ismertetése. Ezzel párhuzamosan szükséges kitérni a szakirodalmi feldolgozás során felmerült hiányosságokra és korlátokra is. Az anyagi és időbeli erőforrások korlátozott volta nem tette lehetővé a teljes releváns szakirodalom mélyreható feldolgozását és beépítését a disszertációba. A külföldi kutatóutak hiánya, valamint a nemzetközi szakirodalom beszerzésének anyagi akadályai miatt a források szelektálása a következő elvek mentén történt: első lépésben a rendelkezésre álló magyar nyelvű szakirodalom feltárása, ezt követően pedig a tárgyalt témához leginkább illeszkedő, elsősorban angol nyelvű nemzetközi szakirodalom beépítése. Egy másik meghatározó szempont a különböző szerzők nézőpontjainak sokszínűsége volt, amely lehetővé teszi a vizsgált jelenség árnyaltabb és mélyebb megértését.

A kormányzat nélkül kormányzott terek vizsgálatánál kiindulópontként az állam, ezen belül a modern állam fogalma szolgál. Georg Jellinek⁹ államdefiníciója alapvető jelentőségű, hiszen a későbbi német gondolkodók megalapozták azt az államszervezési és közigazgatási struktúrát, amely meghatározta a modern állam berendezkedését. A klasszikus jellineki definíciót Hans Kelsen¹⁰ normatív államértelmezése és Carl Schmitt¹¹ politikai státusz hangsúlyozása egészíti ki és kritizálja egyben. E folyamat keretét adja Takács Péter¹² klasszikus német államelméleti gondolkodókról szóló elemzése. Ennek az időszaknak a kodifikált csúcspontja a Montevideoi Egyezmény,¹³ aminek részletes ismertetése többek között az alábbi szerzőpárosok munkáján keresztül történik: magyar részről Fejes Zsuzsanna,¹⁴ Hanapi¹⁵ és szerzőtársai, valamint a Bachmann – Prazauskas¹⁶ szerzőpáros. E kutatók részletesen elemezték az egyezmény tartalmát, valamint kritikával is illették annak egyes aspektusait.

Az állam meghatározását és ismérveit követően indokolt a modern állam közigazgatási és politikai sajátosságainak vizsgálata. A központi kormányzat működésének elemzéséhez

⁹ Jellinek 1994.

¹⁰ Kelsen 1927.

¹¹ Schmitt 2002.

¹² Takács 2011a, 2011b, 2022a.

¹³ Montevideo Convention 1933.

¹⁴ Fejes 2019.

¹⁵ Hanapi – Shaylan – Arif – Hassan 2019.

¹⁶ Bachmann – Prazauskas 2019.

kiindulópontként Max Weber¹⁷ munkássága szolgál, akinek elméleti alapvetései a weberiánus modell alapját képezik. Az Államszociológiai Töredékek című művében lefektetett alapelvek a XX. század első felében az államok többségében alkalmazásra kerültek, és a jóléti államok működésének alappilléreivé váltak. A weberi modell kritikájának eredményeként alakult ki az új közszolgálati menedzsment (New Public Management), amelyre válaszul jött létre a neoweberiánus struktúra, meghatározva a közszolgálati rendszerek átalakulását az elmúlt évszázad során. A szakirodalom terjedelmének és a kutatás időbeli korlátainak figyelembevételével a téma feldolgozása szelektíven történt. A magyar szakirodalom vonatkozásában Jenei György,¹⁸ Pongrácz Alex,¹⁹ Rosta Miklós,²⁰ Stumpf István,²¹ Tóth Balázs,²² munkái kerültek beépítésre, míg nemzetközi szinten Christopher Hood,²³ Favourate Sebele,²⁴ Geert Bouckaert,²⁵ Christopher Pollitt,²⁶ Maurizio Ferrera,²⁷ valamint a Dunn – Miller²⁸ szerzőpáros szolgáltak releváns forrásként.

A modern állam politikai struktúráját a XIX. század végétől a nacionalizmus eszméje határozta meg, amely jelentős szerepet játszott a mai európai államok kialakulásában, illetve a birodalmak felbomlásának folyamataiban. A nacionalizmus fogalmának elemzése kapcsán elsődlegesen Ernest Gellner²⁹ elméleti megközelítése kerül előtérbe. Ehhez kapcsolódóan a kelet-afrikai sajátosságokat figyelembe véve elengedhetetlen a nemzet és az etnikum közötti különbségek definiálása. A modern állam fogalmi kereteinek meghatározásához Takács Péter³⁰ elméleti modellje nyújt kiindulópontot, amely a jelen tanulmányban is alkalmazásra kerül. A nemzet fogalmának értelmezése Benedict Anderson³¹ munkásságára épül, míg a nacionalizmus elemzése során Ernest Gellner megközelítése dominál. Az etnikai sajátosságok meghatározása tekintetében Anthony D. Smith³² könyve lett alapul véve.

A modern állam ideáltípusának meghatározását követően lehetőség nyílik az állami törekénység vizsgálatára. E fejezet alapját Robert I. Rotberg³³ munkássága képezi, különös tekintettel a *State Failure and State Weakness in a Time of Terror* című tanulmánykötetére, amelyben a gyenge, bukott és összeomlott államok kategorizálása kerül bemutatásra. Ugyanakkor érdemes kitérni azokra a korai kutatókra is, akik elsőként foglalkoztak az államok törekénységének problematikájával, bár kezdetben az államok bukásaként értelmezték e jelenséget. Különösen fontos e tekintetben Helman - Ratner³⁴ páros 1992-ben megjelent *Saving Failed States* című tanulmánya, amely az államok kudarcának okait, geopolitikai elhelyezkedését és lehetséges stabilizációs stratégiáját tárgyalta.

¹⁷ Weber 1956.

¹⁸ Jenei 2016.

¹⁹ Pongrácz 2016, 2019.

²⁰ Rosta 2013.

²¹ Stumpf 2009.

²² Tóth 2021, 2024.

²³ Hood 1991.

²⁴ Sebele

²⁵ Bouckaert 2023.

²⁶ Pollitt – Bouckaert 2000.

²⁷ Ferrera 2020.

²⁸ Dunn – Miller 2007.

²⁹ Gellner 2009.

³⁰ Takács 2022b.

³¹ Anderson 2006.

³² Smith 1986.

³³ Rotberg 2003.

³⁴ Helman – Ratner 1992.

Az állami törékenység vizsgálata során kiemelt figyelmet kapnak a kapacitásépítési kihívások, amelyek elemzéséhez Robert D. Lamb³⁵ *Ungoverned Areas and Threats from Safe Havens* című munkája nyújt fontos alapot. Az ezt követő fejezet részletesen bemutatja a szerző által kidolgozott fogalmi keretet, különös tekintettel a kormányzat nélkül kormányzott tér meghatározására, amely a téma egyik legátfogóbb és legpontosabb definícióját nyújtja, egyben a magyar terminológia kialakításához is hozzájárult. A fejezet koncepcionális kereteinek meghatározásában fontos támpontként szolgál továbbá Stewart Patrick³⁶ *Weak Links: Fragile States, Global Threats, and International Security* című munkája, amely a törékeny és gyenge államok elméleti hátterét vizsgálja.

A disszertáció célkitűzései között kiemelt szerepet kapott az állami törékenység problematikájával kapcsolatos releváns szakirodalom szisztematikus feldolgozása. E témakör magyarországi kutatási alapjait Búr Gábor³⁷ és Marton Péter³⁸ fektették le. Búr Gábor Afrika történeti vonatkozásait tárgyaló munkái *Afrika-történeti tanulmányok* címmel jelentek meg, míg Marton Péter *Államok és államkudarcok a globalizálódó világban* című tanulmánykötete a kortárs történettudomány és külkapcsolati kutatások meghatározó szerzőinek publikációit tartalmazza. A törékeny államok és a Fragile States Index³⁹ működésének, valamint annak kritikájának bemutatásában kiemelt szerepet játszik Marsai Viktor⁴⁰ és Csiki Varga Tamás⁴¹ munkássága, amely a nemzetközi szakirodalomban fellelhető kritikai megközelítéseket is integrálja. Az összeomlott államok kategóriájának részletes elemzéséhez Halász Iván⁴² *Az állam összeomlása és újjáépítése* című könyve nyújt segítséget.

Az ideális modern állam koncepciójának vizsgálata során a törékenységhez, az állami kudarchoz vagy az összeomláshoz vezető tényezők elemzése révén jutunk el a disszertáció egyik központi témájához: a kormányzat nélkül kormányzott terekhez. A kormányzat nélküli irányítás fogalmának elmélyítéséhez és pontosításához továbbá Pedigo és Graefrath hatalmi vákuumra vonatkozó tanulmányai is iránymutatásként szolgáltak. Mivel a magyarországi szakirodalomban e témakör viszonylag kevésbé feldolgozott, a kutatás elsősorban a nemzetközi szakirodalom alapos áttekintésére épült. Ugyanakkor kiemelendő Jakab Dénes Barna⁴³ disszertációja, amely *A területi állam válsága/válságai. Fragmentáció-diskurzusok a globalizáció és a kormányzat nélküli kormányzás kontextusában* címmel került benyújtásra. Jakab munkája jelentős elméleti alapot nyújtott a vizsgált problémához, különösen hatalomelméleti szempontból, egyúttal alternatív perspektívát biztosítva a tématerület elemzéséhez.

A kormányzat nélkül kormányzott terek esetében két kiemelkedő, eddig nem említett forrás alkotja. Az egyik a Stanford University Press által 2010-ben kiadott tanulmánykötet, az *Ungoverned Spaces*, amelyben többek között Katharyne Mitchell⁴⁴, Clunan – Trinkunas,⁴⁵ valamint Phil Williams⁴⁶ publikát, akiknek munkái különösen relevánsnak bizonyultak a

³⁵ Lamb 2008.

³⁶ Patrick 2011.

³⁷ Búr 2004, 2006a, 2006b.

³⁸ Marton 2006.

³⁹ Fragile States Index – Methodology 2024

⁴⁰ Marsai 2014, 2021.

⁴¹ Csiki 2009.

⁴² Halász 2014.

⁴³ Jakab 2018.

⁴⁴ Mitchell 2010.

⁴⁵ Clunan – Trinkunas 2010.

⁴⁶ Williams 2010.

kutatás során. A másik meghatározó mű Angel Rabasa⁴⁷ és szerzőtársai által 2007-ben kiadott *Ungoverned Territories: Understanding and Reducing Terrorism Risks* című könyv, amely kilenc olyan ismérvet fogalmazott meg, amelyek a kormányzat nélkül kormányzott terek azonosításához elengedhetetlenek. Rabasa⁴⁸ későbbi munkájában részletesebben kifejtette ezen terek típusait, amelyek ugyancsak jelentős szerepet játszottak a fejezet kidolgozásában.

A nagyfejezet zárásaként Stig Jarle Hansen⁴⁹ *Horn, Sahel, and Rift: Fault-lines of the African Jihad* című könyve kerül elemzésre, amely a dzsihádisták szervezetek területi kontroll alapján történő kategorizálását tárgyalja. A vizsgálat során figyelembe kellett venni Hansen korábbi kutatásait is, mivel a mű egy évtizedes intenzív kutatómunkán alapul, amelynek eredményeit szerző korábban részpublicációk formájában közölte, illetve egyes aspektusait más szerzőkkel együttműködve továbbfejlesztette.⁵⁰ A SWOT-analízis keretrendszerének kialakításában a közgazdaságtani múltbeli ismeretanyag mellett a Turi–Resperger–Túri⁵¹ szerzőhármás háttéranyaga is meghatározó volt.

A következő nagyfejezet az előzőben tárgyalt kérdéskörök okait és problémáit vizsgálja az afrikai, ezen belül kelet-afrikai régióban, történeti perspektívába helyezve a prekoloniális, koloniális és posztkoloniális időszakokat. E történeti áttekintés alapját Jeffrey Herbst⁵² *States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control* című könyve adja, amelyet kritikai szempontból Guy Martin⁵³ és James A. Robinson⁵⁴ észrevételei egészítenek ki. Noha Robinson és Martin bizonyos aspektusok tekintetében bírálatot fogalmaztak meg Herbst elméletével kapcsolatban, a munkák egyedülálló jelentősége vitathatatlan, így kritikai észrevételeiket figyelembe véve került sor a vizsgálat elméleti kereteinek kialakítására. Tekintettel arra, hogy a disszertációban Kelet-Afrika történeti fejlődése is tárgyalásra kerül, a legfontosabb háttérműnek Fage és Tordoff⁵⁵ *Afrika története* című könyve tekinthető, amely magyar nyelven 2004-ben jelent meg. Ez a forrás részletesen tárgyalja a kontinens történelmét a XX. század végéig, lehetővé téve, hogy Herbst elméleti kerete történelmi tényezőkkel alátámasztva kerüljön továbbfejlesztésre.

A fejezet megírásakor elsődlegesen a rendelkezésre álló magyar nyelvű tudományos szakirodalom élvezett prioritást, a hiányzó részeket nemzetközi forrásokkal egészítve ki. A témakörök szerinti részletes feldolgozás érdekében a következő szerzők munkái kerültek beépítésre. A szuahéli partvidék kulturális és nyelvi keveredésének bemutatásakor Szombathy Zoltán⁵⁶ és Füssi Nagy Géza⁵⁷ kutatásai szolgáltak kiindulópontként, amelyek jelentős mértékben hozzájárultak Kelet-Afrika partvidékének történeti és kulturális megértéséhez. A prekoloniális időszak vizsgálata során Herbst koncepciója Csizmadia Sándor⁵⁸ Afrikára vonatkozó határértelmezésével egészült ki, amely a hagyományos határvonalak helyett határövezetekre helyezi a hangsúlyt. A koloniális korszak elemzésében Tarrósy István⁵⁹ munkássága kapott kiemelt szerepet, különös tekintettel *Kelet-Afrika a*

⁴⁷ Rabasa – Boraz – Chalk – Cragin – Karasik – Moroney – O’Brien – Peters 2007.

⁴⁸ Rabasa 2008.

⁴⁹ Hansen 2017, 2019, 2022,

⁵⁰ Doboš – Riegl – Hansen 2019.

⁵¹ Turi – Resperger – Túri 2013.

⁵² Herbst 2000.

⁵³ Martin 2001.

⁵⁴ Robinson 2002.

⁵⁵ Fage – Tordoff 2004.

⁵⁶ Szombathy 2006.

⁵⁷ Füssi 1983.

⁵⁸ Csizmadia 2009.

⁵⁹ Tarrósy 2007, 2009, 2011a, 2011b.

fejlődés útján című monográfiájára, amely Kenya, Tanzánia és Uganda történelmi fejlődését mutatja be, különös hangsúllyal a XX. századi történelmi és társadalmi folyamatokra. Ezt kiegészítve Búr Gábor releváns tanulmányai, valamint Szélinger Balázs⁶⁰ Etiópiával kapcsolatos kutatásai is felhasználásra kerültek. Az olasz és spanyol gyarmatosítás afrikai sajátosságainak feltárása során a hazai szakirodalom korlátozott volta miatt elengedhetetlenné vált az eredeti nyelvű források használata, így többek között Veneria⁶¹ és Francisco⁶² munkái is alapul szolgáltak. A dekolonizáció és a függetlenséget követő időszak részletes tárgyalása az előző fejezetekhez képest nagyobb terjedelmet kapott, mivel az afrikai államiság jelenlegi kihívásainak jelentős része ebben az időszakban formálódott ki.

A kelet-afrikai államok specifikus vizsgálata során számos online adatbázisra támaszkodott a kutatás. Az etnikai kérdések elemzéséhez a Joshua Project adatbázisa nyújtott támpontot, a népességeteloszlás vizsgálatához a geo-ref.net térképei szolgáltak forrásul, míg a pénzügyi adatok a macrotrends.net platformjáról származtak. Az általános statisztikai adatok tekintetében a worlddata.info oldal biztosított releváns információkat. Ezek az adatok hozzájárultak annak szemléltetéséhez, hogy milyen tényezők vezettek a kormányzat nélkül kormányzott terek kialakulásához Kelet-Afrikában. A vizsgált országok jellemzése során egyaránt felhasználásra kerültek online források és magyar nyelvű tudományos munkák. Kiemelt figyelmet kapott az Etiópiáról,⁶³ a KDK-ról⁶⁴ és a Szomáliáról,⁶⁵ szóló országismertető. Külön említést érdemel Marsai Viktor és Hettyey András⁶⁶ közös munkája. Emellett jelentős mértékben támaszkodott a kutatás Marsai Viktor⁶⁷ *Afrika a globalizált világban* című tanulmánykötetére, amelyben tizenöt tanulmány szerepel tizenkét szerző tollából, amik közülük kettő került felhasználásra. Benkes Mihály⁶⁸ *Az afrikai államiság természete és a nemzetközi rendszer* című tanulmánya szintén alapvető forrásként szolgált.

A hidegháborút követő időszak elemzése során a disszertáció három polgárháborút tárgyal részletesen, amelyek szoros kapcsolatban állnak a rákövetkező fejezetben bemutatásra kerülő dzsihádistá mozgalmakkal. A mozambiki polgárháború feldolgozása során Malyn Newitt⁶⁹ *A History of Mozambique*, valamint Stephen A. Emerson⁷⁰ *The Battle for Mozambique – The Frelimo – Renamo Struggle, 1977-1992* című monográfiái képezték az elemzés kiindulópontját. A téma árnyaltabb megközelítéséhez további szerzők, így David Alexander Robinson⁷¹ és Felizardo Gabriel Masseko⁷² munkásságára is támaszkodni kellett. A szomáliai polgárháború kapcsán Ken Menkhaus⁷³ munkássága, valamint a korábban említett szerzők elemzései kerültek bevonásra, kiegészítve további szakirodalommal.⁷⁴ A szomáliai klánrendszer vizsgálatában meghatározó szerepet játszott Joakim Gundel⁷⁵

⁶⁰ Szélinger 2017.

⁶¹ Veneria 2015.

⁶² Francisco 2021.

⁶³ Marsai 2020.

⁶⁴ Besenyő – Gyarmati – Hetényi – Pető – Szijj – Resperger 2010.

⁶⁵ Kiss – Besenyő – Resperger 2014.

⁶⁶ Marsai – Hettyey 2013.

⁶⁷ Marsai 2019b, 2019c.

⁶⁸ Benkes 2009.

⁶⁹ Newitt 1995.

⁷⁰ Emerson 2014.

⁷¹ Robinson 2006.

⁷² Masseko 2019.

⁷³ Menkhaus 2007, 2018.

⁷⁴ Marsai 2010a, 2013.

⁷⁵ Gundel 2009.

kutatása, valamint Erdős Attila⁷⁶ a szomáliai államkudarcról szóló tanulmánya. A KDK-ban zajló polgárháborúk elemzése során a korábban említett országismertetők, illetve Nagy Sándor⁷⁷ disszertációja, Harish Venugopalan⁷⁸ és Herbert F. Weiss,⁷⁹ tanulmányai, valamint a Global Conflict Tracker⁸⁰ jelentései szolgáltak értékes információkkal. A disszertáció ebben a részben két kulcsfontosságú problémát tartalmaz, a terrorizmust és a korrupciót, amelyeket különböző indexek segítségével mutatok be. A terrorizmus elemzése a Global Terrorism Index adataira támaszkodik, amelyhez az Institute for Economics & Peace éves jelentései nyújtanak háttéranyagot, míg a korrupció vizsgálata a Corruption Perceptions Index alapján történik, amelyhez a Transparency International jelentései szolgálnak forrásul.

A disszertáció harmadik fő fejezete a dzsihádisták hullámok vizsgálatára összpontosít. A bevezető szakasz a radikális iszlámmal kapcsolatos előzményeket ismerteti, elsősorban Rostoványi Zsolt⁸¹ és Prantner Zoltán⁸² munkáira támaszkodva, egyben felvázolva a fejezet szerkezeti felépítését. Az első hullám elemzése során az al-Káida tevékenységének vizsgálatához alapműként Saul Shay⁸³ *The Red Sea Terror Triangle: Sudan, Somalia, Yemen, and Islamic Terror* című könyve szolgál, melyet széleskörű tudományos szakirodalom egészít ki. Kiemelt figyelmet kap az al-Káida szudáni jelenlétének elemzése, amelyhez Jytte Klausen,⁸⁴ valamint a Watts – Shapiro – Brown⁸⁵ szerzőtrió könyve is releváns adalékot nyújtanak. A magyar nyelvű szakirodalom hiánya miatt elsősorban nemzetközi publikációkra, jelentésekre és tanulmányokra támaszkodtam. Az időbeli korlátok nem tették lehetővé a teljes szakirodalmi bázis feldolgozását, azonban al-Turábi és Oszama bin Laden kapcsolatának vizsgálatához Taylor – Elbushra⁸⁶ publikációja, bin Laden szudáni tevékenységéhez pedig Ann M. Lesch⁸⁷ tanulmánya vált meghatározóvá. Az al-Káida szomáliai kalandját illetően kiemelendő a Menkhaus – Shapiro⁸⁸ szerzőpáros tanulmánya, melyet Marsai-Sziji⁸⁹ tanulmánya egészít ki.

A második hullám vizsgálatánál az al-Sabáb szervezetről széleskörű szakirodalom áll rendelkezésre, mind nemzetközi, mind hazai szinten. Ennek következtében nem jelölhető ki egyetlen meghatározó publikáció, amely teljeskörűen feldolgozná az al-Sabáb kialakulását és a 2020-as években megfigyelhető trendeket. A disszertációban alkalmazott koncepció fenntartása érdekében széles szakirodalmi alapból merítettem. A kezdeti időszak vizsgálatához Mohamed Haji Ingiriis⁹⁰ és Ken Menkhaus⁹¹ tanulmányai, valamint Marsai Viktor⁹² magyar nyelvű kutatásai szolgáltattak alapvető információkat. Az al-Sabáb csúcspontjának és az azt követő időszak eseményeinek feltárásához Joseph – Maruf⁹³ szerzőpáros *Inside Al-Shabaab: The Secret History of Al-Qaeda's Most Powerful Ally*

⁷⁶ Erdős 2011.

⁷⁷ Nagy 2021.

⁷⁸ Venugopalan 2016.

⁷⁹ Weiss 2000

⁸⁰ Global Conflict Tracker 2024.

⁸¹ Rostoványi 2020.

⁸² Prantner 2016.

⁸³ Shay 2005.

⁸⁴ Klausen 2021.

⁸⁵ Watts – Shapiro – Brown 2007.

⁸⁶ Taylor – Elbushra 2006.

⁸⁷ Lesch 2002.

⁸⁸ Menkhaus – Shapiro 2010.

⁸⁹ Marsai – Sziji 2010.

⁹⁰ Ingiriis 2018.

⁹¹ Menkhaus, 2012.

⁹² Marsai 2010b.

⁹³ Joseph – Maruf 2018.

könyve nyújtotta az alapot, amit Stig Jarle Hansen⁹⁴ és John Maszka⁹⁵ al-Sabáb-ról szóló könyvei egészítették ki. A terrorelhárítási perspektívát Paul D. Williams⁹⁶ munkái biztosították.

Az al-Sabáb tevékenységének csúcspontját és az azt követő éveket, egészen a 2010-es évek második feléig, meghatározó művek képezték a disszertáció elemzési keretének alapját. Ezen túlmenően számos internetes forrás és tudományos munka tartalmi elemeit alkalmaztam, amelyek közül kiemelendők Matt Bryden⁹⁷ és az International Crisis Group⁹⁸ munkái, tekintettel azok gyakori előfordulására a vizsgálat során. A magyar szakirodalom tekintetében kiemelkedő szerepet játszanak Marsai Viktor⁹⁹ al-Sabábra vonatkozó kutatásai, emellett pedig több korábban említett Afrika-kutató munkái is releváns hivatkozási alapként szolgálnak. Az elmúlt 6–7 év vizsgálata során egyre nagyobb hangsúlyt kaptak az internetes források annak érdekében, hogy a disszertáció a lehető legaktuálisabb elemzési keretet biztosítsa a korábban jelzett dátumig bezárólag. A hadműveleti helyzetek átfogó vizualizációja érdekében külön figyelmet érdemel a Critical Threats weboldal, amely nemcsak a második hullám, hanem a többi vizsgált időszak kapcsán is részletes és pontos térképeket szolgáltat, elősegítve a konfliktushelyzetek vizuális interpretációját. A felhasznált internetes források kiválasztásánál alapvető szempont volt a sokoldalúság, a források változatossága, valamint az eltérő nézőpontok és értelmezések figyelembevétele. A koronavírus járvány Szomáliára gyakorolt hatásainak vizsgálatánál a kiindulópontot Marsai-Tarrósy¹⁰⁰ szerzőpáros tanulmánya jelentette. A 2020-as évek eddigi tendenciáit és fejleményeit a Yeşiltaş – Shihundu¹⁰¹ szerzőpáros foglalta össze kiemelkedő alapossággal. A statisztikai adatok és trendek szemléltetésére a Global Terrorism Index éves jelentései is beépítésre kerültek.

A harmadik hullám az Iszlám Állam szomáliai jelenlétére vonatkozik, azonban ennek átfogó értelmezése érdekében elengedhetetlen az anyaszervezet általános jellemzőinek bemutatása. A szervezet távoli területeit irányító vilajet-rendszer felépítésének és működésének elemzéséhez kiemelkedő jelentőségű volt Tore Refslund Hamming¹⁰² tanulmánya és a Weiss – O’Farrell – Candland – Poole¹⁰³ szerzők jelentése, amely a finanszírozási mechanizmusokra fókuszált. Magyar nyelvű szakirodalmi forrásként a Besenyő – Prantner – Speidl – Vogel¹⁰⁴ szerzők által írt könyv szolgált, amely részletesen tárgyalja az Iszlám Állam felemelkedését és működését. A Szomáliai Iszlám Állam vonatkozásában az alapvető tudományos forrást a Warner – O’Farrell – Nsaibia – Cummings¹⁰⁵ szerzők által megalkotott *The Islamic State in Africa* című könyv képezte. Ez a mű egyúttal a következő, negyedik hullám egyik alapvető forrásaként is meghatározó. A szakirodalmat további tanulmányok egészítették ki, melyek közül kiemelendő a Webber – Garofalo¹⁰⁶ páros a Szomáliai Iszlám Állam propagandájáról, valamint a The Global Strategy Network¹⁰⁷ által 2018-ban publikált

⁹⁴ Hansen 2013.

⁹⁵ Maszka 2017.

⁹⁶ Williams 2018, 2019.

⁹⁷ Bryden 2013, 2014, 2015.

⁹⁸ International Crisis Group 2014, 2018, 2022.

⁹⁹ Marsai 2017a, 2017b, 2020.

¹⁰⁰ Marsai – Tarrósy 2022.

¹⁰¹ Yeşiltaş – Shihundu 2024.

¹⁰² Hamming 2023.

¹⁰³ Weiss – O’Farrell – Candland – Poole 2023.

¹⁰⁴ Besenyő – Prantner – Speidl – Vogel 2016.

¹⁰⁵ Warner – O’Farrell – Nsaibia – Cummings 2021.

¹⁰⁶ Webber – Garofalo 2023.

¹⁰⁷ The Global Strategy Network 2018.

jelentés, amely az Iszlám Állam kelet-afrikai térnyerésére koncentrált. A téma aktualitása miatt itt is jelentős szerepet kaptak az internetes források és elemzések, különösen a Critical Threats projekt anyagai, továbbá az ACLED adatbázisából származó adatok és azok alapján készült elemzések.

A negyedik hullám két különálló aspektusra bontható: a KDK-ban és Mozambikban zajló folyamatokra. A kongói helyzet kapcsán több tanulmány került felhasználásra, amelyek az ADF (Allied Democratic Forces) létrejöttét, csúcspontját és fennmaradását elemezték a 2010-es évek közepéig. Kiemelendő Titeca – Vlassenroot,¹⁰⁸ valamint a Titeca – Fahey¹⁰⁹ szerzőpárost, az International Crisis Group¹¹⁰ elemzését, Lindsay Scorgie¹¹¹ tanulmányát a kongói-ugandai határvidékről, a Congo Research Group¹¹² átfogó kutatását az ADF és a helyi közösségek viszonyáról. A 2010-es évek eseményeinek bemutatásában kiemelt szerepet kapott Candland – Finck – Ingram – Poole – Vidino – Weiss¹¹³ szerzők műve, amely az ISIS KDK-ban folytatott tevékenységét vizsgálja. Szintén figyelemre méltóak az ENSZ Biztonsági Tanácsának jelentései, amelyek markáns tartalmi elemeket nyújtanak az ADF állapotáról a MONUSCO helyszíni tisztviselőinek jelentései alapján. A kutatás során angol és francia nyelvű források egyaránt felhasználásra kerültek.¹¹⁴ Az aktuális fejlemények nyomon követése érdekében internetes források, köztük a BBC és az Associated Press (AP) híradásai is beépítésre kerültek.

Mozambik északi térségének, különösen Cabo Delgado tartománynak az áttekintéséhez az internetes források kerültek túlsúlyba, törekedve a lehető legpontosabb és legmegbízhatóbb információk közlésére. Az ASWJ (Ahlu-l-Szunna wal-Dzsemáa) szervezet kialakulásával és fejlődésével kapcsolatban nem azonosítható egyetlen meghatározó tudományos publikáció, ezért több szakirodalmi forrás bevonása vált szükségessé. Mivel a szervezettel kapcsolatban továbbra is számos bizonytalanság áll fenn, különös figyelmet fordítottam arra, hogy a vizsgálatba minél több releváns forrást bevonjak, valamint a források közötti tartalmi egyezések alapján növeljem az adatok megbízhatóságát. A témával foglalkozó szakirodalom közül kiemelkedik a Matsine – Valoi¹¹⁵ szerzőpáros, a Habibe – Forquilha – Pereira,¹¹⁶ a Quassif – Kitenge,¹¹⁷ és a Bekoe – Burchard – Daly¹¹⁸ szerzők publikációi, meghatározó szerepet játszva a mozambiki radikális szervezet működésének értelmezésében. Eric Morier-Genoud¹¹⁹ kutatásai különösen fontosnak bizonyultak az ASWJ létrejöttének és ideológiai hátterének vizsgálata során, hiszen több lehetséges narratívát is felvázolt ezzel kapcsolatban. Továbbá Emilia Columbo¹²⁰ és Linos Mapfumo¹²¹ munkássága jelentős hozzájárulást nyújtott a térség társadalmi és biztonsági helyzetének feltárásához. Ezenkívül Joseph Hanlon,¹²² Francisco Almeida dos Santos¹²³ és Borges Nhamirre¹²⁴ elemzései szintén

¹⁰⁸ Titeca – Vlassenroot 2012.

¹⁰⁹ Titeca – Fahey 2016.

¹¹⁰ International Crisis Group 2012.

¹¹¹ Scorgie 2011.

¹¹² Congo Research Group 2018.

¹¹³ Candland – Finck – Ingram – Poole – Vidino – Weiss 2021.

¹¹⁴ Shirambere 2021.

¹¹⁵ Matsine – Valoi 2019.

¹¹⁶ Habibe – Forquilha – Pereira 2019.

¹¹⁷ Quassif – Kitenge 2021.

¹¹⁸ Bekoe – Burchard – Daly 2021.

¹¹⁹ Morier-Genoud 2020.

¹²⁰ Columbo 2019, 2023.

¹²¹ Mapfumo 2020.

¹²² Hanlon 2021, 2022.

¹²³ Dos Santos 2020.

¹²⁴ Nhamirre 2021.

releváns szempontokat kínálnak a régió biztonsági és politikai kihívásainak értelmezéséhez. A térség illegális gazdasági folyamatait tekintve kiemelkedő jelentőségű a Global Initiative¹²⁵ 2020-ban megjelent jelentése, amely átfogó képet nyújt a régió szervezett bűnözési és gazdasági struktúráiról. Emellett az International Crisis Group¹²⁶ Mozambikkal foglalkozó helyzetértékelése alapvető információkat szolgáltat a térségben zajló politikai és kormányzati problémák megértéséhez. Az elmúlt évek aktualitásait figyelembe véve továbbá a Critical Threat elemzése és térképei is felhasználásra kerültek, melyeket számos további tudományos tanulmány és internetes forrás egészített ki.

2. A modern államtól a kormányzat nélkül kormányzott terekig

Ahhoz, hogy a disszertáció címében lévő elméleti jelenséghez eljussunk, szükséges az ideális modern állam működésével kezdeni, mivel ez kiinduló alapul szolgál ahhoz, hogy eljussunk a törékeny államokig, ami mára egy gyűjtőfogalommá vált, így önmagában az alábbi három típust tartalmazza: törékeny, bukott és összeomlott. Végül pedig ez vezet a kormányzat nélkül kormányzott terek létrejöttéhez, aminek léte és külön vizsgálata a hazai tudományos életben még újszerűnek számít.

2.1. Modern állam kialakulásának elméleti háttere

A modern állam kialakulásáról szóló gondolatok a XVIII. század végétől kezdtek terjedni leginkább, ahol többek között Hegel és Fichte határozta meg a modern államiság alap jellemzőjét, miszerint a szekularizáció előrehaladott és a világi feladatokat egy olyan közigazgatás végzi, ami nem vallási jellegű, hanem sokkal inkább racionális.¹²⁷ Ennek a gondolati hullámnak a csúcspontja a XX. század elejére tehető, amikor Georg Jellinek elméletei annak ellenére számítottak újtónak, hogy a korábbi filozófusok művéből indult ki. A XX. századi klasszikus német államelmélet a korábban felhalmozott államról alkotott elképzelések és gondolatok homogenizálására törekedett, vagyis az eltérő államfelfogások közös alapját kereste és adott rá válaszokat, különféle módszerekkel próbálva egységesíteni az eltérő felfogásokat. A klasszikus német államelméleti gondolkodók megalapozója maga Jellinek és az alapműnek számító írása, az *Allgemeine Staatslehre* (Általános államtan, 1900).¹²⁸ Ebben a műben határozza meg az állam fogalmát, az alábbi kritériumrendszerrel együtt, miszerint „az állam a földfelszín elhatárolt területén letelepedett, legfőbb hatalommal rendelkező és azáltal egységgé összefogott emberi sokaság.”¹²⁹ Ehhez hasonló megfogalmazások már Jellinek előtt is meghatározásra kerültek különféle formában, mégis ez maradt az egyik legmeghatározóbb forma, ami informális módon terjedt el a tudományokban, a közgondolkodásban és végül a nemzetközi jogban.¹³⁰

Ahogy általában az elméleti gondolatok körében, úgy itt is számos kritikával és más megközelítéssel illették Jellinek államról alkotott meghatározását. Közülük a következő generáció legfőbb képviselői Carl Schmitt és Hans Kelsen kerül kiemelésre. Carl Schmitt fő műve a „*Der Begriff des Politischen*” (A politikai fogalma), amelynek első változata 1927-ben jelent meg, de többször került átdolgozásra, és végső formáját csak 1963-ban nyerte el.¹³¹ Az állam fogalmának meghatározása helyett az addig elterjedt körülírást alkalmazza,

¹²⁵ Global Initiative 2020.

¹²⁶ International Crisis Group 2021, 2022.

¹²⁷ Takács 2022a, 202.

¹²⁸ Takács 2011a, 1.; Takács 2011b, 2.

¹²⁹ Jellinek 1994, 60.

¹³⁰ Takács 2003, 197-198.

¹³¹ Szabó 2003, 1.

mégpedig „*az állam a területi zártágban szervezett nép politikai státusza.*” Amellett, hogy a Jellinek államfogalmi rendszerének három elemét említi meg, a hangsúlyt a politikai státuszra teszi. Értelmezése szerint ahhoz, hogy az állam fogalmi keretét meg lehessen alkotni, először szükség van a politika lényegének megállapítására. Emiatt bírálja többek között Jellinek államfogalmát, hiszen meghatározásai már előre túl sok értelmezést tartalmaznak, amelyek nem lehetnek megfelelő kiindulópontok. Annyit kijelent Schmitt, hogy az állam egyfajta státusz, a nép minőségi állapota, ami kritikus esetekben mértékadó.¹³² Kiemelte még, hogy egy normálisan működő állam a területén belül arra törekszik, hogy az állampolgárai biztonságban és minél nagyobb jólétben éljenek, vagyis garantálja a nyugalmat, a biztonságot és a rendet. Egy ilyen normális helyzet az előfeltétele egy jogállamnak, ahol a jogi normák érvényesülhetnek.¹³³

Ezen jogi normák szerepeltek Hans Kelsen fókuszában. A *'Grundriss einer allgemeinen Theorie des Staates'* (Az államelmélet alapvonalai) című könyvét Kelsen 1925-ben kezdte el írni, ami egy évvel később jelent meg. Ekkor a német gondolkodó egy összefoglalót készített az eddigi államelméleti munkáiról és értekezéseiről, ami meghatározóvá tette az államról alkotott nézeteit és munkásságát a normativista államelméletben.¹³⁴ Jellinek hármas feltételrendszerével ellentétben Kelsen a normák erejére és fontosságára hívja fel a figyelmet, mivel szerinte „*az állam egy normatív rend, amelynek hatalma alatt emberek állnak.*”¹³⁵ Emberi magatartások összességéről beszél, ezért a norma nem tényszerű törvényszerűségeket állapít meg, mint ami a természettudományokban előfordul, hanem olyan állapotokat, hogy minek kellene bekövetkeznie, vagyis emberi magatartásokat. Ezáltal az emberek kötelesek egy meghatározott módon viselkedni és cselekedni.¹³⁶ Az államot egy másik jellemző is megkülönbözteti a többi társadalmi alakulattól, mégpedig az, hogy az állami normarendszer kényszerítő erővel bír. Ez elsősorban azt jelenti, hogy ez a rend független a neki alávetett emberek akaratától a normák objektív érvényessége miatt, vagyis a normák szabják meg az állami rend működését.¹³⁷

2.2. A Montevideói Egyezmény

Habár Jellinek elméletét számos kritika érte, mégis az ő állam meghatározásából indult ki az akkori nemzetközi közösség, amit később szerződésbe foglaltak, kiegészítve egy ismervvel. 1933-ban Uruguay fővárosában rendezték az Amerikai Államok VII. Nemzetközi Konferenciáját, aminek eredménye egy nemzetközi egyezmény előkészítése, megfogalmazása és aláírása volt, ami az alábbi címet viselte: *Convention on Rights and Duties of States* (Egyezmény az Államok Jogairól és Kötelezettségeiről). A dokumentum 1934. december 26-án lépett hatályba. Az egyezmény államelméleti szempontból a XX. század első felének egyik legfontosabb dokumentuma, mivel az addigi nemzetközi viszonyokban egyre elterjedtebb modern állami ismérveket írásba foglalták, vagyis ezek nemzetközi jogi szempontból kodifikálva lettek. Az 1. cikk értelmében „*az államnak, mint a nemzetközi jog alanyának az alábbi feltételekkel kell rendelkeznie: állandó népességgel, meghatározott területtel, kormánnyal és a más államokkal való kapcsolatba lépés képességével.*”¹³⁸

¹³² Schmitt 2002, 15.

¹³³ Schmitt 2002, 45-46.

¹³⁴ Veszprémi 2006, 1.

¹³⁵ Kelsen 1927, 27.

¹³⁶ Kelsen 1927, 8-9.

¹³⁷ Kelsen 1927, 19-20.

¹³⁸ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States 1933, 1-3.

- *Népesség*

Olyan emberek gyűjtőfogalma, akik meghatározott területen élnek. A nép kifejezés olyan nemektől független emberek csoportja, akik közösségként élnek együtt, annak ellenére, hogy különböző rasszhoz, valláshoz vagy kultúrához is tartozhatnak.¹³⁹ Az állandó népesség akár több különböző népből is állhat, ami a multietnikumú államokra jellemző. Az egyezmény és más nemzetközi dokumentumok sem rendelkeznek minimális követelményről az állam népességének nagyságáról. Fontos kiemelni az állandó jelleget, vagyis a népesség tartósan az állam területén él. Ha egy nép csak azzal a szándékkal foglal el egy lakatlan területet, hogy gazdasági haszonszerzést valósítson meg, de nem ott él életvitelszerűen, akkor nem beszélhetünk államiságról. Szomália esetében például a nomád állattenyésztő klánoknak nincsen állandó területe, szabadon mozognak a vidéki területeken, akár határon túlra, mégis az ország jelentős számú állandó lakossággal rendelkezik, ami miatt e téren nem forog veszélyben Szomália államisága.¹⁴⁰

- *Terület*

A nemzetközi jog kontextusában ez egy háromdimenziós képződmény, aminek a határvonalakkal kijelölt felszín az alapja, amihez még hozzátartozik a felette képződő légoszlop, valamint az alatta lévő, a Föld középpontjában végződő kúp formájú rész.¹⁴¹ Ez adja az állam fizikai létezését, ezért fontosak a határvonalak, amelyek elválasztják és megkülönböztetik őt a szomszédos államoktól. Az állam lényegi eleme a meghatározott terület feletti ellenőrzés, ami a területi szuverenitással azonos. Az államnak alapvetően kizárólagos joghatósága van a területe felett, ami megtiltja azt, hogy engedélye nélkül más kormányok és irányító szervek hatalmat gyakoroljanak az állam területén.¹⁴² Csakúgy, mint a népesség esetében, nincs semmiféle minimális számszerű érték a birtokolt földterület nagyságát illetően.¹⁴³

- *Kormány*

A kormány az államon belüli szuverén hatalom, ami kizárólagos ellenőrzést gyakorol a terület és a lakosság felett. Ezek alapján egy összefüggő politikai és társadalmi struktúrát testesít meg, az állampolgárok nevében látja el feladatait és az állam törvényei szerint kormányoz. Elsődleges feladata a hatékony ellenőrzés, aminek van egy belső és egy külső aspektusa. Előbbinél jogrendet kell teremtenie és fenntartania.¹⁴⁴ A hatékony belső ellenőrzés feltétele a nép nagyarányú beleegyezésével és támogatásával valósulhat meg, ami legitimálja a kormányt. A nyugati államokra jellemző demokratikus elvek betartása és az azokhoz való alkalmazkodás nem kötelező feltétele a legitimitás elnyerésének, mivel a világ számos államában az iszlám jog a meghatározó, illetve az autoriter rezsimeket és sajátos kormányzásukat nem kérdőjelezi meg a lakosság.¹⁴⁵ A külső ellenőrzés során az állam önállóan és függetlenül képes cselekedni a nemzetközi közösségben, anélkül, hogy más államok függőségi viszonyába kerülne.¹⁴⁶

- *Kapcsolatfelvételi képesség*

¹³⁹ Grant 1998, 414.

¹⁴⁰ Raic 2002, 58-59.

¹⁴¹ Fejes 2019, 62.

¹⁴² Hanapi – Syahlan – Arif – Hassan 2019, 63-64.

¹⁴³ Bachmann – Prazauskas 2019, 405.

¹⁴⁴ Hanapi – Syahlan – Arif – Hassan 2019, 64.

¹⁴⁵ Bachmann – Prazauskas 2019, 405-406.

¹⁴⁶ Hanapi – Syahlan – Arif – Hassan 2019, 64.

Ez a kritérium egy paradoxont rejt magában, mivel ez az államiságnak egy olyan kritériuma, ami már feltételezi az állam létét, hiszen diplomáciai kapcsolatokat az államiság nélkül szinte lehetetlen kialakítani és még nehezebb azokat fenntartani. Másrészt az államnak bizonyítania kell azt a képességét, hogy képes megállapodásokat kötni más államokkal, amit a nemzetközi közösség elismer, mielőtt magának az államnak az elismerése megtörténne. Mivel minden éremnek két oldala van, így ennek a kritériumnak is van léalapja. A szövetségi állami rendszerben lévő államok tartományai rendelkeznek népességgel, területtel és kormánnyal, mégsem tekinthetők államnak, mivel önállóan nem létesíthetnek diplomáciai kapcsolatokat a szövetségi állami fennhatóság miatt.¹⁴⁷ Ahhoz, hogy az állam képes legyen más államokkal kapcsolatot felvenni, szükség van a függetlenségre, ami annak a jele, hogy az állam nem tartozik más állam alá, szuverén entitásként működik. Amikor az államok elismernek egy másik államot, akkor ezzel a függetlenségüket és létezésüket is elismerik a nemzetközi közösségben.¹⁴⁸ Itt a jogi függetlenségről lehet elsősorban beszélni, mivel például gazdaságilag számos állam függ a másiktól.¹⁴⁹

- *A Montevideói Egyezmény kritikája*

Az egyezmény az idők során számos kritikát kapott. Ezek közül a leglényegesebbek a vázlatos felsorolás, a meghatározás kifejtésének hiánya vagy a kritériumok pontosabb meghatározása és esetleges bővítése. Az egyezmény tartalmát illetően mindenképpen pontosításra van szükség.¹⁵⁰ Fontos megemlíteni, hogy az államiság másik meghatározó nemzetközi jogi dokumentuma az ENSZ Alapokmánya. Az ENSZ tagságához megfelelő államiság kell, amit a 4. cikk 1. bekezdésében fejt ki a dokumentum, aminek értelmében azok az államok lehetnek tagjai az ENSZ-nek, amelyek békeszeretőek, elfogadják az Alapokmány kötelezettségeit, valamint képesek és hajlandóak ezek teljesítésére.¹⁵¹ Ma már nem túlzás azt kijelenteni, hogy a nemzetközi közösségben az állam külső szuverenitását az ENSZ tagság testesíti meg a legkézenfekvőbben.¹⁵²

2.3. A modern államok intézményi és politikai jellemzői

Ahhoz, hogy az államok instabillá válásáról lehessen értekezni szükség van az összehasonlítási alapra a stabil államok koncepciójára. Ehhez 1648-ig kell visszamenni, amikor a 30 éves háború a vesztfáliai békével véget ért. A szakirodalom ezt az évszámot és békét jelöli meg a nemzetközi rendszer születésének, amelyben megszülettek a modern államok. A Georg Jellinek által megfogalmazott hármas elvárás már ekkor tetten érhető volt, emellett a XVII. század második felétől megjelentek a maihoz hasonló államok. Meghatározóvá vált a határok szerepe, nem voltak határ menti sávok vitatott hovatartozással, ami a középkorban még széles körben elterjedt volt.¹⁵³ Megjelentek a jogai és kötelezettségei a főhatalomnak az állampolgárai felé. Az államnak garantálnia kellett a közbiztonságot a területén, vagyis a béke fenntartása elsődleges kötelezettségévé vált.¹⁵⁴ Mivel az államnak feladatává vált az állampolgárok külső és belső hatásoktól való védelme, ezért bevételre volt szüksége, amit az állampolgárok megadóztatásából biztosított.¹⁵⁵ Ezzel egy olyan rendszert lehetett finanszírozni, aminek révén az állam közintézményeket tudott fenntartani, alapvető

¹⁴⁷ Bachmann – Prazauskas 2019, 408-409.

¹⁴⁸ Hanapi – Syahlan – Arif – Hassan 2019, 65.

¹⁴⁹ Bachmann – Prazauskas 2019, 409.

¹⁵⁰ Hanapi – Syahlan – Arif – Hassan 2019, 65.

¹⁵¹ United Nations Charter 2025.

¹⁵² Hanapi – Syahlan – Arif – Hassan 2019, 65-66.

¹⁵³ Marsai 2021, 186.

¹⁵⁴ Pongrácz 2015, 23.

¹⁵⁵ Pongrácz 2019, 86.

közszolgáltatásokat biztosítva állampolgárai számára. Az így létrejött mai államokat egy centralizált, az élet minden területére kiterjedő rendszer jellemzi, ami monopoljoggal rendelkezik az állampolgárai ellenőrzése felett, így a kormányzat a legfőbb politikai és jogi hatalomnak tekinthető az állam területén belül, ami oszthatatlan, elidegeníthetetlen, sérthetetlen, így képes arra, hogy törvényt teremtsen, aminek betartása kötelező érvényű az állampolgáira nézve.¹⁵⁶ A modern állam közigazgatási elméleti alapját többek között Max Weber fogalmazta meg, nem véletlen az ő munkássága révén lett elnevezve weberiánus modellnek a XX. század első felében működő államok közigazgatási rendszere.

- *Max Weber racionális állama*

Max Weber az egyik legsokoldalúbb államtannal foglalkozó gondolkodó, hiszen a szociológia egyik atyjának tekinthető, emellett foglalkozott a kapitalizmus elméletével, vallásszociológiával, jogszociológiával, hatalmi és uralmi elemekkel, valamint a parlamentarizmussal. Sokoldalúsága mellett úttörő gondolatokkal rendelkezett, csak egy példa ehhez: e fejezet végén sorra kerülő etnikai közösség meghatározása is nagyban köthető hozzá, de a pontosabb meghatározás miatt végül nem az ő definíciója került ismertetésre.¹⁵⁷ Max Weber állammal kapcsolatos írásai nem lettek egy helyen publikálva, hanem máshol megjelent írásaiból emelték ki utólag, alcímekkel ellátva, amit összefoglaló néven *Államszociológiai Töredékeknek* neveznek.¹⁵⁸ Szerinte a modern állam egy „*intézményes uralmi szervezet, amely eredményesen törekedett arra, hogy bizonyos területen belül monopolizálja a törvényes fizikai erőszakot, mint az uralom eszközét.*”¹⁵⁹ Elmélete szerint az állam más emberi közösségektől való megkülönböztetést az erőszak alkalmazásának monopóliumában kell keresni. A fizikai erőszak alkalmazása a történelem során nem állt távol az embertől, viszont az állam a területén csak saját maga, vagy az általa felhatalmazott egyének gyakorolhatják ezt a jogot.¹⁶⁰

Ha már az állam ekkora monopóliummal bír, érdemes kifejtetni Weber álláspontját arról, hogy milyen uralmi szerveződések képesek megtestesíteni a hatalmat. Elsősorban ennek a szerveződésnek legitimációra van szüksége, azaz valamilyen igazolás kell ahhoz, hogy az emberek elismerjék a hatalom csúcsán lévő entitást. Weber a korábban említettek szerint három féle legitimációs alapot különít el. Az első a tradicionális uralom, ami a szokásszerűség által szentesített hatalmat jelenti, a legitimációt itt az időtlen érvényesség adja. A második a személyes karizmát takarja, amit megtestesíthet próféta, hadvezér, népszavazással megválasztott uralkodó, demagóg vagy politikai pártvezér. Ekkor a polgárok belső hite teremti meg a karizmatikus vezető hatalmába vetett bizalmat, mivel az odaadás, amit sugároznak a polgárok érzelmeire hatnak. A harmadik pedig a törvényességen alapuló uralom, amikor racionálisan megalkotott szabályrendszer szerint lett a végrehajtó hatalom megalkotva. A legitimáció alapja itt a törvényességbe vetett hit. Weber kiemeli, hogy e három kategória ritkán fordul elő tisztán, valamilyen szintű keveredés vagy átfedés megvalósul, valamint ezen alapoknak már léteznek átmenetei és kombinációi.¹⁶¹

A modern állam alapjának a bürokratikus államrend kiépülését tekinti. Emiatt a modern államot a modern gyárral azonosítja. A gazdaság modernizációja nemcsak a gyárak, hanem az állam személyzetét is felduzzasztja a mindennapi ügyek megnövekedése miatt. Ezek intézéséhez egy olyan személyzet kell, ami szakképzett és hatékonyan képes ellátni ezeket a

¹⁵⁶ Pongrácz 2019, 36.

¹⁵⁷ Takács 2011b, 15.

¹⁵⁸ Takács 2003, 38.

¹⁵⁹ Weber 1970, 385.

¹⁶⁰ Weber 1970, 380.

¹⁶¹ Weber 1970, 381-382.

feladatokat. Magasabb szinten irodákból irányítanak, igazgatva az alsóbb rétegek munkáját. Ezzel kialakult a hivatali munkamegosztás, a rendszeres fizetés intézménye az elvégzett munkáért, valamint a motiváció fenntartásáért megteremtették a szakmai feljebb jutás lehetőségét a ranglétrán. A gyárak és az állam fejlődéséhez hozzájárult az a tény, hogy a dolgozóktól elválasztották az eszközök birtoklását, amivel minden esetben a hatalom rendelkezik. Csak olyan meghatalmazott személyek rendelkezhetnek ezen eszközök felett, akik a hatalomtól engedélyt kaptak rá. Az ügyek számának drasztikus növekedése és a modern állam fejlődése egyre átfogóbb racionális jogi szabályozást igényel, ami szabályozza az intézmények működését és igazságot szolgáltat a viták során. E téren a legfontosabb a kiszámíthatóság, nemcsak a szabályok betartatásában, hanem az állam működésében. Ezért a jövőbeli kalkulációk során pontosabb tervezést lehet megvalósítani az állam részéről.¹⁶² Max Weber számára a bürokratikus szervezet alapjai a szakképzett egységek, akik specializáltak, a hatáskörök el vannak határolva a racionális szabályrendszer révén, amit egy hierarchikus engedelmisségi viszony tart egységben.¹⁶³

- *Weberiánus modell*

Weber megfogalmazásai olyan irányvonalat idéztek elő, amik meghatározták a XX. század állami szervezeti-igazgatási formáit és a bürokratikus szervezetek meghatározóivá váltak. A gyakorlatban számos előnyre derült fény. A weberianus modellben a bürokratikus irányítás kiszámíthatóvá és tervezhetővé vált, ami biztonságot és stabilitást eredményezett. Előbbihez hozzá lehet venni az erőszak monopóliumát, ahol már államilag sorozott katonák alkották egy ország haderejét, az állam tulajdonában lévő haditechnikával. A stabilitás elsősorban gazdasági értelemben vehető ki a legjobban.¹⁶⁴ A racionális igazgatási struktúra tökéletes keretet adott a kapitalizmus fejlődésének és ezáltal a gazdasági konjunktúráknak is, hiszen a racionális jogrend és a tudásalapú igazgatás stabil, kiszámítható terepet biztosított a beruházásoknak és ezáltal az üzleti szférának.¹⁶⁵ A weberi bürokrácia szerkezete és felfogása egyedülálló volt az évszázad elején. Ki kell emelni az írott dokumentumokra támaszkodást, ami kiszámíthatóvá tette a rendszert, a közszféra egyik alappillére képezve. A másik pillér a homogénnek kezelt lakosság, ami egyfajta egységesítő erővel bírt.¹⁶⁶

A bürokrácia alapvetően a joguralmon alapszik a weberi felfogás szerint. A hatáskörök világosan meg vannak határozva pozícionként törvények vagy rendeletek formájában, vagyis a feladatok és szerepek világosan el vannak választva és fel vannak osztva, ugyanez igaz a döntéshozatali folyamatokra és hatáskörökre. A közigazgatás erősen centralizált, a fellebbezés lehetősége az alacsonyabb foktól a magasabb fokig lehetséges. A pozícióba való bekerülés előzetes és szabad döntés alapján történik, ahol figyelembe kell venni a végzettséget, diplomát vagy ezzel egyenértékű szakirányi képzést és pozitív elbírálás esetén szerződésben rögzítik a felek a munkavállalást. A bérezés rendszeres, de a hierarchikus rendszerben nem egyenlő, minél magasabb szinten áll valaki annál nagyobb felelősséggel rendelkezik, ezért az ő fizetése magasabb. Belső ellenőrzés zajlik, amivel kiszűrik a hivatali visszaéléseket, amit fegyelmi bizottság vizsgál és tárgyal. A pozíció és a személy szétválasztása, vagyis egyetlen alkalmazott sem lehet a pozíciója vagy a közigazgatás eszközeinek tulajdonosa. Ez a fajta személytelenség garantálja az állami gépezet hatékonyságát, mivel mindenkit ugyanúgy kezelnek a gépezetben, nem magával az emberrel, hanem a pozícióval foglalkoznak. A szervezeti célok nem keverednek össze a

¹⁶² Weber 1970, 382-389.

¹⁶³ Weber 1970, 403.

¹⁶⁴ Jenei 2016, 46.

¹⁶⁵ Pongrácz 2016, 1-2.

¹⁶⁶ Tóth 2024, 39.

személyi motivációkkal és érdekekkel.¹⁶⁷ Ehhez az ideális állapothoz próbáltak minél közelebb kerülni az államok.

A weberiánus berendezkedés továbbfejlesztett verziója volt a jóléti államok létrejövetele, amikor a központi kormányzat az eredeti hatáskörén túl a gazdaság irányításában fontos szereplőnek bizonyult. A jóléti állam kialakításakor a többletbevétel, amire szert tett azt a közszükségletek kielégítésére fordítja, így az állam vezető szerepe a mindennapi életben erősödött és a jogszabályok pusztá végrehajtójából szolgáltató állammá vált, vagy más szóval posztindusztriális cselekvő állam lett, ami elsősorban az 1950-es és 1970-es évek között volt uralkodó Nyugat-Európa számos országában. A jóléti állam ennek megfelelően a szociális kompenzációra és az aktív foglalkoztatáspolitikai biztosítására támaszkodott a redistribúciós folyamatok során. Az állam közpolitikai szabályozása és beavatkozása egyre átfogóbbá vált és egyre inkább elmélyült. Az állam olyan tényezővé is vált, amely nélkül a kiegyensúlyozott gazdasági és társadalmi fejlődés nem volt biztosítható. A weberi kiszámíthatóság a jóléti állam esetében azt jelentette, hogy minden állampolgár megkaphatta a közszolgáltatásokból származó jót, egy alap ellátást. Ezáltal számos gazdasági és szociális juttatást biztosított az állam az állampolgárainak, nem is beszélve az egyre nagyobb mértékű közszolgáltatásokról. Az állami újraelosztás hányada viszonylag magas volt, a közszférában dolgozók száma pedig egyre növekedett. Az állampolgárok alapvetően szerették ezt a rendszert, hiszen az állam ki tudta elégíteni az alapvető szükségleteket, azonban az 1970-es években a rendszer maga ebben a formában fenntarthatatlanná vált.¹⁶⁸

- *Weberi modell reformja, az új közszolgálati menedzsment és a neoweberi irányzat*

Az 1980-as évekig a weberi bürokratikus szervezet adta a demokratikus államok alapját, azonban kezdett a magánszférához képest kevésbé hatékonyan működni. A weberi modell a szabályosságra összpontosított, mivel az elmélet szerint a szabályszerű működés hozza meg a kívánt fejlődést. Azonban a bürokrácia egyre nagyobb mértékű lett, egyre több feladatot látott el az állam, a közszféra kiadásai egyre inkább nőttek, ami egy idő után nem párosult megfelelő minőségű ellátással. Már az 1970-es évektől egyre dominánsabbá váltak azok a nézetek, hogy a weberi modell elavult, vagy jelentős reformra szorul. A cél a működési hatékonyság, eredményesség és átláthatóbbá tétel elérése vált. A magánszektorra jellemzők beemelése a közszférába tűnt a legjobb megoldásnak. Az reform alapfeltevése szerint az állami kiadások csökkentése, valamint a közszolgáltatások minőségének javítása a piaci koordináció és a verseny fokozásával érhető el.¹⁶⁹

Az új közszolgálati menedzsment (New Public Management - NPM) a weberi bürokratikus rendszer éles kritikájából felemelkedett modell, amit az 1980-as és 1990-es években vezettek be számos országban nemzetközi kereskedelmi és pénzügyi szervezetek támogatásával. Az NPM-et egy széles körű menedzsmentideológia és a kortárs intézményi gazdaságelmélet ihlette, amit gyakran a nemzeti, regionális és helyi kormányok mozgósítottak a növekvő költségekkel, a hatékonyság és a közszférába vetett bizalom hiányával kapcsolatos kritikák leküzdésére.¹⁷⁰ Hét fontos alapelv mentén működik az NPM modell, amik közül az első a kézzelfogható szakmai irányítás a szervezetek aktív, látható irányítása a csúcson lévő, megnevezett személyek által. Az elszámoltathatóság pedig megköveteli a cselekvésért való felelősség egyértelmű kijelölését. Teljesítmény mérések, vagyis a célkitűzések, sikerességi mutatók meghatározása, lehetőleg számszerűsítve, különösen a szakmai szolgáltatások esetében, amikkel mérni lehet a hatékonyságot. A következő a centralizált bürokratikus

¹⁶⁷ Sebele-Mpofu 2021, 13-15.

¹⁶⁸ Pongrácz 2016, 2-3.; Ferrera 2018, 6-8.

¹⁶⁹ Tóth 2021, 210-212.

¹⁷⁰ Fredriksson – Pallas 2018, 1-2.

irányítás felbomlasztása, az erőforrások elosztása és a jutalmazás mért teljesítményhez való kötése. Az egységek szétválasztása, amely a nagy bürokráciák kisebb egységekre való felosztását írja elő, amelyek saját eredményeikért felelősek. Átállás a határozott idejű szerződésekre és a közbeszerzési eljárásokra, vagyis versenyhelyzet létrehozása a közszférában, amivel alacsonyabb költségek és magasabb életszínvonal hozható létre. A magánszektorra jellemző vezetési stílus átültetése, ahol nagyobb rugalmasság figyelhető meg, eltávolodva a szabályokon alapuló hierarchiától és a köztisztviselői etikától. A nagyobb fegyelem és takarékoság hangsúlyozása az erőforrások felhasználásában, vagyis a minél kevesebb költséggel a lehető legnagyobb teljesítmény elérése.¹⁷¹ Ez az új irányzat az 1980-as évektől kezdve meghatározza a nyugati és észak-európai közigazgatási reformokat. Innentől kezdve egyre fontosabbá vált a lakossági igények megismerése és bevonása a közösségi döntésekbe, vagyis egy ügyfél orientált közigazgatási modell kialakítása.¹⁷²

Viszont ez a modell is felszínre hozta a problémákat, amik többek között az újonnan létesített hálózatok ellenőrzése nehezzé vált az államigazgatás túlzott fragmentáltsága révén. Ezáltal az egyenlő bánásmód is sérült, mivel a piaci törvények felülírták az elszámoltathatóság követelményét, aminek révén meggyengült az államba vetett bizalom. Az állam fokozatos leépítésével a közszolgáltatások mennyisége és minősége is csökkent, ami elégedetlenséget váltott ki az állampolgárokkal szemben, mivel a piacgazdaság szabályai érvényesültek, nélkülözve az erkölcsi alapokat.¹⁷³

Ehhez szükség volt a weberi iránymutatáshoz visszatérni, viszont egy részét már nem lehetett alkalmazni. A hierarchia szentsége, a pártatlan és hivatásos tisztviselők léte, a jogállamiság és az állam központi szerepe megkérdőjelezhetetlen volt. A weberiánus és az új közigazgatási modell ötvözését próbálja megvalósítani a neoweberiánus modell.¹⁷⁴ A célja a hagyományos államapparátus modernizálása, hogy az professzionálisabbá, hatékonyabbá és az állampolgárok felé jobban reagálónak váljon. Az üzletszerű módszereknek ebben másodlagos szerepe lehet, de az állam továbbra is sajátos szereplő marad, saját szabályokkal, módszerekkel és kultúrával.¹⁷⁵ Végül pedig a kormányok múltbeli és várható jövőbeli teljesítményeit alá kell vetni nyomon követésnek, értékelésnek és szabályozási hatásvizsgálatnak, amely a társadalmi, politikai és pénzügyi előrejelzés egy kifejezetten erre felhatalmazott formája. Ezt kiegészítve fontos a nyilvános konzultáció és a közvetlen állampolgári részvétel. Ez az elv számos eljárást biztosít a nyilvános konzultációra, valamint az állampolgári vélemények közvetlen képviselésére. Ez hasonló az NPM szerinti polgári és közösségi ellenőrzéshez. Az eredményorientáltság és menedzsment szemlélet is megőrzésre került. Előbbi az eredmények elérésére való fokozottabb irányultságot ösztönzi, amely magában foglalja a nyomon követést és az értékelést. Utóbbi talán a leglényegesebb különbség a weberi és a neoweberi felfogás között, miszerint a köztisztviselők szakmai ismereteinek és készségeinek elsajátítását jelenti, miszerint ne csak a tevékenységi köréhez tartozó jogszabályok szakértője legyen, hanem egyúttal szakmai menedzser is, aki az állampolgárok igényeinek kielégítésére is fókuszál.¹⁷⁶

- *A modern állam politikai vetülete: a nemzetállam*

Felvetődik a kérdés, hogy mitől lehet modern egy állam? A modern etimológiai jelentése valami korszerű, ami a régivel ellentétben a maihoz illik. Ez az államok esetében sincsen

¹⁷¹ Hood 1991, 4-5.

¹⁷² Rosta 2013, 35.

¹⁷³ Stumpf 2009, 113-114.

¹⁷⁴ Bouckaert 2023, 21.

¹⁷⁵ Pollitt – Bouckaert 2017, 22.

¹⁷⁶ Dunn – Miller 2007, 350-352.

másképp, hiszen a weberi bürokratikus rend szakított a korábbi rendszerrel. A tradicionálistól való eltérőség Takács Péter szerint két dologban nyilvánulhat meg. Az egyik maga az állam jogi megújítása, lehet az függetlenség, birodalomból kiválás, vagy felbomlás utáni megalakulás. Viszont lehet a hagyományok eltüntetése, ami új kultúra vagy ideológia táptalaja lehet, szakítva a korábbi évszázadok tradícióival.¹⁷⁷ Utóbbira lehet példa a középkori vagy újkori államalakulatok politikai vetületének évszázados megváltozása az elmúlt közel két évszázadban a nacionalizmus és ezzel a nemzetállami vágy előretörése. Érdeemes kiemelni Benedict Anderson felvetését, hogy miért a XVIII. századtól lett a nacionalizmus olyannyira sikeres, hogy nemzetállamok alakuljanak ki. Az egyik a könyvnyomtatás elterjedése, ami lehetővé tette, hogy az emberek a saját nyelvükön jussanak a tudás birtokába, ami a latint fokozatosan felváltotta, ezáltal a közös egyedi nyelv vált uralkodóvá, generációról generációra fokozatosan változva. A másik pedig a dinasztikus állapotok fokozatos legitimációvesztése, mivel a királyok, császárok Istentől eredeztették hatalmukat, a nép szimplán alattvalónak számított. A modern felfogás értelmében a népet állampolgárok alkotják, hiszen a hatalom forrásává válnak, a határvonalak szerepe megnő, az állam kizárólagos szuverenitásának területi határát mutatja meg.¹⁷⁸ Mindezek hozzájárultak ahhoz, hogy a nacionalizmus termékeny táptalajra leljen.

A nacionalizmus meghatározása nehéz, de a disszertáció további tartalmát vizsgálva talán Ernest Gellner meghatározása áll a legközelebb. Szerinte „*a nacionalizmus elsősorban olyan politikai alapelv, amely a politikai és nemzeti egység tökéletes egybeesését vallja.*” Ezzel azt próbálja kiemelni, hogy a politikai hatalmat az az etnikum gyakorolja, ami az államot alkotja, ezáltal a nacionalizmus politikai legitimációt is képes adni. Ahogy később számos példa kerül bemutatásra, a nacionalizmus Gellner értelmezésében akkor sérül a legnagyobbat, ha a politikai hatalmat egy másik etnikum gyakorolja.¹⁷⁹ Abban az esetben, ha egy etnikum alkotja az állam területén élő népességet és a politikai hatalommal is rendelkezik, akkor beszélhetünk államalkotó nemzetről. Benedict Anderson értelmezése szerint a „*nemzet egy elképzelt politikai közösség, melynek határait és szuverenitását egyaránt veleszületettnek képzelik el.*” Ha a főbb jellemzőket emeljük ki az elképzelt szó tűnik a legérdekesebbnek. Értelmezése szerint a nemzetben élők nem ismernek mindenkit, csak hallottak a többiekről, a létszámról és a jellemzőkről. Meghatározó a létszámuk a szomszédos államokban, mégsem képviselhetnek nemzetet ott. Szuverén, mivel a hatalom forrásává vált, vagyis nem Istentől eredeztetett vagy dinasztikus módon öröklött. Kiemeli, hogy elképzelhetetlen az, hogy a nemzet minden egyes tagja támogassa a politikai vezetőt, összehasonlítva azzal, hogy a vallási vezetőt az Istentől eredeztetett hatalom révén mindenki elfogadta vagy köteles volt elfogadni, mivel nem kérdőjelezhető meg egy magasabb rendű parancsot.¹⁸⁰

Ahogy a vizsgált térségekben látni fogjuk számos olyan etnikum van, ami a létszámánál és a nagy országterületnél fogva nem képes államalkotó nemzet lenni, ezért fontos külön kitérni az etnikumok szerepére is. Anthony D. Smith meghatározása az egyik legpontosabb és legösszetettebb, ha az etnikai közösségek meghatározására törekszünk. A kiindulópontja a történeti és kulturális alap, ami összeköti őket. Ezt a *The Ethnic Origins of Nations* című könyvében részletesebben kifejti és tovább mélyíti a definíciót. Az egységorientáló erő a közös néven, a közös történelmi emlékeken, közös kultúrán és közös hiedelmeken alapul egy közösen használt területen. Ezt az erőt tovább erősítik az egyre több generáció által

¹⁷⁷ Takács 2022, 201.

¹⁷⁸ Anderson 2006, 24-33.

¹⁷⁹ Gellner 2009, 11-12.

¹⁸⁰ Anderson 2006, 20-22.

áthagyományozott tapasztalatok, megismerések.¹⁸¹ Ez a fajta egységkovácsoló erő az alapja nemcsak az etnikai közösségeknek, rövidebben etnikumoknak, hanem a nemzeteknek is, amik államot tudnak alkotni.

2.4. Törékeny államiság kialakulása, kategóriái és a fogalom evolúciója

Az államok instabilitásáról szóló első tanulmány, ami a bukott jelzővel illeti ezeket az entitásokat, 1992-ben született Gerald B. Helman és Steven R. Ratner által *Saving Failed States* címmel, amiben ezen államok kialakulásáról, elhelyezkedéséről és megmentéséről értekeztek. A problémát ekkor még elsősorban humanitárius szempontból közelítették meg, hiszen a tanulmány alapvetően a segélyekről és az ENSZ fokozatosabb szerepvállalásának szükségességéről szólt. Mindez mutatja, hogy már ebben az időben is egy olyan globális problémának gondolták a bukott államok jelenségét, amihez a nemzetközi közösség segítségére van szükség. Alapvetően a harmadik világbeli országokat és az akkor frissen függetlenedő szovjet utódállamokat sorolták ebbe a kategóriába.¹⁸² Habár a későbbiekben szó lesz róla, de fontos itt is kiemelni, hogy a bukott jelzőt a 2010-es évek közepétől már a politikailag korrektebb törékeny jelző cserélte fel, ami jelzi a bukott jelző megbélyegző jelentéstartalmát, valamint az állami törékenységi széles skálája alakult ki.

A 2001. szeptember 11-i World Trade Center elleni terrortámadás megváltoztatta a törékeny államokhoz való hozzáállást, mivel a támadást kitervelők ezen országokból származtak, valamint az al-Káida is az ilyen területeken terjesztette ki befolyását, hálózatot hozva létre. Ezért az amerikai stratégia kiemelt fókuszába kerültek ezek a területek, amiket jól mutatnak a 2000-es években megjelent egyre nagyobb számú tudományos munkák ezen térségeket illetően. Ezek közül egyet emelnék ki, ami a címben szereplő három kategória alapját adja: ez Robert I. Rotberg munkája a *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators* című könyvfejezet, amiben hosszasan értekezik a törékeny, bukott és összeomlott államok jellemzőiről és veszélyeiről.

A három kategória közötti kapcsolat értelmezéséhez szükséges azokat halmazokként kezelni. A törékeny államok alkotják a legnagyobb halmazt, amelyen belül egy kisebb halmazként helyezkednek el a bukott államok, míg a bukott államokon belül egy még szűkebb kategóriát képviselnek az összeomlott államok. A törékeny államok körének kiterjedtsége abból fakad, hogy e kategória minden olyan állami sérülékenységet magában foglal, amely az enyhe instabilitástól az anarchikus állapotig terjed. A törékeny államok elemzése során elsősorban azokra a strukturális problémákra fókuszálok, amelyek jelentősebb reformintézkedésekkel orvosolhatók. Ennek illusztrálására nem egy konkrét ország példáját használom, hanem a Fragile States Index bemutatására helyezem a hangsúlyt. A bukott államok a törékeny államok szűkebb kategóriáját alkotják, azonban ezek az államok sokkal súlyosabb problémákkal küzdenek, és rövid távon minimális esélyük van a stabilitás helyreállítására. E kategória illusztrálására a KDK 1990-es évekbeli állapota szolgál példaként. Az összeomlott államok a törékeny és bukott államok részhalmazát képezik, azonban ez az állapot rendkívül ritka, és jellemzője, hogy az állam de facto megszűnik működni, társadalmi és politikai intézményei széthullanak. E jelenség egyik kevés számú példája Szomália az 1990-es években, amely Kelet-Afrikában az egyetlen ilyen eset. A példák kiválasztásakor arra törekedtem, hogy elkerüljem ugyanazon ország különböző korszakainak párhuzamos bemutatását, mivel Szomália történetének különböző időszakai mindhárom kategóriába besorolhatók lennének.

¹⁸¹ Smith 1986, 22-31.

¹⁸² Helman – Ratner 1993.

2.4.1. Állami sérülékenység kialakulásának okai

Mivel az államok instabilitásáról szóló diskurzus az elmúlt bő két évtizedben meghatározóvá vált, számos elemzés született a jelenséget illetően. Ezek alapján ez a fejezet három nagy okot fog bemutatni, amik elsősorban történelmi és politikai szempontból közelítik meg ezt a problémát.

- *A népek önrendelkezésének joga*

A második világháború lezárultával az akkori világ államai el akarták kerülni az újabb világháborút, ennek egyik eredménye az ENSZ Alapokmány létrehozása, aminek hatályba lépése 1945. október 24-én történt. Az alapító államok által aláírt Alapokmány 1. cikk 2. bekezdése már megemlíti a népek önrendelkezési jogát, mint a béke elérésének egy megoldását.¹⁸³ Ez alapot adott a dekolonizációs folyamatok végbemenetelére, aminek az eredménye, hogy a második világháborút követő két évtizedben nagymértékben megnőtt a független államok száma, egészen pontosan 66 új állam jött létre, és egyre több határozatot fogadtak el az önrendelkezési jogról. A legnagyobb probléma annak gyakorlatba való átültetése volt, mivel semmiféle intézményi szabályozás nem létezett erre vonatkozóan.¹⁸⁴ Ebben az időszakban az önrendelkezés fontosabbá vált, mint annak mérlegelése, hogy az így létrejövő államok mennyire működőképesek. Az akkori narratíva szerint a népek akkor tudnak érvényesülni, ha megszabadulnak az elnyomó hatalmaktól, így a függetlenséget tartották a legjobb megoldásnak. Eleinte a frissen függetlenedő államok problémáit gazdasági problémaként fogták fel és a nemzetközi közösség feladatának tartották ezen államok támogatását, amíg megerősödnek annyira, hogy saját lábukon tudjanak állni. Fel sem merült az az opció, hogy ezek az államok bukottá válhatnak.¹⁸⁵ A folyamat gyors ütemét mutatja az az adat, hogy 1945-ben 51 állam alapította meg az ENSZ-t, mára pedig már 193 tagja van.¹⁸⁶

- *Modern állam importálásának kudarca*

A modern államok létrehozása a világ számos részén komoly kihívásokkal szembesült. Mivel a disszertáció Kelet-Afrikára fókuszál, így az afrikai jelenségeket vázolom fel elsősorban, az ázsiai sajátosságokat mellőzve. A modern állam importálásának problémája két okra vezethető vissza: a nemzetre és az államra. Az európai államok zömében az államalkotó nemzetek államon belüli aránya magas, ami a modern nemzetállam alapja. Ez a politikai harcokra is rányomja a bélyegét, mivel az esetek többségében a nemzetarány határt szab a politikai eszköztár kiaknázásában, hiszen a túlzásba vitt küzdelem az egész nemzetnek árt, ami semelyik politikai félnek sem kedvez. Ezzel szemben az afrikai államok döntő többségében nincs abszolút többségű etnikum, aminek révén az a párt, ami hatalomra kerül, igyekszik a saját etnikumát segíteni, míg a riválisokat, akár törvénytelen eszközzel, marginalizálni, ellehetetleníteni, vagy terrorban tartani. Ez a politika etnicizálása.¹⁸⁷ Másrészt ezek a területek nem készültek fel az állami struktúrák kiépítésére, mivel a gyarmattartóknak nem volt érdekük állami koncepcióba szervezni területeiket. A függetlenség után, a rövid demokratikus átmeneteket leszámítva, a végrehajtó hatalmat a diktátor testesítette meg, ami a politikai kultúra alapjává vált.¹⁸⁸

¹⁸³ United Nations Charter.

¹⁸⁴ Samu 2012, 43-44.

¹⁸⁵ Helman – Ratner 1993, 3-4.

¹⁸⁶ United Nations About Us 2025.

¹⁸⁷ Marsai 2021, 191.

¹⁸⁸ Búr 2006a, 95-96.

A dekolonizáció során létrejött államok külső határai stabilak maradtak, a belső közigazgatási határok kialakítása azonban sokkal lazábban valósult meg, a gyarmati múltból örökölt határokat próbálták átültetni, figyelembe véve a megmaradt korlátozott hivatalnoki réteget. A függetlenségi hullám során egy nagyfokú afrikanizáció indult meg, amely során az államapparátusba csak afrikaiakat igyekeztek foglalkoztatni. Ez két okból jelentett problémát: egyrészt nem volt elégséges számú képzett afrikai hivatalnoki réteg, másrészt a képzettség minősége sem érte el az európai szintet, köszönhető ez annak, hogy a szakértelemnél fontosabbá vált a politikai hatalomhoz való lojalitás. Hozzá kell tenni, hogy a volt gyarmattartók sokszor kizárták a helyieket a szakképzésből, hogy ne alakuljon ki egy komolyabb értelmiségi réteg.¹⁸⁹ Ha Búr Gábor tételéből indulunk ki, hogy az államnak szüksége van a saját nemzetére, a nemzetnek pedig a saját államára, kijelenthető, hogy az afrikai államépítés európai modelljének átvétele súlyos hiányosságokkal indult. Emiatt olyan mesterséges képződmények jöttek létre, amelyek államok lettek nemzetek nélkül, mivel az afrikai nemzetállami elképzelés homogén etnikai alapra épült, amely építmény már az alapzatban bomlani kezdett.¹⁹⁰

- *A hidegháborús szuperhatalmi vetélkedés*

A dekolonizáció folyamata a hidegháború idejében zajlott le, és a blokkosodásnak köszönhető, hogy a frissen létrejött államok problémái a korszak végével jöttek elő. Mind az USA, mind a Szovjetunió, illetve a két blokkba tartozó más nagyhatalmak szövetségeseket akartak gyűjteni a harmadik világbéli államokból, vagy elérni azt, hogy ne legyen a másik blokk partnere. Ezt különféle támogatások formájában oldotta meg a két fél közvetlenül, vagy a nyugati blokk esetében a volt gyarmattartók támogatásai révén.¹⁹¹ Ez a fajta nagyhatalmi geostratégiai vetélkedés súlyosbította a frissen létrejött államok problémáját, hiszen egy torz képet adott a működőképesség fogalmáról. Olyan rendszereket finanszíroztak, amelyeket autoriter rezsimek irányítottak, virágzott a korrupció és a politikai etnicizáció.¹⁹² Ahhoz, hogy a szuperhatalmak elkerüljék ezen államok tömbváltását, elnézték a rendszerek hibáit, emberi jogi jogsértéseit, amivel közvetetten támogatták e rezsimek törvénytelen intézkedéseit, etnikai tisztogatásait, folyamatos harcait a különféle csoportokkal. Viszont a támogatásnak volt egy felső határa, olyan szintű segítséget egyik donorállam sem biztosított, ami elég lett volna ahhoz, hogy egy másik országgal szemben képes legyen a határvonalát kiszélesíteni. A külső határok megtartása fontos volt Washington és Moszkva számára is.¹⁹³

A bipoláris világ megszűnésével a rezsimek pénzügyi és katonai támogatása teljesen elapadt, mivel a Szovjetunió szétesett és 1991-ben megszűnt, az USA pedig nem tartotta fontosnak fenntartani a viszonyt a problémás szövetségesével, magára hagyva a rezsimeket. Az 1990-es évekre az állami építmények alapja repedezni kezdett, ami összeomláshoz és a bukott államok sorának létrejöttéhez vezetett.¹⁹⁴ Következtetésként le lehet vonni, hogy a dekolonizáció során létrejött államok már a kezdetektől kezdve instabil talajon jöttek létre, amit a hidegháború konzervált és egyben katalizált is, valótlan képet festve az autoriter rezsimek életképességéről, ami elkerülhetetlenné tette nemcsak a rezsimek, de az államok zömének bukását is.

¹⁸⁹ Búr 2006a, 115.

¹⁹⁰ Búr 2006a, 118.

¹⁹¹ Helman – Ratner 1993, 4-5.

¹⁹² Marsai 2021, 189-190.

¹⁹³ Herbst 2000, 108.

¹⁹⁴ Marsai 2021, 191.

2.4.2 Törékeny államok

Robert I. Rotberg munkássága nyomán a sérülékeny államokat alapvetően három kategóriába lehet sorolni: törékeny, bukott és összeomlott. A disszertáció struktúrája is ezt az osztályozást követi és ezek kifejtését kísérli meg. Az elején ki kell emelni azt a fontos tényt, hogy ezek az állapotok nem szükségszerűen állandó jelzői az adott államnak, leginkább ezek pillanatnyiak. Előfordulhatnak különböző forgatókönyvek: egy állam a stabil állapotból könnyen bukottá válhat, ha egy nem várt fordulat következik be, de bekövetkezhet az ellentéte is, amikor egy összeomlott állam bukottá válik és elindul a stabilitás felé. Egy törékeny állam esetében ugyanúgy előfordulhat stabil állammá válás vagy éppen a bukott státusz elérése. Ha az utóbbi útra lép az nagy valószínűséggel emberi és ezáltal politikai cselekvés következménye, és kevésbé strukturális és intézményi hiányosságok jelentik a negatív tendencia gyökerét.¹⁹⁵

A gyenge (weak) vagy törékeny (fragile) állam esetében „*az állam küzd a szuverén államiséghoz kapcsolódó alapvető biztonsági, politikai és társadalmi funkciók ellátásával.*”¹⁹⁶ Az 1980-as években még csak az afrikai államok marginalizáltságát említették meg, amiből lett a gyenge állam fogalom, mint először a gazdasági problémákat kezelni nem tudó államok. Az 1990-es években a gyenge állam kérdésköre a humanitárius szervezetek részéről vált meghatározóvá a rosszul működő állami funkciók miatt. Ez a felfogás 2001. szeptember 11-én megváltozott és az állami gyengeséget már nemcsak humanitárius, de biztonságpolitikai problémaként is definiálták.¹⁹⁷ A gyenge állam rávilágít a kormány kapacitásainak korlátaira, hiányára vagy éppen a kapacitásépítés problémáira. Biztonságpolitikai szempontból az alábbi négy kapacitáshiány jellemző a gyenge állami főhatalomra.¹⁹⁸

- Gazdasági és közszolgáltatási kapacitás

Azokban az államokban, ahol a gazdasági teljesítmény gyenge, az kihat az állam fejlődésére és az élet minden területére. Ha a lakosság életkörülményei romlanak, az államba vetett hit csökken, ami alapot adhat a radikális szervezetek térnyerésének. Nem kell, hogy a kormányzás összes feladatát vagy funkcióját a központi kormányzat lássa el. Átvehetnek ebből helyi önkormányzatok, állam által megbízott magánszervek, egyházak, multinacionális vállalatok, egészségügyi szövetkezetek vagy magánkézbe adott vállalatok, amik továbbra is az állami feladatok ellátásáért felelősek. A kapacitásbővítést itt a gazdasági instabilitás mérséklését vagy a stabilizálást jelenti, hiszen ez a jelenség gyakran összefüggésben van a társadalom fejlődésével, életszínvonalának növekedésével. Fontos a folyamatos visszacsatolási funkció, ami alapján az állam információkat kap arról, hogy a lakosságot milyen problémák sújtják, és ha nem is próbálja meg megoldani, mindenképpen meg tudja akadályozni problémák elhatalmasodását.

- Biztonsági és bűnüldözési kapacitás

A biztonsági erők nem rendelkeznek olyan kapacitással és tudással, ami feltételezné a hatékony fellépést az bűn- és erőszakszervezetek ellen. A másik problémát a felkutatás, elfogás és felszámolás minőségi végrehajtása jelenti, vagyis a biztonsági erők nem képesek úgy eljárni, hogy ne sértsék az állam legitimitását. Erre példa a humanitárius jogi jogsértések elkövetése egy feltételezett bűnöző felkutatása és elfogása során. Ennek elkerülése

¹⁹⁵ Rotberg 2003, 10.

¹⁹⁶ Patrick 2011, 8.

¹⁹⁷ Búr 2006a, 93-94.

¹⁹⁸ Lamb 2008, 29.

érdekében magasabb szintű műveleti és eljárásjogi képzésre van szüksége a biztonsági szervezeteknek.

- Hírszerzési kapacitás

Ha a központi kormánynak és/vagy a helyi kirendeltségeinek nincsen elég forrása vagy kapcsolati tőkéje ahhoz, hogy információkat gyűjtsön a tiltott tevékenységekről, szervezkedésekről és a helyi lakosságról, akkor az illegális tevékenységet folytató szervezetek észrevétlenül tudják folytatni tevékenységüket. Ennek elkerülésére szükség van a hírszerzési szolgálatok megfelelő számú feltöltésére magas szintű szakmai tudással, valamint a kormánynak a jó viszony kialakítására kell törekednie a helyi lakosokkal, akik értékes információkkal tudnak szolgálni.¹⁹⁹

- Jogi, igazságügyi és szabályozási kapacitás

Ha a törvények és szabályozások nem léteznek vagy gyengék, nem lehet törvényes büntetőeljárást kezdeményezni és indítani a terrorista, lázadó és bűnüldöző hálózatok tagjaival szemben. A civilekkel szembeni erőszak száma így megnőhet, továbbá elterjedhet az önbíráskodás intézménye, valamint a törvényen kívüli bírósági eljárás, emellett megjelenhetnek a kirakatpercek koholt vádak alapján. Ha a lakosság képtelen a sérelmeit rendezni az bíróságokon, akkor ismét az állam delegitimizációjáról beszélhetünk, ami megnyithatja az erőszakos szervezetek előtt az utat a hatalom felé. A megoldás egy átlátható igazságszolgáltatási rendszer, szakképzett bírói réteggel, minél kevesebb olyan területtel és esettel, amit a jog nem szabályoz.²⁰⁰

2.6.3.5. Törékeny államok korlátai

Alapvetően korlátok közé van szorítva az állam, amiből a gyengesége fakad. Ez a korlát lehet földrajzi, fizikai vagy gazdasági. Továbbá jellemző az etnikai, vallási, nyelvi és politikai közösségek közötti szakadék, ami feszültséget generál. Mivel kapacitáshiány figyelhető meg, így az infrastruktúra évről évre egyre inkább romlik, a közintézmények fenntartása a vidéki területeken nehezzé válik. A törékeny államok élén gyakran olyan vezető áll, aki autoriter módon uralkodik országa felett.²⁰¹ Ez a probléma már az állam létrejöttékor is egy vele született probléma volt, hiszen gyakran olyan területeken akarták a nyugati típusú modern államot létrehozni, ahol ehhez nem voltak megfelelőek a politikai, földrajzi, társadalmi vagy kulturális alapok. Alapvetően az állam törékenysége két különböző okra is visszavezethető. Az egyik a korábban kifejtett kapacitáshiány, amit az állam nem képes bővíteni. Viszont az autoriter vagy esetenként a demokratikus rendszer szándékosan is dönthet úgy, hogy nem akarja az állam alapvető funkcióit ellátni, pedig az eszköztára meg lenne hozzá.²⁰²

A törékeny államok sokkal kiszolgáltatottabbak a politikai erőszaknak és a természeti katasztrófáknak. A Világbank szerint 15-ször nagyobb az esély a polgárháború kitörésére, mint a fejlett országokban, valamint ez az erőszak pusztítóbb és hosszabb ideig tart, ami az újjáépítést is megnehezíti, hiszen a GDP szintje lecsökken, a konfliktus során a társadalmi tőkét kimerítik, romlanak az egészségügyi mutatók, valamint nagy az esély egy korrump és kizsákmányoló rendszer újabb kialakulására. Ezt a gyengeséget akarva/akaratlanul exportálni tudja a szomszédos államokba, azaz egyfajta tovagyrúzó hatást válthat ki. Ha ezek az államok hajlamosak a gyengeségre, akkor egy menekültáradattal, vírus terjedésével,

¹⁹⁹ Lamb 2008, 29.

²⁰⁰ Lamb 2008, 29-30.

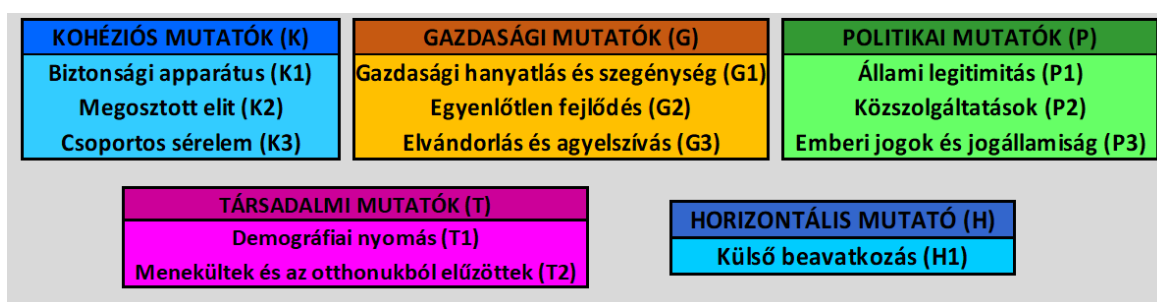
²⁰¹ Rotberg 2003, 4-5.

²⁰² Patrick 2011, 8-9.

nagymennyiségű illegális fegyverek megjelenésével nem tud eredményesen megküzdeni és könnyen belső konfliktusok robbanhatnak ki, amik az állam legitimitációjában repedéseket okozhatnak.²⁰³

2.6.3.6. Fragile States Index, mint komplex példa a törékeny államokra

A Fund for Peace évente nyilvánosságra hozza a Fragile (korábban Failed) States Index (FSI) által összeállított rangsort, amiben az állami törékenységi szintjét mutatja meg. A szervezet szerint az index célja, hogy felhívja a figyelmet az állam gyengeségeire és megmutassa, mely téren küzd kapacitáshiánnyal, lehetőséget teremtve a politikai döntéshozóknak a politikájuk áttekintésére. Érdekes módon az index megalkotásakor felhasznált módszer régebbi, mint maga az index, hiszen a konfliktusfelmérő keretrendszert (CAST - Conflict Assessment System Tool) az 1990-es években alkották meg, elsősorban a szakemberek és politikai döntéshozók számára. Csak 2004 óta határoznak meg egy országgrangsort az értékek alapján, ami az FSI létrejöttéhez vezetett.²⁰⁴

2. ábra: A Fragile States Index 12 indikátora, csoportosítva, saját szerkesztés.

Forrás: Fund for Peace 2017, 6-13.

Az ábrán jól látható 12 indikátor képezi az első lépést az index megalkotásakor, ami a tartomelemzés. A vizsgált időszakból származó 10 000 különböző angol nyelvű forrást vesznek alapul és a rendszer körülbelül 40-50 millió jelentést és médiatartalmat gyűjt össze, amik a nyers adatokat képezik és már ekkor ideiglenes pontszámokat adnak az adott országoknak. A következő lépés a mennyiségi adatok begyűjtése, amiket multilaterális statisztikai ügynökségektől szereznek be, amik az összehasonlító elemzéshez és skálázáshoz szükségesek. Ezt követi a minőségi felülvizsgálat, amely során társadalomtudományi kutatócsoportok önállóan felülvizsgálják a 178 országot, figyelembe véve a fontos eseményeket, majd a kapott adatokat összehasonlítják a korábbi évekével, ami segít a mutatókon belüli különböző tendenciák észlelésében. Az adathalmazok integrálása következik, ekkor a forrásokban fellelhető torzításokat ellenőrzik. Zárásként a végleges indexet paneellenőrzésnek vetik alá, hogy az összes pontszám arányosságát biztosítsák az országok között.²⁰⁵ Minden egyes indikátorra 1-10-ig terjedő értéket alkotnak meg, amelyek összege adja az összpontszámot és így a rangsort. Minél nagyobb az érték az adott indikátorban, az állam annál nagyobb problémával küzd azon a területen, vagyis minél magasabb az összesített érték, annál rosszabb helyen áll az állam.²⁰⁶ A kategóriák az alábbiak szerint néznek ki: 0-29,9 pontig teljesítő államok a *fenntartható* (sustainable), 30-59,9 között a *stabil* (stable), 60-89,9 között a *figyelmeztető* (warning) és a 90-120 között a *riasztó* (alert)

²⁰³ Patrick 2011, 41-43.

²⁰⁴ Fund for Peace 2017, 4-5.

²⁰⁵ Fund for Peace 2017, 5.

²⁰⁶ Csiki Tamás 2009, 87.

kategóriába kerülnek. A négy kategória egyenként három alkategóriát tartalmaz egyenletesen harmadolva el az értékeket.²⁰⁷ Az index legalsó tartományába tartoznak a bukott államok, illetve bizonyos esetekben a legrosszabb állam az összeomlott kategóriát is elérheti.

- Kelet-afrikai példa a Fragile States Indexre

Az itt megfogalmazott módszertan alapján a 2023-as FSI jelentés adatait felhasználva az alábbi táblázatban részleteztem a kelet-afrikai államok pontszámát, rangsorát, ami megmutatja, hogy mely indikátorokban érnek el kiugróan rossz eredményeket.

Ország	Helyezés	Összérték	T1	T2	K3	G3	G2	G1	P1	P2	P3	K1	K2	H1
Szomália	1.	111,9	10	9	8,7	8,6	9,1	9,5	9,6	9,8	9	9,5	10	9,1
Dél-Szudán	3.	108,5	9,7	10	8,6	6,5	8,6	8,6	9,8	9,7	8,7	9,9	9,2	9,2
KDK	4.	107,2	9,7	9,8	9,4	6,4	8,4	8,1	9,3	9,3	9,3	8,8	9,6	9,1
Szudán	7.	106,2	8,8	9,6	9,3	7,5	8,5	9,3	9,4	8,6	9,2	8,3	9,6	8,1
Etiópia	11.	100,4	9,8	9,5	8,9	6,2	7,5	6,8	8,2	8,7	8,8	8,6	9,3	8,1
Eritrea	19.	94,5	7,7	6,6	8,7	8,6	7,9	7,1	9,7	8,1	9,1	6	8,4	6,6
Burundi	20.	94,2	8,7	8	6,7	5,2	7,2	8,8	9,1	8	8,6	7,8	8,5	7,6
Mozambik	22.	94	9,6	7,9	7,4	7,1	9,2	7,7	7,1	9,7	7,2	7	6,3	7,8
Uganda	26.	91,5	9,2	8,9	7,6	6,1	7,4	6,4	8,2	8	7,2	6,3	8,9	7,3
Kenya	35.	87,8	8,1	7,3	8	6,4	7,4	6,4	7,3	8	6,3	6,8	8,9	6,9
Malawi	43.	83,2	9,6	6	4,1	6,4	7,8	8,1	7,5	8,2	5,1	4,2	8,7	7,5
Ruanda	44.	82,3	7,2	7,3	9	6,1	7,8	6,4	6,7	6,7	6,2	5,2	8	5,7
Dzsibuti	46.	82,2	7,1	7,1	5,3	4	7,2	7	8,8	7,6	7,9	5,3	7,3	7,6
Tanzánia	65.	76,6	8,6	4,9	5,2	6,4	7,3	6,2	6,9	8,4	5,6	4,6	6,5	6

3. ábra: 2023-ban a kelet-afrikai államok FSI értékei indikátoronként lebontva, kiemelve a legrosszabb értéket országonként, saját szerkesztés.

Forrás: Fragile States Index – Global Data 2023.

Az indikátorok rövidítései megegyeznek az előző ábrán az indikátorok ismertetésénél zárójelben használt rövidítésekkel. A kelet-afrikai államok esetében az első szembeötlő észrevétel az, hogy kilenc állam is a legrosszabb kategóriába sorolható, vagyis komoly problémákkal küszködnek. De a legstabilabbnak mondható Tanzánia is a figyelmeztető kategóriában („warning”) fekszik, a stabil állapotól a pontszáma alapján messze van. Ezt a helyezések is mutatják, hiszen a világ öt legtörékenyebb államából három Kelet-Afrikában található, habár a KDK a közép-afrikai térséget alkotja, mégis a disszertáció a szubszaharai Afrika keleti felébe sorolja. Érdekes módon a kelet-afrikai országok a legrosszabb adatokat a demográfiai nyomás (T1) indikátorban érték el. Az FSI módszertana szerint, amely ország ebben a kategóriában rosszul teljesít, annál a népességnomás jelentős, problémák vannak a betegségek és járványok kezelésével, az élelmiszerellátással, a létminimum megteremtésével, amit egy magas népességnövekedési ráta súlyosbít. Emellett ide tartozik a természeti katasztrófákból eredő nyomás, illetve az olyan éghajlati veszélyek, amik a népességre közvetlen hatással vannak. A lista legrosszabb helyén lévő Szomália például két indikátorban is a maximális tízes értékelést érte el, az egyik a korábban említett kategória, a másik pedig a megosztott elit (K2), ami Szomália társadalmi struktúrájára, a klánrendszer problémáira utal. Ez a szomáliai államiság működésének egyik legnagyobb problémája. Az említettek mellett a többi országban kiugró értékek születtek a menekültek és otthonukból

²⁰⁷ Fund for Peace 2023, 6-7.

előztek (T2) és az állami legitimitás (P2) kategóriákban. Előbbi utal a nagy volumenű népességmozgásra, komoly kihívással szembesítve a kormányzatot, utóbbi pedig a tartós polgári engedetlenséget jelenti a kormánnyal szemben, valamint ide sorolhatóak a korrupcióval összeköthető problémák.²⁰⁸

- *A Fragile States Index kritikája*

Csiki Tamás fogalmaz meg a módszertan tisztaságával kapcsolatban egy kritikát. Szerinte az olyan országokban, ahol korlátozzák az információáramlást, cenzúra van, szűrik a kiáramló híreket, hogyan jutnak hozzá az FSI módszertanát alkotó megbízható hírekhez, jelentésekhez?²⁰⁹ A másik kritikát Marsai Viktor fogalmazza meg, miszerint az Index elnevezése nem arra fókuszál, mint amire valójában rávilágít, aminek értelmében az Index inkább a lakosság humán biztonságát vizsgálja, vagyis az állam mennyire képes ezt garantálni polgárai felé, mintsem magának az államnak a stabilitását.²¹⁰ Ezekkel egyetértve a nemzetközi kritikák között szerepel még egyrészt a történelmietlen és kontextus nélküli perspektívák megalkotása, ami különböző értelmezésekre ad lehetőséget. Másrészt pedig az, hogy ez alapvetően a fejlett Nyugat által készített mérőszám, amit a nyugati szereplők saját biztonsági és fejlesztési stratégiáik előmozdítására dolgoztak ki.²¹¹ Erre példa az, hogy Kína és Szaúd-Arábia is a figyelmeztető kategóriában van a humán biztonságot érintő problémák miatt, amelyek alapvetően az egypárti és autoriter rendszerben gyökereznek. Többek között egy szinten vannak Ghánával, Namíbiával és Gabonnal. Magyarország egyébként előrébb, a stabil kategóriában található.²¹² Ennek ellenére minden kritikus kiemeli, hogy az Index célja az, hogy rávilágítsanak olyan helyi problémákra, konfliktusokra, feszültségekre, amelyek eddig elkerülték a nemzetközi közösség figyelmét, megteremtve a lehetőséget a probléma megoldására. Az Index évenkénti kiadása rámutat azokra a tendenciákra, hogy az államok a válságaikat mennyire tudták kezelni, jó vagy rossz irányba indultak-e el. Egyfajta preventív jellege van, ami önmagában nem elég a konfliktuskezeléshez.²¹³ Ez az, ami a külföldi kritikák tárgyát képezi, mivel csak a tüneteket mutatja, az okokat, vagy a gyógymódot nem, valamint a lista alján lévő állapot a teljes kudarcra utal, ami még jobban elriasztja a befektetőket.²¹⁴ Továbbá az értékek hibás külpolitikai döntésekhez vezethetnek, vagyis egy erős hatalom dönthet úgy, hogy a legjobb reakció a másik állam törékenységének megszüntetésére a külső beavatkozás, ami újabb feszültségekhez vezethet, ha nem körültekintően végzi.²¹⁵

2.4.3. Bukott állam, mint a törékeny állam alfaja

Nincs egységes definíció arra vonatkozóan, hogy mit jelent a bukott állam. Egyes megfogalmazás szerint, amikor az állam ebbe a stádiumba süllyed, akkor „*a közhatalom és az államhatalom teljesen összeomlott.*”²¹⁶ Robert I. Rotberg már egy sokkal konkrétabb meghatározást alkotott meg, így definiálva a bukott státuszt: „*Ha egy államot polgárháború ölel körül, ha egy nemzetállamban egy vagy több nem állami szereplő verseng az államhatáron belüli elsőbbségért, ha az államon belüli erőszak a minimális szintet meghaladó mértékben eszkalálódik, és ha terroristák szinte tetszés szerint követnek el*

²⁰⁸ Fund for Peace 2017, 10-12.

²⁰⁹ Csiki Tamás 2009, 93.

²¹⁰ Marsai 2014, 2.

²¹¹ Nay 2013, 338.

²¹² Fund for Peace 2023, 6.

²¹³ Marsai 2014, 3.; Csiki Tamás 2009, 88.

²¹⁴ Failed States Index belongs in the policy dustbin 2012.

²¹⁵ The Fatally Flawed Fragile States Index 2014.

²¹⁶ de la Cuba 2011, 144.

pusztítást, akkor a sebezhető nemzetállamot bukottnak lehet tekinteni."²¹⁷ Vagyis a bukott állam egy olyan törékeny állam, amin belül a központi kormányzat hatalma megkérdőjeleződik és egy rivális szereplő verseng a hatalomért, mutatva azt, hogy itt már nem az alapvető funkciók ellátásával küzd a kormányzat, hanem a hatalomban maradásért. Ezt a definíciót ki lehet egészíteni azzal, hogy a központi kormányzat legitimitását nem ismeri el a lakosság számottevő része, illetve az erőszak monopóliumát is elvesztette.²¹⁸

Viszont a bukott állam kifejezés túl tág és nem elég pontos, mert az autokráciák széles skáláját is magába foglalja. A másik probléma a szó negatív jelentéstartalma, vagyis politikai, társadalmi és gazdasági teljesítmény terén az elégtelen kategóriába tartozik.²¹⁹ A mai globalizált világban ez a megbélyegzés egy állam külpolitikáját károsítja, és a működőtőke befektetésekre is hatással lehet, ami komoly lehetőség lenne a gazdaság megerősítéséhez. Az elnevezésből eredő negatívumokat a Fund For Peace is felismerte, így 2014-ben, amikor a Failed States Index a tízéves évfordulójához ért, átnevezték Fragile States Indexre, ami a bukott helyett a törékeny jelzőt használja, ami már politikailag korrektebb kifejezés, bizonyítva azt az általános trendet, hogy egy állam besorolásával szemben korrektebbnek, megengedőbbnek és semlegesebbnek kell lenni a mai világban. A törékeny jelző feltételezi egy állam visszaállását a fejlődési pályára, míg a bukott állam esetében erre a valószínűség sokkal kisebb.²²⁰

- Államkudarc

Mivel a bukott állam egyik szinonimájaként a kudarcos államokat tekintik, mindenképpen szót kell ejteni az államkudarcról, mint jelenségről. Marton Péter biztonságpolitikai megközelítésből tett definíciója szerint államkudarc akkor következik be, „*ha az állam nemzetközileg elismert vezetése nem gyakorol megfelelő ellenőrzést az állam területe felett ... a nemzetközileg elismert vezetés nem képes elejét venni az általa de facto nem ellenőrzött területeken a külvilág számára káros folyamatok végbemenetelésének, még akkor sem, ha ... az elrettentés különféle eszközei révén próbálná rávenni.*”²²¹ A meghatározás első fele utal arra, hogy az államkudarc egy belső jelenség, belső feszültségek tünete, és a korábban felvázolt állami vezetés kapacitáshiánya, a második fele pedig arra, hogy a fizikai erőszak eszközével sem tud eredményeket elérni. Az államkudarc alapvetően felfogható a modernizációs kísérletek kudarcának is, ha a szubszaharai Afrika államaira gondolunk. A dekolonizációs hullám során, az afrikai nacionalista pártok nem tudták az általuk kezdetben remélt önálló, afrikai modernizációt megvalósítani, mivel nem szakítottak a gyarmati struktúrákkal, a centrumra összpontosítottak, magukra hagyva a vidéki területek egy részét, a periferiát.²²²

Az államkudarc mérését nyers számadatokkal nehéz kifejezni, viszont elméleti szinten mindenképpen az határozza meg, hogy a kormány az országa területének hány százalékát tartja ellenőrzése alatt a gyakorlatban? Általában ezek a kormányok a központi területeket részesítik előnyben, illetve azokat a vidéki területeket, ahol gazdasági érdekeltsége van, vagy az adott területen egy vele szövetséges etnikai csoport él.²²³ Az állam kezeiből kicsúszó területek pedig a kormányzat nélkül kormányzott térnek tekinthetőek, aminek bővebb kifejtésére a későbbiekben kerül sor. Viszont egy egyszerű egyenletet össze lehet állítani

²¹⁷ Rotberg 2003, 1.

²¹⁸ Wagner 2006, 344.

²¹⁹ de la Cuba 2011, 144-146.

²²⁰ Marsai 2014, 3.

²²¹ Marton 2006, 17.

²²² Búr 2006a, 116.

²²³ Rotberg 2003, 5-6.

összefoglalásként az államkudarc definíciójából kiindulva: az állam nemzetközi jogilag meghatározott és a többi állam által elismert területe egyenlő az állami kormányzat által jelenleg ellenőrzött területének és a kormányzat nélkül kormányzott terek összegével.

- A bukott államokhoz vezető erőszakos konfliktusok forrása

A bukott államokban komoly belső feszültségek lakoznak, ahol a rezsim ellen lázadó csoportok, szervezetek általában nyíltan a központi kormány ellen harcolnak. A polgárháborús állapotok két fő résztvevője a központ, amit az afrikai államokban szinte kivétel nélkül a főváros testesít meg. Velük szemben állnak a lázadó mozgalmak, amelyek, külföldi gyökerűek is lehetnek. A folyamatos ellenségeskedésnek komoly táptalaja van, hiszen az szerveződhet vallási, etnikai, politikai vagy társadalmi törésvonalak mentén. De a legfőbb motivációs tényezők az emberi jellemből erednek, többek között a kapzsiság, és az abból következő rendszerszintű korrupció. Az erőforrások feletti kontrol a hatalom feletti kontrolt is jelenti, főleg akkor, amikor hatalmas mennyiségű természeti kincset fedeznek fel az adott területen.²²⁴ Ilyenkor ahelyett, hogy az erőforrások az ország általános gazdagodását, a szegényebb rétegek és régiók felzárkóztatását eredményeznék, inkább a társadalmi szakadékot növelik, még inkább a bukott államiság spiráljába taszítva az államot. Ezzel kapcsolatban az elmúlt évtizedek az úgynevezett 'erőforrás átok' jelenségére hívják fel a figyelmet azon törékeny vagy akár bukott államok esetében, ahol a nem megújuló erőforrások (kőolaj, földgáz, érc) bőségesen állnak rendelkezésre. Az állami vagy magánvállalatok saját haszonszerzés céljából kihasználják a kialakult lehetőséget, ami felerősíti az erőszakos konfliktusok méretét, gazdasági hanyatlást okoz, amit komoly környezetszennyezés és pusztítás követhet.²²⁵ Ha ez az átok elér egy törékeny államot, nagy valószínűséggel lesüllyed a bukott állam szintjére.

2.4.4.1. Eseti példa a bukott államra: A KDK 1990-2003 között

A bukott állam eseti példája a Kongói Demokratikus Köztársaság 1990-es évekbeli története. A háború kifejtése részletesebben a 3.4.3. fejezetben történik meg, a polgárháborúk részről, itt ennek elemzése következik.

Mobutu Sese Seko több évtizedes diktatúrája önmagában olyan politikai, társadalmi és gazdasági problémákat okozott, ami előre vetítette azt a tényt, hogy a bukása sem lesz zökkenőmentes. Olyan iparágakra fókuszált, ami a személyes meggazdagodását segítette, a természeti erőforrások kitermelése dominált a mezőgazdaság kárára, ami komoly élelmiszerellátási problémákat okozott, mivel közben a lakosság száma drasztikusan nőtt. A folyamatos nyugati segítséggel Mobutu megszilárdította hatalmát, de a külföldi pénzforrások megszűnésével egyre inkább ragaszkodott a hatalomhoz, kevés engedményt téve a demokratizálódás felé. A Kelet-Zairéban lévő területekre nem terjedt ki a befolyása, ami köszönhető a korrupt és etnicizált bürokratikus működésnek, valamint a korlátozott kapacitásnak, ami a fővárosra és a környező szélesebb erőcentrumra korlátozódott. A ruandai népiirtás miatt Uganda és Ruanda érdekeltté vált Mobutu megbuktatásában, amit Laurent Kabila lévén próbált elérni. Innentől kezdve a bukott állami státuszba lépett át az állam, mivel egy erős lázadó szervezet harcolt Mobutu ellen a hatalomért. A központi kormányzat nem tudta ellátni alapvető kötelezettségeit állampolgáraival szemben, de a helyén maradt. 1997-ben megbukott a rezsim, és Kabila vette át a hatalmat, ami a kongói bukott államiság mélypontja volt. Ugyanakkor nem beszélhetünk az összeomlott állam státuszról, mivel egyik rezsimből a másikba ment át az állam, nem volt számottevő időszak központi kormányzat

²²⁴ Rotberg 2003, 5.

²²⁵ Patrick 2011, 192-193.

nélkül. Viszont a Kabila-rezsim nem tudta hatékonyan irányítani az egész államot, a központi kormányzat nem uralta az egész országot, kapacitáshiánnyal küzdött és a demokratikus elemek kiépítésével meg sem próbálkozott, félve attól, hogy a nép nem támogatná őt a választásokon. Nyíltan semmibe vette az emberi jogokat, komoly tisztogatásba kezdett, tömeges mészárlásokat hajtvta végre. Ezek a brutális megtorlások és az erőszakszervezetek regionális fenyegetése arra sarkallta Ugandát és Ruandát, hogy lerohanja Kelet-Kongót, ami egy polgárháborúnak induló széleskörű regionális háborúvá nőtt. Ekkor Kabila kevesebb, mint az ország területének felét tartotta az irányítása alatt, de azt is külső támogatók segítségével. Fia hatalomra jutása és a békefolyamatok véghezvitele mentette meg a KDK-t az összeomlott államba süllyedéstől, hiszen a kormány mindvégig a fővárosban működött, korlátozottan és gyakran cserélődve, de nem szűnt meg.

2.4.4. Összeomlott állam, mint a bukott állam alfaja

A bukott állam ritka esetben lesüllyedhet az összeomlott állam szintjére, ami a bukott státusz meghatározását annyiban egészíti ki, hogy „*ekkor egy olyan szélsőséges eset áll fenn, amikor a nemzeti kormány hiányzik vagy nincs.*”²²⁶ Vagyis a bukott állam esetében valamely hatalom az egész országot uralja, legyen az éppen uralkodó kormányzat, vagy a lázadó erő, ami leváltja az uralkodó elitet. Ezzel szemben, amikor az összeomlás bekövetkezik, a rezsim megbukik, és különböző etnikai csoportok, koalíciók, milíciák, lázadó szervezetek igyekeznek magukhoz ragadni a hatalmat. Az összeomlás állapotába jutott államban kijelenthető, hogy hatalmi vákuum alakul ki, hiszen az elsődleges államszervezet eltűnik, állam alatti szereplők veszik át a hatalmat. Ezen szereplők által dominált területek az eredeti állam területénél jóval kisebbek, saját biztonsági struktúrákat alakítanak ki, próbálják felépíteni a kereskedelmi és piaci kapacitásokat, és próbálnak kapcsolatokat felvenni más szereplőkkel, az állam határain belül vagy kívül, ezzel tulajdonképpen egy kvázi államot hoz létre, amely azonban nem erjed ki a teljes országterületre.²²⁷ Tehát nincs egy olyan egységes központi szervezet, ami elsősorban de jure az ország egésze felett rendelkezik.

- *Az összeomlás közvetlen okai és az anarchia*

Ki kell emelni az összeomlás közvetlen kiváltó okait, hiszen a korábban említett rezsim bukása önmagában nem okoz teljes összeomlást. Alapvetően két típusba lehet sorolni ezeket az okokat. Az első valamiféle konfliktus, aminek tartós jellege idézi elő az összeomlást. Ez lehet regionális vagy világszintű háború, polgárháború, forradalom vagy etnikai konfliktus. A felsorolás a konfliktusok széles skáláját tartalmazza, mivel nincs egységes formula erre a képletre. A második típusba összefoglaló néven a katasztrófák kerülnek, vagyis ezek tartós károkozása vagy rossz kezelése. Ebbe beletartoznak a természeti katasztrófák, például a földrengések, árvizek és hurrikánok, illetve a gazdasági katasztrófák, a pénzügyi szféra egy szegmensének a csődje, utóbbi pedig előidézhethet egy ipari katasztrófát. Végül idesorolható akár a járványok kezelése, ami a fejlődő országokban állandó egészségügyi kockázat.²²⁸ Az elmúlt évek nemzetközi történései rávilágítottak a katasztrófák kezelésének kritikus fontosságára és azok nehézségeire, és egy olyan államban, ahol a rezsim 'felélte' az államot, semmi tartalékot nem hagyva egy esetleges nem várt súlyos krízis gyors kezeléséhez, gyakran az első típushoz, tehát konfliktusokhoz vezethet, az elégedetlen, súlyos veszteséget elszenvedő lakosság körében.

Az összeomlott államokban anarchia uralkodik, hiszen se belső, se külső hatalom nem képes egy egységes politikai rendszert fenntartani. Az állam intézményi struktúrája teljesen

²²⁶ Rotberg 2003, 1-2.

²²⁷ Rotberg 2003, 9-10.

²²⁸ Halász 2014, 12-13.

összeomlik, az állampolgárok magukra maradnak, és ki vannak szolgáltatva a külső befolyásának vagy a bűn- és erőszakszervezeteknek, akik képesek garantálni a helyiek biztonságát, aminek természetesen megvan az ára.²²⁹ A hatalmon lévő hadurak és milíciák képesek valamiféle rendet kiépíteni a területükön, még ha ez primitív és brutális. Az anarchikus állapotok annyira kiszámíthatatlanok, hogy még a nemzetközi terrorszervezetek számára sem vonzóak ezek a térségek, hiszen ezen szervezetek nem tudnak hová beépülni, az infrastruktúra drasztikus állapota vagy hiánya megnehezíti a kommunikációt és a támadások végrehajtását.²³⁰

2.7.5.1. Eseti példa az összeomlott államra: Szomália az 1990-es években

Ha a disszertáció vizsgált térségét vesszük alapul a legjobb példa az összeomlott államra az 1990-es évek eleji Szomália. Ennek kifejtése a 3.4.2. fejezetben történik meg, a polgárháborúk részénél, itt ennek elemzése következik.

Számos jelét mutatja ebben az időszakban Szomália a klasszikus összeomlásnak. Előtte a rezsim Mohamed Szijád Barre vezetése alatt mindent elkövetett, hogy a hatalmat kisajátítsa, és az ogadeni háború kudarca után, amikor az ellenségei és ellenzői száma megszorodott, kemény kézzel ragaszkodott a hatalmához, megtorlásokkal válaszolva. Az 1980-as évek végére már nem irányította ténylegesen az egész területét az államnak, hiszen a különböző mozgalmak, amik ellene fordultak, már egyre erősebbnek bizonyultak. Amikor Barre elmenekült, az összeomlott kormány hatalmi vákuumot hozott létre. Ekkor az állam megállt volna a bukott állami szinten, ha lett volna egy olyan vezető, akkora támogatottsággal, hogy az ország élére álljon és elismerje őt később a nemzetközi közösség. Azonban ez nem történt meg, felaprózódott hatalmi territóriumokra oszlott fel az állam. Polgárháború robbant ki a hatalomért, amit egyik aspiráns sem kaphatott meg markáns támogatottság hiányában. Természetesen voltak prominens személyek a hadurak között, de ez önmagában nem volt elég az egész ország irányításához. Így a korábban említett anarchikus állapotok uralkodtak a térségben. A hadurak és milíciák kiskirályokként működtek, saját kapacitásukat próbálták építeni, elsősorban a személyes meggazdagodásuk céljából. Ők voltak képesek garantálni a területükön élők biztonságát, ha érdekükben állt. Az összeomlott állam kategóriába ez a polgárháború sodorta Szomáliát, de az aszály egyértelművé tette ennek a státusznak az elérését, amiből hosszú évekig nem volt kiút. Azt is ki kell emelni, hogy az állam szétaprózódása miatt a politikai és természeti katasztrófákat nem lehetett hatékonyan kezelni, aminek a legnagyobb elszenvedője a civil lakosság volt. A 2000-es évek második felétől már 'csupán' bukott államnak minősült Szomália.

2.5. Kormányzat nélkül kormányzott terek

A XXI. század elejére az állami szuverenitás felpuhult, mivel az állam mellett más szereplők is megjelentek, akik vagy együttműködnek a kormányokkal, vagy versengenek velük.²³¹ 2001. szeptember 11-e után az USA figyelme a globális terrorizmus felé irányult, hiszen az országot fizikai támadás érte, amit egy úgynevezett 'láthatatlan ellenség' hajtott végre. Az első és legfontosabb lépés a fenyegetés lokalizálása volt, vagyis azon területek azonosítása, amelyek a terrorizmus melegágyai lettek. Emiatt kerültek az amerikai biztonságpolitikai gondolkodás középpontjába a kormányzat nélkül kormányzott terek, amelyek azóta egyre szélesebb körű nemzetközi szakirodalomban jelentek meg.²³² A kormányzat nélkül

²²⁹ Rotberg 2003, 9-10

²³⁰ Patrick 2011, 93-94.

²³¹ Clunan 2010, 6.

²³² Schetter 2010, 181.

kormányzott tér Robert D. Lamb definíciója szerint: „*olyan hely, ahol az állam vagy a központi kormány nem képes vagy nem hajlandó kiterjeszteni az ellenőrzést, hatékonyan kormányozni vagy befolyásolni a helyi lakosságot, és ahol egy tartományi, helyi, törzsi vagy autonóm kormány nem képes teljes mértékben vagy hatékonyan kormányozni a nem megfelelő kormányzási kapacitás, az elégtelen politikai akarat, a legitimitás hiányosságai, a konfliktusok jelenléte vagy korlátozó viselkedési normák miatt.*”²³³

Az eredeti angol kifejezés az 'ungoverned area' vagy az 'ungoverned space' alapvetően egy fogalmi paradoxont rejt magában, emiatt nem lehet teljes mértékben a definíciót tükröző helyes magyar alternatívára lefordítani. A probléma az angol elnevezéssel és megközelítéssel az, hogy az államközpontú területi megközelítésből származik és abból az elméletből ered, hogy a centralizált, felülről lefelé irányított kormányzási forma felel meg az emberek igényeinek a legjobban, ami mellett más kormányzási formák szóba sem jöhetnek, és az állami szuverenitás teljes mértékben megkérdőjelezhetetlen.²³⁴ A definíció ezt alapvetően két módon cáfolja, az egyik, hogy az állam akár dönthet úgy, hogy egy hozzá tartozó területet nem képes vagy nem akar irányítása alá vonni, tehát ez akár egy tudatos lépés is lehet. A másik cáfolat pedig az, hogy egyetlen lakott terület sem mentes valamiféle kormányzástól. Az, hogy az állam közigazgatási struktúrája nem működik, vagy csak korlátozott mértékben, nem jelenti azt, hogy más szabályok szerint ne működhetne a helyi társadalom, aminek betartatásáról egy saját jogi kikényszerítő erő gondoskodik.

- *A tér jellemzői*

Mielőtt a fogalmi paradoxon feloldására kerülne sor, érdemes előbb megvizsgálni a földrajzi tereket, amelyek az állami szuverenitás alapján szerveződnek, ami szerint kizárólagos joghatóságot gyakorol a területe felett, ahol rendeletekkel és törvényekkel biztosítja a hatalmát a megfelelő jogi kikényszerítő erő birtokában, aminek a monopóliumát élvezzi.²³⁵ Viszont maga a tér fogalom egy többretegű kifejezés, aminek számos jelentése van, de biztonságpolitikai szempontból a terek jellemzői ennél is fontosabbak:

- A tér kontrollálható, hiszen az állam fogalma is rögzíti, hogy egy adott terület feletti főhatalom alakul ki, ami kizárólagos joghatósággal rendelkezik. Az ellenőrzés a jogi és a szabályozási terekre is vonatkozik, ahol az állam szintén monopol helyzetre törekszik.
- A tér kitöltése kritikus fontosságú. Ha földrajzi értelemben nézzük, akkor embertömegre kell gondolni, akik kitöltik a teret, ami egyenlőtlen eloszlású, példa erre a városi és vidéki népsűrűség. Viszont a jogi és szabályozási teret is ki kell tölteni, hiszen ennek részleges vagy teljes elmaradása okozza a gyenge és/vagy rossz kormányzás intézményét, aminek a kiindulópontja a kormányzat nélkül kormányzott tereknek.
- A tér kitöltése során funkcionális hézagok keletkezhetnek, amelyek a kitöltési folyamat során bekövetkezett hiányosságokból erednek. Ezek a hézagok előfordulhatnak a hatalomgyakorlás során, a terület feletti ellenőrzéskor, vagy lehetnek jogi és szabályozási hézagok. És ahol valamilyen vákuum alakul ki ott szükségszerűen valaki vagy valami betölti ezt a hézagot.
- A tér vitatottsága és meghatározása folyamatos diskurzusok tárgyát képezi. Elsősorban a területi elhatárolás mentén, például mettől meddig terjed az állami hatalom és hol kezdődik a másiké. De a kormányzás szempontjából egyfajta

²³³ Lamb 2008, 6.

²³⁴ Williams 2010, 34-35.

²³⁵ Williams 2010, 40.

vertikális spektrumot is fel lehet vázolni, azaz felülről lefelé vagy alulról felfelé irányul, vagyis az állam akarata eljut-e a legalsóbb szintekig vagy a helyi közösségekből nőnek ki kormányzási formulák.

- A globális tér kialakulása, ami az állami irányítás egyik legfőbb kihívása. A globalizáció révén az emberek, a pénz, az információk, az ideológiák, az eszmék, az áruk és a szolgáltatások szabadon áramlanak. Ki kell emelni, hogy az áramlások zöme az államok számára előnyös, viszont az illegális tevékenységek és áramlások jelentik az egyik legkomolyabb biztonságpolitikai fenyegetést, ami növelheti a kormányzat nélkül kormányzott tér kialakulásának esélyét.²³⁶

A kormányzat nélkül kormányzott terek beazonosítása során a legnagyobb problémát a térbeliség meghatározása jelenti, a nemzetközi szakirodalomban elkerülik ezen területek pontos meghatározását, ami nem véletlen. Szinte lehetetlen meghúzni az államon belül egy éles határvonalat, hogy meddig nevezhető egy terület kormányzat nélkül kormányzottnak és mettől a kormányzat által irányítottnak. Ezt a gondolatmenetet tovább bonyolíthatja az átmeneti vagy hibrid területek esetleges felvetése, aminek meghatározása még nehezebb, mint a korábban említetteké.²³⁷

- A kormányzat nélkül kormányzott terek dimenziói

A domináns narratíva a kormányzat nélkül kormányzott térrel kapcsolatban, hogy az csak a fejlődő világban alakulhat ki, olyan régiókban, amelyek nehezen megközelíthetők a domborzati és klimatikus viszonyok miatt. Ez lehet hegyvidék, dzsungel, sivatag vagy szavanna, emiatt gyéren vagy egyáltalán nem őrzött és a határvidék részét képezi. Alapvetően ez igaz, viszont nem fedi le egészen a teljes valóságot. Ha abból a kérdésből indulunk ki, hogy egy erőszakszervezet számára mi szolgálhat menedékkül, más opciók is szóba jöhetnek. Az egyik ilyen lehet a zsúfolt menekülttábor, ami ideális terep a szélsőségesek számára, mivel az állam kormányzó szerepköre nem tud érvényesülni, gyakran nemzetközi szervezet segít. Nem szabad megfeledkezni a vizek stratégiai jelentőségéről, így adott esetben a tengerpartok, folyópartok, kis szigetláncolatok is lehetnek ilyen terek, amit még fokozhat az a tény, hogy a központi hatalomtól távol eső területekről beszélünk, ami szinte lehetetlenné teszi az állami ellenőrzés hatékonyságát és tartósságát.²³⁸

A mai világban már a kibertér is meghatározó, ami a telekommunikáció drasztikus fejlődésével megkerülhetetlen szereplő a biztonságpolitikai diskurzusokban, figyelembe véve, hogy milyen gyakran élünk a kibertér adta lehetőségekkel. Bizonyos fokig képesek szabályozni a kormányok a kibertérrel, mégis globális térnek minősül, mivel teljes mértékben egy transznacionális konstrukció. A területi behatárolás nehéz és nem is releváns, és a világszinten lezajló számtalan folyamatot szabályozni, felügyelni és ellenőrizni szinte lehetetlen. Emiatt a bűn- és erőszakszervezetek melegágya a kibertér.²³⁹ Ahogy már az előbb hangsúlyoztam, nemcsak a gazdaságilag elmaradott államokban fordulnak elő ezek a terek, hanem az erős kormányzattal rendelkező államokban is, ahol a kormányzati kapacitásnak és a politikai akaratnak vannak szűrkezőnái, amik okot adhatnak a társadalom egyes tagjainak az elégedetlenségre, kihasználva az apróbb hiányosságokat, kialakítva az alábbi szűrkezőnákat: éjszakai belvárosi negyedek, külvárosi etnikai negyedek, bandák által uralt lakásnegyedek vagy helyi milíciák.²⁴⁰

²³⁶ Williams 2010, 37-39.

²³⁷ Schetter 2010, 183-186.

²³⁸ Patrick 2011, 80.

²³⁹ Williams 2010, 50.

²⁴⁰ Lamb 2008, 16.

2.5.1. A kormányzat nélkül kormányzott terek elnevezés megalkotásának folyamata

Az angol kifejezésnek megfelelő magyar verzió megalkotása számos nehézséget hordoz magában. Egyrészt már az angol elnevezés is tartalmilag hibás, másrészt egy szóban nem lehet kifejezni. A legmegfelelőbb kifejezésig való eljutás során számos ötlet és elnevezés merült fel, amelyek a következőkben taxatív felsorolásra kerülnek a hozzájuk tartozó kritikákkal és cáfolatokkal együtt.

Első lépésben megnéztem az amerikai szakirodalom szinonimáit e két kifejezést illetően és az alábbiakat Robert D. Lamb összesítette a menedékhellyel asszociálva, amelyek közül az a kormányzat nélkül kormányzott térrel kapcsolatos szavakat gyűjtöttem ki: alulkormányzott tér (under-governed area), rosszul kormányzott tér (misgoverned area), vitatott tér (contested area) és kihasználható tér (exploitable area). Alapvetően ezen szavak jobban illusztrálják a definíciót, mint a nyers fordítás, mégis a probléma ezekkel a kifejezésekkel az, hogy az államközpontú megközelítésből indulnak ki, más aktorok jelenlétére nem utalnak.²⁴¹ Ezek a kifejezések azt is sugallják, hogy ha a kormány nem képes irányítani, akkor az a terület egy szabályok és igazgatás nélküli terep. Ma már igen minimális azon lakott területek száma, ahol az ott élők nem élnek valamilyen szabály szerint, ami lehet írott vagy íratlan.

- Hatalmi vákuum

Egy másik érdekes kifejezés, ami még potenciálisan szóba jöhetett, az a hatalmi vákuum. A definíciója szerint „*olyan politikai tér, ami felett egy nagyhatalom nemzetközi tekintélye összeomlott, és még egyetlen más hatalom sem támasztott sikeresen megújított igényt rá. Egy ilyen forgatókönyv akkor következik be, amikor egy nagyhatalom képtelen - vagy már nem hajlandó - domináns befolyást gyakorolni egy adott térben.*”²⁴² Ilyen volt például az USA szerepvállalása Irakban, amikor a kivonulásával egy hatalmi vákuumot hagyott maga után.²⁴³ A 2011-ben kirobbanó arab tavasz többek között Szíriát olyan polgárháborús helyzetbe sodorta, hogy egy proxyháborús térséggé vált a nyugati és a keleti hatalmak révén, ami az ország egyes részein egy hatalmi vákuumot okozott, amiből az Iszlám Állam emelkedett fel 2014-ben.²⁴⁴ Habár a külföldi hatalmak nem versengenek a befolyásért a keletkezett politikai űrben, mégis valakinek vagy valaminek ki kell töltenie ezt.²⁴⁵ A feldolgozott szakirodalom alapján a hatalmi vákuum megfelelő fogalomnak tűnhet, mégis két ok miatt mellőzöm e kifejezés használatát. Az egyik az elméleti jellege, hiszen itt a tér fogalma nem a földrajzi teret jelenti, hanem a politikai hatalmi teret. Másrészt a térség, amire vonatkozik, viszonylag nagy kiterjedésű, nagyobb régiók, államok összeomlásáról beszélünk, ahol a hatalmi vákuum az egész térséget magában foglalja és nem csak az ország egy szegletét. Ezt alátámasztják a definícióban szereplő információk is, miszerint a nagyhatalom tekintélye összeomlott, vagy nem akar jelenlétet fenntartani, ami államokra és nagy régiókra vonatkozik. A korábban említett példák mutatják, hogy elég nagy területekről van szó, mint például Afganisztán, ahol a 2021-es amerikai kivonulás egy olyan hatalmi vákuumot²⁴⁶ hagyott hátra, ahol elkerülhetetlenné vált a tálib uralom létrejötte.

- Kormányzat nélküli kormányzás

²⁴¹ Lamb 2008, 7.

²⁴² Graefrath 2023, 8.

²⁴³ Pedigo 2016, 25.

²⁴⁴ Csiki – Etl 2018, 15-17.

²⁴⁵ Graefrath 2023, 7.

²⁴⁶ Afghanistan after U.S. Withdrawal: Five Conclusions 2022.

A kiindulópontot Jakab Dénes Barna: *A területi állam válsága/válságai* című disszertációjában vizsgálta kormányzat nélküli kormányzás elnevezés adta. Ebben az állapotban az állam nem állami szereplők részére bíz olyan feladatokat, ami a kormány feladata lenne. Bizonyos esetekben ez a központi kormányzati tevékenység teljes hiányát is jelentheti, amit előidézhet akár polgárháború is, ekkor a nemzetközi közösséghez vagy magánszereplőkhöz kerülnek a kormányzás egyes részei, akik igyekeznek sikerrel végrehajtani.²⁴⁷ E kormányzási módra jellemző a multicentralizmus a kormányzási tevékenység hiányával ellentétben.²⁴⁸ A kormányzat nélküli kormányzás akkor működik optimálisan, amikor egy közepes erősségű háttér hierarchia van jelen, ami képes az együttműködésre. Az erős államok kevésbé szorulnak más szereplőkre, a gyenge államok pedig képtelenek megfelelő szereplőket ösztönözni az együttműködésre, sőt a bevonásuk magát az államot veszélyeztetheti.²⁴⁹ Az 'ungoverned space' kifejezés alapvetően nem feltételezi azt, hogy az állam önként adja át bizonyos területek felett a kormányzási elemeket, valamint, hogy együtt akarna működni velük. Az esetek többségében nem képes a központi kormányzat irányítani ezeket a területeket, vagy egy ott élő rivális etnikai csoportot akarnak ellehetetleníteni ilyen módon. Habár az elméleti meghatározás megfelelő, mégis ennek a továbbfejlesztésre van szükség.

- A kormányzat nélkül kormányzott tér fogalmi összetétele

Ezek alapján döntöttem amellett, hogy a kormányzat nélkül kormányzott térnek fordítom az eredeti angol kifejezést. Az indoklás a következő: alapvetően a kormányzat elvesztette a monopoljellegét a térségben, habár jogilag és az állam külső szuverenitását tekintve hozzá tartozik, mégis a térségben nem élvez elég legitimitást ahhoz, hogy meg tudja akadályozni az alternatívák megjelenését. Innen ered a meghatározás kormányzat nélküli része. Mivel ezen területeket valamilyen szervezet irányítja, a helyiek szabályok szerint élnek, vagyis nem nevezhetők kormányozhatatlan területeknek, mert ez egy államközpontú megközelítés, így ragaszkodtam a kormányzott szóhoz, ami magában hordozza a főhatalmi jelenlétet. A tér, mint szó talán a leghangsúlyosabb ebben a kifejezésben, mivel a kritikai megközelítés rávilágított a terület jelentésére, vagyis egy behatárolt földrajzi hely, ami ebben az esetben nem valósul meg. Hangsúlyozom ez a megoldás sem tökéletes, ha a definícióból és a szavak jelentéséből indulunk ki, mégis az a meggyőződésem, hogy a jelenlegi szakirodalmat figyelembe véve ez áll a legközelebb a tartalmi szempontok szerint. Továbbá egy kifejezésnek is vannak határai, nem állhat túl sok szóból, mert a szakirodalom és főleg a közbeszéd nehezen fogadná be, akarva akaratlanul rövidíteni kezdik, ami tartalmi pontatlanságokat idézhet elő. Fontos kiemelni, hogy e fogalom az államon belüli mikrorégiókra utal, korántsem az egész államra kiterjedő, míg a törékeny, bukott vagy összeomlott kategória az államok törékénységénél az állam területének és közigazgatásának egészét jelenti.

2.5.2. A kormányzat nélkül kormányzott terek ismérvei

Ahhoz, hogy a kormányzat nélkül kormányzott teret be lehessen határolni és azonosítani lehessen a gyakorlatban, szükség van az általános jellemzők ismertetésére, azaz az ismérvek bemutatására, amit Angel Rabasa és szerzőtársai gyűjtöttek össze a 2007-ben megjelent *Ungoverned Territories. Understanding and Reducing Terrorism Risks* című könyvben, és ez alapján összesen kilenc ismérvet különítettem el egymástól.

²⁴⁷ Jakab 2018, 62-63.

²⁴⁸ Jakab 2018, 240-241.

²⁴⁹ Jakab 2018, 27.

- Állami penetráció hiánya

Az állami intézmények a hiányzó vagy működésképtelen intézmények miatt nem jutnak el a társadalom egy részéhez. Például a közegészségügyi intézmények nincsenek jelen a térségben, a társadalom ezen része kívül esik a társadalombiztosítás rendszerétől, nem is beszélve az iskolarendszer problémájáról.²⁵⁰ Az európai hatalmak a kolonizáció során olyan helyekre exportálták a de jure szuverén területi államokat, ahol korábban ilyen nem volt. Később ezekben a régiókban a globalizáció révén megjelennek olyan nemzetközi szereplők, szervezetek és magánszemélyek, amik egyre nagyobb pénzzel és hatalommal rendelkeznek, ami miatt képesek az állam alternatívájává válni, ha az állami intézmények az adott területen működésképtelennek bizonyulnak. Így ki lehet jelenteni, hogy az államhatlom elveszítette kizárólagosságát és abszolút státuszát az adott területen, már ha korábban volt az adott területen neki.²⁵¹

- Törvények alacsony szintű betartatása

Ez tulajdonképpen az előző ismerv következményének tekinthető, ha alacsony az állam behatása a helyiek figyelmen kívül hagyhatják a közigazgatási szabályokat, kevésbé félnek a büntetőjogi következményektől. A helyiek szemszögéből nézve elvesztik a hitüket az állammal szemben, kétségbe vonják az állam uralmát és a törvények érvényességét, elvesztik a motivációjukat vagy a kötelességtudatukat, hogy megfeleljenek állampolgári kötelezettségüknek.²⁵² Ez fragmentációt eredményez, amely során a társadalmi intézmények, szereplők, politikai döntések és hatáskörök széttagolódására, elkülönülésére és felaprózódására kell gondolni.²⁵³ Ez a jelenség korántsem elhanyagolható, mivel egy multietnikumú ország esetében, ahol etnikai törésvonalak alakulhatnak ki egymás között, az állam által magukra hagyott és kirekesztett csoportok esetében a kormánnyal szembeni csalódottság gyűlöletté is alakulhat, ami táptalaja lehet az erőszakszervezetek létrejöttének.

- Kikényszerítő erő hiánya

Az állam nem rendelkezik az erőszak monopóliumával. Ez nem jelenti azt, hogy nincs jelen a térségben, de azt igen, hogy komoly riválisai vannak. Emiatt nagy a verseny, és a legdominánsabb képes a legmeghatározóbb lenni.²⁵⁴ A nyugati országokban egyre inkább elterjedt az a felfogás, hogy az erőszak monopóliumának hiánya legitimációs problémákat hordoz magában, ami a bukott államiséghez vezető egyik jel. Itt a kérdés leginkább az, hogy ez a fajta tekintély a weberi racionális értelmezésen alapuljon, vagy a vallási és a törzsi múlton. Utóbbi a klientizmussal együtt fontos szerepet tölt be az afrikai államokban.²⁵⁵ Ehhez kapcsolódik a 'törött ablakok' elmélete, aminek értelmében a rendfenntartó szervek nem képesek vagy nem hajlandóak megszüntetni a káoszt vagy a rendetlenséget, ami arra ösztönzi az erőszakszervezeteket, hogy fokozzák a tevékenységüket, mivel az állami rendfenntartó erők erős retorziójától nem kell tartaniuk.²⁵⁶

- Informális gazdaság kialakulása

Az informális gazdaság beárnyékolja a formális gazdaságot és próbálja elkerülni az állami ellenőrzést. Az informális szektor olyan gazdasági szereplőkből áll, amik az állami

²⁵⁰ Rabasa – Boraz – Chalk – Cragin – Karasik – Moroney – O'Brien – Peters 2007, 7.

²⁵¹ Clunan – Trinkunas 2010, 23-25.

²⁵² Rabasa – Boraz – Chalk – Cragin – Karasik – Moroney – O'Brien – Peters 2007, 7-8.

²⁵³ Jakab 2018, 241.

²⁵⁴ Rabasa – Boraz – Chalk – Cragin – Karasik – Moroney – O'Brien – Peters 2007, 8.

²⁵⁵ Keister 2014, 4-5.

²⁵⁶ Mitchell 2010, 289.

gazdaságon kívüli kereskedelmi tevékenységben vesznek részt. A formális gazdasággal ellentétben ez nem termel adóbevételt az állam számára.²⁵⁷ A szubszaharai Afrikában az egyik legmagasabb az informális gazdasági tevékenység aránya, a 2010-2014 közötti mérések során a GDP közel 38%-át tette ki, ennél csak Latin-Amerikában rosszabb az arány. Kijelenthető, hogy a szubszaharai magasabb jövedelmű országokban ez az arány mérséklődik, hiszen ugyanebben az időszakban az alacsony jövedelmű országokban a GDP 40%-át tette ki, míg a magasabb jövedelműekben a GDP 35%-át. Ezenfelül azokban az országokban, ahol kőolajat vagy földgázt találtak és törekény államnak minősülnek, még nagyobb az esély az informális szektor növekedésére, és jóval a GDP 40%-a fölé tehető az arány. Kelet-Afrika esetében kettő kivételével az összes állam a GDP 35-40%-a között teljesített 2010-2014 között, Tanzánia a GDP 50%-a fölött áll, míg Etiópia nem szerepelt a vizsgált országok között az IMF jelentésében.²⁵⁸

- Fizikai infrastruktúra hiánya

Az infrastruktúra szerepe kiemelten fontos, hiszen ez köti össze az állam összes részét a centrummal, a gazdasági központtal. Viszont az infrastruktúra fejlesztésének elmaradása csökkenti a távoli területek gazdasági fejlődését és az állam jelenlétét.²⁵⁹ A szubszaharai Afrikában ez társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségekhez vezet, ami az etnikai sérelmek fokozódását idézi elő, ez pedig súlyosan károsítja a nemzeti kohéziót, az állam biztonságát és stabilitását. A fejlesztés elmaradása gátolja a biztonsági erők minél gyorsabb bevetését és válságkezelését, ami a korábban említett állami penetráció hiányát és a törvények alacsony szintű betartását okozhatja. Az infrastruktúra fejlesztésének egyik legnagyobb gátló tényezője a politikai instabilitás. Emiatt a helyi közigazgatási egységek nem tudnak hosszútávú gazdasági terveket kidolgozni és így előteremteni a finansziális hátterét a beruházásoknak, amik egy olyan spirált indítanak el, ami az erőszakszervezeteknek kedvező állapotokat hoz létre.²⁶⁰ Ha a helyiek ki vannak zárva azon lehetőségekből, hogy az állami szolgáltatásokhoz és közjavakhoz hozzáférjenek, könnyen radikalizálódhatnak, ami az állammal szembeni elégedetlenség kifejezésének egy eszköze.

- Korruptió

A korruptió a jogi definíció szerint egy olyan jelenség, amely során egy személy vagy intézmény a rá bízott hatalommal valaminek vagy valakinek az érdekében visszaél. Ez aláássa az állami intézmények működésébe vetett bizalmat. A jelenség az állami intézmények nem megfelelő működéséből ered, ami többek között csökkenti a versenyképességet, erősíti a bűnözést, veszélyezteti a társadalom stabilitását és a biztonságát.²⁶¹ Afrikában a korruptió széleskörű elterjedtsége az állampolgárok állammal szembeni csalódottságát és ellenszenvét váltotta ki, ami arra készítette a polgárokat, hogy az általuk kizsákmányolónak vélt rendszert ne támogassák, vagyis az adófizetés elkerülését és a megtagadását válasszák, ami bizonyos régiókban a nem állami alternatív intézmények létrejöttét vonja maga után.²⁶² Amellett, hogy gátolja a hatékony kormányzás elvét, a korruptió egy ördögi kört épít ki: megszünteti a jobb kormányzás lehetőségét, hiszen a korrupt tisztviselők nem érdekeltek ilyen célú reformok elfogadásában és végrehajtásában.

²⁵⁷ Rabasa – Boraz – Chalk – Cragin – Karasik – Moroney – O’Brien – Peters 2007, 9.

²⁵⁸ Medina – Jonelis – Cangul 2017, 13-14.; 30.

²⁵⁹ Rabasa – Boraz – Chalk – Cragin – Karasik – Moroney – O’Brien – Peters 2007, 8.

²⁶⁰ The Root Causes of Violence in the Sahel 2022.

²⁶¹ Mészáros 2016, 80.

²⁶² Rabasa – Boraz – Chalk – Cragin – Karasik – Moroney – O’Brien – Peters 2007, 151-152

Így a korrupció komoly gátló hatással van bármilyen kapacitásfejlesztési szándékra, ami a rendszerszintű strukturális fejlesztésre irányulna.²⁶³

- Társadalmi ellenállás

Ez magában foglalja azt, hogy a helyiek vitatják az állam intézményeinek és a kormánynak a legitimitását, és más entitásokat (klánok, etnikai csoportok, törzsek) tekintenek a társadalmuk alapjának.²⁶⁴ A társadalmi ellenállás legveszélyesebb formája a kollektív cselekvés, amit valamilyen ideológia hat át. A szociálpszichológia szerint három oka lehet ennek létrejöttének: az igazságtalanság miatti düh, a társadalmi hatékonyság elve és a csoport hatékonyságáról alkotott meggyőződés. Ha a kollektív cselekvéseket ideológiai elemek hatják át, akkor általában az uralkodó társadalmi rendszerrel kapcsolatos elképzeléseket fogalmazzák meg, ami lehet a status quo támogatása vagy megváltoztatása.²⁶⁵

- Határvonalak feletti ellenőrzés hiánya

A határ menti területek egyedi terek, egyedi problémákkal, például a szomszédos államok közötti együttműködés kérdéseit illetően. Az államok számára a határvonalak léte különös jelentőséggel bír, hiszen a nemzetállam területi végét jelentik, valamint egy funkcionális akadályt képeznek, ami által az állam ellenőrizheti a ki- és beáramlást, ami a globalizáció és a transznacionális kereskedelem idejében egyre fontosabb a törékeny államok esetében.²⁶⁶ A határok egyfajta konfrontációs terek, ahol a globális kereskedelem terjedése szembekerül az állami szuverenitás védőbástyájával, ami a szuverén kormány államon belüli monopolhelyzetét védi. Ezt a küzdelmet a gyakorlatban is észlelhetjük, az egyik oldalon a külföldi tőke, a munkaerő és az áru beáramlása figyelhető meg, ha az illegalitás szemszögéből nézzük, akkor a migránsok, a bűnözők, a csempészaruk és a pénz tisztára mosásának szándéka áll szemben a kormány vámtisztviselőivel, bevándorlási hivatalok személyzetével, határőrökkel. A törékeny államokban ez a küzdelem egyenlőtlen, a kormányerők jelentős hátrányban vannak.²⁶⁷ Egy érdekes kérdést vet fel az internet megjelenése és a kibertér, ahol a tartalmak és az információk áramlása hihetetlen ütemben és mennyiségben történik, ami megnehezíti az állami ellenőrzést, elsősorban az államellenes tartalmak kiszűrését. A technológiai globalizáció megkérdőjelezi az állam azon képességét, hogy ellenőrizze az információáramlást a határaiton belül.²⁶⁸

- Külső beavatkozás

Ez megakadályozza vagy csökkenti az állam ellenőrzését saját területe felett. A külső hatalmat általában a szomszédos állam testesíti meg, ami ellenőrzést gyakorol a kormányzat nélkül kormányzott tér felett, és megakadályozza, hogy a kormányzat érvényesítse akaratát. Ennél árnyaltabb intézkedéseket is ide lehet sorolni a külső beavatkozás címszó alatt, például támogatnak olyan helyi vezetőket, akik segítik az állami intézmények működésének aláadását az adott területen. A külső szereplők esetében figyelembe kell venni a szándékukat és szerepüket a térségben, vagyis mennyire domináns szereplő a régióban és így mennyire képes befolyást gyakorolni egy másik állam területére. A külső beavatkozás végső soron azt is magában foglalja, hogy egy szomszédos állam vagy szereplő a keletkezett hatalmi vákuumot próbálja betölteni, de ez általában ideiglenes megoldás, nem vezet hosszú távú

²⁶³ Whelan 2006, 68.

²⁶⁴ Rabasa – Boraz – Chalk – Cragin – Karasik – Moroney – O’Brien – Peters 2007, 9.

²⁶⁵ Holbrook – Horgan 2019, 5.

²⁶⁶ Rabasa – Boraz – Chalk – Cragin – Karasik – Moroney – O’Brien – Peters 2007, 12.

²⁶⁷ Williams 2010, 44.

²⁶⁸ Clunan – Trinkunas 2010, 280.

stabilitáshoz.²⁶⁹ Mára már a külső beavatkozás nem az állam egész területén delegitimizálja a kormányt, hanem csak egy részén.²⁷⁰

2.5.3. Kormányzat nélkül kormányzott terek fajtái

A definíció a területi típus behatárolások és ismérvek kifejtése után másik aspektusból is meg lehet közelíteni ezeket a tereket, mégpedig annak függvényében, hogy az adott terület hogyan jutott el a jelenlegi állapotához. Ez a fajta tipizálás azért is fontos, mert rávilágíthat az addigi szakpolitikák kudarcára vagy rossz végrehajtására, és segítheti a megfelelő politika kialakítását vagy az állami kapacitásépítés hatékonyságának növelését. Alapvetően három típusba lehet sorolni a kormányzat nélkül kormányzott tereket, de fontos kiemelni, hogy ezek a kategóriák nem zárják ki egymást, lehetnek átfedések.²⁷¹

- *Vitatott kormányzás*

Ekkor a helyi csoportok nem ismerik el a kormány legitimitását a területén, más szervezethez fordulnak, segítséget kérnek tőle, hűséget esküdnek neki, vagy egyéb tanúbizonyságot adnak azt illetően, hogy elfordulnak vagy elfordulni szándékoznak a kormánnytól. A szervezet, akihez fordulnak, lehet valamilyen erőszakszervezet, törzs, klán, identitáscsoport, adott esetben egy szomszédos állam. A szeparatista mozgalmak és az elszakadni kívánt területek a leggyakoribb példák erre a kategóriára, bár nekik elsődleges céljuk egy saját független állam létrehozása, de nem akarják ráerőltetni akarataikat az állam többi részére, ahol nincs semmilyen politikai befolyásuk.²⁷² Szomáliföld esete talán a legjobb kelet-afrikai példa, ami 1991-ben kiáltotta ki függetlenségét Szomáliától, de az azóta eltelt évtizedekben egyetlen ország sem ismerte el szuverenitását, de sokan megerősítik azt a tényt, hogy a régió elkülönül Szomália többi részétől. Önálló politikai működése van, ezt mutatja, hogy 2003 óta saját demokratikus választást tart Szomáliföld.²⁷³

- *Hiányos kormányzás*

Az állam alapvető szándéka megvan a hatalma gyakorlásához az adott területen, illetve az erőszak monopóliumát sem akarja feladni, csak ehhez nincsen meg a kapacitása. Képtelen olyan jól kiépített hálózatot létrehozni, akár katonai, közigazgatási, gazdasági téren, ami képes lenne a törvények betartatását garantálni és az állami intézményrendszerek hatékony működését biztosítani. Az így kialakult hiányt külső szereplők vagy törzsi, erőszakszervezeti vagy bűnözői hálózatok pótolják.²⁷⁴ Kelet-Afrikában a legjobb példa a 4.2.4. alfejezetben a szomáliai al-Sabáb csúcspontja, amikor városokat tartott ellenőrzése alatt és a kormány képtelen volt hatalmat gyakorolni a dzsihádisták által uralt területeken

- *Lemondott kormányzás*

A kormány ahelyett, hogy teljesítené kötelezettségeit a polgárai felé, vagyis a közrend és a közbiztonság garantálását, valamint a közszolgáltatások előállítását és eljuttatását, végül pedig a szociális intézmények működésének biztosítását, inkább lemond ezekről a saját döntése nyomán. A döntés oka két indokot rejthet magában, amiből az egyik gazdasági, a másik etnikai/politikai. Az előbbi értelmezés szerint az adott területen az állami feladatok ellátása nem költséghatékony és erősen ráfizetéses. Itt nem a profitorientáltság a lényeg,

²⁶⁹ Rabasa – Boraz – Chalk – Cragin – Karasik – Moroney – O'Brien – Peters 2007, 12-13.

²⁷⁰ Schetter 2010, 185-186.

²⁷¹ Rabasa 2018, 8.

²⁷² Rabasa 2018, 9.

²⁷³ Somaliland: The Horn of Africa's Breakaway State 2021.

²⁷⁴ Rabasa 2018, 10.

hanem egy ilyen rendszer fenntartása az állam számára alacsony népsűrűségűnek mondott területeken egyszerűen nem éri meg. Utóbbi esetében a hatalmon lévő etnikum nézeteltérésben áll az adott területen élő csoporttal, akkor a politikai szerepével visszaélve marginalizálhatja a régiót, vagyis ez hosszútávon a tudatos gazdasági, infrastrukturális és szociális leszakadáshoz vezethet az adott területen.²⁷⁵ Részletesen a 4.4.6. fejezetben ismertetett Cabo Delgado, Mozambik északi régiója az egyik legmegfelelőbb példa a lemondott kormányzásra, ahol etnikai, vallási és részben kulturális törésvonalak vezettek ezen állapot kialakulásához.

2.6. Stig Jarle Hansen kategóriáinak továbbfejlesztése a SWOT analízis segítségével

Ahhoz, hogy a dzsihádisták szervezetek és a kormányzat nélkül kormányzott terek közötti kapcsolatot elemezni lehessen, szükség van a szervezetek területi alapú strukturális kategorizálására, amit Stig Jarle Hansen a *Horn, Sahel, and Rift: Fault-lines of the African Jihad* című 2019-ben megjelent könyvében megalkotott. Tíz afrikai dzsihádisták szervezetet mutat be és alkot meg egy négy kategóriából álló rendszert, ami egy több évtizedes kutatás gyümölcse. A kategóriák tudásanyagát további, a szerző által publikált tudományos munkákkal bővítettem.

Ahhoz, hogy a négy kategóriát könnyen érthetően és egységesen be lehessen mutatni, szükség van egy struktúrára, amihez a SWOT analízist találtam megfelelőnek. Alapvetően a vállalati szférából jött módszer, ami egy hatékony stratégia alkotás alapeleme egy adott termék piacra dobását illetően, hiszen négy elemet kell mérlegelni előtte: Erősség (Strength), Gyengeség (Weakness), Lehetőség (Opportunity) és Veszély (Threat). Viszont a katonai stratégia kidolgozásához is segítséget nyújthat, amire rávilágít Turi Laura Tamara – Dr. Resperger István – Dr. Túri Viktória: *Stratégiaalkotás, stratégiai módszerek* tréning háttéranyagában, ami a stratégiai elemzés egyik fontos lépése, mivel segít a projekt tervezésének átláthatóságában és így az esetleges hibák kijavításában.²⁷⁶

A disszertáció egyedisége a Stig Jarle Hansen által megalkotott kategóriák egy SWOT analízisben való ábrázolása, ami egyrészt egyszerűbbé teszi a kategóriák érthetőségét, rávilágít mindegyik erősségére, gyengeségére, lehetőségére és veszélyére. A táblázatban mindegyik kategóriához két-két jellemző került, amelyek vagy a legfontosabbak és/vagy a legátfogóbb meghatározások, így próbálva egységesen ábrázolni a szervezetek tulajdonságait. Ahogy Stig Jarle Hansen is kiemeli, ezek a szervezetek folyamatos változásban vannak egy olyan fejlődési pályán, aminek a jövőjét nehéz meghatározni, hiszen ezt a pályát befolyásolhatja egy belső strukturális válság, nagy harctéri győzelem vagy az ellentétje, egy komoly vereség.²⁷⁷ Emiatt előfordulhat az, hogy egy dzsihádisták szervezet fejlődése során több kategóriában is szerepel.

Az SWOT analízis elkészítésekor a kiindulópontot a dzsihádisták szervezet perspektívájából való gondolkodás adta, felhasználva a soron következő kelet-afrikai dzsihádisták szervezetekről gyűjtött általános megállapításokat. Ezek alapján az 'Erősségek' kategóriába azok a jellemzők kerültek, amelyekről biztonságpolitikai szempontból a legveszélyesebb a szervezet, amelyeket nehéz kivédeni vagy gátolni és a szervezet sikerességének a kulcsa/alapja. A 'Gyengeségek' tartalmazzák azokat a tulajdonságokat, amelyek a szervezet olyan Achilles-sarkai, amikkel együtt él és próbál ezekhez alkalmazkodni. Alapvetően a

²⁷⁵ Rabasa 2018, 8-10.

²⁷⁶ Turi – Resperger – Túri 2012, 17-19.

²⁷⁷ Hansen 2019, 17-18.

gyengeségek mutatják meg ezen szervezetek működési korlátját és azon gátlótényezőket, amelyek miatt nem tudnak nagyobb ütemben fejlődni. A 'Lehetőségek' megmutatják azokat a faktorokat, amelyek képesek lehetnek a szervezetet még nagyobbá és sikeresebbé tenni. A 'Veszélyek' pedig azokat a jellemzőket mutatják meg, amik a csoport drasztikus visszaesését okozhatják, ha bekövetkeznek, és amelyek szélsőséges esetben a megszűnés szélére sodorhatják őket. Ez a terrorelhárító szervezetek számára fontos kategória, hiszen ezen esetek bekövetkezése képes igazán megrendíteni az adott kategóriában lévő dzsihádista szervezeteket.

Ki kell hangsúlyozni, hogy az elemzés indukciós logikai elv következménye, vagyis mind Stig Jarle Hansen művei, mind a disszertáció a hozzá tartozó kiegészítésekkel egyedi eseteket vizsgálva alkotta meg azokat az általánosságokat, amelyeket az alábbi táblázatban foglaltam össze. Természetesen minden szervezet egyedi tulajdonságokkal rendelkezik, egyedi földrajzi terepen, különböző népsűrűségű vidéken helyezkedik el, nem is beszélve a kulturális, etnikai, társadalmi, politikai és gazdasági különbségektől, valamint a természeti kincsek mennyiségéről.

Kategória	Erősségek	Gyengeségek	Lehetőségek	Veszélyek
Titkos hálózat	- Rejtély a belső struktúrával kapcsolatban - A merényletek elkövetése a legfőbb fegyvere	- Egy jól működő állammal kell szembenéznie - Kiterjedt kiképzőbázisok hiánya	- A pénz titkos hálózatokon keresztül jut el a szervezethez - Új tagok beintegrálódása a zárt rendszerbe	- Ideológiai törésvonalak megjelenése - Nagy a kockázata a dezertálásoknak
Elfogadott jelenlét	- Állam által támogatott - Jelentős kiképzőtáborok és nyílt információáramlás	- Állam érdekeinek alárendelt - Korlátozott ereje van az erős államapparátus miatt	- Jelentős bevételek - Nyíltan megerősíti a saját struktúráját	- Dacol az államérdekkel - A szervezet túlkapasait az állam fenyegetésnek tekinti
Félterületi jelenlét	- Hatékony alkalmazása a rugalmasságnak - 'Üss és fuss' taktika a legerősebb fegyvere	- Vidéki lakosság befolyásolhatja a működést - Az átfogó műveletekkel szembeni védekezés	- Vidéki területek befolyási övezetké tétéle - Vidéki területek kizsákmányolás a és az informális gazdaság	- Pénzcsapok elzárása / blokkolása - A helyi támogatás drasztikus csökkenése
Területi jelenlét	- Saját terület - Kvázi-állam az államban rendszer kiépítése	- Kvázi-állam rendszer jelentős költségekkel jár - A helyhez kötöttség sebezhetővé tesz	- Fiatal külföldiek képzése és az ideológia terjesztése - Jó kapcsolatok kiépítése a helyi lakossággal és támogatásuk elnyerése	- A csoport hagyományos háborúba kényszerül, hogy megvédje a területét - Presztízs veszteség elszenvedése

4. ábra: Dzsihádisták szervezetek területalapú kategorizálása és a saját szerkesztésű SWOT analízis általi jellemzése, saját szerkesztés.

Forrás: Hansen 2019, 18-34.

2.6.1. Titkos hálózat (Clandestine network)

- Erősségek

A titkos hálózatokra jellemző a sejtyszerű struktúra, ami alapján számos kisebb, önálló egység lehet, amit egy titkos hálózat tart össze hierarchikus rendszerrel, ahol a sejtek vezetőinek nagyobb hatásköreik vannak.²⁷⁸ Ekkor a vezetőknek kevesebb tudása van nemcsak az egész hálózatról, de a többi egységről is. Habár ez a korlátozott információáramlás komoly hátránynak tűnik, mégis inkább előnyt kovácsol belőle a szervezet, ami csökkenti a

²⁷⁸ Rupesinghe – Naghizadeh – Cohen 2021, 15.

sérülékenységet. Ha a jól működő állam biztonsági rendszere felfedez egy ilyen sejtet, nem bukik vele az egész, hanem csak egy része, ami idővel képes visszatérni a korábbi nagyságához. Mivel a vezetők személye és a parancsaik titkosak, így a bürokratikus szervezési struktúra háttérbe szorul, a kohéziót a sejtszerű csoportok közötti szoros kapcsolat adja, ami erősíti a szervezeti identitást és a belső hűséget. Viszont ez a szoros kötelék okozhat belső különbségeket, hiszen egyik sejt sem ismeri az összes többit. A másik erősség az alkalmazott eszközökben rejlik, ami a terrortámadást jelenti. A hálózat titkossága lehetőséget ad támadások kitervelésére és titkos végrehajtására. A célpontok olyan vonzó célpontok, aminek hírértéke van: turista központok, üzleti negyedek, nemzetközi szervezetek székhelyei. De irányulhat személyek vagy csoportok ellen. Mivel egy titkos hálózatról beszélünk korlátozott eszköztárral, így fontos, hogy ezek a célpontok földrajzilag minél közelebb essenek a szervezethez.²⁷⁹ A cél kettős: a megfélemlítő erő alkalmazása és a jól működő államba vetett állampolgári bizalom aláásása, valamint ideális felhívó üzenet a hasonlóan gondolkodók számára a csatlakozásra.

- Gyengeségek

A dzsihádisták szervezet egy olyan államban létezik, ami jól működik, így titkos hálózat révén kell működniük az állam hírszerző szerveinek radarja alatt. Még a gyenge államok sokaságát felmutató Afrikában is gyakori, hogy az állam hatékonyan lép fel a terroristák ellen. A leggyakoribb példa erre Etiópia, aki Kelet-Afrika legerősebb államának tekinthető, ahol a dzsihádisták szervezetek nem tudtak hatékonyan megtelepedni. A másik fő gyengeség a kiképzés nagysága és minősége. Ahhoz, hogy a szervezet ne lepleződjön le, nem tud megfelelő mennyiségű fegyverekkel kiképzést tartani, így nehéz minőségi harcosokat képeznie. Ehhez még hozzájön a kiképzési hely korlátozottsága, hiszen az jórészt elhagyatott épületekre korlátozódik, hogy ne vonja magára a figyelmet a szervezet. A gyenge kiképzés megnehezíti a dzsihádisták szervezet bővülését és egyre nagyobbá válását.²⁸⁰

- Lehetőségek

A dzsihádisták szervezetek számára a legfontosabb az utánpótlás, elsősorban a pénzbeli. Mivel a jól működő államoknál feltételezhetőek a pénzáramlást ellenőrző mechanizmusok, a pénz eljuttatása a titkos hálózatokhoz nehéz. Mivel kis sejtszerű csoportok állnak rendelkezésre, a jövedelemteremtő erejük nem elég nagy a fejlődésre és növekedésre. Az állam megfigyelő rendszereit kijátszva kisebb mennyiségű külföldi pénz tud célba jutni. A donor lehet egy a szervezettel szimpatizáló állam vagy egy csoport, ami adomány formájában juttatja el az összeget. A titkos hálózatok nem rendelkeznek elég kapacitással ahhoz, hogy a helyieket meg tudják adóztatni, ezzel kockáztatnák a lebukásukat az állam biztonsági erői előtt. Emellett a toborzás sikeressége komoly lehetőségek elé állíthatja a szervezetet, azonban ez egy nehéz folyamat. Egy új tag felvétele a letartóztatás kockázatát jelenti mindkét fél számára. Továbbá a toborozottnak elszánnak kell lennie, ha csatlakozni akar, hiszen azok a kommunikációs hálózatok, amibe bekerül a személy, titkosak és zártak, ami fontos a szervezet számára a túléléshez. A toborzás szempontjából pozitív az a tény, hogy aki képes minden követ megmozgatni, hogy csatlakozzon az elszánt és nagy valószínűséggel erősíti a kohéziót. A szervezetnek a növekedéshez szüksége van minél több új tagra, a minősége a toborozott személyeknek másodlagos szempont, ami később problémát okozhat a belső egységben.²⁸¹

- Veszélyek

²⁷⁹ Hansen 2019, 20-22.

²⁸⁰ Hansen 2019, 18-22.

²⁸¹ Hansen 2019, 21-22.

Fennáll a veszélye az ideológiai különbségek kialakulásának, ha a titkos hálózaton belül a kommunikációt egyre nehezebb megvalósítani, vagy a hierarchia felsővezetése kevés sejthez ér el. Két tényező növelheti a belső fragmentációt: az egyik a működéshez szükséges pénz elapadása, ami mindig felszínre hozza a hálózaton belüli sérelmeket, megkérdőjelezve az addigi irányítási módszert. A másik tényező pedig a toborozottak megnövekedett száma és eltérő kiképzése. A sejtek közötti kommunikációs vonalak korlátozottsága vagy megszűnése miatt a kiképzések között eltérések mutatkozhatnak, akár harctéri tudás, akár ideológiai nézet tekintetében. További komoly veszélyforrásnak a dezertálás tekinthető. Mivel a titkos hálózatok számára fontos a létszám, nem engedhetik meg maguknak a dezertációt, valamint a dezertált könnyen kapcsolatba kerülhet az állam biztonsági erőivel, értékes információt adva nekik, ami komoly nehézségek elé állítja a hálózatot. Kicsinek mondható az az elrettentő erő, ami a dezertációtól való félelmet táplálná, hiszen a titkos hálózat ritkán teheti meg az adott személy likvidálását, ha már 'szabadon van.' Másrészt a dezertálás elkerülése miatt, a vezetők nem alkalmazhatnak kemény büntetéseket a kihágásokra, ez előbb utóbb a belső struktúra meggyengüléséhez vezethet. A hierarchia tetején lévő személyek számára komoly kihívás egy olyan csoport élén lenni, ami zártan működik, mégis olyan karizmatikusnak és keménynek kell lennie, ami csökkenti a dezertálás esélyét.²⁸²

2.6.2. Elfogadott jelenlét (Accepted presence)

- Erősségek

Az állam nyíltan támogat egy a területén működő dzsihadista csoportot, ami az állam szempontjából előnyös. Ez a támogatás lehet akár egyszerű tolerancia vagy ösztönzés a fejlődésre, esetleg állami feladatok ellátására.²⁸³ Ez a fajta elismerés nagyban megnöveli a dzsihadista szervezet fejlődését, kapcsolati hálójának kiépítését, ami egy viszonylag gyorsan lezajló felfelé tartó fejlődési pályára állíthatja a szervezetet. A titkos hálózatokkal ellentétben nem kell tartani az államtól, ami rengeteg erőforrás felszabadulását eredményezheti, amit a saját fejlődésére fordíthat. Emiatt a dzsihadista szervezet nyíltan működtethet központi bázist, kiképzőbázist és egyéb stratégiai fontos intézményeket egy jól működő államban is akár.²⁸⁴ Ez a toborzást nagyban megkönnyíti, hiszen a nyílt információáramlás miatt messzire eljuthat a szervezet híre és adott esetben a harctéri vagy politikai sikerei, amik megnövelhetik a csatlakozni kívánók számát. Valamint a kidolgozott kiképzési programok megfelelő felszereltségű és nagyságú terepen hajthatók végre, amik ideológiai és harctéri ismeretek terén képzett és gyakorlott harcosokat eredményezhetnek a végére.²⁸⁵

- Gyengeségek

A dzsihadista szervezet a központi kormányzat döntése nyomán elfogadott vagy támogatott, vagyis stratégiai oka van annak, hogy ilyen hatalommal ruházza fel az ilyen szervezeteket. Az állam megbízhatja ezeket a szervezeteket olyan feladatok elvégzésével, amit nem képes megtenni, vagy a nemzetközi viszonyok miatt nem szabad megtennie. Az állami biztonsági erők proxyszervezete is lehet, elláthat ilyen funkciót, de akár olyan külpolitikai feladatot is, amivel a gazdasági elit bízta meg bevételei növekedése miatt. Habár ezek mind előnyök a dzsihadista szervezet számára is, mégis a legnagyobb gyengeség, hiszen bizonyos szintig kötelesek az államnak engedelmessé válni a jó viszony megőrzése miatt. Emellett ki vannak szolgáltatva az állam igényeinek, és egy esetleges politikai fordulat esetében rögtön kegyvesztetté és az állam ellenségévé válhat a szervezet. Azt fontos leszögezni, hogy az állam

²⁸² Hansen 2017, 11-12.

²⁸³ Hansen 2021, 419.

²⁸⁴ Hansen 2019, 24-25.

²⁸⁵ Hansen 2017, 12.

biztonsági ereje meghatározó, az elfogadott jelenléttel nem válik erősebbé a dzsihádisták szervezet az kormányerőkhöz képest. Habár jelentős előnyökre tesz szert, mégis komoly korlátok közé van szorítva, amit a központi kormányzat szab meg és ezt nem lépheti túl. Ezt a korlátot nemcsak az állam képezi, hanem a nemzetközi közösség az államon keresztül képes korlátozni.²⁸⁶ Ha a szervezet a meghatalmazott feladatain túl visz véghez valamit és ez nem előnyös az állam számára a nemzetközi közösségen belül, az könnyen az állam és a dzsihádisták szervezet közötti viszony romlásához vezethet, amit szigorúbb korlátozások követhetnek.

- Lehetőségek

Mivel az állam által elfogadott jelenlétről beszélünk, nyíltan végezhet olyan tevékenységet, ami jelentős bevételt generál. Sőt az állam ezeket az intézkedéseket nemcsak engedélyezi és tolerálja, de még támogatja is, hiszen a bevételek egy részét az állam kisajátíthatja magának, amivel így mindkét fél jól jár és jövedelmezővé válik a tevékenység. Viszont itt is igaz az állam korlátozó szerepe, csak annyi pénzt tud keresni, amennyit az állam enged, megelőzve azt a szituációt, amikor a szervezet túlságosan megerősödik.²⁸⁷ Mivel a szervezet nyíltan szervezheti meg struktúráját, ez ahhoz vezet, hogy erős belső struktúrát hozhat létre, ahol az esetleges dezertálást nyíltan és kegyetlen módon megbüntetheti, növelheti a belső fegyelmet a szervezeten belül. Az erősségeknél felsorolt kiképzőtábor és egyéb létesítmények megléte is növeli a szervezet bázisterületének megerősödését és terjeszkedését, hiszen ha van egy erős bázisterület, onnantól kezdve sikeresen terjeszkedhet, külkapcsolatokra tehet szert addig, ameddig az állam engedi.²⁸⁸ A nyílt információáramlás miatt egységes ideológiai képzések mennek végbe, amik növelik a szervezet jövőbeli egységét, ami az állam adta kereteken belül egy szuverén egységet is jelenthet, ezzel akár a szervezet reklámozhatja magát.

- Veszélyek

Mivel az állam meghatalmazta a dzsihádisták szervezetet bizonyos feladatok ellátására, az állam felelősséggel tartozik a tevékenységéért az állampolgárai és a nemzetközi közösség előtt. Ha a szervezet hatáskörén túl teljesít, vagy nem tartja be azokat a szabályokat, amiket betartva élvezheti az állam támogatását, akkor büntetésre kell felkészülni. A legkisebb büntetés az állami felelősségre vonás és bírói úton való elítélése a bűnösöknek, ami nem jelenti az elfogadott jelenlét állapotának végét, de újra strukturálás szükséges. Ezzel a nemzetközi közösséget két módon nyugtatja meg: az állam hisz az igazságszolgáltatás erejében és nem önkényesen cselekszik, másrészt az állam kézben tartja a területe feletti irányítást. A legnagyobb veszélyt az jelenti, ha a dzsihádisták szervezet olyan tevékenységeket hajt végre, amiről az állam nem tudott és illegális, az állam ellen szervezkedett vagy olyan súlyos emberi jogi jogsértést követett el, ami a nemzetközi közösséget felháborította. Ekkor az állam a biztonsági erőit felhasználva kiűzi a szervezetet a területéről, komoly veszteségeket okozva, megszakítva minden hivatalos kapcsolatot, adott esetben az állam a szervezeten belüli komoly megtorlásokkal is válaszolhat. Előfordulhat az, hogy az állam nemzetközi nyomásra vagy szimplán külpolitikai stratégiaváltás miatt úgy dönt, hogy 'persona non grata-vá', azaz nemkívánatos személlyé nyilvánítja a szervezet vezetőjét és kényszeríti, hogy hagyja el az országot a harcosaival együtt. Ha úgy érzi a központi kormányzat, hogy a szervezet túlzottan megerősödött és az állam számára hatalmi veszélyt jelent, akkor fenyegetésként tekint rá és ellenségévé válik.²⁸⁹

²⁸⁶ Hansen 2019, 24-25.

²⁸⁷ Hansen 2017, 8.

²⁸⁸ Hansen 2019, 24-25.

²⁸⁹ Hansen 2019, 24-25.

2.6.3. Félterületi jelenlét (Semi-territorial presence)

- Erősségek

Ebben az esetben az állam nem képes stabil jelenlétet fenntartani a vidéki területeken, mivel korlátozott kapacitással rendelkezik, a zsúfoltabb városi területekre koncentrál és ott igyekszik garantálni az állampolgárok biztonságát az állandónak mondható rendőri felügyelettel. Viszont a határvidéken, vidéki területeken, ahol ritka a népsűrűség, az állam nem akar/képes stabil jelenlétet fenntartani, ami a dzsihádisták szervezeteknek táptalaja lehet. Általában terrorelhárítási missziókra futja a biztonsági erőknek, amikor behatolnak a szervezet bázisaira, elfoglalva azokat, igyekezve minél nagyobb kárt okozni. Eközben a szervezet harcosai hátrálnak, visszahúzódnak a nehezen megközelíthető területekre, várva a biztonsági erők kivonulását. Mivel az állam nem képes pénzelni egy hosszantartó megszállást, ezek az egységek kivonulnak a térségből, lehetőséget adva a dzsihádisták szervezetnek, hogy visszatérjenek, újra felépítve magukat.²⁹⁰ A rugalmasság feltétele egy erős belső hierarchia, és egy erős belső büntetőrendszer a fegyelem növeléséhez, ami képes a kihágások kezelésére, illetve képes megtorolni a dezertálást, akár a befolyási övezetükön túl is. Ez a fajta rugalmassági képesség egyre hatékonyabbá válik, minél több ilyen missziót indítanak ellene, ami azzal jár, hogy egyre kisebb sikere van a missziónak, egyre kevesebb veszteséget okozva a szervezetnek, ami be van rendezkedve erre a stratégiára. Mivel a félterületi jelenléttel rendelkező dzsihádisták szervezetek nem rendelkeznek elég harcossal és felszereléssel, hogy nyílt konfrontációba kerüljenek az állam biztonsági erőivel, egy költségkímélőbb taktikát kell választaniuk, ami az 'üss és fuss' taktika. Ez a rajtaütésszerű támadás kevés harcossal kivitelezhető, viszont nagy hangsúly van a célponton, az időzítésen és a hírszerzési információkon, amik a művelet tervezésekor elengedhetetlenek.²⁹¹ A támadások célpontjai zömében a biztonsági erőkkel összefüggőek, lehetnek konvojok elleni támadások, kisebb rendőrállomások, de ha komolyabb erővel rendelkezik a szervezet, akár nagyobb katonai objektumok ellen is eredményes lehet. A cél egyértelműen az állampolgárok államba vetett bizalmi csökkenésének elérése, hogy elforduljanak az államtól, ami nem képes őket megvédeni. Továbbá a művelet végrehajtásakor a haszonmaximalizálás a legfontosabb célkitűzés, minél kevesebb költséggel/veszteséggel a minél nagyobb siker elérése.

- Gyengeségek

A félterületi állapotnál a szervezet nem birtokolja a területet, nem gyakorol kizárólagos joghatóságot, emiatt a szervezet rá van utalva a helyiekre. Habár a dzsihádisták csoportok egy magasabb cél miatt jöttek létre, mégis belesodródhatnak a helyi társadalmi dinamikákba, konfliktusokba, etnikai összetűzésekbe. Emiatt a helyi törzsek, etnikumok, klánok manipulációs eszközévé válhat a szervezet, ami megkérdőjelezhetővé teszi a szervezet erejét.²⁹² Ez komoly probléma egy ilyen szervezetnél, hiszen akarva akaratlanul a belső struktúrában is megjelennek helyi elemek, ami akár belső konfliktusokat is szülhet. Fontos a szervezet számára, hogy szorosan együttműködjön a helyiekkel, de mégis meg kell őriznie az identitását az egység miatt, ami a szervezet vezetésének komoly kihívást jelent. A legnagyobb gyengesége a félterületi jelenlétnek az, hogy egy átfogó támadás ellen képtelen megvédeni magát. Korábban szó volt a terrorelhárító műveletekről, ami ellen rugalmasságának köszönhetően tud védekezni. De egy átfogó hadművelettel szemben nem képes ezt hatékonyan megtenni, egyrészt a hagyományos hadviseléshez nincs elég harcosa,

²⁹⁰ Hansen 2021, 424-425.

²⁹¹ Hansen 2019, 25-26.; 30.

²⁹² Hansen 2021, 415.

másrészt a drónok és egyéb felderítő eszközök felfedik kilétüket, végül pedig elérkezhet az a helyzet, hogy már nincs hová menekülniük. Emiatt a félterületi jelenlétnél nem árt a titkos hálózatokra jellemző titokzatosságot fenntartani.²⁹³ Egy átfogó művelet minél tovább képes megszállva tartani egy területet, annál nagyobb lesz a bevételkiesés a szervezetnél, az ellátási útvonalak beszűkülnek és felszínre kerülnek a belső ellentétek, amik a menekülés során klikkekhez vezethetnek. Ezeket az átfogó műveleteket általában több nemzetközi szereplő pénzeli és támogatja katonailag, nemcsak az állam, amely területén a dzsihádisták szervezete működik.

- Lehetőségek

A félterületi jelenlét legfontosabb eleme a helyiekkel való minél gyümölcsözőbb viszony, amit egyfajta szoros, szimbiózishoz hasonló viszonytal lehet maximalizálni. A szervezet akkor tudja az adott területet befolyási övezetévé alakítani, ha a helyiek mindennapi életének a része lesz, ismerve a helyi viszonyokat, alkalmazkodik hozzájuk, figyelve arra az éles határvonalra, ami a gyengeségeknél fel lett vázolva. A helyiek kötődését a szervezethez a házasságok révén lehet legjobban megerősíteni. Számos harcos helyi nőt vesz feleségül, így a család részévé válik, vagyis a helyiek sokkal inkább a részüknek tekintik a szervezetet és egyre inkább beengedik őket a gazdasági életükbe, ami nagyobb bevételt eredményez a dzsihádisták számára. A vidéki területek komoly jövedelmezőségi lehetőségeket rejtnek magukban, amit a dzsihádisták szervezete is igyekezik kihasználni. Először a helyiek megadóztatása, védelmi pénz kivetése jelenthet bevételi forrást. A legnagyobb kincset a határvonalak feletti ellenőrzés jelenti, valamint a területen lévő értékes ásványkincsek kiaknázásának képessége és az azzal való kereskedelem. Az illegális kereskedelem szempontjából ezek a területek tranzitpontokként is működhetnek, amit a dzsihádisták szervezete meg tudnak adóztatni, valamint pénzért cserébe védelmet biztosítanak a területen áthaladóknak. Ugyanez igaz azokra az üzletemberekre, akik illegális nyersanyagtermelésbe fognak a területen, amit a szervezet pénz ellenében engedélyezhet, illetve a védelmet is ők garantálják.²⁹⁴ Az informális gazdaságból származó bevételek nagysága függ az állami határrendészet erejétől, a csempészt áru értékétől, és a csempésztútvonal forgalmától. A korábban említett átfogó támadás esetén a visszavonulás és menekülés közben ezektől a bevételektől könnyen el tud esni a szervezet.

- Veszélyek

Habár Stig Jarle Hansen konkrétan nem említi meg a pénzcseppek elzárását, hanem csak utal arra, hogy a bevételi források nem állandóak, nem képes folyamatos stabil jelenlétet fenntartani a szervezet a befolyási övezetében.²⁹⁵ Ha a külföldről érkező pénzeket a nemzetközi hatóságok képesek elzárni, valamint az illegális kereskedelem volumene is apadni kezd, súlyos bevételektől eshet el a szervezet, ami először megszorításokhoz vezet, ami növelheti a belső ellentétet. Ez leginkább abban nyilvánul meg, hogy a szervezet agresszívabbá, kegyetlenebbé és kiszámíthatatlanabbá válik, a fosztogatásokra fókuszál. Minél tovább elesik a bevételektől a szervezet, annál közelebb kerül a megszűnéshez, bár egy vallási alapú szélsőséges szervezet igen nehezen jut el erre a szintre. A másik komoly veszélyforrás az, ha a helyiekkel való viszony megromlik, elfordulnak a szervezettől. Ez két végkifejletet okozhat. Az egyik, hogy a területről egyre több helyi vándorol el, vagyis egyre kisebb közösségből tud hasznot húzni. A másik pedig az, ha információkkal látják el az állami szerveket, annak ellenére, hogy kockáztatják a dzsihádisták szervezet megtorlását.

²⁹³ Hansen 2019, 30.

²⁹⁴ Hansen 2017, 8-9.

²⁹⁵ Hansen 2019, 29-30.

Mivel a dzsihádisták szervezetek nagyban támaszkodnak a helyiek információira, ha ezt a fegyvert az állam képes kivenni a szervezet kezéből, sokkal sebezhetőbbé válik.

2.6.4. Területi jelenlét (Territorial control)

- *Erősségek*

A legerősebb jelenlét a felsorolt kategóriák közül, hiszen egy saját fennhatósága alatt álló területtel rendelkezik állandó jelleggel. Ezt az állammal szembeni sorozatos katonai sikerek révén tudja elérni, egyre nagyobb terület felett szervezve meg a kontrolt. A központi kormányzattal szemben komoly alternatívaként lép fel, a dzsihádisták szervezet területén az állami intézmények nem működnek, ezért helyettesítik őket.²⁹⁶ Ebben az esetben egy eléggé instabil államról beszélünk, többségében bukott vagy összeomlott kategóriában lévőről, amikor az állammal szemben a hatékony és az életképes szervezetek fel tudnak lépni. A biztonsági erők képtelenek behatolni a dzsihádisták területére, mivel a szervezet képes megvédeni a rendszerét a gyenge kormányerőkkel szemben. Ilyenkor az 'állam az államban' rendszer jön létre, kvázi-államot létrehozva a szervezet. Stabil és állandó jelenlétet tart fenn, így a kormányzáshoz szükséges intézményeket építi ki, amik komoly fejlődési potenciált hordoznak magukban, mivel a területen élő személyek felett uralkodnak így az államot helyettesítő szervekként kell működniük. Ehhez külön adminisztratív testület felállítása szükséges a közigazgatás miatt. A vitás ügyek rendezését az iszlám jog alapján eljáró bíróságok végzik el, valamint a biztonság garantálását harcosokból álló rendfenntartó szervek látják el. Emellett adószedőkre is szükség van, hiszen a legnagyobb hasznot a stabil bevételi források jelentik.²⁹⁷

- *Gyengeség*

A kvázi-állam rendszer fenntartása jelentős költségekkel jár, egy komoly hivatali apparátust kell pénzelni és számos olyan tevékenységet vállal magára a szervezet, amiből nem termel profitot. A bírói testületek, az adminisztratív emberek, az adószedők, rendfenntartók mind-mind költségként merülnek fel a dzsihádisták szervezet számára.²⁹⁸ Jól látszik, hogy a korábbi kategóriákkal szemben nagyobb létszámú a szervezet, és mivel az állam által nincsenek elismerve, maguknak kell megoldani a bevételi forrást is. A legkomolyabb gyengeségek mégis a nyíltan uralt területekből erednek, amik által sebezhetővé válik. A titkos hálózatoknál és a félterületi jelenléténél, csak befolyási övezetekről lehet beszélni, a konkrét bázisait és stratégiai helyeket nehéz beazonosítani. A területi jelenlét esetében ez a fajta rejtettség elvész, meg lehet határozni a szervezet állásait, elhelyezkedését, amiket egy erősebb ellenség hagyományos, reguláris hadserege számára könnyebb célpont.²⁹⁹ Másrészt a könnyebb beazonosíthatóság alapot adhat a sikeres drónmerényleteknek, amely során a hierarchia magasabb szintjén álló személyek likvidálására kerülhet sor, megteremtve az esélyt a belső instabilitásra.

- *Lehetőségek*

A harctéri sikerekkel és a területszerzéssel párhuzamosan megnő a szervezet nemzetközi hírneve és egyre több külföldi akar csatlakozni hozzájuk. Mivel a szervezetnek állandó jelenléte van, jól kiépített toborzással és kiképzésre tökéletes rendszerrel képesek viszonylag gyors létszámbővítésre. Továbbá anyagilag vonzóvá tudja tenni a szervezet a hozzá való

²⁹⁶ Doboš – Riegl – Hansen 2019, 554.

²⁹⁷ Hansen 2019, 32-33.

²⁹⁸ Hansen 2019, 34.

²⁹⁹ Hansen 2019, 34.

csatlakozást.³⁰⁰ Az információáramlás nyílt, az esetleges dezertálókat a területükön túl is képesek megtorolni a kiterjedtebb kapcsolataik révén, mivel egy erős hierarchikus belső struktúra épül ki, ami még vonzóbbá teszi a szervezetet a külföldiek előtt.³⁰¹ A kvázi-állami struktúrában belül fontos a helyiekkel való jó kapcsolat kiépítése, hiszen hosszú távú bevételi forrást biztosítanak számára. Ekkor már nem beszélhetünk a ragadozó típusú szervezetről, aminek célja a helyiek kizsákmányolása, mert ez egyrészt rövid távú megoldás, másrészt azzal a helyiek ellenszenvét váltja ki.³⁰² A területi jelenlét során olyan szociális ellátórendszert építhet ki, amivel segíti a helyieket, iskolákat hozhat létre, ahol elsősorban ideológiai átnevelést kapnak a diákok, valamint védelmet garantál a portyázó, fosztogató csoportosulásokkal szemben.³⁰³ Ha megvannak a stabil helyi kapcsolatok, a külföldi harcosok révén elkezdheti kiépíteni a külföldi kapcsolati hálóját, amire a jövőben még inkább támaszkodhat.

- Veszélyek

A legnagyobb veszély a területi jelenlétben egy erősebb külső hatalom támadása. Mivel a szervezetnek kiépített rendszere van, muszáj elsődlegesen azt védeni, így kiszámíthatóvá válik a reguláris erők számára. Ezzel a probléma a védekezés, mivel ezek a szervezetek korábban a gerilla harcmodorhoz voltak szokva, így az objektumok védelme taktikailag távolabb áll tőlük, ami a kudarc egyik oka lehet, az ellenség létszámfölénye mellett. A területek megvédésének kényszere válaszütt elé állítja a szervezetet. Ha sikerül még nagyobb hírnévre tesz szert, ha kudarcot vall, akkor az elveszített területek mellett hatalmas presztízavesztést szenved el, ami sorozatos dezertálásokat okozhat, a szétesés szélére sodorva a belső struktúrát.³⁰⁴ A sorozatos kudarcok és területek elvesztésével a stabil bevételi forrástól is elesik, valamint a létszáma is megcsappan. Alapvetően a területiség állapota egy csúcállapotnak tekinthető a dzsihádisták szervezetek életében, de a gyengeségek és a veszélyek miatt nem tartható fenn sokáig. Ekkor a félterületi vagy a titkos hálózat állapotába esik vissza, ahonnan újra elkezdhet építkezni. A szervezet fejlődési pályájában ezek a kategóriák sűrűn válthatják egymást, ami elsősorban az őt ért külső hatásoktól és támadásoktól, valamint a szóban forgó állam katonai képességétől és erejétől függ.³⁰⁵

3. Történeti előzmények és máig jelen levő tendenciák

Az elméleti bevezető után a kelet-afrikai történeti bevezető következik, ahol olyan történelmi események és tendenciák lesznek érintve, amik meghatározzák a kelet-afrikai államok fejlődését, ideális alapot teremtve az állami instabilitásnak, a folyamatos biztonságpolitikai kockázatnak és ezzel a dzsihádisták mozgalmak térnyerésének. E fejezet logikai gondolatmenetének alapjául Jeffrey Herbst 2000-ben kiadott *States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control* című könyve szolgál. A kritikusok egyetértenek abban, hogy egy hiánypótló összehasonlítás az afrikai államépítés problémáját illetően, amit korszakokon átívelve vizsgál. Mégis a legnagyobb kritika a gyarmatosítás jelentőségének bagatelizálása, sokkal inkább fókuszálva arra a problémára, hogy az afrikai állami vezetők hogyan tudják a hatalmukat átsugározni a ritkán lakott területek fölé, vagyis a fő hipotézise az, hogy az államok csak akkor életképesek, ha képesek a határaik által meghatározott területet ellenőrizni. Viszont a kritikák szerint nem igaz az, hogy mivel nem

³⁰⁰ Hansen 2021, 421.

³⁰¹ Hansen 2019, 33.

³⁰² Hansen 2021, 422-423.

³⁰³ Hansen 2017, 15.

³⁰⁴ Hansen 2019, 34.

³⁰⁵ Hansen 2019, 34-37.

hódították meg a gyarmatosítók fizikailag ezeket a területeket, csak korlátozottan vettek volna részt a szubszaharai Afrika irányításában. Egyetértek a kritikusok ezen észrevételével, miszerint az afrikai állami intézményekre jelentős befolyással volt a gyarmatosítás és az európai terjeszkedés és nemcsak a földrajzi és népsűrűségi adatokra kell támaszkodni. A másik gyakori kritika az afrikai és európai államépítési folyamatokat a nyers erő és konfliktusok következményei alapján hasonlítja össze, ami rendkívül kedvezőtlen Afrika számára.³⁰⁶ Habár a disszertáció erősen támaszkodik a földrajzi és népességi adatokra, mégis igyekszik kiküszöbölni a megfogalmazott kritikát és kellő hangsúlyt fektetni a gyarmatosítók irányítási módszereire, aminek öröksége ma is érezhető. Továbbá a disszertáció igyekszik minimalizálni az európai államépítési folyamattal való összehasonlítást. Ki kell emelni, hogy a disszertáció kerüli a tények és az események kronologikus ismertetését, alapvetően olyan általános tendenciákra és jellemzőkre fókuszál a korszakokat illetően, amik komoly hatással voltak a kormányzat nélkül kormányzott terek és a dzsihádisták szervezetek kialakulására.

3.1. A kelet-afrikai államiség a prekoloniális időszakban

Afrika belső területén kialakult államalakulatok számos sajátossággal rendelkeztek, európai párhuzammal élve nagyok voltak a különbségek. A lakosság és a terület szempontjából fordított arányosság figyelhető meg, vagyis Afrika nagy földterületekkel rendelkezett és rendelkezik a mai napig és ebben az időszakban a népességszám és ezzel együtt a népsűrűség alacsony volt.³⁰⁷ A szuverenitás egy sajátos értelmezése alakult ki, mivel az ekkor létrejövő királyságok messze voltak egymástól, az uralkodó nem érezte szükségét az összes területe feletti ellenőrzés biztosításának. Először is a valós földrajzi környezet nehezítette meg ezt a tevékenységet, másrészt az uralkodó a központot és a hozzá tartozó vonzáskörzetet tudta közvetlen módon ellenőrizni, az ennél távolabb eső vidékekre a hatalom közvetítésére volt szükség, aminek meghatározó eleme az infrastruktúra kiépítése volt. De jól kiépített infrastruktúra ritkán fordult elő a belső területeken, ami miatt az uralkodó nem volt képes a vidéki földekre kivetíteni a teljes hatalmát.³⁰⁸

Ivor Wilks publikációjában jelenik meg először a koncentrikus körök elmélete a prekoloniális időszakból, ami a királyságok hatalmi kivetítésének formáit jelenti. Ezt a megállapítást az Ashanti Birodalom közigazgatási működéséből vezette le. A fővárosból kiindulva határozták meg az államhatárt, amit elsősorban abban mértek, hogy hány napig tart a kiépített úthálózaton eljutni a határig. A hatalom kivetítése is ilyen irányban indult el.³⁰⁹ A központi terület a korábban említett rész, ahol a főhatalom közvetlen irányítással van jelen. Ezután jönnek az úgynevezett politikailag integrált területek, másnéven vazallusterületek, ahol függőségi viszonyok révén közvetett ellenőrzés valósult meg. Az államalakulathoz tartozó legtávolabbi területek a peremterületek, ahol különbség volt a föld tulajdonjoga és ellenőrzése között. Amíg az adót fizették az uralkodót nem érdekelte a peremvidék állapota, illetve a távolság miatt a központi területek számára sem jelentett biztonsági fenyegetést. Ha nagyobb államalakulatokról beszélünk a hatalom korlátozott sugara miatt kulturális sokszínűség figyelhető meg, amire példa a prekoloniális időszak szudáni területei, ugyanis az afrikai hódító etnikumok gyakran beolvadtak a meghódítottak soraiba, többek között házasságok révén.³¹⁰

³⁰⁶ Martin 2001, 180-182.; Robinson 2002, 518.

³⁰⁷ Herbst 2000, 37-39.

³⁰⁸ Herbst 2000, 41-46.

³⁰⁹ Wilks 1992, 181-182.

³¹⁰ Herbst 2000, 41-46.

Érdemes külön kiemelni a Buganda Királyságot, ami az egyik legnagyobb királyság a prekoloniális Kelet-Afrikában és számos az előbb felvázolt jellemző igaz rá, annak ellenére, hogy egy viszonylag kis területű entitásról van szó. A Viktória-tó partján fekvő terület élén a kabaka állt, azonban hatalma korántsem volt mindig erősen centralizált, mint például a XIX. században, amikor a brit gyarmatosítók megérkeztek a térségbe. A közigazgatás felépítése mutat hasonlóságot az aszantikkal kapcsolatban, mivel volt egy központi terület, ahol a főhatalom koncentrált, majd a törzsfők által irányított külső régiók jöttek, amin belül a perifériákon őket sokszor másik etnikumnak tekintették.³¹¹ A második évezred közepén még klánok koalícióján alapult, és a klánvezető igazából csak a területet irányította, viszont nem tulajdonolta, mivel a kabaka bármikor elbocsáthatta vagy a klánfőnök halála esetén visszaszállt a terület a kabakára. Ezek a főnökök igazából adminisztratív alárendeltségben álltak a kabakával, illetve a területen élők szabadon elvándorolhattak, átutazva egy másik főnök területére. Mivel e térségben is bőséges föld állt rendelkezésre, a lakosságszám pedig nem volt magas, emiatt a Bugandában élők bármikor elhagyhatták földjeiket és új területre vándorolhattak. Ez egy sajátos jellemzője a prekoloniális afrikai társadalmaknak, hogy nem valósult meg az a fajta feudális röghöz kötés, mint a középkori jobbágyság esetében.³¹² Az új földterületekre való költözéssel nőtt a megművelt föld nagysága, ami nagyobb népességhez vezetett, növelve az adott régiók erejét. Ezért a vezetők a lakosokért versenyeztek, hogy hozzájuk költözzenek az emberek, fejlesztve az adott területet és közigazgatást.³¹³

Herbst kijelenti, hogy a XIX. században Afrika számos államában erőteljes centralizáció zajlott le azok között, akik a partvidéki kereskedelmi hálózatban benne voltak és korszerű haditechnikához juthattak.³¹⁴ Ez Buganda esetében is előfordult, amikor a XVIII. század végétől részt vett a kereskedelmi láncolatban. A hatékonyan alkalmazott szervezett és centralizált közigazgatási rendszere olyan mértékű politikai és gazdasági megerősödést eredményezett, hogy a korábban domináns Bunyoro Királyság fokozatosan háttérbe szorult. Ennek következtében Buganda a gyarmatosítás kezdetére a tóvidék legjelentősebb politikai és gazdasági hatalmává vált, területi expanziója pedig tovább csökkentette Bunyoro befolyását.³¹⁵ Azzal, hogy nagy megműveletlen területek alakultak ki, a határ, mint a királyságokat elválasztó vonal, nem létezett fizikailag. Előfordult olyan, hogy a peremterületek egyszerre több központ ellenőrzése alá tartoztak.³¹⁶ Ezek a határok az akkori birodalmakat és királyságokat nem választották el tisztán, egy elmosódott átjárózóna alakult ki, és nem határvonalakról, hanem inkább határzónákról vagy határövezetekről lehetett beszélni.³¹⁷

3.1.1. A szuahéli partvidék története – egy összekötő nyelv születése

A disszertáció szempontjából az egyik legfontosabb kelet-afrikai sajátosság a szuahéli partvidék kialakulása. Ez egy tengerparti sáv, amely Szomália déli részétől egészen Mozambik északi feléig érő partszakaszt és a közeli szigeteket fedl le.³¹⁸ Maga a szó arab eredetű, jelentése partvidékről való, partvidékről származó, ami egy gyűjtőnév, minden olyan partvidéki etnikai csoportot magában foglal, aki a szuahéli kultúra szerint él.³¹⁹ Ebben

³¹¹ Green 2010, 9-11.

³¹² Sekiswa 2023, 5.

³¹³ Hanson 2003, 36-38.

³¹⁴ Herbst 2000, 64.

³¹⁵ Fage – Tordoff 2004, 253-257.

³¹⁶ Hoehne – Feyissa 2013, 57.

³¹⁷ Csizmadia 2009, 54.

³¹⁸ Szombathy 2006, 366.

³¹⁹ Tarrósy 2011a, 27.

az esetben a kultúra két legfontosabb összekötő eleme a szuahéli nyelv és az iszlám vallás. A térségben eredetileg bantu népek éltek és az első évezred végén kezdődtek meg az arab betelepülések a partmenti területekre, városokat hozva létre a szomáliai déli partvidéken, majd később Zanzibár és Pemba szigetén. Az évszázadok elteltével a partvidéken egy homogén összetételű kereskedővárosokból álló láncolat alakult ki.³²⁰ Hozzá kell tenni, hogy habár Szomália eltér a térség alapjellemzőitől, mégis földrajzilag és biztonságilag erősen kötődik a térséghez.

A nemzetközi kereskedelem megélénkülésével a prekoloniális időszakban a halászfalvakból erős és virágzó kereskedelmi központok alakultak ki, kezdetben a partviek északi felében. Azonban a szuahéli kultúra terjedése gyorsan zajlott, ez köszönhető az annak, hogy a kereskedelem révén rendkívül mobilissá váltak és a part mentén egyre inkább délebbre tudtak terjedni, ahol az akkori kereskedelmi központokat érték el. Azonban az északon kialakult közös életmód, közös kialakult nyelv és hit már nem valósult meg. A déli városokban különböző etnikumú, foglalkozású és értékrendű emberek éltek. Az évszázadok folyamán a városokban kialakult egy tehetősebb kereskedő réteg, akik növelték a befolyásukat a királyi hatalmi intézmény révén. Ennek megszilárdításához a gazdaság biztosította az eszközt, de ezek az uralkodó osztályok elfogadták az iszlám egyetemes értékeit, mivel a felsőbbrendű vallásosság legitimitást adott az uralmuknak. Habár kereskedelmi központok láncolatáról beszélünk, de a gyarmatosítás előtti évszázadokban már központosított hatalom működött a városokban, amik stabil bázisul szolgáltak a partviekre való szárazföldi terjeszkedésnek.³²¹

Fontos hozzátenni, hogy ezek a kereskedővárosok nem építettek ki szoros kapcsolatot a belső területekkel, nem vonták uralmuk alá. Viszont ez nem jelenti azt, hogy a belső területekre nem voltak hatással, mivel a kereskedelmi kapcsolatok révén a kultúra és vele együtt a nyelv is elterjedt. A belső területek áruival kereskedtek, így a kereskedelmi karavánok egyre mélyebbre hatoltak, ami miatt a szuahéli Kelet-Afrika egyik legfontosabb közvetítőnyelve lett.³²² A monszonzsélnek köszönhetően a kereskedők elkezdtek délebbre hajózni, további rabszolga, elefántcsont és arany utánpótlást keresve, utóbbit meg is találták, hiszen a mai mozambiki-tanzániai határt alkotó Rovuma folyót követve eljutottak Zimbabwe fennsíkjaig, ami tele volt arannyal, így terjedt a szuahéli partvidék délebbre, elnyerve a ma is ismert partvonalhosszt.³²³

Az iszlám vallás térnyerése hasonló a szuahéli nyelv elterjedésének irányához. Az Arab Birodalom létrejöttével arab kereskedők jelentek meg Szomália partvidékén, virágzó kereskedelmi kapcsolatokat hozva létre.³²⁴ Az Arab-félszigethez való közelség, a beáramló arab kereskedők alkalmazkodóképessége és a kereskedő karavánutak révén Afrika Szarvának térségében az iszlám vált az uralkodó vallássá, habár mára van, ahol a gyarmati időkben módosult, többek között Kenyában, de az iszlám továbbra is a szuahéli partvidék meghatározó vallása maradt.³²⁵ A belsőbb területeken később terjedt el, csak a XIX. században kezdődött meg a politikai szövetségek, házassági kötelékek, az akkori helyi társadalmi struktúra ellen lázadó az iszlámhoz áttért fiatalok révén. Emellett a szuahéli partvidék déli részén az iszlám misztikus irányzata gyorsan elterjedt, amit szúfizmusnak neveznek, aminek révén a szúfi szertartás a népi vallásosság legmeghatározóbb formájává

³²⁰ Fage – Tordoff 2004, 108.

³²¹ Nurse – Spear 1985, 95-98.

³²² Füssi 1983, 55-56.

³²³ Fage – Tordoff 2004, 109-110.

³²⁴ Marsai 2013a, 32.

³²⁵ Fage – Tordoff 2004, 125-126.

vált, vagyis a helyi törzsi elemeket az iszlám vallással vegyítették. A legnagyobb vallástudósok egyben varázslók voltak, illetve az iszlám mágia kifejezés is megjelent, aminek kézzelfogható példája, hogy Korán-idézeteket tartalmazó amuletteket készítettek.³²⁶

A szuahéli kultúra és nyelv elterjedését mutatja az a tény, hogy jelenleg 14 országban van jelen, amiből tizenkét afrikai és két közel-keleti. A szuahéli nyelv nemzetközivé válását két ténnyel lehet alátámasztani. Az egyik az, hogy több, mint 200 millió ember beszéli, amivel a világ tíz legelterjedtebb nyelve közé tartozik. A másik pedig az, hogy az UNESCO július 7-ét a szuahéli nyelv világnapjának nyilvánította, ami a szuahéli nyelvi közösség egyfajta nemzetközi elismerését jelenti.³²⁷

3.2. Kelet-Afrika a gyarmatosítás idején

Kelet-Afrikára fókuszálva, ahogy az alábbi 1914-es térképen látszódik, eléggé heterogén gyarmati jelenlét figyelhető meg. Stratégiai szempontok miatt Nagy-Britannia rendelkezik a legnagyobb és ráadásul összefüggő területtel, de a Vörös-tenger hajózási útvonalának fontosságáról árulkodik a vegyes jelenlét, brit, francia és olasz részről, valamint Etiópia a belső területek szempontjából. Délebbre haladva Németország megakadályozta a brit észak-déli tengely kialakulását, valamint Portugália megőrizte a mozambiki partvidéki pozícióit. A disszertáció vizsgálati területe miatt meg kell említeni Belgiumot, hiszen 1908 óta már hivatalosan is Belga Kongó, vagyis az állam hivatalos gyarmatterülete, aminek keleti fele meghatározó a kelet-afrikai dzsihadizmus szempontjából.

Ki kell emelni, hogy a határvonalak meghúzásakor a gyarmati hatalmak nem törődtek az etnikumokkal. Így fordulhatott elő, hogy egy etnikum két külön fennhatóság alatt élt, például Mozambik északi részén és Tanganyika déli részén élő makonde csoport, aminek a mozambiki függetlenség során komoly jelentősége lesz.³²⁸ Számos esetben a tervezőasztalon döntöttek el a határvonalak meghúzását, vagyis a szélességi és hosszúsági fokok mentén húzták meg a határokat az európaiak, a helyi állapotok figyelembevétele nélkül. E módszer gyakori alkalmazását mutatja az a számadat, hogy az egész afrikai kontinensen a határok 44%-a egyenes vonal.³²⁹

³²⁶ Szombathy 2006, 374-375.

³²⁷ Africa celebrates 1st World Kiswahili Language Day 2022.

³²⁸ Füssi 2009, 115.

³²⁹ Herbst 2000, 75.

5. ábra: Afrikai gyarmatterületek 1914-ben.

Forrás: Africa 1914, 2024.

Már az 1900-as évektől megkezdődött a közigazgatási struktúrák kiépítése, kialakultak azok a sajátos irányítási formák, amik meghatározták a gyarmatterületek függetlenségét.³³⁰ Ceteris paribus a közvetlen és közvetett irányítási módok alapján lehet megkülönböztetni a brit, belga, francia és portugál gyarmatosítókat. Előbbi kettő képviseli a közvetett módot, a britek a szélsőségesebb irányt képviselték a belgákhoz képest. Utóbbi kettő a közvetlen módszer képviselői, akik közül a franciák voltak a mérsékeltebbek. De csak a leírt elmélet szintjén tekinthetők ennyire világosan elválaszthatónak ezek a formák, mivel számos befolyásoló tényező alakította a közigazgatási rendszerek kiépülését. Előfordultak keveredések, átfedések, de olyan is, hogy az egyik kategórián belül egy sajátos alkategóriát kialakítva igazgatták a társadalmat, például Kenyában a britek.³³¹

A közvetett befolyás elvét az 1910-es években Frederick Lugard dolgozta ki Nigéria területén, amit részben a kényszer szült. Egy közel tíz millió lakosú hatalmas területet kellett igazgatás alá vonni, miközben a korlátozott anyagi források miatt csak néhány brit hivatalnok fizetését lehetett biztostani. A megoldás az volt, hogy továbbra is a helyi vezetőkre bízta a térség irányítását, akiket a britek ellenőriztek.³³² A módszer lényege az volt, hogy a helyi vezetőket megtartotta hivatalában, mivel a helyiek sokkal jobban megbíznak bennük a nyelvi, etnikai és kulturális azonosság miatt, míg a gyarmatosító vezetők a helyi vezetőkkel együttműködve kormányoztak, vagyis a gyarmati adminisztrációba helyieket vontak be.³³³ Emellett a brit gyarmati kormányzóknak sokkal nagyobb mozgásterük volt, mint a francia kollégáiknak, hiszen a brit közigazgatás a

³³⁰ Fage – Tordoff 2004, 355.

³³¹ Herbst 2000, 81-82.

³³² Fage – Tordoff 2004, 350.

³³³ Tarrósy 2011a, 44-45.

franciához képest kevésbé volt központosított.³³⁴ Viszont Lugard megfogalmazza azt a tételmondatot, miszerint a közvetett irányítás csak azokon a területeken működik hatékonyan, ahol viszonylag fejlett társadalmi kapcsolatok állnak rendelkezésre.³³⁵ Emiatt Kelet-Afrikában csak a mai Uganda területén, illetve a brit mandátumterületté vált Tanganyikában működött.³³⁶

Habár a francia és portugál közvetlen irányítási módszer esetében is kezdetben hasonló pénz- és létszámhiánnyal küzdöttek, mint a britek, emiatt kezdetben ők is a közvetett irányítás módszerét alkalmazták, viszont ezt csak egy kezdeti stációnak gondolták, tovább akartak lépni erről a szintről.³³⁷ Ezután kiépítették a közvetlen uralom rendszerét, aminek értelmében a helyi főnököket a gyarmattartók maguk nevezték ki.³³⁸ Emellett rendszeresen átrendezték a törzsfők által kormányzott területeket.³³⁹ A céljuk az volt, hogy az afrikai tömegek betagozódjanak a francia/portugál kultúrába és civilizációba, aminek csúcsa az állampolgárság megszerzése volt.³⁴⁰ A közvetett és a közvetlen módszer kialakulása rámutat arra, hogy ezeket a gyakorlat és a szükségszerűség hozta létre, vagyis nem beszélhetünk előre megírt uralomelméletekről, a rugalmasság jellemezte ezeket, miközben a gyarmatosítók céljai adták a preferencia rendszer csúcsát.³⁴¹

Ha abból indulunk ki, hogy melyik irányítási formula idézte elő leginkább a később tárgyalt etnikai törésvonalak kiszélesítését, nem lehet különbséget tenni a kettő között, mivel mindegyik nagyban hozzájárult ehhez, különböző módon. A közvetett nem tett különbséget az etnikai csoportok között, nem volt hierarchikus viszonyrendszer. Emiatt az etnikai csoportok között versengés indult, ami a konfliktusok melegágyává vált, bomlasztólag hatva a társadalomszervezésre. A közvetlen pedig az ellentétét valósította meg, mivel egy hierarchikus társadalmi struktúrát hozott létre, elnyomták az etnikai konfliktusok kialakulásának lehetőségét. Ebben az uralomban a helyi vezető magán- és közszerepe összevegyült, az általuk irányított területet gyakran a sajátjuknak tekintették, magasabb politikai szinten valószínűbb lett az önkényuralom megjelenése és a klientúrarendszer kialakulása.³⁴²

A britek szemszögéből a mai Kenya helyzete nem illett bele teljesen a lugardi elképzelésekbe, itt a fehér telepesek masszív hatalmi tulsúlya valósult meg. A Brit Kelet-Afrikai Protektorátusnak, ami 1920-tól Kenya, kezdeti közvetlen jelentősége csekély volt, igazából a fontosságát az adta, hogy a partvidéktől ezen a területen keresztül tudták ellenőrizni a britek Ugandát, ami a Nílus egyik forrásvidéke miatt volt lényeges. Uganda hatékony ellenőrzéséhez szükség volt a terület gyors elérésére, amit egy Indiai-óceán partjáról induló vasútvonallal képzeltek el.³⁴³ 1896-1901 között meg is épült a Mombasából induló vasút, ami egészen a Viktória-tóig ért.³⁴⁴ Ekkorra néhány ezer fehér telepes Kenya lakható vidékeinek negyedén lett úrrá, különféle koncessziós szerződésekkel.³⁴⁵ Az itt élő etnikumokat az európaiak barbár civilizálatlan népnek tartották, ezért a telepesek

³³⁴ Fage – Tordoff 2004, 349.

³³⁵ Búr 2004, 35-36.

³³⁶ Tarrósy 2011a, 44.

³³⁷ Fage – Tordoff 2004, 350.

³³⁸ Tarrósy 2011a, 45.

³³⁹ Herbst 2000, 81-82.

³⁴⁰ Fage – Tordoff 2004, 348.

³⁴¹ Herbst 2000, 82.

³⁴² Tarrósy 2011a, 46.

³⁴³ Fage – Tordoff 2004, 383.

³⁴⁴ Bucsky 2018, 66.

³⁴⁵ Fage – Tordoff 2004, 384.

ellenőrzésük alá vonták a helyi gyarmati adminisztrációkat. Itt a britek nem a régi rend megőrzőiként léptek fel, hanem úttörőkként akartak megjelenni.³⁴⁶ Sőt a telepesek az anyaországgal szemben előrébb helyezték saját érdekeiket a helyiek feletti dominancia elérése céljából.³⁴⁷ És mindezt úgy érték el, hogy egy telepesre körülbelül 200 helyi jutott.³⁴⁸

Afrika Szarván egyszerre volt jelen Franciaország Dzsibutival, Nagy-Britannia Brit Szomálifölddel és Olaszország Olasz Szomálifölddel. Ezek a területek stratégiai pozícióikon kívül csekély jelentőséggel rendelkeztek, hiszen a legeltető állattenyésztésből származó állatok voltak a legfőbb importáruk, amivel a britek például Áden városát látták el.³⁴⁹ A harcok szomáli mozgalmakat mind a britek, mind az olaszok elnyomták, mégis két különböző Szomália alakult ki. A britek a csekély jelentőség miatt a területet magára hagyták, így szegény és fejletlen maradt. Az olaszok ezzel szemben egy központosított fejlesztést hajtottak végre, az 1920-as évektől modernizálták a városokat, fejlesztették az infrastruktúrát.³⁵⁰ Az olaszok a kelet-afrikai gyarmatainak a sajátos földrajzi és kulturális környezet, valamint a területen élő olaszok korlátozott létszáma miatt a közvetett irányítási módot alkalmazták Afrika Szarván.³⁵¹

A későbbi mozambiki problémák szempontjából érdemes kiemelni a portugál-mozambiki kapcsolatok szintjét, ami a gyarmatosítás első szakaszában gyengének mutatkozott, viszont az 1926-os portugál államcsíny után egyre inkább támaszkodott az állam a gyarmatokra. Az 1930-as évektől kezdve felgyorsították a mozambiki asszimilációs folyamatokat, oktatási rendszert vezettek be, ami különbséget tett őslakos és állampolgár között. A cél a helyiek primitív állapotból civilizált státuszba emelése, hogy esélyük legyen portugálokká válni, amivel a gyarmati adminisztráció érdekeit szolgálhatják. Ebben a közvetlen irányítási módszerben a fehérek élvezték a legnagyobb hatalmat, az asszimilált réteg csak utánuk következett, ami csak néhány ezer fős volt.³⁵²

A gyarmati időszakban az európai nagyhatalmak képtelenek voltak a területeik teljes egészét fizikailag igazgatni. Ez több okra vezethető vissza, ami nagyban függött az európai hatalmak hozzáállásától és preferenciáitól:

- *Gazdasági okok:* A legfontosabb indokok egy része összefoglalóan a közgazdasági ok kategóriába került, mivel több összetevőből állt. Az egyik az uralom kiterjesztésének költségei túlságosan magasak voltak, az elért eredmény vagy haszon ezeket nem tudta fedezni, nem érte meg. Habár történtek törekvések a hatalom kiterjesztésére, mégis az 1930-as évektől kezdve a teljes fizikai ellenőrzés vágya még elérhetetlenebbnek tűnt.³⁵³ Ez alapvetően két eseményre vezethető vissza. Az egyik a gazdasági világválság kitörése 1929-ben, ami a gyarmattartók pénzügyi meggyengülését idézte elő, emiatt a gyarmattartók Afrikára, mint egy potenciális nyersanyagpiacra tekintettek és elsősorban a saját gazdaságuk megmentését látták az afrikai gyarmatokban. Ezt a nyersanyagfüggőségi szerepkört tovább erősítette a II. világháború és az utána következő európai újjáépítési évek, amikor az európai hatalmaknak minden fellelhető erőforrásra szükségük volt a gazdaság talpra

³⁴⁶ Fage – Tordoff 2004, 353.

³⁴⁷ Búr 2004, 46.

³⁴⁸ Herbst 2000, 78-79.

³⁴⁹ Besenyő – Kiss – Resperger 2014, 38.

³⁵⁰ Joseph – Maruf 2018, 8.

³⁵¹ Reviglio 2014, 12-15.

³⁵² Francisco 2021, 198-199

³⁵³ Herbst 2000, 89.

állításához.³⁵⁴ Ezek alapján azt a következtetést lehet levonni, hogy a gyarmatosítók az afrikai gyarmataikra leginkább vállalkozásként tekintettek, amiből a legkisebb befektetéssel próbálták a legnagyobb profitot elérni, egyfajta haszonmaximalizálást hajtva végre.

- *Gazdasági érdekek védelme a legfőbb preferencia:* A gyarmatosítók a saját céljaik eléréséhez a helyi struktúrákat úgy manipulálták vagy módosították, hogy nekik megfelelő legyen, emiatt a vidéki területekre való fizikai jelenlét kiterjesztéséhez szükséges nagyszabású projekteteket kerülték, mivel ez akár veszélyeztethette volna az eddig elért rendet és gazdasági érdekeket egy változás elődizésével. A közigazgatási status quo fenntartása hosszú távon a helyi társadalmakat illetően diszfunkcionális volt, mivel a helyi elit egy része elvesztette befolyását, ők a helyi társadalmi változások vesztesei voltak. Ez az állapot bomlasztóan hatott a törzsi intézményekre és hatalomra, amikre például a közvetett irányítás erősen támaszkodott.³⁵⁵
- *A határok szentsége:* A gyarmati rendszer legkövetkezetesebb jelensége a határvonalak megrajzolása és tiszteletben tartása. A Berliini Konferencia tulajdonképpen megteremtette a külső szuverenitást, azaz a nagyhatalmaknak alapvetően nem kellett tartaniuk a területszerző konfliktusok kirobbanásától kevés kivételtől eltekintve. Mivel a határokat nem kérdőjelezte meg senki, nem kellett fizikailag jelen lenni az egész területen, ezáltal elég volt egy olyan belső struktúrát kialakítani, ami a magterületekre és a belső struktúrákra koncentrált a vidéki peremterületekre kevésbé. Nem beszélhetünk ellenőrzött, szigorú határvédelemről, kis mértékben tudták a határon szabályozni az emberek és a pénz mozgását. A határ szerepe és annak szentsége egy olcsóbb irányítási rendszer létrehozását biztosította, nem volt szükség a háterszág megerősítésére egy esetleges háborúra való felkészülés esetén.³⁵⁶
- *A civilizációs misszió:* Az első világháború az európaiak sebezhetetlenségének mítoszát törölte el,³⁵⁷ a gazdasági világválság pedig magát a civilizációs missziót ingatta meg, viszont az alapvető társadalmi, gazdasági, technológiai és kulturális fejlődés egy olyan szintre emelte a helyi társadalmakat, hogy elkerülhetetlenné vált a helyiektől az a szándék, hogy a saját céljaik szolgálatába állítsák a modernizáció okozta lehetőségeket. Egyre inkább terjedtek a nacionalista eszmék, a gyarmatosítást ellenző hangok, amik miatt az 1950-es években az európai hatalmak ráébredtek arra, hogy az afrikaiakat már nem lehet teljes mértékben korlátozni, küszöbön állt az afrikai államok függetlensége.³⁵⁸ Önmagában a missziós tudat két dolgot vetített előre. Az egyik a felsőbbrendűség, ahogy az európaiak hozzáálltak a helyiekhez, a másik pedig az, hogy a misszió alapvetően egy átmeneti állapot, ameddig a küldetés tart, ennek eljön a végstádiuma, ami a gyarmati korszak végét jelentette.

³⁵⁴ Fage – Tordoff 2004, 358-359

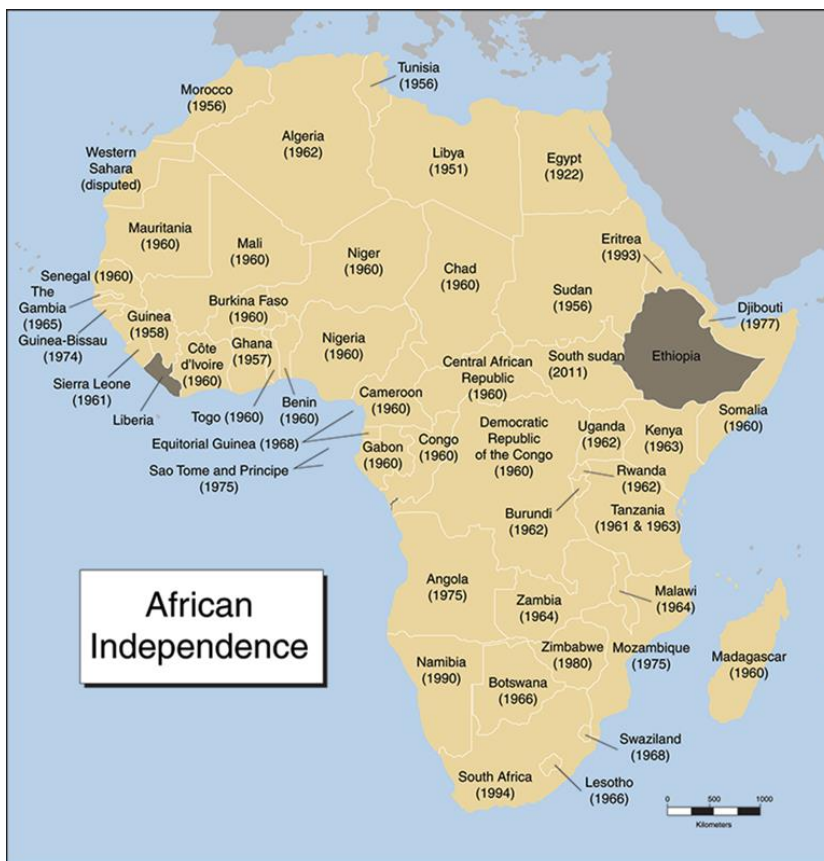
³⁵⁵ Herbst 2000, 90-92.

³⁵⁶ Herbst 2000, 94-95.

³⁵⁷ Tarrósy 2011a, 50-51.

³⁵⁸ Fage – Tordoff 2004, 392.

Az 1950-es években a szubszaharai Afrika keleti felében nagyon kevesen részesültek magasabb szintű oktatásban, ami azért lényeges, mert így kevés kritikus hang jelent meg a politikában a gyarmati rendszerrel szemben, emiatt kis mértékben jelentek meg helyileg szervezett politikai egységek. Ennek ellenére, ahogy az alábbi térkép mutatja, a kelet-afrikai államok döntő többsége az 1960-as években függetlenné vált.³⁵⁹

6. ábra: Afrikai államok elhelyezkedése és függetlenségük éve.

Forrás: Module Ten, Activity Four Politics and Government in Post-Colonial Africa 2024.

Időrendben haladva először Szudánt kell megemlíteni Kelet-Afrikában. A függetlenségét elsősorban Egyiptom szudáni birodalomépítő politikájának háttérbe szorulásának köszönhetette. Ezért 1956-ban az ország dönthetett arról, hogy fenntartja a szoros kapcsolatát Egyiptommal vagy a függetlenséget választja, végül az utóbbi mellett döntött.³⁶⁰ Ezzel párhuzamosan Belga Kongóban rengeteg politikai csoportosulás jött létre, amik végül 1960-ban kikiáltották a függetlenséget a Kongói Demokratikus Köztársaság megalakulását. De ennek ára volt, mivel az állam nem rendelkezett elég szakképzett emberrel, akik a modern állam működéséhez nélkülözhetetlenek lettek volna, valamint egy párt sem volt képes a nemzeti alapú kormányzásra, így az 1960-as évek a zűrzavar állapotáról szóltak.³⁶¹ A belga mandátumterületek 1962-ben Ruanda és Burundi néven váltak függetlenné, ami elindította a hutuk és tuszik közötti erőszakhullámot.³⁶²

Afrika Szarvát illetően az olaszok 1936-ban meghódították Etiópiát, ám a britek a második világháború idején megtörték az olaszok uralmát Etiópiában és Eritreában.³⁶³ Szomália olasz

³⁵⁹ Fage – Tordoff 2004, 402.

³⁶⁰ Darwisheh 2018, 2-4.

³⁶¹ Fage – Tordoff 2004, 411-413

³⁶² Tarrósy 2011a, 85-86.

³⁶³ Szélinger 2017, 28.

része is a britek uralma alá került és egy évtizeden keresztül egységes volt Szomália a britek alatt, majd a háború utáni visszarendeződés következtében az olaszok visszakapták a szomáliai területüket, hogy felkészítsék a függetlenedésre. A szomáliai családottságát fokozta, hogy az olaszok által elfoglalt szomáliai lakta Ogaden régiót 1954-ben visszaadták Etiópiának, ami a szomáliaiakban tovább erősítette az etiópokkal szembeni ellenszenvet. Végül a dekolonizáció és a nemzeti ébredés előrevetítette az elkerülhetetlent, így 1960-ban a brit és olasz szomáliai területek egyesültek és létrejött a Szomáliai Köztársaság.³⁶⁴

A britek további kelet-afrikai területei az 1960-as évek első felében kivétel nélkül függetlenedtek, de azt korántsem lehet elmondani, hogy mindenhol ugyanolyan könnyen zajlott volna le a folyamat. Szudánt leszámítva az első független terület a volt brit mandátumterület Tanganyika volt. 1961-ben Julius Nyerere lett a Tanganyikai Köztársaság első elnöke, amit később módosítottak, hiszen Zanzibár 1963-as függetlenségével 1964-ben létrejött az Egyesült Tanzániai Köztársaság, vagyis a két állam föderatív struktúrája. A következő szereplő Uganda volt, ahol az 1962-es függetlenség felszínre hozta az északi és déli területek közötti különbséget, előbbi elmaradott és kevésbé volt iskolázott.³⁶⁵ Kenyában a második világháborúban fellendült az ipari termelés, ami egyre több öntudatra ébredő és ambíciókkal rendelkező helyi vezetőt eredményezett. Ennek következtében politikai pártok jöttek létre és megalakult a független Kenya 1963-ban. Ezzel párhuzamosan a földkérdésben is változás következett be, a gyarmati kormányzat elrendelte, hogy a fehér telepesek kivihetik a vagyonukat az országból úgy, hogy az a mezőgazdasági termelés csökkenésével nem járhat együtt, vagyis a felszabadult föld felosztásra került a földdel nem rendelkezők között.³⁶⁶

Ehhez képest bő tíz év kellett még ahhoz, hogy Mozambik kikiálthassa a függetlenségét, ugyanis a portugál diktatúra a tengerentúli tartományaként tekintett a partvidéki régióra. Azonban az 1970-es évekre a gyarmatok irányítása és a gerillák elleni védekezés jelentős összeget vettek ki az állami költségvetésből, ami a portugál lakosság elégtelenségét, a diktatúra végét és ezzel párhuzamosan a gyarmati rendszer végét eredményezte, ezzel 1975-ben Mozambik önálló állam lett.³⁶⁷

3.3. Kelet-Afrika a függetlenség után

A függetlenség utáni időszak a hidegháború végéig politikailag, gazdaságilag, társadalmilag és államszervezésileg is különleges állapotokat, sajátosságokat és körülményeket eredményezett Kelet-Afrikában. Az afrikai államok vezetői rövidesen feladták a választáson alapuló demokráciát és az állampolgároknak felelős kormányzat eszméjét, habár a gyarmatosítók bíztak benne, hogy képesek az általuk fejlettnak vélt felvilágosodáshoz köthető értékeket átültetni az afrikai kontinens népeire és államaira. Emellett a prekolonális korszakhoz is visszanyúltak az afrikai államok vezetői, mivel az etnikai alapú döntések egyre meghatározóbbá tették az államszervezést, közigazgatást és a politikai hatalmat. Ez alatt a körülbelül három évtized alatt a gazdasági szakadék a Föld északi féltekével szemben nőtt, mégis egyre inkább kezdett visszaszorulni az írástudatlanok aránya, valamint egyre több regionális szervezet jött létre a kontinensen belül, ami az egymással és a világgal szorosabb viszonyrendszer részévé tették az afrikai államokat.³⁶⁸ A következőkben azok a tényezők és

³⁶⁴ Marsai - Hettyey 2013, 24-25.

³⁶⁵ Tarrósy 2007, 49.

³⁶⁶ Tarrósy 2011a, 74-78.

³⁶⁷ Emerson 2014, 25-26.

³⁶⁸ Fage – Tordoff 2004, 450-451.

okok kerülnek ismertetésre, amik ehhez az ambivalens állapot kialakulásához vezettek. Ezek a folyamatok és tendenciák kelet-afrikai példákon keresztül kerülnek bemutatásra.

3.3.1. Változatlan földrajzi és állami elemek

Ez egy összefoglaló kategóriát takar, miszerint tisztában voltak azzal a politikai vezetők, hogy a gyarmatosítók által megalkotott mesterséges államterületekről van szó, mégsem változtattak ezen, pedig a lehetőségük megvolt hozzá, hogy teljesen új alapokra helyezzék a frissen megalakult államuk struktúráját. Végül nem éltek ezzel, hiszen tartottak attól, hogy egy új rendszer vagy határ kialakítása veszélyt jelenthet a hatalmukra, vagy esetlegesen korlátoznák azt, ezért nem vállalták a kockázatot. A frissen függetlenedő afrikai államok vezetői kettő célt határoztak meg. Az egyik a nemzetállamok elérése, a másik pedig a gyarmatosítók által felállított határok megtartása.³⁶⁹ Az előbbi pontosabban azt takarja, hogy egy olyan nemzeti egységesítés menjen végbe, amely képes az államban lévő multiethnikumú társadalom összes entitását egy nagy egységbe szocializálni. Viszont ez alapvetően kivitelezhetetlen volt, mivel az afrikaiak alapvetően a leszármazás és nem a területhez tartozás alapján határozzák meg identitásukat.³⁷⁰ Valamint az afrikai nacionalizmus külső kényszer hatására keletkezett, emiatt ellentétes identitással rendelkező csoportok is egy kalap alá kerültek, ami miatt nem beszélhetünk az afrikai államokban nemzettudatról.³⁷¹ Ez a probléma Kelet-Afrikában szintén hangsúlyos volt, hiszen az alábbi táblázatban láthatóak a kelet-afrikai államok legnagyobb arányú etnikumai az összlakossághoz képest.

Ország	Legnagyobb népcsoport	Százalékos arányuk az összlakossághoz
Uganda	baganda	17,60% ³⁷²
Kenya	kikuyu	19,40% ³⁷³
Etiópia	oromo	35,80% ³⁷⁴
Szomália	szomáli	88,66% ³⁷⁵
Szudán	szudáni arab	70% ³⁷⁶
KDK	kongo	12,03% ³⁷⁷
Tanzánia	szukuma	16% ³⁷⁸
Mozambik	makua	17,31% ³⁷⁹
Ruanda	hutu	86,28% ³⁸⁰

7. ábra: A kelet-afrikai államok legnagyobb etnikumai százalékos arányban, saját szerkesztés.

Forrás: A táblázatban megjelölt források alapján

³⁶⁹ Herbst 2000, 97-99.

³⁷⁰ Benkes 2009, 41.

³⁷¹ Tarrósy 2011a, 80.

³⁷² Country: Uganda 2024.

³⁷³ Kikuyu in Kenya 2024.

³⁷⁴ Ethiopia – People and Society 2022.

³⁷⁵ Country: Somalia 2024.

³⁷⁶ Sudan – People and Society 2024.

³⁷⁷ Country: Congo, Democratic Republic of 2024.

³⁷⁸ Ethnic Groups Of Tanzania 2019.

³⁷⁹ Country: Mozambique 2024.

³⁸⁰ Country: Rwanda 2024.

Jól látható az, hogy három állam kivételével korántsem beszélhetünk államalkotó nemzetekről, akik a lakosság döntő többségét teszik ki. Szomália esetében a szomáliai aránya magas, mégis fragmentált társadalomról beszélhetünk, hiszen a klánhoz való tartozás fontosabb. Szudánál épp ez a többség okozott etnikai tisztogatásokat a kitört polgárháború óta, mivel a szudáni arabok más nem arab közösségekből származókat vesznek célba.³⁸¹ Ruanda esete különösen érdekes, hiszen hutu többség van, mégis az ország élén álló Paul Kagame tuszi származású. Összességében elmondható, hogy a nemzetépítési folyamat komoly problémákba ütközik, hiszen nem beszélhetünk az országok döntő többségében államalkotó nemzetekről, és ahol egy etnikum aránya magas, ott belső problémák nehezítik a nemzetállam kiépülését.

Ezen etnikai problémák mérséklését a határok megváltoztatásával lehetett volna elérni, de ennek megakadályozása a politikai vezetők pozíciójának biztosítását szolgálta, valamint az örökölt haderők sem lettek volna akkor annyira ütőképesek, hogy képesek legyenek a határok alapos átformálására.³⁸² A határok sérthetlenségét az 1963-ban létrejövő Afrikai Egységszervezet alapokmányában is feltüntették a III. cikk 3. bekezdésében: „*Az egyes államok szuverenitásának és területi integritásának, valamint a független léthez való elidegeníthetetlen jogának tiszteletben tartása.*”³⁸³ Ebben a külső szuverenitást rögzítik, vagyis egymás belügyeibe tilos beavatkozni és ennek értelmében a határokat sem szabad átírni, elfogadva a gyarmati éra határszentségét. Ennek hatására a kelet-afrikai határvonalak a hidegháború idejében változatlanok maradtak, minimálisak voltak az olyan konfliktusok a térségben, amik területszerzésre irányultak és nem a szomszédos rezsim megbuktatására. Valamint az Afrikai Egységszervezet 1963-as létrehozásával az önrendelkezési jog további érvényesítését ellehetetlenítették, mivel az az államok függetlenségét segítette az értelmezésük szerint és nem az államok felaprózódását. Ki lehet jelenten, hogy az önrendelkezési jog csak azokra a területekre vonatkozott, amik gyarmatok voltak, a függetlenség kivívása után ez megváltozott.³⁸⁴ A többi állam tiszteletben tartja a másik belügyeit, vagyis az elszakadás és kiválás egy állam belügyébe tartozik, amit nagy valószínűséggel a központi kormányzat nem fog támogatni, sőt azon lesz, hogy az államot egyben tartsa.

3.3.2. A kül- és belpolitika közötti ambivalencia, autoriter rendszerek létrejötte

Ahogy korábban szó volt róla az afrikai államok külpolitikája szervezett volt és erős lábakon állt. Emiatt nem volt szükséges a központi kormányzat számára, hogy ténylegesen uralma alatt legyen az ország egésze, mivel a szomszédos államokat kötötte az Afrikai Egységszervezet létrehozó okmány, amiben aláíró félként garantálták az intervenció és okkupáció elkerülését. Kialakult az a korábban említett felfogás, hogy az számított legitim, azaz törvényes uralkodónak, aki a fővárost irányította, akinek a befolyása alá tartozott.³⁸⁵ A kora újkori mondást átalakítva, aki a főváros, azé a föld, jelen esetben az egész állam területe.

Ám a belpolitika korántsem volt ilyen stabilnak és szervezettnek mondható. Először a frissen függetlenedett afrikai államokban kezdődött meg az afrikánizáció folyamata, ami a gyarmati múlttal való szakítás hirtelen és látványos bekövetkeztének adott ideológiai alapot. Az állami apparátusokban az európaiakat afrikaiakkal igyekeztek felváltani, aminek lezajlását segítette

³⁸¹ Urgent alert on rising atrocity risks in Darfur, Sudan 2023.

³⁸² Herbst 2000, 103-104.

³⁸³ Organisation of African Unity 1963, 4.

³⁸⁴ Herbst 2000, 104-107.

³⁸⁵ Benkes 2009, 36-38.

az, hogy a független afrikai államok megszületése után európaiak tömege vándorolt ki az országokból. De az afrikanizáció folyamata komoly problémákat okozott. A hirtelen dekolonizációra nem volt felkészülve az afrikai oktatás, elsősorban a felsőoktatás, mivel nem tudott elégséges számú és az európaiakhoz hasonló tudásszinttel rendelkező helyi hivatalnokréteget kitermelni magából. Egy átmeneti megoldás lehetett volna az, ha az afrikai államok ügyeit igyekeznek a rendelkezésre álló hivatalnoki állományhoz igazítani, de ez nem valósult meg, mivel a kinevezések alapja az évek előrehaladtával már nem a szaktudáson, hanem a központi hatalom iránti lojalitáson alapult.³⁸⁶ Ezek az afrikai hivatalnokok viszont képesek voltak a meglévő struktúrákat és szabályozásokat fenntartani, ami a politikai vezetők hatalmának növelésében segített.³⁸⁷

Az afrikanizmus megágyazott a személyi uralomnak, mivel közvetlen utasítást kaptak felettesüktől, azaz csak neki tartoztak elszámolással. A hivatalnokréteg magán- és közszerepe kezdett összefonódni, ami egy sajátos politikai rendet eredményezett. Ez személyi uralommal párosult, a jogi és törvényi szabályozás egyre inkább háttérbe szorult. Kialakult a patrimonializmus intézménye, aminek során a vezetők sajátjuknak tekintették az államot, aminek értelmében a kormányzás önkényesen zajlott, a vezető maga köré helyezte az embereit, erős csatlósok táborát hozva létre, megalakítva a klientúrárendszert.³⁸⁸ A függetlenség kivívása után az afrikai emberek azt várták, hogy életkörülményeik javulnak és jobb életszínvonalon tudnak élni. A klientúrárendszer fokozatos kiépülése után nyilvánvalóvá vált az a tény, hogy csak egy szűk réteg jár igazán jól a független államokban, leginkább azok, akik valamilyen állami pozícióhoz jutottak.³⁸⁹ Erre példa Uganda, ahol az állam volt a legnagyobb munkáltató, az aktív lakosság 12%-a dolgozott 1970-ben állami intézményekben.³⁹⁰ Ez jelentős hivatalnokrétegről árulkodik, pedig nem rendelkezett európaihoz hasonló széleskörű és mindenre kiterjedő közigazgatási rendszerrel.

A lakosság egyre elégedetlenebbé vált az afrikai vezetők teljesítménye kapcsán. Ezt a politikai vezetők is érzékelték, emiatt nem erőltették a többpártrendszer kialakulását és a szabad választások bevezetését, minimalizálva ezzel a törvényes leváltásuk esélyét. A függetlenségben részt vevő politikai vezetők magukat a nemzet egységének zálogaként reklámozták, ezért tartották feleslegesnek a választások kiírását. Ez az esetek döntő többségében nem bizonyult elégséges válasznak és gyakran a hadsereg tiszti karából került ki az a személy, aki puccsot hajtott végre. A hidegháború idejében a katonai puccsok a leggyakoribb módjává váltak a kormányváltásoknak, hiszen 1969-1983 között több mint hatvan alkalommal zajlott le sikeres katonai hatalomátvétel a kontinensen.³⁹¹

3.3.3. Külső hatalmak befolyása és a pénzügyi sajátosságok

A kiindulópontot a hidegháború jelentette blokkosodás jelenti. A frissen függetlenné vált afrikai államokban az afrikanizálódás a gyarmatosítóktól való teljes elszakadást jelenti, ami a gazdaság átalakítását teszi szükségessé. Számos afrikai vezető elítélte a kapitalizmus és a liberalizmus eszméjét, a nyugati eredetük miatt nem találták megfelelőnek az önálló államuk fejlődéséhez. Az első próbálkozás a régi tradicionális értékek, a modernizáció és a nemzetállami eszme ötvözése volt. Sok állami vezető a szocializmusban látta a megoldást, mivel mindhárom elemet tudták benne ötvözni. Az úgynevezett afrikai szocializmusban az állam központi szerepet töltött be a politikában és a gazdaságban. Politikai értelemben az

³⁸⁶ Búr 2004, 59-61.

³⁸⁷ Benkes 2009, 37.

³⁸⁸ Benkes 2009, 39.

³⁸⁹ Fage – Tordoff 2004, 432.

³⁹⁰ Peterson 2021, 630.

³⁹¹ Fage – Tordoff 2004, 432-433.

egypártrendszer bevezetését gondolták a nemzeti egység alapjának, amire úgy gondolták, hogy megoldást jelent a belső etnikai törésvonalak mérséklésére.³⁹² Így a demokratikus modell alkalmazása helyett a szovjet modellhez nyúltak, aminek az alapja az egypárti, ellenzék nélküli hatalomgyakorlás, ami egy ideig sikeres volt.³⁹³ Habár a függetlenségi mozgalmak erős baloldali gondolkodásmódból épültek fel, ez nem jelentett teljes körű automatikus elköteleződést a Szovjetunió felé. A kelet-afrikai államok zöme törekedett arra, hogy úgy alakítsák a külpolitikájukat, hogy mindkét szuperhatalommal való kapcsolatukat maximalizálják pénzügyi segélyek formájában. Nem véletlen az sem, hogy a két szuperhatalom nem ellenezte az autoriter rezsimeket és hagyták elterjedni Afrika szerte. A hidegháború két oldala kialakította a befolyási övezetét, stratégiai szövetségeseket szerezve a kontinensen. Az autoriter rendszer azért volt számukra előnyös, mivel egy személlyel könnyebb volt tárgyalni, vagy alkut kötni, mintsem egy demokratikusan megválasztott végrehajtó hatalommal. Másrészt a többpárti szabad választások magukban hordozták a fennálló politikai hatalom bukását, ami nem garantálta az amerikai vagy szovjet befolyás folytatását, amit a szuperhatalmak igyekeztek elkerülni.³⁹⁴

Ezek a rezsimek pénzügyileg ki voltak szolgáltatva a szuperhatalmaknak, mivel a pénzek előteremtése és a kapacitásépítésre való felhasználása vagy nem valósult meg, vagy csak annyira és olyan szinten, ami a rezsim hatalmon maradását segítette. A dekolonizáció öröme után az afrikai vezetők szembesültek azzal a problémával, hogy a frissen létrejött állam nem tud akkora bevételt teremteni, hogy az állami szolgáltatásokat finanszírozni tudja, nem is beszélve az ígéretekről, amik a jólét növelésére irányultak. A gyenge szabályozás és az ebből fakadó adóbeszedési és behajtási nehézségek is egyre nagyobb problémát okoztak, mivel a helyi érdekcsoportok igyekeztek az adóreformokat hátráltatni. A személyek után beszedett adók nehézségét és az adórendszer problémáját mutatja az az adat, hogy az 1980-as évek közepére az állami bevételek mindössze 25%-a származott személyi adóbevételekből Afrikában.³⁹⁵ A begyűrűzött 1973-as olajválsággal az afrikai gazdaságok egyedül nem tudtak megbirkózni, amit külföldi hitelek és segélyek révén tudtak kezelni, ezzel egy olyan adósságszpirálba kerültek, ami teljesen eladósodottá tette az államokat. Az 1980-as évekre a gazdasági válság érződött a politikában is, hiszen az autoriter politikai rendszerekben megjelentek azok a repedések, amik a hidegháború végéhez közeledve a rendszerek bukását eredményezték. Ekkorra a rezsimek szinte teljesen rá voltak utalva a külföldi katonai és pénzügyi segítségre, ennek is köszönhető az, hogy ezen rendszerek zöme nem omlott össze az 1970-es évek végén és 1980-as évek elején.³⁹⁶

Az alábbi táblázatban, ami az államadósságok mértékét mutatja, jól látható, hogy Kenya, Tanzánia és a KDK kivételével az 1980-as évek elején még egy milliárd dollár alatt volt a külső adósság mértéke a többi vizsgált országban, viszont a hidegháború végével az összegek drasztikusan megnöttek a többi államban is. Mozambiknál a legrégebbi adat 1984-es volt, ami alapján nehéz megállapítani az 1980-as szintet, de a magasabb értékhez hozzájárul az a tény, hogy ebben az évtizedben polgárháború tombolt az országban. A hidegháború végére Ruanda kivételével már mindenhol több milliárd dolláros adósságról beszélhetünk, ami bizonyítja a korábban elhangzottakat, azaz a diktatórikus rezsimek rossz gazdaságpolitikáját, a klientúrarendszert, a felduzzadt bürokrácia működtetését, a deficitet költséget, amik együtt odavezettek, hogy az 1980-as évek szinte kivétel nélkül a külföldi

³⁹² Benkes 2009, 41-42.

³⁹³ Csizmadia 2009, 57.

³⁹⁴ Marsai 2019b, 42.

³⁹⁵ Herbst 2000, 116-124.

³⁹⁶ Marsai 2019b, 43.

hitelek felvételéről szólt, amit jól mutatnak az 1990-es értékek, amik a többszöröse az 1980-as értékeknek.

Kelet-Afrikai államok külső adóssága milliárd dollárban kifejezve					
Ország	1980	1990	2000	2010	2020
Szudán	5.177	14.798	16.097	22.593	23.445
Kenya	3.337	7.055	6.147	8.885	38.036
Uganda	0.691	2.606	3.535	2.975	17.207
Szomália	0.538	2.245	2.478	2.935	4.660
Etiópia	0.824	8.645	5.516	7.286	30.363
Tanzánia	5.242	6.433	7.200	8.937	25.545
KDK	4.771	10.251	11.804	7.237	8.161
Ruanda	0.190	0.712	1.290	1.233	8.194
Mozambik	1.318 (1984)	4.633	6.681	11.361	59.054

8. ábra: A disszertációban vizsgált kelet-afrikai államok külső adósságállományának alakulása milliárd dollárban kifejezve, saját szerkesztés.

Forrás: Africa External Debt 2025.

Ha az elmúlt húsz évet nézzük az adósságállomány hatalmas méreteket öltött. Egyedül a KDK-ban nem beszélhetünk arról, hogy a 2020-as adat lenne a legmagasabb, ez köszönhető a két kongói háborúnak 1996-2003 között, ami alaposan megduzzasztotta az adósságállományt. Szomália esetében pedig a külföldről érkező pénzek és támogatások zöme segély, vagyis hivatalosan nem adósságként vannak elkönyvelve. A többi államhoz képest még Ruandában mérsékelt ez az összeg, amit az ország kis területével és a Kagame rendszer racionális államvezetésével lehet magyarázni. Ijesztő mértéket ölt Mozambik adóssága, ami mutatja azt a tényt, hogy az ország a világ legszegényebb országai között van számon tartva, valamint a függetlenség óta hatalmon lévő politikai pártban a klientúrarendszer és korrupció virágzik, a hitelek elköltése nem a leghatékonyabb ütemben zajlik. A térség meghatározó politikai és gazdasági erői, Kenya és Etiópia is magas államadóssággal néznek szembe, viszont ők képviselik azt a trendet, ami a fejlett országoknál is megfigyelhető, hogy az államadósság mértéke másodlagos, fontosabb a fogyasztói társadalom működtetése, hiszen a gazdaság össztermékét ez határozza meg. A táblázat végső soron rámutat a térség államai esetében arra, hogy hiányzik a megfelelő kapacitásépítés anyagi előfeltétele.

3.3.4. Népeségrobbanás és az urbanizáció problémái

A történelem legnagyobb népeségrobbanása következett be Afrikában, mivel a XX. század elején a körülbelül száz millióra tett becslés 2010-re egy milliárdra nőtt, ami köszönhető az egészségügy és a mezőgazdaság fejlődésének, valamint az iparosításnak.³⁹⁷ Viszont a mezőgazdaság nem tudott és tud a mai napig lépést tartani a népességszám növekedésének ütemével. Ennek egyik oka az, hogy a globalizáció révén a gazdálkodókat olyan termények

³⁹⁷ Marsai 2019c, 24.

termelésére ösztönözték, amik az országok exportbevételét növelték, elsősorban ipari felhasználásra szolgáltak, egyre kevesebbet termelve a lakosság ellátására. Az államok vezetői számára fontosabbá vált a gazdaság és ezzel az ipar modernizálása is kiépítése. Az iparosodás és modernizáció másik problémája, hogy a gazdasági szektorok növekedése nagyobb munkaerőt igényel, elsősorban a kitermelő ágazatokban. Így kialakult az a fajta fordított arányosság, hogy egyre kevesebb ember művelte a földeket, miközben egyre többeket kellett ellátni, amit a mezőgazdaság lassú modernizációja nem tudott követni. Ezt az arányt tovább súlyosbította a nagyfokú urbanizáció. A jobb életkörülmények és a munkalehetőségek miatt egyre többen költöztek a nagyvárosokba. A városokban lévő vezetékes áram, vízszolgáltatás, piacok, üzletek, oktatási és egészségügyi intézmények nagy vonzerőt képviseltek azok számára, akik a biztos megélhetés reményében urbanizálódtak. Viszont a városi népesség száma messze túlhaladta a munkahelyek számát, így kialakultak a nyomornegyedek.³⁹⁸

Az alábbi táblázat jól mutatja, hogy a dekolonizáció óta a kelet-afrikai fővárosok néhány évtized alatt a többszörösükre duzzadtak a hidegháború időszakában, aminek az üteme az elmúlt 30 évben sem lassult le. Három főváros százalékos aránya is 10% felett van, ami a lakosságszámtól függetlenül egy magas arány, ami egyfelől áldás és átok a központi kormányzat számára. Áldás, mivel viszonylag nagy embertömeg van a kormány közvetlen látóterében, nagy társadalmi bázisra szert téve, erősítve a centralizált hatalmi struktúrát. Viszont ez egy átok is lehet, hiszen a vidéki területek így kevésbé válnak fontossá a központi kormányzat számára, emiatt a vidéki emberek szavazatának megszerzéséért és a központi kormányzat hatalmának kiterjesztéséért nem tesz meg mindent, csökkentve a vidéki és határterületek beintegrálódásának hajlandóságát a hatalom részéről. Külön érdekesség, hogy a nagyobb területű államokhoz sorolhatóak (KDK, Tanzánia és Szomália) erős főváros körüli koncentrációk. Mozambikban és Etiópiában rendkívül alacsony a fővárosi lakosság aránya, ami ideális lehet egy decentralizált államberendezkedés kialakítására. Érdekesség, hogy Ruanda az egyetlen kicsi állam a táblázatban a megemlített államok közül, mégis a lakosság kevesebb, mint 9%-a él a fővárosban. Már itt is eltérés mutatkozik, hiszen Nyugat-Európa nagyobb országaiban alacsony a fővárosiak aránya, míg a Közép-Európában lévő kisebb országokban ez az arány magas. Magyarországon például körülbelül 1,8 millió a budapesti lakos a kevesebb mint tíz milliós magyar lakosságból, ami 17-18%-os aránynak felel meg.

³⁹⁸ Fage – Tordoff 2004, 427.

Fővárosok lakosságának alakulása és százalékos arányuk az ország lakosságához					
Főváros	1950	1980	2000	2020	Ország lakosságához viszonyított 2020-as aránya
Maputo	92000	550000	1019000	1110000	3,5%
Kigali	20000	128000	498000	1132000	8,6%
Mogadishu	55000	551000	1201000	2282000	13,7%
Kampala	95000	469000	1233000	3298000	7,4%
Nairobi	137000	862000	2214000	4735000	9,1%
Addisz-Abeba	392000	1175000	2377000	4794000	4,1%
Dar es-Salaam	84000	855000	2272000	6702000	10,8%
Kinshasa	202000	2053000	6140000	14342000	15,4%

9. ábra: Fővárosok lakosságának alakulása és százalékos arányuk az ország lakosságához, saját szerkesztés.

Forrás: Largest World Cities by Population 2025.

A fővárosok jelentősége az afrikai államokban még fontosabb, hiszen a szuverenitásuk záloga. A korábban említett külső és belső szuverenitás a fővárosé, vagyis nem szükséges az ország egészét irányítani, elég a főváros. A külső szereplők számára a nagy területű afrikai országokkal szemben a kérdés, hogy ki irányítja az államot, a legegyszerűbb viszonyítási pont, hogy kié a főváros, ami általában óceánparton vagy folyóparton helyezkedett el, könnyen megközelíthető volt és történelmileg fontos csomópontként szolgált.³⁹⁹ Végül pedig ki kell emelni, hogy a fővárosok a legstabilabb politikai bázisok, hiszen a függetlenség után a vizsgált térségben egyszer történt változás a fővárost illetően. Ez nem más volt, mint Tanzánia. A hidegháborúban Dar es-Salaamot az 1990-es évekre felváltották Dodómára, ami az ország közepén helyezkedik el, ez geostratégiaiilag logikus lépésnek tűnik. Előbbi maradt a gazdasági és kereskedelmi élet központja, valamint az ország legnépesebb városa, utóbbi pedig a politikai és közigazgatási központ.⁴⁰⁰

3.3.5. Népeségeloszlás és népességnövekedés államszervezési problémái

Korábban szó volt róla, hogy a függetlenség után a gyarmati határvonalak, ezáltal a nagy területű államok sora jött létre. Közigazgatási szempontból külön kihívásnak tekinthető ezen államok egyben tartása, hiszen az etnikai sokféleség mellett a természeti adottságok is hatnak a népeségeloszlásra, és ezáltal az állam vezetésére. Jeffrey Herbst a népeségeloszlás alapján három típusba sorolja a szubszaharai afrikai államokat, példaként 1-1 kelet-afrikai állam kerül bemutatásra.

3.3.5.1. Földrajzi kihívást jelentő államok

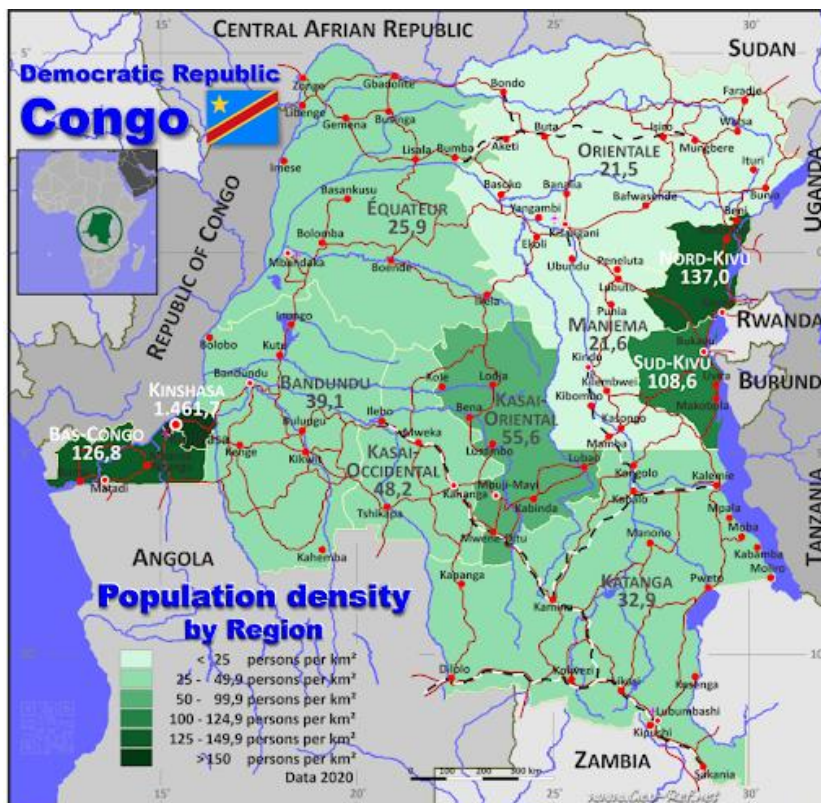
Az első kategóriát a földrajzi kihívást jelentő államokként ismertette. A kiindulópontot az államok nagy területe adja, amikor az állam rendelkezik nagy népsűrűségű területekkel, de nem határosak egymással, egymástól távol helyezkednek el. A kihívás abban áll, hogy a távol

³⁹⁹ Herbst 2000, 109-111.

⁴⁰⁰ Tarrósy Tanzánia 2009 127.

eső magas népsűrűségű területekre a központi kormányzat hogyan terjeszti ki a befolyását.⁴⁰¹ Fontos a fővárosok elhelyezkedése, és az is, hogy milyen magas népsűrűségű területek veszik körül, hogy a népesség mekkora részére terjed ki a központi kormányzat közvetlen hatalma. A kelet-afrikai példák erre a kategóriára: Dél-Szudán, Etiópia, KDK, Mozambik, Szomália, Tanzánia és Uganda. A disszertáció szempontjából a két legrelevánsabb és a kategória szerint a két legmegfelelőbb példa kerül bemutatásra: a KDK és Szomália. Előbbi habár kis óceáni kijáráttal rendelkezik, mégis a nagysága és kiterjedtsége miatt a szubszaharai Afrika közepének megtestesítője, aminek keleti fele nem áll kapcsolatban óceánparttal. Ezzel szemben Szomália testesíti meg a kelet-afrikai partmenti államokat.

- *Kongói Demokratikus Köztársaság (KDK)*

10. ábra: A KDK népsűrűségi térképe 2020-as adatok alapján.

Forrás: Democratic Republic of the Congo 2020.

A KDK a szubszaharai Afrika legnagyobb területű állama, 2020-as adatok szerinti 105 milliós lakosságával, akik körülbelül 2,3 millió km²-en élnek.⁴⁰² Az ország Afrika közepén helyezkedik el az Egyenlítő mentén, így az ország döntő többségét sűrű esőerdők borítják, a keleti határvidéken hegyvidékek találhatók.⁴⁰³ Ahogy a KDK népsűrűségi térképen látszódik az egyik problémát főváros Kinshasa elhelyezkedése adja, mivel a nyugati régióban helyezkedik el, a Kongó folyó mentén, ami stratégiai fontosságú az állam számára, viszont a központi hatalom kivetítése komoly kihívás az állam keleti felére. Ezt megnehezítik a hegyvidékek és sűrű esőerdők okozta elérési problémák. Jól látható a népsűrűségben egyfajta sávos jelleg, amit a nyugati részen a főváros és a körzetében és a Kongó-medence közepén lévő régióban látható sötétebb zöld szín. Ezenfelül a keleti határvidéken a Kivu tartományokban a tóvidékek képviselnek jelentős népsűrűségű területeket. Éles a különbség az északkeleti részben a többi régiót nézve, amit az egyenlítői

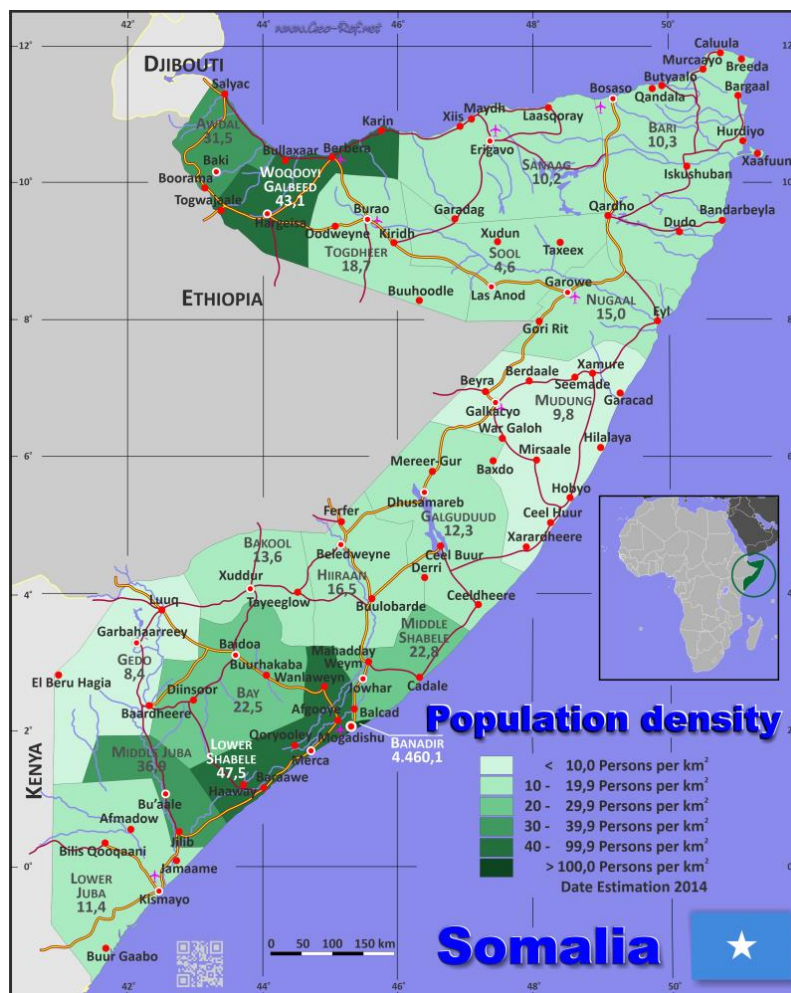
⁴⁰¹ Herbst 2000, 145-146.

⁴⁰² Democratic Republic of the Congo 2020.

⁴⁰³ Besenyő – Gyarmati – Hetényi – Pető – Szijj – Resperger 2010, 6-7.

éghajlat és a földrajzi viszonyok okozhatnak, amik nehezen élhetővé teszik ezen területeket. További megállapítás, hogy az ország két leglakottabb régiója egymástól a lehető legmesszebb helyezkedik el, ami nehezen irányíthatóvá teszi a határvidéket. Ezt súlyosbítják a földrajzi viszonyok, illetve az állam nagy területe, ami egymástól elszeparált embertömegeket mutat. Ez alapot adhat arra, hogy saját kultúrával, identitással és politikai akarattal rendelkezzenek és párhuzamos társadalmak jöjjenek létre.

- Szomália

11. ábra: Szomália népsűrűségi térképe 2014-es adatok alapján.

Forrás: Federal Republic of Somalia 2014.

Szomáliában körülbelül 17 millió szomáli⁴⁰⁴ osztozik egy 637 ezer km²-es óceánparti sávon.⁴⁰⁵ Az ország nagy része fennsíkon fekszik, amit északon hegységek szegélyeznek. Meleg száraz időjárás uralkodik a térségben, az északi rész száraz, míg a déli félszáraz klímájú. A terület zöme szavannás, ami a nomád állattartóknak kedvez.⁴⁰⁶ A főváros Mogadishu (Banadir közigazgatási régióhoz tartozik) a déli partvidéken helyezkedik el, amit jól mutat a sötétzöld rész, vagyis a fővárosban és környékén magas a népsűrűség. Ez köszönhető a Juba és Shabelle folyók által bezárt termékeny, földművelésre alkalmas földterületeknek is. Szomália középső részén a lakosok aránya gyérebb, viszont az északi

⁴⁰⁴ Population, total – Somalia 2024.

⁴⁰⁵ Marsai - Hettyey 2013, 10.

⁴⁰⁶ Marsai - Hettyey 2013, 10-11.

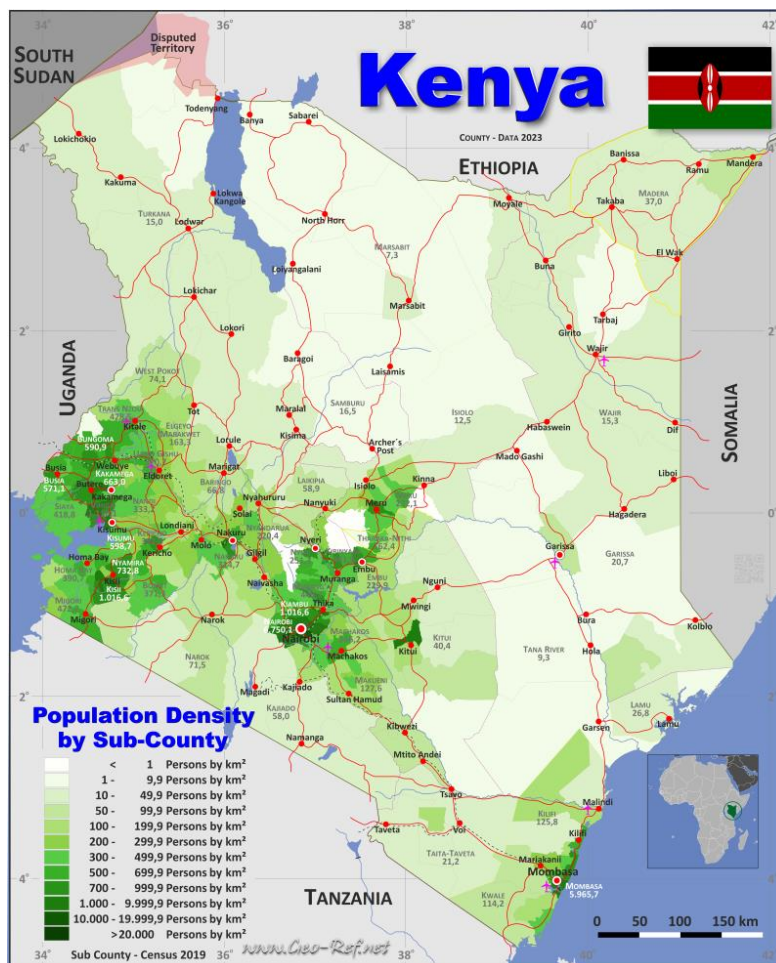
hegyvidékes területeken ez megváltozik és a mai Szomáliföld szintén az átlagnál jelentősen magasabb népsűrűségű területeket foglal magában. A déli és északi területek között jól látszódik a sávos jelleg, vagyis alacsony népsűrűségű területek figyelhetők meg. Ha csak a földrajzi és népsűrűségi adatokat vesszük figyelembe a szomáliai államszervezés az észak-déli kiterjedésű óceánparti államok problémájával küzdenek. Először is a főváros túl távol van az északi résztől, a központi kormányzás hatalmi kivetülése nehezen megoldható, emiatt a perifériaterületek önállóságát nagy erőfeszítések árán lehet megakadályozni. Az egységes állam koncepciója már a földrajzi elhelyezkedésből adódóan is egy kockázatos vállalkozásnak tűnik. Itt szeretnék kitérni arra, hogy a zöld szín árnyalatai az országos átlaghoz képest változnak, nem lehet a zöld árnyalatainak számait összehasonlítani a többi állam térképének népsűrűségeivel, mivel minden állam esetében más az átlag, más tekinthető ritkán és sűrűn lakott területnek.

3.3.5.2. Hátországgal rendelkező államok

A következő csoportot az úgynevezett hátországok alkotják. Ezek az államok továbbra is nagy területűek, de nem rendelkeznek elszórtan nagy népsűrűségű területekkel. A közepes vagy magas népsűrűségű területek általában az állam egy részére koncentrálnak, döntő többségben a felénél kisebb területre, a többi pedig egy igencsak ritka népsűrűségű rész, amit Herbst hátországnak titulál. Ezek tulajdonképpen üres területek, amik az állam részei, de mégsem része szervesen a közigazgatásnak. A legnagyobb kihívás ezen területek beintegrálása az államba, és ezáltal hatékony ellenőrzés gyakorlása az állam egésze felett. Ezekben az országokban a főváros környéki területeken összepontosul a lakosság döntő többsége, úgyhogy aki itt a fővárost irányítja, az tulajdonképpen az egész államot.⁴⁰⁷ Habár ezek az államok elsősorban azok, amik a Száhel övezetben találhatóak, emiatt klasszikus kelet-afrikai példának csak Szudánt és Kenyát lehet felhozni. Viszont a disszertáció szempontjából Kenya népességeloszlása meghatározóbb.

⁴⁰⁷ Herbst 2000, 152-154.

- Kenya

12. ábra: Kenya népsűrűségi térképe 2023-as adatok alapján.

Forrás: Republic of Kenya 2023.

Kenya körülbelül 51 milliós lakossága 580 ezer km²-en terül el.⁴⁰⁸ Az ország északi része száraz vagy félszáraz klímával rendelkezik száraz bozótos növényzettel, de a part mentén meleg trópusi éghajlattal. A partvidéktől Nyugatra haladva a tengerszint fokozatosan emelkedik, így termékeny fennsík és hegyvidék uralja ezt a területet.⁴⁰⁹ Ha a népességeloszlási térképet nézzük, a lakosság erősen délnyugatra koncentrálódik, a Mombasa környéki területet leszámítva a délnyugati területeken összpontosul a lakosság döntő többsége, ami körülbelül az ország területének harmadát jelenti. E régió belül két sötétzöld régió figyelhető meg: az egyik maga a főváros Nairobi és környéke, a másik pedig a Viktória tó partvidékén összpontosul. Az előző kategóriában tárgyalt államokkal szemben a főváros nincs messze azokról a területektől, ahol a lakosság zöme él, ami azt jelenti, hogy a népességeloszlási adatok alapján a központi kormányzat a lakossága döntő többségére képes kiterjeszteni hatalmát. A maradék kétharmad terület ritkán lakott vidéknek tekinthető, viszont ezen belül is megfigyelhető egy nagyon világoszöld sáv, ami a Szomáliával való határvidéknél egy árnyalattal sötétebb. Ha figyelembe vesszük Szomália népességeloszlási térképét a főváros jelentette népességi gócpont a déli területeken figyelhető meg, és ha kiindulunk a természeti határvonalak hiányából, a két ország közötti emberek szabad, kevés

⁴⁰⁸ Republic of Kenya 2023.

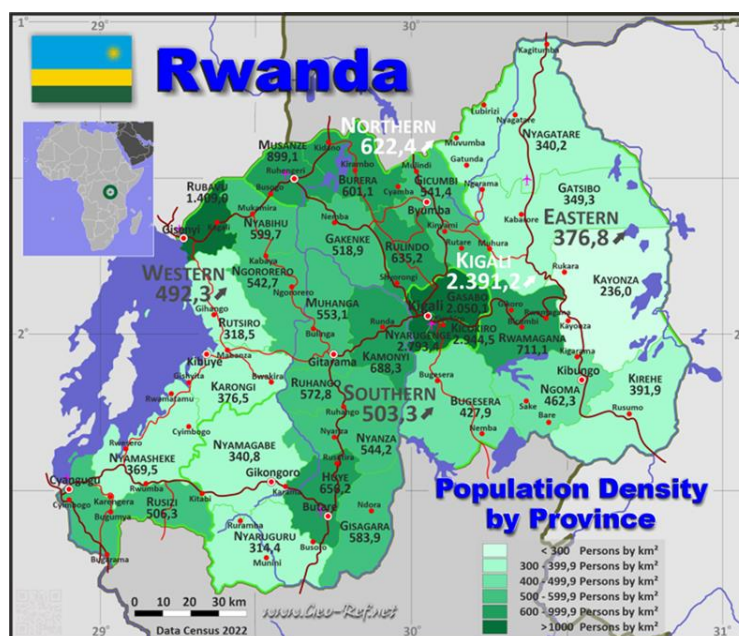
⁴⁰⁹ About Kenya – Geography 2022.

akadályba ütköző áramlása feltételezhető. Emellett Mombasa magas népsűrűségű területei elszigeteltnek tűnnek a fővároshoz viszonyítva, nagy kérdés e két térség közötti távolság áthidalása, hogy a központi kormány Kenya legfontosabb kikötője felett tudjon közvetlen kontrollt gyakorolni, amit elsősorban infrastruktúra fejlesztéssel tud megoldani.

3.3.5.3. Kedvező adottságú államok

Végül a kedvező földrajzi adottságú államok tartoznak az utolsó kategóriába. Ahogy az elnevezés utal rá, nem jelenti azt, hogy ezek az államok stabilak és a hatalom teljes konszolidációja figyelhető meg. Ide azon államok tartoznak, amik kisebb területűek, tulajdonképpen a főváros és a környéke a legnépesebb és a határ felé érve a népsűrűség fokozatosan csökken, viszont a kicsi terület miatt a határ menti kisebb népsűrűség könnyebben kezelhető kihívásnak tűnik a központi kormányzat számára. Ezen belül vannak olyan kicsi államok, amiknek a népességeloszlása tulajdonképpen nem meghatározó tényező az államszervezés során, mivel a fővárosból való hatalom kiterjesztés nem jelent problémát.⁴¹⁰ E kategória mintaállama Kelet-Afrikában Ruanda.

- Ruanda

13. ábra: Ruanda népességeloszlási térképe 2020-as adatok alapján.
Forrás: Republic of Rwanda 2020.

Ruanda alig több, mint 26 ezer km² területű és 11 milliós lakossággal rendelkező óceánpart nélküli terület. Egy magasan fekvő területről beszélünk, ahol vulkánok, tavak és folyók sora található meg, és az Egyenlítőhöz közeli részeken a sűrű erdő dominál, amit délre haladva már a szavanna vált fel.⁴¹¹ Ruanda a klasszikus példája azon államoknak, amik ideálisak a hatékony központi irányítás egész országra terjedő kiterjesztéséhez. A főváros Kigali az ország közepén helyezkedik el, amihez a legnagyobb népsűrűségű területek tartoznak, vagyis egy erős közvetlen társadalmi bázissal rendelkezik a hatalom. A világosabb zöld színű területeken is magas a népsűrűség, vagyis megéri a közigazgatást kiterjeszteni ezen területekre is, mivel több ember adóztatható meg. Habár beszélhetünk a határ mentén élő

⁴¹⁰ Herbst 2000, 154-155.

⁴¹¹ Country profile: Rwanda 2024.

magasabb népsűrűségű területekről, nem beszélhetünk a klasszikus értelemben vett peremterületekről, mivel az ország mérete kicsi, és a fővároshoz való közelség kevés esélyt kínál önálló peremtársadalmak létezésére. De itt is kockázatot jelentenek a határterületek, hiszen a KDK keleti sűrűn lakott sávjának közvetlen szomszédságában vannak.

3.4. Kelet-Afrika hidegháború utáni általános tendenciái

Az 1990-es éveket Afrikában a sötét évtizednek szokták emlegetni, mivel számos országban az úgynevezett rendszerváltások és a demokratizálódás útjára való lépés komoly áldozatokkal járt. A szuperhatalmaktól kapott segélyek teljesen elapadtak és az addigi fenntarthatatlan diktatúrák sorra omlottak össze, amire a kelet-afrikai államok kétféle módon reagáltak: a fejlődés útjára lépve megerősödtek vagy polgárháborús kaotikus állapotok alakultak ki, előtörve a több évtizedes elnyomásban élő rétegek.⁴¹² Ezt segítette az a folyamat, hogy a hidegháború végével hatalmas mennyiségű fegyver vált elérhetővé a világban, amihez a feketepiacokon hozzá lehetett jutni, így a klánok, frakciók, hadurak és erőszakszervezetek hamar fel lettek fegyverezve.⁴¹³ A rezsimek utolsó éveiben a lakosság is erősen érezte a rendszer problémáit, amiket az életszínvonaluk csökkenésében tapasztaltak meg. A külföldi intézmények a hitelekért cserébe a demokratikus intézményrendszerek bevezetését kérte, nevezetesen a többpártrendszer visszaállítását, az emberi jogok tiszteletben tartását és számos liberalizációs gazdasági intézkedés végrehajtását. Viszont a többpártrendszer bevezetése kétélű fegyver volt, hiszen számos államban a frakciók egymásnak estek. Egy másik addig kevésbé tapasztalt eset figyelhető meg ebben az időszakban, mégpedig az államok beavatkozása a szomszédok belügyeibe. Ennek oka két dologra vezethető vissza. Az egyik az államok vezetői tartottak a konfliktus átgyűrűzésétől és a konfliktus mihamarabbi rendezése céljából hatoltak be a szomszédos országba. A másik ok, hogy a konfliktuszonák menekültáradatot indítottak el és a befogadó országok nem voltak felkészülve ekkora embertömeg kezelésére. Így jöttek létre a menekülttáborok és a nagyvárosok nyomornegyedei még nagyobbra nőttek.⁴¹⁴

A következőkben a disszertáció szempontjából releváns három legjelentősebb polgárháború bemutatására kerül sor, időrendi sorrendben, a kitörésük időpontját alapul véve. Ezek a belső fegyveres konfliktusok egyrészt régiókat sodortak be a háborús folyamatokba, jelentősen növelve az érintett államok instabilitását, valamint elősegítve a kormányzat nélkül kormányzott terek kialakulását vagy kiterjedésének fokozódását. Másrészt, a következő nagyfejezetben elemzett dzsihádistá mozgalmak vagy közvetlenül részt vettek valamelyik konfliktusban, vagy létrejöttük közvetlenül vagy közvetetten e háborúk következményének tekinthető. Mindez elsősorban annak tudható be, hogy ezek a polgárháborúk jelentősen meggyengítették az állami struktúrákat, kedvező környezetet teremtve az erőszakszervezetek megerősödéséhez, mivel a központi kormányzatok jelentős kapacitáshiányban szenvedtek.

3.4.1. A mozambiki polgárháború (1977-1992) és a hozzá vezető út

Az 1976-ban kirobbant polgárháború előzménye a mozambiki függetlenedési háború volt a portugálokkal. Ennek legfontosabb lépése a Mozambiki Felszabadítási Front (Frente de Libertação Moçambique - Frelimo) megalakulása volt az 1960-as években Tanzániában, aminek tagjait kezdetben a Mozambikból száműzöttek és az északi részen élő makonde

⁴¹² Marsai 2019b, 44.

⁴¹³ Búr 2006b, 267.

⁴¹⁴ Fage – Tordoff 2004, 452-453.

etnikai csoport adták.⁴¹⁵ A Portugália elleni fegyveres harc 1964-ben kezdődött az északi Cabo Delgado-ban, ahol a Frelimo az ottani portugál állomásokat rohanta le. Közel 10 000 portugál halott és 30 000 sebesült, valamint rengeteg pénz elköltése vezetett a portugál rezsim összeomlására, amit kihasználva a Frelimo bevonult Mozambik többi részébe. A felek 1974. szeptember 7-én aláírták a lusakai megállapodást, amely véget vetett a háborúnak, megerősítette a Frelimot, és elindította az átmenetet, amely 1975 júniusában a Portugáliától való függetlenséghez vezetett.⁴¹⁶ Samora Machel volt ekkor a Frelimo vezetője, aki az egyik legkarizmatikusabb vezetővé vált. A függetlenség után a Frelimo kezdeti ideológiája az afrikai nacionalizmust képviselte, ami az 1960-as években számos más afrikai függetlenségi mozgalomra jellemző volt. Viszont 1975 után egyre inkább azonosult a kubai és vietnámi forradalmi ideológiával és 1977-ben a párt nyíltan marxista-leninista pártnak nyilvánította magát.⁴¹⁷ Ezzel a társadalom számos csoportját elidegenítette, a parasztokat állami gazdaságokba kényszerítette, a gyarmati politikát megtartotta és a külföldön tanult mozambikiaknak megtiltotta az országba való belépést.⁴¹⁸ Egyre többen kezdtek el éles kritikával illetni a kormánypártot, de ellenzéki mozgalommá nem tudtak szerveződni, mivel a Frelimo ezt nem hagyta, így akik gyűlöltek a pártot, azok külföldre menekültek és onnan próbálták szabotálni a rendszert.⁴¹⁹

A Frelimo ügyelt arra, hogy a függetlenségét megőrizze, nem egyezett bele abba, hogy a Szovjetunió Maputo-ban haditengerészeti támaszpontot létesítsen.⁴²⁰ Emellett a szomszédos államok felszabadító mozgalmait támogatta, csökkentve ezzel a dél-afrikai apartheid rendszer politikai pufferzónájának nagyságát. Az 1960-as években a Dél-afrikai Köztársaság szomszédos államaiban fehér uralom volt, ami próbálta elnyomni a fekete nacionalista törekvéseket. Viszont Angola és Mozambik függetlensége megborította ezt az egyensúlyt. Ez a felborult egyensúly Dél-afrikát stratégiai átrendeződéshez vezette, hiszen ezzel Namíbia és Rodézia (később Zimbabwe) kiszolgáltatottá vált a felszabadító szervezeteknek, ami a pufferzóna teljes végét jelentette volna.⁴²¹ Rodézia akkori vezetője Ian Smith tartott a Frelimo térnyerésétől, ami a határon áttérjedve veszélyeztethette a rendszerét, így az 1970-es évek közepétől támogatta a mozambiki Frelimo-ellenes disszidenseket, egy szervezetbe tömörítve, ami a Mozambiki Nemzeti Ellenállás (Resistência Nacional Moçambicana – Renamo) lett. Teljes egészében katonai egység volt, nem pedig politikai mozgalom, és a Mozambik elleni támadások irányításával bízták meg, hogy elvághassák a kommunikációt, eltereljék a kormány figyelmét, és a rodéziai erők segítségére legyenek a Robert Mugabe vezette zimbabwei nacionalista gerillák elleni különleges műveletekben.⁴²² A Frelimo támogatást nyújtott Mugabe gerilláinak, emiatt kialakult két tábor: az egyik az afrikai nacionalizmust megfékezők köre, aminek zászlóshajója Dél-afrika volt. A másik tábor pedig az afrikai nacionalista gerillamozgalmak, amik jelen voltak Rodéziában, Dél-Afrikában és a Frelimo révén Mozambikban, ami ekkorra már kormánypárt volt. Rodéziából betörve a Renamo André Matsangaissa vezetésével elindította az általa felszabadító háborúnak nevezett misszióját 1977-ben, amit Machel szimplán egyszerű banditák próbálkozásának minősítette, valójában

⁴¹⁵ Newitt 1995, 541.

⁴¹⁶ Emerson 2014, 25-27

⁴¹⁷ Newitt 1995, 541-542.

⁴¹⁸ Serapião 1993, 120.

⁴¹⁹ Maseko 2019, 122-123.

⁴²⁰ O'Meara 1991, 82-83.

⁴²¹ Newitt 1995, 558.

⁴²² Maseko 2019, 123-124.

ez egy hosszú polgárháború kezdetét jelentette.⁴²³

1979 jelentős változásokat hozott mindkét fél életében. Először is Mugabe sikerrel megbuktatta Ian Smith rezsimjét és így Frelimo barát állam lett Rodéziából, vagyis Zimbabwéból, másrészt így a Renamo elvesztette legfőbb szövetségését és támogatóját, amit a Frelimo kihasznál és megtámadta a Renamo akkorra kiépített mozambiki központját, aminek következtében a lázadók vezetője meghalt és helyét Afonso Dhlakama vette át. Ezzel párhuzamosan a Dél-afrikai Védelmi Erők (South African Defence Force - SADF) pártfogásuk alá vették a Renamot, 1980-tól kezdve kiképzést és bázist kapott a dél-afrikai Transvaalban, hogy megfékezze a Frelimot. Erre az USA is a hallgatólagos támogatását adta, hiszen a kis hidegháború időszakában az amerikaiak nem akarták a marxista ideológia egyre nagyobb térnyerését Afrika déli részén. A Renamo annak ellenére, hogy ekkor nem rendelkezett mozambiki bázissal, képes volt szabotálni a gazdasági infrastruktúrát és a vidéki gazdaságokat. Számos támadást hajtottak végre vasutak és közutak ellen, valamint a kormányzati épületeket is megtámadták. 1984-ben a csúcsidőszakban a Renamo létszáma elérte a 15 000 – 20 000 főt, és habár az ország közepén volt a legerősebb, képes volt az ország egészében rajtaütéseket végrehajtani, komoly károkat okozva a Frelimo-nak.⁴²⁴

Ez a megerősödés annak volt köszönhető, hogy az 1970-es évek végén a Dél-afrikai Köztársaság elnöke Pieter Willem Botha lett, aki szakított a Fekete-Afrikával való bármilyen nemű enyhüléssel és a totális támadást hirdette meg a fekete afrikai nacionalizmussal szemben, ami szerinte a legnagyobb veszélyt jelentette az apartheid rendszerre.⁴²⁵ A Renamo ekkor egy dél-afrikai proxy eszköz volt. Habár a Frelimo a mozambiki hadsereget újjá- és átszervezte, a vezetés túl sokat követelt, nem tudta megtartani a Renamótól visszaszerzett területeket. A Renamo pedig nem volt képes védekezni a nagyszabású offenzívák ellen, de hatékony volt a lassú és kimerítő háború folytatásában. A háborús károk csak 1982-ben és 1983-ban valószínűleg meghaladták a 425 millió dollárt. Az adósság hatalmas volt ekkorra, ami a korábbi táblázatból kiindulva a térség legeladósodottabb államává vált.⁴²⁶ Ezzel párhuzamosan a Renamo 1981-1984 között jelentős mennyiségű, évi 170-180 tonna hadianyagot kapott a Dél-afrikai Köztársaságból.⁴²⁷

Némileg meglepő módon 1984-ben Dél-afrika és Mozambik kiegyezett egymással az Nkomati Egyezmény aláírásával, amiben a két politikai fél rendezte egymással a viszonyát.⁴²⁸ Ebben elismerték a másik kormány szuverenitását, területi integritását és a határainak sérthetetlenségét, valamint rögzítik a be nem avatkozás elvét.⁴²⁹ Ezzel vállalta Dél-afrika, hogy nem támogatja a Renamot, míg a Frelimo nem támogatott semmilyen dél-afrikai fekete mozgalmat. Ez komoly csapás volt a Renamo számára, ami arra kényszerítette, hogy önállósítsa magát és új logisztikai csatornákat alakítson ki, habár nem azonnal, de létrejött az SADF és a Renamo közötti szakítás, ami új stációba helyezte a polgárháborút. Ennek ellenére a Renamo tovább folytatta akcióit, hiszen a korábbi dél-afrikai támogatásból volt ereje, így a Frelimo a főbb helyőrségeken, főbb útvonalakon és a nagyobb városokban mutatott csak stabil jelenlétet, szüksége volt segítségre, amit Zimbabwe biztosított.⁴³⁰

⁴²³ Emerson 2014, 31-43.

⁴²⁴ Newitt 1995, 563-565.

⁴²⁵ Emerson 2014, 58.

⁴²⁶ Emerson 2014, 94-96.

⁴²⁷ Emerson 2014, 103.

⁴²⁸ Gunn 1985, 1.

⁴²⁹ African Union 2012, 1.

⁴³⁰ Emerson 2014, 159-163.

Már 1982-től voltak jelen zimbabwei egységek, kezdetben védelmi feladatot láttak el, később az offenzív műveletekben is szerepet vállalt, megmentve ezzel a Frelimo rendszerét. A Renamo is fejlődött, hiszen a dél-afrikai utánpótlás megszűnése és a zimbabwei egységek megjelenése miatt 1986-ra képes volt átcsoportosítani, átszervezni és támadásba lendülni. Eközben Machel meghalt és a helyét Joaquim Chissano vette át, aki erőteljesen közeledett a Nyugathoz.⁴³¹ A Renamo 1987-től kezdve északon jelentős győzelmeket aratott az északi tartományokban, köztük Cabo Delgado-ban, ahol a helyőrséget legyőzve nagy mennyiségű katonai felszerelést zsákmányolt. Viszont a déli területeken, például a főváros környékén intenzív harcok dúltak a Frelimo és a zimbabwei erők kontra a Renamo erők között. Maputóban és környékén a rendőrörsöket rendszeresen támadta a Renamo. Viszont a Frelimo az amnesztiarendeleterével 1988-ra 3 000 fölé emelkedett a dezertált Renamo harcosok száma. Innentől kezdve egyfajta 'húzd meg ereszd meg' harc bontakozott ki, mindkét fél indított offenzívákat, amiket sikerként könyveltek el, mégis a civil áldozatok száma drasztikusan megnőtt. Gyakori volt mindkét fél részéről a terror alkalmazása a lakossággal szemben, valamint aki kicsit is az ellenséggel szimpatizált, azt kifosztották, megerőszakolták vagy megölték.⁴³²

Habár már 1987-ben felajánlotta a Renamo a tárgyalások megkezdését a Frelimo-nak, utóbbi elutasította azzal az indokkal, hogy mészárosokkal nem tárgyal. 1990-től kezdve kezdtek el tárgyalni a felek, de a harcok tovább folytatódtak, hiszen számos nemzetközi szereplő ellenállásra buzdította a Renamo-t. A két fél között patthelyzet alakult ki, a Frelimo alá tartoztak a déli területek és a nagyobb városok, a Renamo a vidéket terrorizálta ekkor.⁴³³ Számos nemzetközi aktor jelentkezett a két fél közötti közvetítőként, meglepő módon az olaszok lettek a befutók. A két felet a katolicizmus kötötte össze, amit az olasz kormány a Vatikánnal együtt kihasznált és a felek 1990-től megkezdtek a közvetlen tárgyalásokat Rómában. Mivel kezdetben messze volt a két fél álláspontja a háború utáni Mozambik jövőjét illetően, nem született azonnal megállapodás, a felek folytatták a harcokat, próbáltak jobb alkupozíciót elérni.⁴³⁴ 1992 nyarán találkozott először egymással Chissano és Dhlakama, a két fél vezetője, ahol egy közös határozatot fogadtak el.⁴³⁵ Végül 1992. október 4-én aláírták a Rómában az Általános Békemegállapodást (General Peace Agreement - GPA). A Renamo erőket leszerelték. Új nemzeti hadsereg alakult meg Mozambiki Védelmi Erők (Forças Armadas de Defesa de Moçambique – FADM) néven, ahol Renamo és Frelimo harcosok együtt szolgáltak. Új politikai pártok jöttek létre. Visszatértek a külföldi befektetések, és az ország újjáépítése megkezdődött.⁴³⁶ Végül a polgárháború során körülbelül egy millió ember halt meg és körülbelül öt milliónak kellett elmenekülnie otthonából.⁴³⁷ A Renamo a mai napig létezik, de politikai befolyásoló ereje egyre kisebbé vált a leszerelések és a Frelimoval kötött megállapodások révén.⁴³⁸

3.4.2. Szomáliai polgárháború (1991-2000-es évek) és a hozzá vezető út

Szijád Barre 1969-ben került hatalomra, diktatúrát építve ki, ami kezdetben egy sikeres vállalkozásnak tűnt. Meghirdette a tudományos szocializmust, vagyis a forradalmi szocialista és a nacionalista ideológia kombinálását, ami a városi fiatalok körében különösen

⁴³¹ Emerson 2014, 182-185

⁴³² Emerson 2014, 189-197

⁴³³ Newitt 1995, 572-574.

⁴³⁴ Robinson 2006, 317.

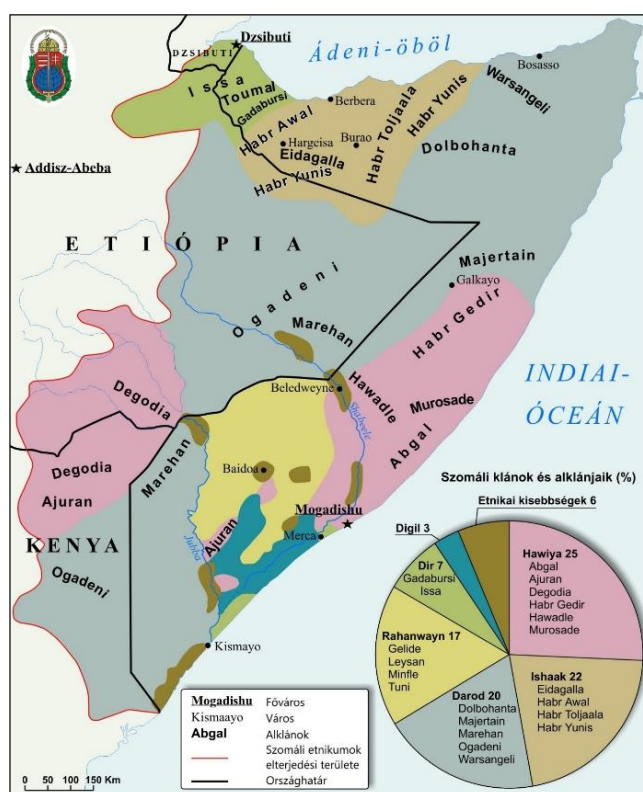
⁴³⁵ Robinson 2006, 328.

⁴³⁶ Emerson 2014, 237-238.

⁴³⁷ Schindler – Giesbert 2011, 9-10.

⁴³⁸ Lister 2020, 36.

népszerűvé tette őt.⁴³⁹ Elsődleges célja az állam modernizációja volt, aminek legfőbb gátja a klánrendszer, ami egy hierarchikusan strukturált, több mint ezeréves struktúra. Különböző szintek alkotják, mégpedig a kláncsalád, ami a legfelsőbb határa az egész rendszernek, utána jön a klán, az alklán, aminek a végén a család helyezkedik el. Öt nagy kláncsaládot lehet megkülönböztetni, amik közül négyet a pásztorkodást, legeltető állattenyésztést folytató nomád klán családok alkotnak: a Dir, a Darood, az Isaaq és a Hawiye. A Rahanweyn pedig földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozik. A nomád kláncsaládok a lakosság túlnyomó többségét teszik ki.⁴⁴⁰ A klánhoz való tartozás lényegesebb, mint a szomáli állampolgárság, mivel a kollektív biztonság és védelem fontosabb, mint az egyének felelőssége, aminek alapja ebben a társadalmi berendezkedésben a klán maga.⁴⁴¹ Ahogy az alábbi klántérképen látszódik Szomália déli felében nem beszélhetünk homogén klánterületről, ami annak köszönhető, hogy a folyók által bezárt terület a legjobb minőségű földterület, aminek birtoklása létfontosságú, mind a földművelő, mind a nomád állattenyésztő klánok számára.

14. ábra: A kláncsaládok földrajzi elhelyezkedése.

Forrás: Besenyő – Kiss – Resperger 2014, 29.

A térképen jól látszódik az is, hogy a szomálik a határon túl nyúlnak, vagyis kialakult a Nagy-Szomália eszméje, ami meghatározta Barre nacionalizmusát. A Szovjetunió révén modern katonai eszközökhöz jutott, amivel egy jól felszerelt haderőt tudott fenntartani, várva az alkalmat, hogy Ogaden régióját visszavegye, amit Etiópia a gyarmati időszakban elfoglalt, azóta meghatározva a szomálik és az etiópok közötti ellenséges viszonyt. Az 1970-es évek közepén Mengisztu Hailé Mariam megbuktatta a császárt és a katonai huntája kommunista diktatúrát vezetett be. A káoszt kihasználva Barre támadott, ami jelentős kezdeti sikereket mutatott fel Ogadenben. Azonban a Szovjetunió megszakította kapcsolatait Barre-

⁴³⁹ Menkhaus 2018, 5.

⁴⁴⁰ Somalia – Clans 2015.

⁴⁴¹ Joakim Gundel 2009 7.

val, mivel ellenezte az agressziót és Etiópot kezdte el támogatni, ami megváltoztatta a háború menetét és katasztrofális vereségbe fulladt az akció.⁴⁴²

Az 1980-as években a növekvő népszerűségvesztés és elégedetlenség következtében egyre erőszakosabb módon ragaszkodott a hatalomhoz. Gazdaságilag az állam kezdett összeomlani, ahogy az emberek egyre dühösebbek lettek a korrump hivatalnokok, valamint a Sziyád Barre ellenzékének tartott közösségek elleni gyilkosságok és terrorhullámok miatt.⁴⁴³ Rátelepedett a gazdasági és politikai életre, a hozzá és klánjához hű emberekkel töltötte fel a hivatalait. Viszont rivális klánok személyei is kaptak posztokat, növelve a közöttük lévő megosztottságot, elkerülve az egységes szervezkedést a rendszer ellen. Kíméletlenül felszámolt minden olyan csoportot, akiben reálisan is látta a potenciált a megbuktatásához. Ezek a vezetők az 1980-as években alulról szerveződő mozgalmakat hoztak létre a rendszer ellen, akikkel szemben a rezsim nyílt támadást hajtott végre, de ez csak olaj volt a tűzre. Számos kormányellenes klánszervezet jött létre, végül Sziyád Barre 1990 végén elhagyta Szomáliát, káoszt hagyva maga után. A gazdaság romokban hevert, a rezsim teljesen összeomlott, és nem volt egy egységes ellenzék, ami átvehette volna a hatalmat, így ezek a milíciák egymásnak estek a politikai hatalomért, a kereskedelmi központokért, a termőföldekért.⁴⁴⁴

Az 1991-től kirobbant polgárháború domináns aktorai a klánmilíciák voltak, amik egy klán származáson alapuló fegyveres csoportokat jelentenek, ezek általában több egyén azonos érdekei alapján jöttek létre. Minél több alklánt tudnak egy érdek köré szervezni, annál nagyobb lehet egy milícia. Alapvetően ezek a milíciák erőszakosak, amiknek a célja gazdasági erőforrások birtoklása vagy a politikai hatalom megszerzése és megtartása volt. Ezen milíciák harca meghatározta az 1990-es évek szomáliai káoszáét. Az 1990-es évek elejétől a déli területek annyira széttöredezetté váltak, hogy a konfliktus már több, változó erejű erők közötti küzdelem volt.⁴⁴⁵

A polgárháború első éveiben közel 400 000 ember vesztette életét és milliók kényszerültek lakóhelyük elhagyására.⁴⁴⁶ Az összeomlást súlyosbították a természeti katasztrófák, ugyanis 1991-1992 között Szomália egyik legpusztítóbb aszályos időszakát élte át, ami a meglévő élelmiszerek árait felemelte és komoly alultápláltságot okozott a szomáliaiak között. 1992 végére közel másfél millió embert fenyegetett éhhalál és több millió ember a nemzetközi élelmiszersegélyektől függött.⁴⁴⁷ A háború egy olyan hadúr-politikai gazdaságot is létrehozott, amelyben a nagyhatalmú milícia-vezetők és támogatóik a fosztogatásból, a háborúskodásból és a humanitárius segélyekből húztak hasznot.⁴⁴⁸ Érdemes kiemelni a legerősebb hadúr, Mohammed Farrah Ajdíd nevét, aki meghatározó alakja volt a polgárháború első éveinek. Akarva akaratlanul a hadurak felosztották egymás között az országot és ezzel a hatalmat, nagy bevételt könyvelve el az illegális kereskedelemről. A nagyobb mennyiségű pénz miatt egyik vezetőnek sem volt érdeke a rendszer megváltoztatása, emiatt az általános jólét felé való előrelépés nem történt meg.⁴⁴⁹

A problémát súlyosbította, hogy az ENSZ nem tudta kezelni az aszályt, a humanitárius segélyeket nem tudta biztonságosan eljuttatni. Végül amerikai fennhatósággal megalakult az

⁴⁴² Marsai - Hettyey 2013, 29-30.

⁴⁴³ Joseph – Maruf 2018, 10.

⁴⁴⁴ Besenyő – Kiss – Resperger 2014, 45-49.

⁴⁴⁵ European Asylum Support Office 2021, 52-55.

⁴⁴⁶ Besenyő – Kiss – Resperger 2014, 43-49.

⁴⁴⁷ Ferris – Petz 2012, 103-104.

⁴⁴⁸ Menkhaus 2018, 5.

⁴⁴⁹ Marsai 2010, 25-26.

Egységes Munkacsoport (Unified Task Force - UNITAF), ami 1993 tavaszán közel 37 000 külföldi katonával állomásozott a térségben. Az éhínséget tudta kezelni, de a biztonsági stabilitást nem tudta megvalósítani. Végül az amerikai vezetés átadta az UNITAF irányítását az ENSZ-nek, amiből megalakult a II. Egyesült Nemzetek Szomáliai Művelete (United Nations Operation in Somalia II - UNOSOM II), ami az első béke kikényszerítő missziója volt az ENSZ-nek.⁴⁵⁰ Mivel a hadurak hatalmát nem sikerült megtörni a veszteségek ellenére, először az USA vonult ki 1994-ben, majd 1995 tavaszán az ENSZ egységei követték, ezután az anarchia vált uralkodóvá a központi kormányzat helyett.⁴⁵¹ A rákövetkező években nem került napirendre egy ehhez hasonló beavatkozás, vagyis az állam maradt összeomlott állapotban.⁴⁵² Az amerikai beavatkozástól kezdve a háború egy nyugodtabb időszakba lépett, amely szórványos fegyveres összecsapásokkal, alacsony intenzitású háborúval és krónikus bizonytalansággal járt. Az ebben az időszakban bekövetkezett fegyveres erőszak némelyike, bár súlyos volt, összességében nem érte el az 1993 előtti áldozatok számát. Ennek az időszaknak a vége felé a 2000-es évek elején sikerült politikai megállapodást kötni az ország valamennyi jelentős klánját és frakcióját képviselő szomáliai politikai elit között, jelentős külső támogatással és nyomással.⁴⁵³

3.4.3. Első (1996-1997) és második (1998-2003) kongói háború és a hozzájuk vezető út

A diktátor Mobutu Sese Seko 1965-ben került hatalomra és 1971-ben Zairére változtatta az ország nevét. Mobutu több évtizedes diktatúrája során az ország eladósodott, a mezőgazdasági szektort teljesen elhanyagolta, ami komoly munkanélküliséget okozott, eljutva addig a pontig, hogy az állam alapvető élelmiszerekben importra szoruljon. Az ország legfőbb bevétele a bányászati termékekből származott, ami kiszolgáltatottá tette az ipart a nyersanyagok világpiaci árának. Külpolitikailag pedig a nyugati blokk támogatását élvezte a hidegháború idején. Az 1990-es évekhez közeledve Mobutu egyre inkább a hivatalnoki rétegére, de még jobban a hadseregére és a hírszerzési egységeire támaszkodott, akiknek köszönhetően a rendszerre veszélyesnek minősülő személyeket letartóztatták és bebörtönözték. Ezzel párhuzamosan Mobutu egyre jobban rátelepedett a külföldi segélyekre, növelve a saját vagyonát. Az első csapás a rezsim számára az 1990 októberében keletkezett amerikai kongresszusi határozat, aminek értelmében beszüntették a Zairénak szánt segélyeket, így a fő pénzügyi támogatási forrás teljesen elapadt. Ennek oka, hogy a demokratikus reformok bevezetésére tett ígéreteit visszavonta, míg az USA és Franciaország ezek bevezetéséhez kötötte a további segélyeket.⁴⁵⁴

A diktatúra végének kezdete az 1994-ben kitört ruandai népirtás volt, aminek következtében néhány hét alatt a szélsőséges hutuk mintegy 800 000 tuszit és mérsékelt hutut mészároltak le.⁴⁵⁵ Ennek a tuszi Paul Kagame hatalomátvétele vetett véget a Ruandai Hazafias Fronttal. Ekkorra már közel két millió hutu menekült Kelet-Zairéba, menekülttáborokat hozva létre, ahol számos a népirtásban részt vevő személy is tartózkodott. Mobutu támogatta a bevándorlókat a térségben őslakosnak mondható hutu és tuszi etnikumokkal szemben. Ez a fajta éles megkülönböztetés vezetett oda, hogy az őslakosok rátámadtak a kongói katonákra, valamint menekülttáborokat rohamoztak meg. 1996-ban pedig a ruandai hadsereg is bevonult a térségbe, kezdetét vette az első kongói háború. Ezzel párhuzamosan Uganda is

⁴⁵⁰ Marsai 2013b, 20-21.

⁴⁵¹ Erdősi 2011, 36.

⁴⁵² Menkhaus 2007, 195.

⁴⁵³ Menkhaus 2018, 5-6.

⁴⁵⁴ Besenyő – Gyarmati – Hetényi – Pető – Szijj – Resperger 2010, 79-90.

⁴⁵⁵ Biedermann 2013, 61.

átlépte egységeivel a határt, mivel az 1986 óta hatalmon lévő Yoweri Museveni elleni felkelőszervezetek bázisterületei Kelet-Zairéban voltak, ahol támogatást kaptak Mobututól az Ugandai rezsim aláásására, ilyen volt például a később kifejtésre kerülő ADF. A diktátor angolai felkelőszervezeteket is támogatott, valamint Dél-Szudánt a Szudán elleni háborúban, így egy hatalmas koalíció alakult ki Mobutu megbuktatására. Ezek a körülmények hozták előtérbe a Demokratikus Erők Kongói Felszabadítási Szövetségét (Alliance des Forces Démocratiques pour la Libération du Congo-Zaïre - AFDL), aminek vezetője a Mobutu ellen lázadó Laurent-Desire Kabila lett.⁴⁵⁶

Kabilához 1996-tól kezdve egyre többen csatlakoztak Kelet-Zairéban, mivel kevés kongói áldozatot követeltek a támadásai és így alig 250 km-re volt a fővárostól. Az előrenyomulás sikere annak is köszönhető, hogy Mobutu hadserege drasztikus állapotban volt ekkor, a hidegháború idején kapott pénzek elapadásával a hadsereg el lett hanyagolva. Ennek hatására Kabila lázadói sikeresen haladtak előre, mivel egyre több kongói állt be hozzájuk, másrészt ugandai és ruandai tisztek stratégiai segítséget nyújtottak az előrehaladást illetően. Ez végül oda vezetett, hogy Mobutu 1997. május 15-én elhagyta az országot, két nappal később Kabila a fővárosban kinevezte magát államfőnek és Kongói Demokratikus Köztársaságra változtatta az ország nevét. Ezzel véget ért az első kongói háború. Viszont Kabila nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Az embereivel töltötte fel a kormányát, nem tartott választásokat, habár az ENSZ előírta, és ami a legmeghatározóbb, hogy az emberi jogokat sárba tiporta, haláltábor alakítva ki, nem kímélve férfit, nőt és gyereket a tisztogatásokban. Ruanda és Uganda hamar elfordult tőle, mivel képtelen volt az államot egyben tartani.⁴⁵⁷

Mobutu tagadta azokat az állításokat, hogy Ruanda befolyással rendelkezik felette és helyette inkább a szomszédos állam lenne a felelős Mobutu megbuktatásáért. A szövetségi viszonyok megfordulásával Kabila minden külföldi csapatot kivezényeltetett Kongóból, és ismét engedélyezte a hutu fegyveres csoportok szerveződését a határon.⁴⁵⁸ Hasonló diktatúrát akart kiépíteni, mint elődje, azonban a vérengzések nagyobb mértékben zajlottak le, például 1996-1997 között 180 000 ruandai hutu lemészárlása köthető hozzá.⁴⁵⁹ Továbbá elkezdte eltávolítani a kormányából a tuszikat, és intézkedéseket hozott Ruanda katonai jelenlétének gyengítésére a KDK keleti részén.⁴⁶⁰

Kabila túlságosan is önállóan cselekedett, figyelmen kívül hagyta a külföldi támogatói által adott tanácsokat. Állítólag a külföldi szövetségesek 1998 elején tanácskoztak Kabila leváltásáról, ami végül nem történt meg. Viszont Ugandát magára haragította a szudáni kapcsolataival, Ruandát a korábban említett milíciák támogatásával, sőt még a nyugati vezetőkkel is szembeszállt. Mivel Kabila élete nagy részét gerillavezérként töltötte, hamar bebizonyosodott, hogy nem jó államférfi. A viszonyok olyannyira megromlottak, hogy 1998 augusztusában ruandai és ugandai egységek lépték át a határt, míg Kabila új szövetségesei (Angola, Zimbabwe, Csád, Szudán) segítették őt segédcsapatokkal. Angola nagy valószínűséggel meg akarta védeni a kongói érdekeit és elítélte Kigali és Kampala öncélú betörését az országba, káoszt idézve elő a szomszédos államban, amit Angola nem hagyhatott, ezzel megmentve Kabilát.⁴⁶¹ Nemhiába nevezte Susan Rice, Clinton elnök Afrikai ügyekért felelős helyettes államtitkára az 1998-ban kirobbant második kongói

⁴⁵⁶ Venugopalan 2016, 2-3.

⁴⁵⁷ Besenyő – Gyarmati – Hetényi – Pető – Szijj – Resperger 2010, 90-97.

⁴⁵⁸ Conflict in the Democratic Republic of Congo 2024.

⁴⁵⁹ Nagy 2021, 83.

⁴⁶⁰ Conflict in the Democratic Republic of Congo 2024.

⁴⁶¹ Weiss 2000, 13-16.

háborút 'Afrika első világháborújának'. Habár téves ez a meghatározás, hiszen ez a konfliktus nem vált világméretűvé, mégis a dinamika a kontinentális háborúvá váláshoz hasonló volt, mint az első világháború idején, ugyanis szövetségi hálózatok alakultak ki, akik részt vettek a háborúban, de lövészárokháborúra nem került sor.⁴⁶²

Véres időszak vette kezdetét, számos kivégzésre, lincselésre és kínzásra került sor. Habár történtek próbálkozások békemegállapodások megkötésére, ha ez meg is valósult, a felek nem tartották be, vagy nem írta alá mindenki. Két váratlan fordulat is bekövetkezett ekkor. Az egyik Ruanda és Uganda közötti összhang megbomlása, mivel előbbi addig akart harcolni ameddig az utolsó hutu gerillamozgalom is megsemmisül, utóbbi pedig már le akarta zárni a háborút. Viszont Kelet-Kongó megszállásával mindkét fél jelentős gazdasági előnyökhöz jutott, hiszen olyan ásványkincsekben gazdag területről beszélünk, ami jelentős bevétellel kecsegtet. Ruanda ki is használta ezt, hiszen nemzetközi cégekkel együttműködve ritkafém kitermelést végzett a megszállt területeken. Az 1999-es békeszerződés aláírásával úgy tűnt vége a háborúnak, de Kabila nem tartotta be a megállapodást, igazából csak az erőinek összegyűjtésére használta fel. A váratlant Kabila egyik testőre húzta meg, aki meggyilkolta az elnököt 2001. január 16-án. Ezzel párhuzamosan a kongói és a vele szövetséges zimbabwei és angolai hadsereg sorra szenvedett vereséget az ugandai és ruandai egységektől. Az utód a meggyilkolt elnök fia, Joseph Kabila lett, akit tíz nappal később iktattak be hivatalába, elindította a békefolyamatokat, stabilabbá téve az ország politikai életét, demokratikus elemeket vezetve be, növelve ezzel nemzetközi elfogadottságát. 2003 nyarán kötöttek békét a felek, de a konfliktus súlyosságát mutatja, hogy körülbelül 3,3 millió ember vesztette életét a második kongói háborúban, igaz a legtöbbjük a járványok és az éhezés miatt.⁴⁶³ Ha a két háborút nézzük, akkor még drasztikusabb adatról lehet beszámolni, mivel körülbelül hat millió halálos áldozatról szólnak a feljegyzések.⁴⁶⁴

3.4.4. Kelet-Afrika jelenlegi kihívásai

Az 1990-es évek változásai hol a korábban látott drasztikus és radikális módon, hol pedig a békésebb keretek között zajlottak le a politikai rendszerváltások, vagyis a hidegháború idejében uralkodó és még a gyarmati időszakban nevelkedő vezetők megbuktak, egy új generáció került hatalomra. Mégis a változás mellett fennmaradtak olyan elemek, amik már a hidegháborúban is jellemzőek voltak. A politika etnicizálása, klientúrarendszer kiépítése, magasfokú korrupció, fokozódó eladósodottság, peremvidékek önállósága, fokozódó urbanizáció és számos olyan jellemző, ami a hidegháború idején került említésre. Mégis a változás is nyomon érhető, hiszen egyre nagyobb politikai szabadságjogokat engedtek meg a polgárok számára, politikai versenyfutás zajlott a hatalomért a többpárti választások során. Egyre több demokratikus elemet építettek rá a gyarmati időszakban és a hidegháború éveiben kiépült hatalomgyakorlási vázra, aminek a nem várt mellékhatása az államok folyamatos törékenysége, instabil kormányzatok léte és ezáltal hirtelen előtörő rezsimváltások, belpolitikai válságok kitörése. A mindenkori kormányok máig olyan problémával szembesülnek, hogy nem képesek olyan intézményrendszert kiépíteni, ami teljes mértékben illeszkedik az afrikai társadalmak gyökeréhez és eléri a demokratikus állammodell mércéjét.⁴⁶⁵

Az elmúlt 20-30 évben számos nehézséggel kell megküzdenie nemcsak e makrorégiónak, hanem az egész kontinensnek. A disszertáció szempontjából két dologra szeretnék

⁴⁶² Williams 2013, 81-82.

⁴⁶³ Besenyő – Gyarmati – Hetényi – Pető – Szijj – Resperger 2010, 97-100.

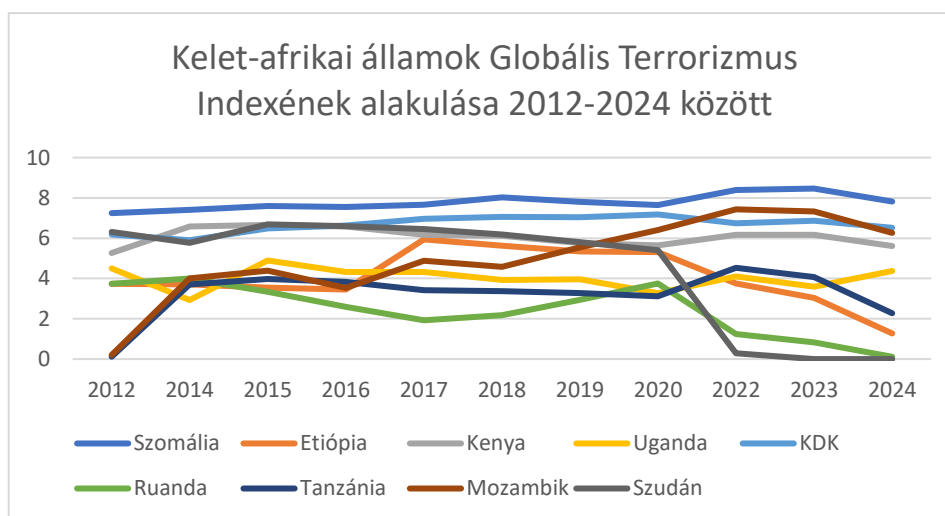
⁴⁶⁴ Conflict in the Democratic Republic of Congo 2024.

⁴⁶⁵ Tarrósy 2019, 128-130.

rávilágítani statisztikai adatokkal, ami nem más, mint a terrorizmus és a korrupció. A vizsgált államokban a két tényező komolyan gátolja a kapacitásépítést, ami fenntartja vagy ahogy látjuk súlyosbítja az államok törékenységet.

Terrorveszély és korrupció

A hidegháború óta a globális kihívások egyre nagyobb méreteket öltenek és ennek az egyik legsúlyosabb káros hatása a terrorizmus, aminek következményei meghatározóak a kelet-afrikai térségben. Az Institute for Economics & Peace (IEP) a Dragonfly's Terrorism Tracker adatbázisát felhasználva 2012-től a Global Terrorism Index (GTI) formájában évente jelentést ad arról, hogy az államot mennyire érinti a terrorizmus, mennyire aktívak a terrorista szervezetek. A szervezet az alábbi terrorizmus fogalmat veszi alapul: *"nem állami szereplők által, akár a fennálló hatalom mellett, akár azzal szemben elkövetett erőszakkal való szisztematikus fenyegetést vagy erőszak alkalmazását, azzal a szándékkal, hogy politikai, vallási vagy ideológiai üzenetet közvetítsenek egy, az áldozati csoportnál nagyobb csoport felé, félelmet keltve és ezáltal megváltoztatva (vagy megkísérelve megváltoztatni) a nagyobb csoport viselkedését."* Viszont ahogy a vonaldiagramon látszódik, számos eseményt kizár az index, többek között: aszimmetrikus vagy hagyományos hadviselést; kizárólag nyereségvágyból elkövetett bűncselekményeket, még ha terrorista módszereket alkalmaznak; erőszakos antiszociális viselkedést; polgári zavargásokat; mentálisan zavarodott személyek magányos és elszigetelt erőszakos cselekményét; állami tisztogatásokat és állami nyomást; háborús bűncselekményeket és népirtást. Ennek tükrében érdemes figyelni az alábbi vonaldiagramot, ami az elmúlt évek adatai alapján lett összeállítva.⁴⁶⁶

15. ábra: Kelet-afrikai államok GTI értékei 2012-2024 között, saját szerkesztés.

Forrás: Overall Terrorism Index Score 2012, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2022, 2023, 2024.

Az index értéke 0-10 között skálán mozog, ami egy összetett pontszámot jelent, általában három tizedesjegyig megadva az adott ország értékét. A 0 érték azon államokra jellemző, ahol a terrorizmus semmilyen hatását nem lehet érzékelni, míg a 10-eshez olyan államok rendelhetők hozzá, amikre a terrorizmus a lehető legnagyobb mértékben hat, vagyis minél magasabb az érték a terrorizmus annál inkább jelen van a térségben. A rangsor célja a tendenciák felvázolása és az összegyűjtött adatok alapján egyfajta iránymutatás, hogy az

⁴⁶⁶ Institute for Economics & Peace 2023, 6.

állami döntéshozók terrorizmus ellenes küzdelme mennyire hatékony.⁴⁶⁷ Fontos hozzátenni, hogy az aktuális évi jelentés az előző naptári évet jelentő időszakot foglalja magában. Általánosságban kijelenthető, hogy az elmúlt két évben mérsékelt csökkenés figyelhető meg, egyedül Ugandában látható emelkedés, hiszen 2023-ban egy támadást és halálesetet sem regisztráltak, ezzel szemben 2024-re az Iszlám Állam fiúja öt támadást hajtott végre, aminek következtében 42 ugandai veszítette életét.⁴⁶⁸

Jól látható, hogy négy állam kimagaslik negatív értelemben, nevezetesen Szomália, KDK, Mozambik és Kenya, aminek az oka a dzsihádisták csoportok tevékenysége, alátámasztva azt a világméretű tendenciát, hogy a dzsihádisztika epicentruma a Közel-Kelet és Észak-Afrika térségéből áttevődött a szubszaharai Afrikába. Jelenleg ez a régió adja a terrorizmus okozta halálesetek majdnem felét világszerte.⁴⁶⁹ Általában véve a kelet-afrikai államok többsége magas indexértékkel rendelkezik, a vizsgált országoknál Szudán és Ruanda tűnik kivételnek. Előbbinél látványos a „javulás”, ami leginkább az index fogalmi értelmezésének és kizárásainak köszönhető. 2023 áprilisában polgárháború robbant ki, ami destabilizálta az országot és máig tartó komoly hatása van az országban, viszont ez nem tartozik a terrorizmus fogalmába, így a polgárháború okozta károk, veszteségek nem képezik az index alapját. Ruanda esetében az index megmutatja azt, hogy a térség egyik legstabilabb állama, ez köszönhető Paul Kagame elnök szerepének és népszerűségének, akit rendteremtőként tartanak számon a lakosok. Az ország stabilitásának alapja a hutu-tuszi etnikai ellentét elkerülése. Viszont az index mutatja a KDK-ban található számos erőszakszervezetet, dzsihádisták szervezetet, amik egy gyenge kormányzás esetén a határon túlnyúlva képesek lehetnek destabilizálni Ruandát. Ennek is köszönhető az, hogy Ruanda tevékenyen lép fel a KDK-ban.⁴⁷⁰

Korrupció

A központi kormányzat hatékony működését illetően a történelmi múltból adódóan számos problémával szembesül Kelet-Afrika, mégis talán a legfontosabb ember által okozott probléma a korrupció magas szintje. Világszinten a legelismertebb és talán a legelfogadottabb ennek mérésére és számbeli ábrázolására a Corruptions Perceptions Index (CPI), aminek révén a Transparency International évente pontozza, majd rangsorolja az országokat a korrupció alapján. Fontos kiemelni, hogy ez az index egy állam közsférájában lévő korrupciót vizsgálja, amit 0-100-ig pontoz, ahol a 0 a teljes korrupciót jelenti, a 100 pedig egy teljesen tiszta közsférát feltételez. Az index megalkotásához szükséges adatokat nemzetközi intézmények adatai alapján alkotják meg, többek között a Világbank és a Világgazdasági Fórum által.⁴⁷¹

Az alábbi vonaldiagram a disszertáció anyagát képező kelet-afrikai államok 2015-2023 közötti pontszámok alakulását mutatja, ami az összekötő vonalak révén megmutatja a tendenciákat. Kettő dolog azonnal szembeötlő. Az egyik, hogy a térség legkevésbé korrumpált állama Ruanda, másrészt Tanzánia kivételével egyik országban sem mutatható ki számottevő fejlődés, leginkább stagnálás tapasztalható. Ez mutatja azt, hogy egy stabil korrupciós szint feltételezhető, ami már a hidegháború során meghatározó volt, és ez továbbra is hátráltató faktor egy hatékony állam kiépítéséhez. Az ábrához hozzá kell tenni, hogy Ruanda kivétel a

⁴⁶⁷ What is the Global Terrorism Index? 2023.

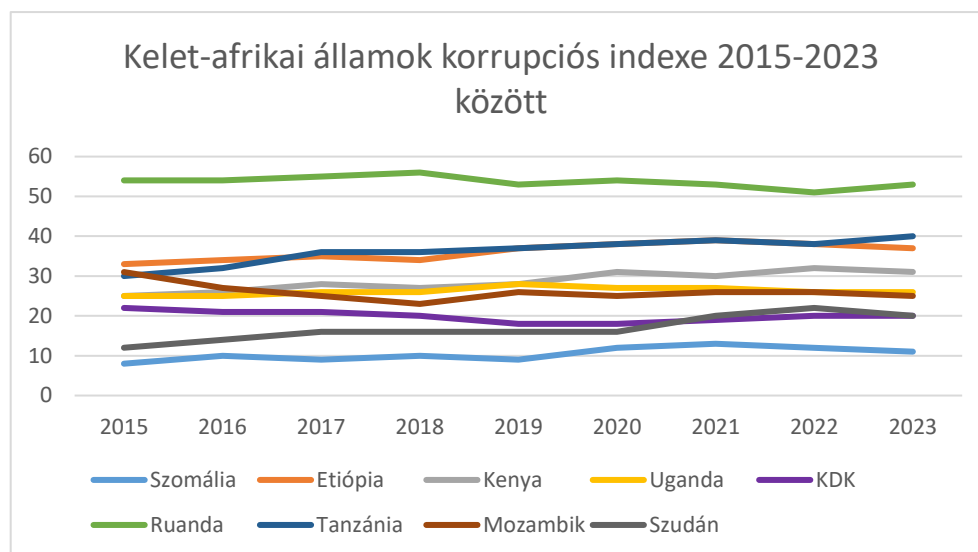
⁴⁶⁸ Institute for Economics & Peace 2024, 41.

⁴⁶⁹ Institute for Economics & Peace 2024, 4.

⁴⁷⁰ DR Congo, Rwanda peace talks canceled 2024.

⁴⁷¹ The ABCs of the CPI: How the Corruption Perceptions Index is calculated 2024.

többi ország a 2023-as jelentésben a 180 állam pozitív felében található meg, Szomália pedig legutóbb a világ legkorruptabb állama volt.⁴⁷²

16. ábra: Kelet-afrikai államok Corruptions Perceptions Index adatai 2015-2023 között, saját szerkesztés.

Forrás: Corruption Perceptions Index 2023.

4. Kelet-afrikai dzsihadista szervezetek

A hidegháború kezdetétől a kelet-afrikai dzsihadista szervezeteket a disszertáció négy hullámba sorolja, figyelembe véve a két legjelentősebb globális szervezet felemelkedését az elmúlt bő harminc évben, ami az al-Káida és az Iszlám Allam (Islamic State - IS). A Közel-Kelethez való földrajzi közelség, a nagyarányú muszlim lakosság és a szuahéli partvidék kultúrája ideális terepnek mutatkozott az ideológiák áttérjedésére Kelet-Afrikába. A következőkben látható lesz, hogy számos muszlim külföldi iszlám egyetemen tanult, vagy sok évet töltött külföldön, ahol megismerkedett az iszlám vallás egy puritánabb változatával, ami a szalafizmus volt.

A modern szalafizmus egy XIX. századi iszlám reformmozgalomnak tekinthető, ami szerint az iszlám történelmi múltjának megvizsgálásában látta meg a követendő mintát. A prófétai hagyományt, a Koránt és a szunnát fogadja el kizárólagos forrásként, ragaszkodnak az írott szövegek szó szerinti tiszta értelmezéséhez. Napjainkban elsősorban a Nyugati hatalmak tényreérése való radikális válaszként használják, ami erősen tartalmazza a Nyugattal való szembefordulást és annak megtagadását. Eredetileg ez egy befelé forduló irányzat volt és bizonyos mértékig az is, morális kérdéseket állít középpontba, mégis van egy transznacionális, dzsihadista ága, ami futótűzként terjed Kelet-Afrikában, ami elítél az iszlámon belül minden olyan irányzatot, ami szerinte mérsékeltté vált, vagyis a szalafista dzsihadisták szerint az iszlám elveit semmibe vevő politikai rendszereket támogatnak.⁴⁷³ A korábban említett al-Káida a szalafista transznacionális dzsihad leghatásosabb példája volt a hidegháborút követő két évtizedben. Ezen belül is a vahnábizmus dominált a szervezetben, ami röviden a szalafita mozgalom ultrakonzervatív szaúd-arábiai ága. A vahnábizma mozgalom támogatta többek között a külföldi harcosokat Afganisztánban a Szovjetunió ellen

⁴⁷² Corruption Perceptions Index 2023.

⁴⁷³ Rostoványi 2020, 58-60.

az 1980-as években.⁴⁷⁴ Az Iszlám Állam is a szalafista dzsihadizmus irányvonalát képviseli, a célja a dzsihad elindítása a nem muszlim államok ellen, valamint az iszlám társadalom megtisztítása. Viszont az al-Káidához képest egy sokkal radikálisabb ideológiát képvisel, hiszen az IS számos olyan muszlimot nyilvánít hitehagyónak, akik máshogy viselkednek vagy az iszlám más irányzatát képviselik, akár a szufizmust. És ennek értelmében nemcsak a nem muszlimokra mondanak ki halálos ítéletet, hanem az általa hitehagyottnak vélt muszlimokra, ellentétben az al-Káidával.⁴⁷⁵

Viszont a szalafista dzsihad eszméi önmagában nem tudtak volna elterjedni a külföldön tanult, vagy Afganisztánban harcolt dzsihadisták és prédikátorok révén, akiknek beszédei számos olyan etnikum radikális fiataljait szólította meg, akik tudtak azonosulni a prédikátorok beszédeiben elhangzottakkal. Kevés szó esik róluk, akiknek sokkal nagyobb szerepe volt és van jelenleg is, hiszen különféle hangrögzítő eszközökön és a közösségi médiában hozzá lehet jutni a prédikációikhoz, és az államellenes nézeteik a marginalizált társadalomban komoly állammal szembeni gyűlöletet képesek feltüzelní vagy felszínre hozni, ami máig komoly probléma a kelet-afrikai biztonságpolitikát illetően, mivel ez az egyik legfontosabb toborzási módszere a dzsihadista szervezeteknek.

A négy hullám kialakulásának oka alapvetően a transznacionális és a helyi/regionális dzsihadista szervezetek közötti különbségtételben keresendő. Az első hullámot az al-Káida szudáni évei jelentik az 1990-es években, amikor próbálta megvetni a lábát nemcsak Szudánban, de egész Kelet-Afrikában, elsősorban Szomáliában, ami sikertelennek bizonyult. Viszont az al-Káida, mint globális szervezet kudarca után egy évtizeddel a hozzá komolyan kötődő és annak filijává váló szomáliai al-Sabáb, mint egy regionális, de globális célokkal rendelkező szervezet tud továbbra is meghatározó lenni, ami a második hullámot képviseli. Hangsúlyozom az al-Sabáb-bal szoros kapcsolatban álló kenyai és tanzániai iszlám szervezetek is ide tartoznak, de külön nem lesznek említve, mivel az al-Sabáb regionalizációjának az eredményei, és a szomáliai szervezet részeként vannak kezelve. Harmadik hullámként az IS fénykorának idején a szomáliai filijának kialakulása és léte szerepel, vagyis leginkább annak hosszú ideig tartó inaktivitása. Mégis elmondható, hogy a szomáliai filia nem volt képes olyan eredményeket elérni, mint azok a szervezetei, amik Kelet-Afrika délebbi részein működnek és azután kerültek az IS égisze alá, miután a mag szervezet elvesztette az összes közel-keleti területét, egyre jobban rátelepülve a neki hűséget fogadó helyi szervezetek sikerére. A kongói-ugandai és a Mozambik északi részén Cabo Delgado-ban működő Iszlám Államhoz hű szervezetek képviselik a negyedik hullámot, ami a legfrissebb információk terén a leghiányosabb hullámnak tekinthető.

E nagyfejezet alapvető struktúrája a felsorolt négy hullám rövid történelmi ismertetésén alapul. E hullámokon belül a fejlődési stációkat a bevezetőben kifejtett és Stig Jarle Hansen 2019-es könyve alapján elkészített dzsihadista szervezetek terület alapú kategorizálásáról megalkotott SWOT analízis kerül kifejtésre, a dzsihadista szervezetek akciói és reakciói alapján megalkotott elemzés által. Fontos leszögezni, hogy egy adott szervezet nem volt abban az időszakban folyamatosan az ismertetett stádiumban. Csak egy példával élve: az al-Sabáb 2007-2008 között nem volt végig a félterületi jelenlétre jellemző állapotban, mivel 2007 elején inkább a titkos hálózathoz, 2008 végére pedig már a területi jelenlétéhez állt közelebb. Mégis ebben a periódusban a leghosszabb ideig ebben az állapotban volt, valamint az akkori alapvonásai a félterületi jelenlét kereteit merítette ki. A SWOT analízis célja, hogy

⁴⁷⁴ Kovács 2018, 86.

⁴⁷⁵ Prantner 2016, 4-6.

egy egységes összehasonlítási keretrendszer alapján átfogóbb választ tudjon adni a dzsihádisták szervezetekre vonatkozó kutatási kérdésekre és hipotézisekre.

4.1. Al-Káida

Az al-Káida teljes Szudánba való átköltözésének politikai indikátora az öbölháború volt, vagyis Irak kuvaiti lerohanása 1990-ben, majd az USA beavatkozása, ami komoly hatással volt Szaúd-Arábia politikájára, ahová bin Laden és dzsihádisták harcosai költöztek az afganisztáni háború után. Szaúdi származása révén felajánlotta a koronahercegnek, hogy 10 000 tapasztalt dzsihádisták harcost képes toborozni az ország védelmére. Ehelyett az állam az amerikai katonai segítséget fogadta el, ami bin Ladenben komoly felháborodást és csalódottságot váltott ki, ami meghatározta az al-Káida USA ellenes politikáját.⁴⁷⁶

4.1.1. Szudán az 1990-es években

Az 1956 óta független Szudán két legfontosabb kérdése, az iszlám szerepe és a déli területek beintegrálása volt.⁴⁷⁷ Fontos megjegyezni, hogy a déli területeket a mai Dél-Szudán jelenti, ami 2011 óta független. Az ország történetét diktatúrák és polgárháborúk tették ki, csakúgy, mint 1989-ben, amikor al-Mahdi rendszerét döntötte meg Omar Haszan Ahmed al-Basír altábornagy, katonai diktatúrát vezetve be. Egy olyan állam élére került, ahol az iszlám, mint összekötő erő, csak a mai Szudán területén mutatkozott jelentősnek, a déli területeken a keresztény vallás dominált, ami politikai feszültségekhez vezetett.⁴⁷⁸ A békés katonai puccs ellenére a déli területen folyamatos polgárháború dúlt, aminek felszámolásához nem volt meg a hozzá szükséges erő. Továbbá volt meg a megfelelő gazdasági erő és az infrastruktúra, az instabilitás pedig a működőtőkét sem vonzotta az országba, ami az al-Basír rezsimet kihívás elé állította, ezért szükség volt egy olyan külföldi donorra, ami képes kiszolgálni a al-Basír érdekeit és mérsékelni a válsághelyzetet.⁴⁷⁹

A jelen fejezet témájánál maradva a politikai vezetőnél is fontosabb személy volt az 1990-es években Haszan al-Turábi, aki az ország vallási vezetője és meghatározó személyisége volt Szudán XX. századi történelmének. Az 1960-as évektől politikailag aktív, a Muszlim Testvériség vezető személyisége volt Szudánban. A legfontosabb intézkedése a Nemzeti Iszlám Front (National Islamic Front - NIF) megalapítása, aminek a dátuma eltérő, hiszen Shaul Shay 1980-at ad meg dátumnak,⁴⁸⁰ a Lobban házaspár 1985-öt,⁴⁸¹ amely évszámot szintén megerősíti Max Taylor és Mohamed Elbushra.⁴⁸² A NIF egy iszlám pártok és szervezetek koalíciója volt, többek között a Muszlim Testvériségé. Al-Turábit az 1989-es puccs után bebörtönözték, de rövid időn belül szabadon engedték és al-Basír rendszerének alapkövévé vált az 1990-es években.⁴⁸³

A szudáni ideológia a katonai-iszlamizmuson alapult, a cél az iszlám szalafi értelmezésének terjesztése, minél szélesebb körhöz eljuttatva, elsősorban az oktatás révén, vagy átnevelési kampányok formájában. Ezen ideológia nemzetközi terjesztésére is törekedett al-Turábi, aminek az eredménye, hogy Kartúm a radikális iszlám nemzetközi központjává vált, az ehhez vezető egyik módszer a Népi Arab és Iszlám Konferencia (Popular Arab and Islamic

⁴⁷⁶ Lesch 2002, 204.

⁴⁷⁷ Fluehr-Lobban – Lobban 2001, 1.

⁴⁷⁸ Taylor – Elbushra 2006, 450.

⁴⁷⁹ Hansen 2019, 54-55.

⁴⁸⁰ Shay 2005, 27.

⁴⁸¹ Fluehr-Lobban – Lobban 2001.

⁴⁸² Taylor – Elbushra 2006, 451.

⁴⁸³ Shay 2005, 27-28.

Conference – PAIC) megszervezése Szudán fővárosában 1991-ben, amit 1993-ban és 1995-ben is megismételt, aminek célja egy szunnita iszlám forradalmi nacionálé megszervezése.⁴⁸⁴ Al-Turábi központi elve az iszlám mozgalmakkal való együttélésen és koordináción alapult, miszerint Szudán Afrika mikrokozmosza, vagyis Dél-Szudán az afrikai teljesség része, Kelet-Szudán Afrika szarvához tartozik, Nyugat-Szudán Nyugat-Afrika része, Észak-Szudán pedig (az arab) Észak-Afrika része. Ezek alapján arra a következtetésre jutott, hogy az ország egy hídként szolgál az arab és afrikai kultúra között.⁴⁸⁵ Mivel a síita Irán is támogatta a szunnita Szudánt, így iráni és afgán veteránok érkeztek a térségbe, hogy egy olyan infrastruktúrát építsen ki, ami ideális a dzsihádisták szervezetek számára. Ezen események hatására 1992-re Szudán az iszlám forradalom exportjának egy jelentős bázisává vált, emiatt számos iszlám fundamentalista szervezet érkezett az országba az arab világból, többek között az al-Káida.⁴⁸⁶ Habár 1991-ben Pakisztánban tartózkodott, de a változó politikai helyzet egyre ellenségesebbé vált a szervezet számára, ezért nem maradt más lehetőség, mint elhagyni a térséget és átköltözni Szudánba.⁴⁸⁷

4.1.2. Az al-Káida Szudánban 1992-1996 között

Habár az al-Káida csak 1992-ben költözött Szudánba, mégis Oszama bin Laden és al-Turábi már 1984-ben találkozott egymással Kartúmban, majd később Londonban és Afganisztánban, de 1989-ig nem volt napirenden a Szudánba költözése. Innentől kezdve bin Laden egyre inkább kezdte beágyazni magát és vagyonát a szudáni gazdasági életbe, 1990-től kezdve ingatlanokat vásárolt Szudánban, valamint bin Laden építőipari cége kezdett el komoly állami beruházásokat elvállalni.⁴⁸⁸ Hivatalosan az al-Káida 1992-ben költözött át Szudánba, mégis ez már csak egy folyamat betetőzése volt, ami már a korábbi években elkezdődött. 1991-ben bin Laden harmadik feleségének al-Turábi rokonát választotta, valamint egy ötmillió dolláros adományt adott a NIF-nek. Nem meglepő módon al-Turábi és bin Laden között hamar kialakult az összhang és a jó viszony, amit kihasznált az al-Káida és vámmentesen hozott be különféle anyagokat és eszközöket az országba.⁴⁸⁹

Bin Laden egy gazdasági birodalmat hozott létre, cserébe Szudán körülbelül 200 útlevelet adott az al-Káidának, amik fiktív személyazonosságot adtak és szabadon mozoghattak a tagok. Számos kereskedelmi és építőipari vállalat volt a tulajdonában, aminek révén több ezer embert foglalkoztatott. Az infrastruktúra terén is meghatározóvá vált, számos jelentős útszakasz ekkor épült meg az ő pénzén. A bankszektorba is körülbelül 50 millió dollárt injekciózott be. A későbbi nemzetközi hálózatának kiterjedését segítve a világ számos országában rendelkeztek a cégei bankszámlával, Malajziától egészen Angliáig.⁴⁹⁰ A gazdasági érdekeltségeiből maga az al-Káida is profitált, néhány céget azzal a céllal hozott létre, hogy a külföldről érkező munkanélküli harcosainak munkát biztosítson.⁴⁹¹ 1992-ben közel egy millió hektárnyi földterületre kapott használati jogot, ami alapot adott arra, hogy kiépítse az al-Káida bázisait.⁴⁹² Saját költségén bin Laden 23 kiképzőtáborot létesített, a legnagyobb a fővárostól északra volt, közel 5 000 hektáron elterülve.⁴⁹³ 1991-ben még

⁴⁸⁴ Rabasa 2009, 46-48.

⁴⁸⁵ Shay 2005, 32.

⁴⁸⁶ Shay 2005, 37-38.

⁴⁸⁷ Hansen 2019, 53-54.

⁴⁸⁸ Taylor – Elbushra 2006, 454-455.

⁴⁸⁹ Taylor – Elbushra 2006, 454.

⁴⁹⁰ Shay 2005, 40-41.

⁴⁹¹ International Institute for Counter-Terrorism 2011, 25.

⁴⁹² Taylor – Elbushra 2006, 454.

⁴⁹³ Lesch 2002, 204-205.

körülbelül 1 000-2 000 al-Káida tag tartózkodott Szudánban,⁴⁹⁴ de 1994 nyarára már közel 5 000 dzsihádistát használt az ezeket a létesítményeket.⁴⁹⁵ Továbbá a szervezet próbálkozott vegyi fegyverek gyártásával és uránvásárlással, de mindkét projekt megghiúsult.⁴⁹⁶

A szudáni bázisok kiépítésével az volt a célja bin Ladennek, hogy a száműzött arab és észak-afrikai harcosokat egy egységes és globális szervezetbe tömörítse, biztonságos menedéket nyújtva ezen személyek és családjaik számára.⁴⁹⁷ Ezzel egy olyan széleskörű kapcsolatrendszert épített ki, ami nemcsak térben, de időben is nagy kiterjedésű volt. Térben nemcsak a kontinens államaiban, de azon túl a világ számos földrészén jöttek létre olyan al-Káida sejték, amik komoly veszélyforrást jelentettek, akár Európában, akár Amerikában, akár Ázsiában. Az időbeli kiterjedés pedig nemcsak a szudáni éveket jelenti, hanem az utána lévő éveket és évtizedeket, aminek révén képes volt megvalósítani többek között a 2001. szeptember 11-i terrortámadást, ami után az egész világ felfigyelt az al-Káidára. Egy disszidens beszámolója alapján ebben az időszakban Szudán egy logisztikai központként is funkcionált, ha a nemzetközi dzsihádiszmusról beszélünk. Bin Laden Pakisztánból és Csehszlovákiából robbanóanyagot, Japánból és Hongkongból detonátorokat, időzítőket és kommunikációs eszközöket vásárolt, a fegyvereket Algériába, Eritreába, Jemenbe, Szomáliába és Egyiptomba küldte, támogatva a helyi dzsihádistákat. Ezenfelül al-Káida emberek jelentek meg Afrika többi részén felderítés céljából, megvizsgálva az esetleges jövőbeni amerikai célpontokat.⁴⁹⁸

A szudáni időszakban a szervezet célja egy globálisan aktív dzsihádisták mozgalommá válás volt, amihez ideális kiinduló alapot adott a Szudánból kiinduló szövetségépítési stratégiák szerte a világban. Elsődleges cél az amerikai érdekeltségekkel szembeni támadások voltak Szaúd-Arábiában, Jemenben, Kenyában és Tanzániában, valamint harcosokat támogattak Algériában, Boszniában, Egyiptomban, Eritreában, Szomáliában, Tunéziában és Fülöp-szigeteken, végül kiképzőtáborokat finanszírozott Afganisztánban, Délkelet-Ázsiában és Kelet-Afrikában.⁴⁹⁹

A disszertáció a földrajzi behatárolásból kiindulva csak az al-Káida Kelet-Afrika kapcsolataira fókuszál. 1992-től kezdődően bin Laden USA ellenes kampányba kezdett, az iszlám távoli ellenségének jelölte meg, számos jelzővel illetve, többek között a „muszlim olajvagyon tolvajának,” a „szent föld megszállójának” és a „korrupt nyugati értékek megtestesítőjének.” Mivel az al-Káida nem tudott Szaúd-Arábiában működni, Szomália felé fordult, mint lehetséges bázis felé, ahonnan lecsaphat az amerikaiakra és kiűzheti őket a Közel-Keletről, ugródeszkaként használva Afrika Szarvát.⁵⁰⁰ Több száz ügynököt küldött a régióba, hogy egy erős bázist építsen ki Szomáliában, ami az elképzelései alapján ideális bázist kínált ahhoz, hogy erős regionális jelenlétet alakítson ki a térségben a műveleti biztonság, a logisztikai szükségletek, az ideológiai támogatás és az olcsó toborzási lehetőség szempontjából.⁵⁰¹ Továbbá az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején több tucat szomáliai iszlamista mozgalom jött létre az al-Káidától függetlenül.⁵⁰² Az al-Káida 1993-as megjelenése Afrika Szarván az USA miatt valósult meg, aki az év végén bejelentette az általa vezetett humanitárius beavatkozást a szomáliai polgárháborúba. Bin Laden az amerikai

⁴⁹⁴ Shay 2005, 41.

⁴⁹⁵ Lesch 2002, 204.

⁴⁹⁶ Shay 2005, 42.

⁴⁹⁷ Klausen 2021, 106.

⁴⁹⁸ Klausen 2021, 110-111.

⁴⁹⁹ Klausen 2021, 105.

⁵⁰⁰ Menkhaus – Shapiro 2010, 82.

⁵⁰¹ Patrick 2011, 94-95.

⁵⁰² Shapiro – Watts - Brown 2007, 34.

beavatkozást az első lépésnek tekintette, aminek végcélja az al-Káida szudáni bázisainak megtámadása.⁵⁰³ A térképen jól látszódik, hogy Afrika Szarva miért stratégiai fontosságú az USA számára, hiszen a világ egyik legforgalmasabb hajózási útvonalának stratégiai pontja, valamint hídként funkcionál az afrikai muszlimok és a Közel-Kelet között. Viszont az al-Káida szempontjából Szomáliától Szudán nincs messze, de Kelet-Afrika két politikailag legerősebb állama Kenya és Etiópia állja útját a szudáni térszerzésnek, emiatt volt fontos egy szomáliai hídfőállás kialakítása.

17. ábra: Afrika Szarva térképe, kiemelve Luuq városa. 2011 előtti állapot, amikor még Dél-Szudán nem vált függetlenné.

Forrás: Large detailed political map of Horn of Africa with roads, railroads, cities and airports (2000s) 2024.

Az al-Káida az Al-Ittihád al-Iszlámijj (AIAI – Iszlám Egység) jelentős támogatásával próbálta megvetni a lábát a térségben az 1993-ban oda küldött ügynökei révén, akiknek küldetése olyan bázisok kiépítése volt, amik ideálisak lehetnek katonai műveletek kiindulópontjainak. Az AIAI már egy korábban létrejött, saját hierarchiával rendelkező

⁵⁰³ Shapiro – Watts - Brown 2007, 39.

szervezet volt, aminek célja az 1991-től kirobbanó polgárháborúban a fontos városok és kikötők feletti ellenőrzés megszerzése.⁵⁰⁴ Az AIAI ellen az egymással harcoló klánfrakciók szervezeten léptek fel, aminek az eredménye, hogy egyetlen kulcsfontosságú várost sem tudott elfoglalni, csupán az etióp-kenyai-szomáliai hármashatárnál fekvő Luuq városát 1991-1996 között (a fentebbi térképen kiemelve), ami a fővárostól távol eső vidéknek számít.⁵⁰⁵ Habár az AIAI tevékenységét igyekezett az al-Káida irányítani, mégis a belső feszültségek bomlasztották fel a helyi szervezetet.⁵⁰⁶ 1996-ban Etiópiában az akkori közlekedésügyi miniszter elleni merénylet után, aminek az állítólagos elkövetői a szervezet tagjai voltak, az etióp erők válaszul Luuq térségében szétverték a szervezet bázisát és állásait, ami az AIAI bukását jelentette.⁵⁰⁷ Az al-Káida másik hatása Szomáliára, hogy szudáni támogatással bin Laden fegyvereket és további harcosokat irányított át Mogadishuba 1993-ban, azzal a céllal, hogy megerősítse az iszlám entitások harci képességét, segítve ezzel például Mohamed Farah Ajdíd milíciáját. Ezzel bin Laden is hozzájárult ahhoz, hogy akkora veszteségeket szenvedjen el az USA a térségben, hogy 1994-ben bejelentse a kivonulását.⁵⁰⁸

Viszont maga az al-Káida nem tudott egy stabil pozíciót kiépíteni Szomáliában, aminek több oka is volt. A szervezet részéről a szomáliai társadalmi és terepviszonyok megfelelő ismeretének hiánya, ami alapján rosszul mérte fel a Szomália által kínált lehetőségeket és egy olyan félretervezés történt, ami miatt a szomálik nem szimpatizáltak a szervezettel. Egy második Afganisztánnak vélte Szomáliát, a muszlim lakosságra pedig olcsó toborzási opcióra tekintett.⁵⁰⁹ Ráadásul mind az amerikai, mind az ENSZ csapatok kivonulásával nem maradt olyan nyugati kirendeltség az országban, aminek megtámadása közgazdasági nyelven szólva költséghatékony lett volna. Ez annyit jelent, hogy a tervezés, megszervezés és végrehajtás olyan nagy költségeket teremtett volna, amik nem érték volna meg a kockázatot, hiszen nincs olyan nemzetközi bázis, aminek a megtámadása világraszóló hírverést keltett volna.⁵¹⁰ A költségeket megnövelték a nagy távolságok, a nem biztonságos útvonalak, a védelmi pénzek fizetése. A ritkán lakott területeken való bázis kialakítása megnehezítette az akciók kivitelezését, toborzási szempontból ellátási nehézségeket okozott, aminek fenntartása sokkal drágább, mint egy sűrűbben lakott, infrastruktúra szempontjából megfelelő helyen lévő. Ezenfelül pénzügyi problémák is akadtak, mivel az al-Káidának meggyűlt a baja a hagyományos szomáli pénzügyi átutalásos formával a hawala rendszerrel.⁵¹¹

Másrészt a szomáliai társadalom nem tudta befogadni az idegen dzsihádistákat. Alapvetően nomád, pásztorkodó társadalomról beszélünk, a mobilitás kulcsfontosságú, aminek révén az információk is gyorsan áramlanak, vagyis egy titkos bázis létrehozása szinte lehetetlen. A polgárháborús időszak fokozta azt az alapgondolatot a szomálik körében, hogy a külföldiek hátsó szándékkal jelennek meg, valami idegen értéket vagy normát akarnak rájuk erőltetni. Ez a külföldiekkel szembeni bizalmatlanság, ami már idegengyűlöletté fajult, ellehetetlenítette az al-Káida külföldi ügynökeinek beszivárgását a szomáliai társadalomba.⁵¹² Habár az al-Káida nem tudott komoly terrorakciókat végrehajtani nyugati kirendeltségek ellen Szomáliában, bebizonyosodott, hogy a folyamatosan erősödő laza

⁵⁰⁴ Menkhaus – Shapiro 2010, 83-84.

⁵⁰⁵ Marsai 2010, 24.

⁵⁰⁶ Shapiro – Watts - Brown 2007, 34-35.

⁵⁰⁷ Marsai 2010, 24.

⁵⁰⁸ Shay 2005, 80-86.

⁵⁰⁹ Menkhaus – Shapiro 2010, 82.

⁵¹⁰ Marsai - Szijj 2011, 57.

⁵¹¹ Menkhaus – Shapiro 2010, 81.

⁵¹² Shapiro – Watts - Brown 2007, 30.

hálózat már eredményesebb tud lenni Kelet-Afrika más területein, ez a két ország nem más, mint Kenya és Tanzánia.⁵¹³

Viszont az 1990-es évek közepén megingott az al-Káida biztosnak tűnő pozíciója Szudánban. Ez alapvetően négy okra vezethető vissza, aminek ismertetése kronologikusan történik. 1994-re bin Laden és a szaúdi uralkodó elit között olyan szinten megromlott a viszony, hogy megfosztották őt állampolgárságától, a családja kitagadta és befagyasztották a szaúdi vagyonát.⁵¹⁴ Utóbbi különösen fontos tény, hiszen ez komoly hatással volt a szudáni gazdaságban betöltött szerepére, így al-Basír szemében egyre kisebb gazdasági jelentőséggel rendelkezett. A következő esemény Etiópiában történt 1995 júniusában, amikor Ajman al-Zawáhiri vezetésével egyiptomi dzsihádisták sikertelen merényletet hajtottak végre Hoszni Mubarak egyiptomi elnök ellen Addisz-Abeában. A merényletet állítólag bin Laden finanszírozta Szudánból.⁵¹⁵ Sőt al-Turábi is benne lehetett a támadás megszervezésében, hiszen magas rangú szudáni biztonsági tisztviselők is érintettek voltak, akiket al-Turábi utasíthatott. Nagy valószínűséggel al-Basírnak nem volt tudomása a merényletről, mivel innentől kezdve fokozatosan háttérbe szorította al-Basír politikai szerepét, illetve szigorította az arabok beutazását Szudánba.⁵¹⁶ Ez az eset először egy nemzetközi diplomáciai botrányt robbantott ki, hiszen itt nemcsak Egyiptom, hanem Etiópia is komoly vádakkal illette Szudánt és az ott élő dzsihádistákat, amit a szudáni diplomaták igyekeztek hárítani. Ez a vita odáig fajult, hogy 1996-ban egy sor Szudán ellenes intézkedést fogadott el az ENSZ és az USA. 1996 elején az ENSZ Biztonsági Tanácsa megvádolta a szudáni kormányt a terrorizmus támogatásával, szankciókat vezetett be és követelte az 1995-ös sikertelen merénylet elkövetőinek kiadatását. Az USA biztonsági okokra hivatkozva bezáratta kartúmi nagykövetségét és 1996 áprilisában a terrorizmusellenes törvény elfogadásával zárolta a terrorszervezetek vagyonát, amit bin Ladennel szemben is alkalmaztak.⁵¹⁷

Végül az egész időszakot átívelő al-Turábi bin Laden közötti ideológiai különbségek 1996-ra a kettejük kapcsolatának megromlásához vezettek. Előbbi egy modernista iszlamizmust képviselt, az iszlám különböző áramlatainak összeegyeztetésére törekedett, a nők részvételének előmozdításán fáradozott és a civilek elleni erőszakot elítélte. Utóbbi a szaúdi vahnábita szalafista szemléletet követte, minden más iszlám áramlatot elítélte, korlátozta a nők tevékenységét, és támogatott minden olyan civilekkel szembeni erőszakot, ami az iszlámmellenes rendszerek megdöntését segítették, ezzel igazolva a terrortámadások létjogosultságát.⁵¹⁸ 1996-ra már bin-Laden és az al-Káida jelenléte egyre kényelmetlenebb volt al-Basír rendszerének a fokozódó nemzetközi nyomás miatt. Végül 1996-ban bin Laden 'persona non grata' státuszba került és el kellett hagynia Szudánt és az al-Káida Afganisztánba költözött. Felvetődött bin Laden kiadatása a szaúdi hatóságoknak a diplomáciai viszony javítása érdekében, de gazdasági érdekeltségei és kapcsolatai miatt ezt az opciót elvetette a szudáni vezető.⁵¹⁹

A szudáni kivonulás után az al-Káida globális terrorszervezetté vált. Az akkori technológiai újításokkal, mint a fax, az internet és a műholdas telefon, képes volt számos távoli követőjével tartani a kapcsolatot nemcsak az egész arab világban, de a világ többi részén is. Bin Laden három fatvát, azaz vallási határozatot bocsátott ki, amiben az USA elleni harcra szólította fel a muszlimokat. Ezt követte az az 1998-as februári bejelentés, hogy az al-Káida

⁵¹³ Marsai – Szijj 57-58.

⁵¹⁴ Lesch 2002, 206.

⁵¹⁵ Klausen 2021, 112-113.

⁵¹⁶ Lesch 2002, 207-208.

⁵¹⁷ Lesch 2002, 208.

⁵¹⁸ Lesch 2002, 206.

⁵¹⁹ Taylor – Elbushra 2006, 456.

egy ernyőszervezetté válik, ami az iszlám világfront zászlóshajója lesz.⁵²⁰ Erre a gyakorlati példát a kenyai és tanzániai események adták 1998 nyarán. Kihasználva ezen országok porózusos határait, gyenge kormányzását, a hírszerző egységek működésének korlátozottságát, valamint a partvidéki kisebbségi muszlim lakosság jelenlétét, al-Káida ügynökök jelentek meg ezen országokban.⁵²¹ Szomáliával ellentétben Kenya számos célponttal rendelkezett, ami ideális volt az al-Káida számára, például több nemzetközi szervezetnek van kirendeltsége és számos nyugati országnak van nagykövetsége, beleértve az USA-t. Közel öt év tervezés után 1998. augusztus 7-én Nairobiban öngyilkos merénylet robbantott, míg ugyanekkor a tanzániai Dar es Salaamban pokolgépes támadás történt, mindkettő az amerikai nagykövetség ellen. Előbbiben több, mint 200, utóbbiban 11 ember vesztette életét, a sebesültek száma több ezer főre rúgott.⁵²² A dátumnak nagy jelentősége volt bin Laden számára, hiszen napra pontosan nyolc évvel ezelőtt, 1990-ben ekkor vezényeltek amerikai csapatokat Szaúd-Arábiába.⁵²³ Kijelenthető, hogy a Szudánba költözéskor az al-Káida egy iszlamista mozgalom volt, ami komoly sikereket ért el a szovjet invázió ellen, de egy globális széleskörű kapcsolatrendszerrel rendelkező dzsihádisták szervezetévé vált belőle a szudáni évek után, amiért a világ egyre nagyobb veszélyként kezdte kezelni a szervezetet, mígnem a 2001. szeptember 11-i események fenekestől felforgatták a világot.

4.1.3. Állam által elfogadott jelenlét: az al-Káida Szudánban 1992-1996 között

- Erősség

A legfontosabb az állammal, személy szerint al-Turábival való jó viszonya bin Ladennek. Ez megalapozta azt a kezdeti gyümölcsöző viszonyt, ami az al-Káidát egy olyan fejlődési pályára állította, ami a világpolitikát meghatározó tényezővé tette a rá következő évtizedben. Furcsamód nemcsak megtűrt szerepben volt az al-Káida, hanem egyre több állami feladatban is szerepet vállalt. Például saját egysége volt a szudáni hírszerzési és biztonsági ügynökségen belül.⁵²⁴ Ehhez kellett al-Turábi valláspolitikája, amikor az iráni forradalom sikerén felbuzdulva Szudánt az iszlám forradalom jelentős bázisává próbálta tenni, ezért befogadó volt az olyan szervezetekkel szemben, mint az al-Káida. Itt nemcsak toleranciáról vagy elviselésről beszélhetünk a szudáni vezetés részéről az al-Káida felé, hanem lelkes fogadtatásról és jó viszonyról. Ebben az esetben a szervezet nem függött az állam pénzétől, mivel bin Laden szaúdi család sarjaként vagyonos személy volt. Bin Laden vagyona és szervezete jól jött al-Basír rendszerének, mivel a súlyos kapacitáshiánnyal küzdő Szudánon tudott valamelyest korrigálni.

A legfontosabb az állam elismerése, ami után szabadon működhetett az államon belül, viszonylag széles hatáskörrel. Ezt jól mutatja, hogy bin Laden a vagyonának egy részét szudáni vállalkozásokba fektette be, ami előnyös volt al-Basírnak, akit például nem zavartak az al-Káida kiképzőtáborai, amiket az ország területén létesített. Ezek nemcsak az újonnan toborzottak kiképzését segítették, de a bin Ladennel együtt az országba érkezett tapasztalt harcosoknak is megfelelő gyakorló színterei voltak. A toborzás mértékét mutatja a korábban említett létszám információ, miszerint körülbelül 2-3 év alatt több, mint a duplájára emelkedett az al-Káida létszáma. A szervezet már ekkor is nemzetközi hírnévvel bírt az arab világban, a szudáni jelenlétét kihasználva a nemzetközi toborzásban is sikeresnek bizonyult,

⁵²⁰ International Institute for Counter-Terrorism 2011, 26-27.

⁵²¹ Shapiro – Watts - Brown 2007, 47-48.

⁵²² Marsai – Szijj 58.

⁵²³ Klausen 2021, 123.

⁵²⁴ Kemény 2005.

mutatja az, hogy milyen széleskörű hálózatot tudott kiépíteni, kihasználva az 1990-es évek politikai káoszát, ami jellemző volt a kontinensre.

- *Gyengeség*

Az állam és a dzsihádisták szervezete közötti viszony alapvetően törékeny és az állam tekinthető erősebb partnernek, vagyis a másik félnek kompromisszumkészebbnek kell lennie, hogy az állam által elismert státusz továbbra is fennálljon. Fontos, hogy Szudánnak célja és szándéka volt az al-Káida befogadásával, az egyik a korábban említett al-Turábi féle globális iszlám központi vízió, valamint az al-Káida ellátott olyan feladatokat, amit az állam nem akart, vagy egyfajta proxyeszközként volt alkalmazva. Erre példa a szómáliai projekt, ahol Szudán gyakran bin Ladenen keresztül támogatta a vélt szövetségeseit, megakadályozva az USA-t a térszerzésben. De még ide lehet sorolni az állítólagos szudáni részvételt az 1995-ös egyiptomi elnök elleni merényletnél is. A nyílt és teljes mértékű beavatkozás az ország részéről hatalmas kockázat lett volna, ezért kellett egy közvetítő. Ez normál esetben egy kényszert jelentene egy dzsihádisták szervezete számára, azonban ez az al-Káida esetében nem valószínű, hogy így volt. Hacsak az al-Káida kelet-afrikai projektjét vesszük alapul, a célja stabil bázisok kiépítése és a nyugatiakkal szembeni hatékony és eredményes harc volt, ami végső soron nem valósult meg.

Ha a szudáni belpolitikát nézzük, ott lehet találni nyilvánvaló jeleket, ami arra utal, hogy a jó viszony fenntartása érdekében bin Laden sokat engedett a gazdasági érdekeltségeiből és olyan gazdasági vagy infrastrukturális szerződéseket kötött, aminek a kifizetése gondot okozott a szudáni kormánynak és kénytelen volt elfogadni az ebből eredő veszteségeket bin Laden. Ebből látszik, hogy mennyire törékeny volt Szudán, a bukott államhoz közeli szintre ebben a korszakban. A jó viszony fenntartásának szándéka abban is megnyilvánul, hogy Kartúm központjában nyitotta meg irodáit és a város környéki házban lakott, nem messze a fővárosban élő magas rangú politikai személyektől.⁵²⁵ Felvetődik a kérdés, hogy mind al-Basír, mind al-Turábi mennyire tekintett bin-Ladenre és az al-Káidára mint eszközre és mennyire, mint szövetségesre? A szakirodalmat áttekintve úgy tűnik, hogy inkább tekintettek eszközre, kiindulva egyrészt a viszony megromlásának gyorsaságából, másrészt a szudáni vezetők szándékából. Al-Basírnak a gazdasági és infrastrukturális beruházások sokat segítettek Szudán fejlődésén, pláne utóbbi tekinthető inkább az ország hasznának, mintsem az al-Káidáénak. Al-Turábi pedig egy ideológiai eszközként használta az al-Káidát, hogy saját nemzetközi szerepét növelje, mindaddig, amíg a nemzetközi közösség el nem ítélte Szudán tevékenységét.

- *Lehetőség*

Minden dzsihádisták szervezetnél a lehetőség a pénzhez és a harcosok számához kötött. Talán egyedülálló módon előbbi adott volt, hiszen bin Laden gyakran azért hozott létre cégeket, hogy ott a harcosai dolgozzanak, jövedelemhez jussanak, ami egy kis szintű integrációt is jelenthetett a társadalomba. Az al-Káida olyannyira nem függött Szudán pénzétől, hogy gyakran maga bin Laden segített Szudánon. Például 1993-ban millió dolláros kedvező feltételekkel adott kölcsönt Szudánnak a búzaimportra, amiből hiánya volt. Továbbá az állítólagos 23 kiképzőtáborot bin Laden a saját pénzén építtette, vagyis az al-Káida fejlődésében a pénz nem jelenthetett akadályt.⁵²⁶

Az al-Káida a belső struktúrája erős volt a szudáni évek alatt, viszont egy tendencia okot adhatott a dezertálásra. A szervezeten belül voltak olyanok, akiknek nem tetszett az egyre

⁵²⁵ Shay 2005, 43.

⁵²⁶ Lesch 2002, 204-205.

nagyobb egyiptomi származású harcosok befolyása és belső térnyerése. A legjobb példa erre Dzsamál Ahmad al-Fadl esete, aki alapító tagja volt az al-Káidának 1988-ban, a vezetői hierarchia közepén helyezkedhetett el, mégis zavarta, hogy az al-Káida egyiptomi tagjai nagyobb fizetést és politikai befolyást kaptak, mint ő, aki alapító tag volt. Ebből elege lett és dezertált, elhagyta Szudánt és később az amerikai kormányhoz fordult.⁵²⁷ Ahogy Stig Jarle Hansen írja, al-Fadl 1998-as tanúvallomása⁵²⁸ tekinthető az egyik legfontosabb forrásnak az al-Káida szudáni éveiről. Valamint kifejti, hogy Szudánt elhagyva jelentős afrikai származású többség volt már a vezetésben, közülük a későbbi vezető Ajman al-Zawáhiri.⁵²⁹ Habár lehettek olyanok, akik ezt a tendenciát kritizálták, al-Fadl-hoz hasonló jelentőségű dezertálás és információátadás a hatóságoknak nem történt. Vagyis a belső struktúra erős maradt, ami ideális alapot biztosított a terjeszkedésre és a szerteágazó kapcsolatrendszer kiépítésére, kihasználva azt a lehetőséget, hogy egy olyan szudáni államnak volt rá szüksége, ami a bukott státusz elkerüléséért küzdött.

- Veszély

Ha abból indulunk ki, hogy az állam felelőséggel tartozik a területén működő entitásokért az állampolgárok és a nemzetközi közösség előtt, akkor az állam által elfogadott jelenlétben élő dzsihadista szervezet is hasonló kategóriába esik. Alapvetően nem beszélhetünk hatáskör túllépésről, mivel egyrészt elég széles periódusban mozoghatott, másrészt az al-Káida külkapcsolatainak és hálózatépítésének nagy részét támogatta Szudán, vagyis elsősorban al-Turábi, mivel tartott ő is az USA kelet-afrikai térnyerésétől. Mivel az állam és az al-Káida viszonya szoros volt, emiatt nem kerülhetett sor az állami igazságszolgáltatás elé való járuláshoz. Ahogy korábban ki lett fejtve, az ideológiai különbség al-Turábi és bin-Laden között rontott a két fél viszonyán, de ez önmagában talán még nem okozta volna az 1996-os al-Káida távozást. Egyértelműen a nemzetközi közösség helyezett akkora nyomást a szudáni politikai elitre, hogy nem hagytak választást azt illetően, hogy bin Laden 'persona non grata-vá' azaz nemkívánatos személlyé nyilvánítsak és távozásra kényszerítsék. Az 1998-as nagykövetségi robbantások után mind bin Laden, mind az akkorra jobbkezévé váló al-Zawáhiri nemzetközileg körözött terroristákká váltak.⁵³⁰ Habár vannak arra utaló jelek, hogy bin Laden ezek után is kapcsolatban maradt a szudáni vezetőkkel, például az 1997-es kartúmi látogatása,⁵³¹ valamint néhány cégének tulajdonjogát megtarthatta, mégis 2001. szeptember 11-e után Kartúm minden kapcsolatot megszakított az al-Káidával, tartva attól, hogy Szudán az USA egyik fő célpontjává válik.⁵³² Meglepő módon ezek után egy al-Káida égisze alá tartozó szervezet sem tudta megvetni a lábát Szudánban, nem használta ki a hatalmas ország kormányzat nélkül kormányzott tereit.

4.2. A szomáliai al-Sabáb

A második hullámhoz tartozó szervezet Kelet-Afrika legmeghatározóbb és legbefolyásosabb dzsihadista csoportjaként funkcionál. Közel két évtizedes aktív jelenléte Afrika Szarván lehetővé tette számára, hogy stabil területi kontrollt alakítson ki, egy olyan jelenséget, amely ritkaságnak számít a kontinens történetében. Ezt a fajta dominanciát korábban csupán globális dzsihadista entitások, például az Iszlám Állam vagy az afganisztáni tálib rezsim

⁵²⁷ Klausen 2021, 122-123.

⁵²⁸ Bővebben erről: WMD Terrorism and Bin Laden 2008.

⁵²⁹ Hansen 2019, 51.; Wagner 2011, 11.

⁵³⁰ Klausen 2021, 125.

⁵³¹ Taylor – Elbushra 2006, 456.

⁵³² Lesch 2002, 209.

tudta megvalósítani. Noha területi fennhatósága nem teljes körű, a szervezet továbbra is Afrika egyik legjelentősebb biztonsági fenyegetését jelenti.

4.2.1. Az al-Sabáb-hoz vezető út

Ahhoz, hogy meg lehessen érteni, miért lehetett ennyire sikeres az al-Sabáb az elmúlt száz húsz évben, szükség van annak a folyamatnak az ismertetéséhez, ami ahhoz vezetett, hogy a szomáliai egy része a vallási radikalizmusban látta meg a jobb életkörülmények elérésének lehetőségét.

A XX. század legvégére a szomáli polgárok számos opcióban csalódhattak, ami a jobb létük ígéretével kecsegtetett. Először maga a diktatúra, aminek a végén Sziád Barre csak a hatalma megtartásával foglalkozott bármilyen áron. Ezt követte a polgárháborúban a hadurakkal szembeni csalódottság, akik szintén csak a személyes meggazdagodásukra fókuszáltak, a területükön élő lakosok helyzete másodlagos volt. Az amerikai és ENSZ kontingensek kudarca és kivonulása utáni néhány év arra ébresztette rá a szomálit, hogy a nemzetközi közösség magára hagyta őket, nem számíthatnak rájuk. Ezek alapján az egyetlen kiút és opció az iszlám vallás volt. A szomáliai eljutottak egy olyan pontra, hogy szinte bármit hajlandóak voltak elfogadni, ami képes rendet és biztonságot garantálni és kiépíteni állami szinten mindazt, amit az évek során az iszlám bíróságok kezdek el felkínálni helyi szinten. Ezek az intézmények először Mogadishu északi részén jelentek meg 1994 nyarán. Mivel a fővárosban a Hawiye klán uralkodott, így a támogatásukkal tudtak egyre nagyobb hatáskörre szert tenni, végül pedig az elsődleges céljukká a biztonság nyújtása vált a polgárháborúban senyvedő állampolgárok felé.⁵³³

Ezzel egyre nagyobb támogatottságot nyertek a lakosság körében, aminek az eredménye, hogy 2000-ben a Mogadishuban lévő iszlám bíróságok társultak egymással, megalkotva az Iszlám Bíróságok Unióját (Islamic Courts Union – ICU).⁵³⁴ Fontos megjegyezni, hogy az előző fejezetben említett al-Itihad sorozatos vereségei ellenére nem szűnt meg teljesen, hanem a vezetői aktívan részt vettek az ICU megalakulásában és terjeszkedésében. A korábbi polgárháborús instabilitásba viszonylagos békét és biztonságot hoztak a bíróságok, mivel klán milíciák csatlakoztak hozzá, akik segítettek a rend fenntartásában és az igazságszolgáltatásban. Ezt a mogadishui üzleti közösség is felkarolta, egyre nagyobb anyagi hozzájárulással támogatta az ICU működését.⁵³⁵ Viszont a megalakulás után az ICU terjeszkedése belassult, köszönhető egy másik aktor megjelenésének, ami az Átmeneti Nemzeti Kormány (Transitional National Government – TNG) volt. Habár Etiópia folyamatosan vádolta a TNG-t az ICU-val való együttműködésről, mégis 2003-ig az iszlamista szervezet nem tudott megerősödni, amíg a TNG el nem kezdett gyengülni.⁵³⁶

Ekkortól Saríf Ahmed megreformálta az ICU-t, 2004 végére az összes északi és déli mogadishui iszlám bíróság az ICU alatt egyesült és elkezdte kiterjeszteni hatalmát a fővároson túlra. A déli régiókban számos olyan terület volt, aminek a lakossága belefáradt a folyamatos konfliktusokba és az iszlám bíróságokban látták a rendhez vezető utat.⁵³⁷ 2004-ben a Kenyában zajló tárgyalások eredménye az Átmeneti Szövetségi Kormány (Transitional Federal Government – TFG) felállítása volt. Furcsamód a szomszédos államok támogatásával Szomálián kívül jött létre a kormány, aminek élére Etiópia egyik

⁵³³ Barnes – Hassan 2007, 152.

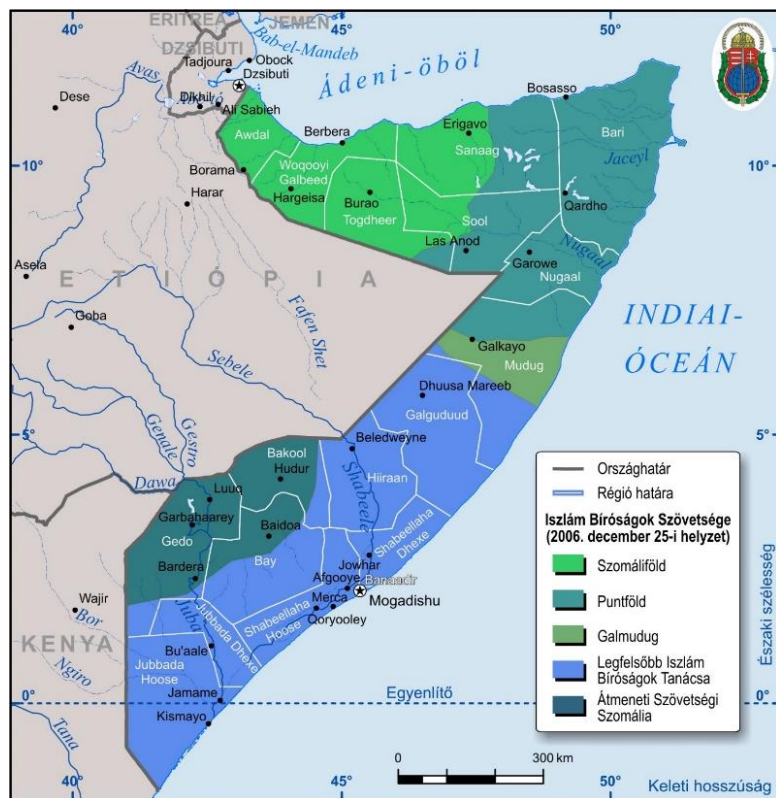
⁵³⁴ Marsai 2010, 26.

⁵³⁵ Ingiriis 2018, 2040-2041.

⁵³⁶ Barnes – Hassan 2007, 153.

⁵³⁷ Robrecht Deforche: Stabilization and Common Identity: Reflections on the Islamic Courts Union and Al-Itihaad 113.

szövetségesét a radikális iszlám ellenes Abdullah Yusuf került, aki korábban Szomália északi felében lévő Puntföld elnöke volt. A TFG viszont nem tudott hatékonyan működni, a legitimitása is kérdéses volt, mivel nem a fővárosban, hanem Baidoa-ban székel a kormány.⁵³⁸ Az alábbi ábrán az ICU 2006-os térnyerésén kívül a TFG befolyási övezetét is látni lehet, ami egy viszonylag kicsi terület és nem véletlen, hogy a kenyai-etióp határon lévő területekről beszélünk, a két fő támogató miatt.

18. ábra: Az Iszlám Bíróságok Szövetsége / Uniója területi kiterjedése 2006-ban.

Forrás: Besenyő – Kiss – Resperger 2014, 55.

Nem szabad megfeledkezni az USA-ról, amely 2001 óta fokozottan figyelt Kelet-Afrikára, mint potenciális al-Káida műveleti területre. Etiópia ekkor az USA jobbkezeként működött a térségben és elfogadta az etiópok azon vállalását, hogy a TNG nem lép fel az AIAI sejtjei ellen, amely az al-Káida szövetségese volt.⁵³⁹ Az USA támogatásával a lázadó hadurak szövetséget kötöttek egymással az ICU ellen, ami ekkorra már egy ernyőszervezetté vált, magában foglalva a klánalapú egységeket, a mérsékelt szúfiktól kezdve az erőszakmentes szalafistákon át a kifejezetten dzsihádistá erőket. Ekkorra már egy kis radikális csoport egyre nagyobb hírnévre tett szert, ami az al-Sabáb, vagyis 'az ifjak,' akik tulajdonképpen a politikai merényletek kivitelezői voltak, célba véve az országban tartózkodó külföldi személyeket 2004-2005 között.⁵⁴⁰ 2006-ban az ICU képes volt megverni a hadurak szövetségét és ezáltal megszerezni Mogadishu feletti a kontrollt. A győzelemnek alapvetően három oka volt. Az első, hogy ezek a hadurak kevés helyi támogatást élveztek, mivel körülbelül egy évtizede voltak jelen és a lakosság elfordult tőlük, szemben az ICU-val, ami inkább a nemzeti szintet képviselte a klánok közötti szinthez képest. A második pedig az al-Sabáb szerepe, ami az ICU-n belül a legképzettebb egység volt, így képes volt felvenni a harcot a hadurakkal. A

⁵³⁸ Menkhaus 2007, 196.

⁵³⁹ Ingiriis 2018, 2041-2042.

⁵⁴⁰ Menkhaus 2007, 197.

harmadik pedig a megfelelő taktika alkalmazása a hadurak ellen. Nem egyben szálltak velük szembe, hanem egyszerre csak eggyel vagy kettővel, így örölte fel az USA által támogatott szövetségben lévőket.⁵⁴¹

A 2006-os ICU uralom egyre kiterjedtebbé vált, képes volt Szomália legfontosabb déli kikötőjét Kismayo-t is elfoglalni. A fokozatos területi kiterjedés elkezdte fenyegetni a TFG-t és annak székhelyét Baidoa-t, de ami még ennél is fontosabb, hogy az őt támogató Etiópia egyre inkább veszélyben érezte magát az ICU térnyerése láttán.⁵⁴² Erre rászolgált Haszan Táhir Uwaysz, aki korábban az AIAI vezetésének tagja volt, majd az ICU-n belüli keményvonalasok egyik szószólója lett, aki például 2005-ben egy Etiópia elleni dzsihádra szólított fel. Habár ez leginkább retorikai fenyegetés volt, mégis Etiópia komolyan vette ezeket a megnyilvánulásokat és lépésre szánta el magát.⁵⁴³ Ezzel párhuzamosan az ICU belső egyensúlya is kezdett felborulni. Eleinte sikeres volt, hiszen megnyitotta a főváros repülőterét és kikötőjét, valamint elkezdtek felelősségteljes kormányzat módjára igazgatni a fővárost, amit a lakosok támogattak, egyre nagyobb legitimációt adva az ICU-nak.⁵⁴⁴

Viszont az ICU-n belüli radikális szárny, elsősorban az al-Sabáb egyre komolyabb pozíciót töltött be, például Ahmed Abdi Dzsodána második legfontosabb posztot töltötte be, de Mukhtár Robó is a felsővezetők táborát erősítette és egyre nagyobb politikai befolyásra tett szert.⁵⁴⁵ E radikálisok térnyerése a gyakorlatban is megmutatkozott, mivel egyre szigorúbb előírások szerint kormányzott az ICU, a saría szigorú betartását irányozták elő, nem ritkán halállal vagy csonkítással büntettek, ezenfelül az alkoholfogyasztás teljesen tiltottá vált, valamint számos a vallással összeegyeztethetetlen szórakozás be lett tiltva.⁵⁴⁶ A külső és belső problémák vezettek oda, hogy 2006 decemberében körülbelül 15 000-20 000 etióp katona vonult be, harcjárművekkel és tüzérséggel támogatva, amik könnyedén döntöttek meg az ICU uralmát, szétverve egységeit,⁵⁴⁷ aminek révén megkezdődött az al-Sabáb menekülése és szeparációja Dél-Szomáliába, aminek hegyvidékes erdős területe alapot adott a gerilla hadviselésre. Valószínűleg Etiópia nem szállta volna meg Szomáliát, viszont az USA Fehérháza támogatta, valamint az amerikai légicsapások segítették az ICU egységeinek szétverését és vezetőinek likvidálását.⁵⁴⁸

4.2.2. Az al-Sabáb története 2006-2008 között

Az al-Sabáb a legismertebb kelet-afrikai dzsihádistá szervezet, mégis a létrejöttének idejével és helyével kapcsolatban a nemzetközi szakirodalom nem rendelkezik egy egységes, tiszta állásponttal. Azt például Stig Jarle Hansen is kiemeli az al-Sabáb-ról szóló 2013-ban megjelent könyvében, hogy egy szomáliai újságíró 2003-at és Hargeisát említi, de az egyik al-Sabáb-hoz köthető propaganda oldal 1996-ot jelöli meg alapítási dátumnak. A 2000-es évek második felében a szomáliai sajtó legtöbbször 2006 szeptemberét jelöli meg, amikor az ICU megtámadta Kismayo-t.⁵⁴⁹ John Maszka két lehetséges évszámot ismertet a könyvében, az egyik 1998, amikor Uwaysz megalapította a csoportot, a másik pedig 2005, amikor az ICU tagjai merényletek áldozatai lettek Mogadishuban és erre válaszul jött

⁵⁴¹ Ingiriis 2018, 2042.

⁵⁴² Barnes – Hassan 2007, 155-156.

⁵⁴³ Menkhaus 2007, 198-199.

⁵⁴⁴ Menkhaus 2007, 198.

⁵⁴⁵ Ingiriis 2018, 2043.

⁵⁴⁶ Marsai 2010, 26.

⁵⁴⁷ Marsai - Hettyey 2013, 97.

⁵⁴⁸ Ingiriis 2018, 2043.

⁵⁴⁹ Hansen 2013, 19.

létre.⁵⁵⁰ Az International Crisis Group 2014-ben az al-Sabáb-ról szóló elemzésében sem ad tiszta választ, csupán felvázolja, hogy léteztek szalafi dzsihádisták Szomáliföldön és délen Ras Kamboniban a 2000-es évek első felében, de a csoportot magát 2003-2004 között egy „Nasruddin garázs” néven ismert műhelyben hozták létre a fővárosban az AIAI korábbi vezetője Haszan Táhir Uwaysz vezetésével.⁵⁵¹ Ehhez kapcsolódik Dan Joseph és Harun Maruf 2018-as könyve, ami az egyik legkésőbbi alapítási dátumot vázolja fel. Eszerint négy dzsihádisták csoport mintegy 30 képviselője találkozott 2006 augusztusában egy észak-mogadishui házban, hogy egy új ernyőszervezetet alakítsanak.⁵⁵² Az utóbbi dátum valószínűségét növeli az a tény, hogy Muktar Robow is 2006 augusztusát jelölte meg a szervezet formális létrejöttének.⁵⁵³ Az viszont biztos, hogy a csoport új neve Harakat al-Sabáb al-Mudzsahidín, amit a média al-Sabáb-ra rövidített le, valamint az ICU területi uralkodó már meghatározó szereplővé vált az ernyőszervezeten belül.

Az etióp megszálló egységek 2007-re teljesen új állapotokat teremtettek a dzsihádisták számára. A TFG és az etióp erők ellenállás nélkül bevonultak Mogadishuba és lefegyverzési programot indítottak el.⁵⁵⁴ 2006 végén az al-Sabáb katasztrofális állapotban volt. Az ICU egységei folyamatos támadás alatt álltak, a vezetők elmenekültek, az al-Sabáb pedig megpróbált harcolni az etiópok ellen. Kismayo feladásával amerikai légitámadások tépázták az ezer sebből vérző al-Sabáb-ot az al-Káidával való kapcsolatai miatt, aminek következtében számos magas rangú tagot likvidálni tudtak az amerikaiak. 2007 elejére az al-Sabáb jelentős veszteségeket szenvedett el, az etiópok megszállták Szomália középső részét, az ICU megmaradt egységeivel megromlott a viszony, így az al-Sabáb-nak magát kellett felépítenie egy offenzívák által fenyegetett környezetben. Fontos megjegyezni, hogy az al-Sabáb nem hagyta el az országot, hanem szétvált, maradtak alvó sejtek a fővárosban, de a legtöbben délre, a kenyai határon lévő Ras Kamboni vidékére menekültek. Az USA próbálta a feltételezett al-Káida sejteket likvidálni, ami tovább fokozta az al-Sabáb veszteségeit 2007 januárjában. Ekkora számos ICU vezető megadta magát Kenyában, de az al-Sabáb kitarított és ha nagy nehézségek árán, de túlélte az offenzívát.⁵⁵⁵

Habár sok szomáli örült az ICU menekülésének a fővárosból, megszüntetve a szigorú szabályozásokat, mégis a TFG nem tudta teljesíteni a hozzá fűzött reményeket. Egyrészt a hatalom egy felülről lefelé haladó irányban érte a lakosságot, nem alulról szerveződő folyamatról beszélhetünk, mint az iszlám bíróságok esetében. Másrészt a fő rivális Etiópia tette lehetővé a TFG Mogadishuba költözését, ami szintén csökkentette a kormány legitimitását. Az elnök és a miniszterelnök egymás ellen harcoltak a politikai dominanciáért, ahelyett, hogy a konszenzusra törekedtek volna. Ezek vezettek oda, hogy a TFG egy rosszul működő szervezet lett, és a dzsihádisták akcióit arra használták fel, hogy politikai ellenfeleiket félemlítsék meg, vagy lehetetlenítsék el. Ez a hibás politikai stratégia lehetőséget teremtett az al-Sabáb számára az újjászerveződésre.⁵⁵⁶

Ez nem volt egyszerű, mivel ekkor az al-Sabáb a titkos hálózat állapotába süllyedt, ami egy sejtszerű szerkezetet és nagyfokú decentralizációt hordoz magában. Az erős belső struktúra megalkotásához erős vezetőkre volt szükség, ami rendelkezésre állt, hiszen a vezető személyek rutinosak voltak, vagy jártak Afganisztánban az 1980-as években és/vagy az AIAI-val álltak kapcsolatban az 1990-es években. Ezek alapján a disszertáció négy személyt

⁵⁵⁰ Maszka 2017, 87.

⁵⁵¹ International Crisis Group 2014, 5-6.

⁵⁵² Joseph – Maruf 2018, 40.

⁵⁵³ Hansen 2013, 36.

⁵⁵⁴ Joseph – Maruf 2018, 43.

⁵⁵⁵ Hansen 2013, 47-51.

⁵⁵⁶ Anonymous 2008, 2.

emel ki, rangsorolt sorrend nélkül: Ibrahim al-Afgáni,⁵⁵⁷ Áden Hási Farah Ajro,⁵⁵⁸ Ahmed Abdi Dzsódán,⁵⁵⁹ és Mukhtár Robó.⁵⁶⁰ 2007 márciusában az ICU szétesése és az al-Sabáb visszaszorulása miatt tisztújítást tartottak, ahol Áden Hási Farah Ajro alapító emír helyett Dzsódánt választották meg az al-Sabáb új vezetőjének.⁵⁶¹ Ez a belső mag és a szakértelmük vezetett oda, hogy egy erős belső struktúrájú dzsihádisták szervezet alapjait tették le ekkor.

A belső vezetés stabilizálása után a cél a szervezet ideológiai és strukturális fejlődése volt. Habár egy kiterjedt hálózattal rendelkezett, mégsem volt elég erős és támogatott ahhoz, hogy reális hatalmi ambíciója legyen. Ehhez egy átfogó stratégiát kellett kidolgozni, aminek az alapja a szomáliai etiópokkal való ellenszenve, vagyis az új kimondott cél az etiópok kiűzése volt, viszont ez korántsem tűnt egyszerű feladatnak, hiszen több ezer felfegyverezett etióp katoná tartotta megszállás alatt Szomália kritikus pontjait. Emellett egy új ellenséggel is szembe kellett nézni, ami az ENSZ és az Afrikai Unió missziója volt.⁵⁶² Az Afrikai Unió Szomáliai Misszióját (African Union Mission in Somalia – AMISOM) az AU Béke- és Biztonsági Tanácsa hozta létre 2007 januárjában, az ENSZ Biztonsági Tanácsa egy hónappal később hagyta jóvá.⁵⁶³ A kezdeti feladat az Elnöki Palotának, a főváros kikötőjének és repterének az őrzése volt, aminek a gerincét egy 1 400 fős ugandai különítmény jelentette.⁵⁶⁴ Mivel az etiópok a feltételezett dzsihádisták sejtettekkel való összecsapás során a tűzérési támadást részesítették előnyben, akár városi környezetben is, számos civil áldozat vesztette életét az akciókban, ami növelte a szomáliai ellenszenvét az etiópokkal szemben. Ehhez hozzájött a TFG alulfinanszírozott biztonsági erőinek fosztogatása, ami a helyiek kormányba vetett bizalmát károsította súlyos mértékben.⁵⁶⁵

2007-ben az al-Sabáb kihasználta azt, hogy aki elégedetlen volt az etiópokkal és a kormányerőkkel szemben, az csak hozzájuk tudott csatlakozni, ha cselekedni kívánt. Ezzel egyben a szomáliai nacionalizmusra is rájátszottak. Az ICU teljesen szétesett, egyik sejtje sem erősödött meg, nem alakultak ki nacionalista milíciák az intervenciós erők ellen. Ennek

⁵⁵⁷ Al-Afgáni az 1980-as évek első felében az USA-ban tanult és ott ismerkedett meg az iszlám tanokkal és vált radikális gondolkodóvá. Hét év amerikai lét után az afganisztáni háborúban átvette Azzam felfogását, miszerint a dzsihádistáknak nemzetközileg együtt kell működniük és a kalifátust csak háborúval lehet helyreállítani, nem lehet kompromisszumokat kötni. Forrás: Joseph – Maruf 2018, 12-16. 1990-ben visszatérve az AIAI katonai parancsnoka volt, fenntartva az al-Káidával való kapcsolatait, a 2000-es években együtt utaztak Ajroval Pakisztánba és Afganisztánba, komoly szerepe volt az al-Sabáb külkapcsolatainak alakításában. Forrás: Senior Shabaab commander rumored to have been killed in recent Predator strike 2011.

⁵⁵⁸ Ajro egyike volt azon al-Sabáb vezetőnek, aki bin Laden táborában kapott al-Káida kiképzést, majd az ICU vezető Uwaysz pártfogoltja volt, emiatt bízta rá a fiatal radikálisokat tömörítő csoport vezetését. Az AIAI jelentősebb összecsapásaiban és az amerikai katonák elleni merényletekben megszervezésében vett részt. Forrás: Joseph – Maruf 2018, 23-24. Jelentős szerepe volt a dzsihádisták kiképzésében a merénylethullámok végrehajtásában 2005-2006 között. Forrás: Joseph – Maruf 2018, 69.

⁵⁵⁹ Dzsódán Hargeisában járt iszlám iskolába, majd Szudánban, Szaúd-Arábiában és Pakisztánban folytatta tanulmányait, de Afganisztánban is megfordult. 2001-ben tért vissza Szomáliába és 2004-ben telepedett le Mogadishuban. Forrás: Hansen 2013, 37. A pakisztáni útja során szívta magába az al-Káida eszméit, vagyis a dzsihád globális szintre emelését prioritásnak tekintette és ezzel párhuzamosan a szomáliai iszlám kormányzást akarta elérni. Forrás: Joseph – Maruf 2018, 60-65. Habár soha nem volt az AIAI tagja, mégis volt a tagokkal kapcsolata al-Afgánival való barátsága révén. Forrás: Joseph – Maruf 2018, 24.

⁵⁶⁰ Robó a Rahanwein klánsaládból származó radikális gondolkodású személy, aki az AIAI tagja volt az 1990-es években. Ebben az időszakban a Kartúmi Egyetemen végzett majd 2000-ben Afganisztánba utazott, ahol az al-Káida képezte őt ki, elsősorban a házi készítésű bombák terén. Forrás: Mukhtar Robow – Overview 2024. A 2007-es al-Sabáb tisztújításon Robó az egész szervezet propaganda tevékenységéért volt felelős. Forrás: Hansen 2013, 59.

⁵⁶¹ Joseph – Maruf 2018, 60.

⁵⁶² Joseph – Maruf 2018, 48-49.

⁵⁶³ AMISOM Background 2024.

⁵⁶⁴ Hansen 2013, 51.

⁵⁶⁵ Hansen 2013, 49-50.

köszönhetően 2007-2009 között a körülbelül 400 főről több ezerre ugrott az al-Sabáb létszáma.⁵⁶⁶ A további növekedéshez teljes mértékben el kellett szakadnia az ICU-tól és egy saját márkát kellett kiépítenie. Ezt először a célok meghatározásával érte el, habár nem sokban különbözött a korábbi szomáliai iszlamista szervezetekétől, mégis a korábban említett körülmények miatt hatásosabb volt az al-Sabáb üzenete. Alapvetően az ICU-n belüli keményvonalas álláspontot folytatta, vagyis megdönteni a fennálló rendet, egy iszlám jogon alapuló kormányzatot létrehozni, valamint szóba került később a Nagy-Szomália létrehozása, de ez elsősorban az etióp és kenyai diaszpóráknak szólt, hogy minél nagyobb támogatást kapjon a szervezet tőlük.⁵⁶⁷

Ezzel párhuzamosan az ICU-tól is teljes mértékben elszakadt, mivel Eritreában az ICU korábbi vezetése létrehozta a Szövetség Szomália Felszabadítására (Alliance for the Re-liberation of Somalia - ARS) nevű együttműködést, aminek célja a korábban ICU-val szimpatizáló csoportok egy szövetség alá szervezése és az etióp – TFG uralom megdöntése. A minél nagyobb támogatás érdekében üzletemberek és klánvezetők is a tagjai lettek.⁵⁶⁸ Ettől az al-Sabáb elhatárolódott és a saját útjára lépett. Habár a gyakorlati célja megegyezett, mégis a propagandájában inkább a muszlimok és a hitehagyottak közötti háborút említette, mintsem a nacionalista szomáli-etióp megközelítést. 2007 őszére az al-Sabáb képes volt megerősödni annyira, hogy rajtaütéseket, merényleteket hajtson végre. Ebben az időszakban körülbelül minden második kormány elleni támadásért ő volt a felelős. Erre válaszul az etióp erők válogatás nélküli nehéztüzérséggel reagáltak a fővárosban, ezzel növelve az etiópokkal szembeni gyűlöletet, növelve az al-Shababb támogatottságát. Az al-Sabáb jutalmazta a merénylőket: 20 dollárt kaptak a harcosok egy kézigránátos támadásért, 30 dollárt egy katona megöléséért és 100 dollárt egy közúti robbantásért. Emellett a szomszédos államokban lévő szomáli diaszpórák is támogatták a szervezetet, a cél a határokon keresztül összeköttetés kialakítása lett, amihez asszisztáltak az alulfizetett és gyenge kormányerők.⁵⁶⁹

Az ARS Mogadishura koncentrált erőforrásait, egyre nagyobb károkat okozva az intervenciós erőknek, amire egyre keményebben reagáltak az etiópok, növelve az ARS-en belüli belső ellentéteket, a mérsékeltek felvették a tárgyalási kapcsolatot a TFG-vel, aminek eredménye egy 2008 júniusában kötött béke lett.⁵⁷⁰ Az al-Sabáb határozottan elutasította a konfliktus tárgyalásos úton való rendezését, sőt radikális változtatást akart.⁵⁷¹ A káosz közepette az al-Sabáb folytatta a merényleteit, kerülte a nyílt összecsapást, rajtaütésekkel és öngyilkos merényletekkel operált, elsősorban az etióp erőket célba véve. A veszteségek ellenére hatalmas nyereséggel jött ki ebből a szervezet, mivel az etiópokkal szembeni ellenállás szimbólumává vált, az aktivitása egyre több személyt, pénzt és fegyvert vonzott, ami elegendő volt ahhoz, hogy kisebb vidéki településeket ellenőrzése alá tudjon vonni. 2008 elejére már képes volt megvetni a lábát Kismayoban, ami a déli rész legfontosabb kikötője.⁵⁷² Támogatás és toborzás tekintetében nemcsak helyi szinten, hanem globálisan is hatékony propagandát tudott kiépíteni. Ez az al-Káidával való kapcsolat nélkül nem lett volna ennyire sikeres. 2008 júniusában Dzsódán bejelentette, hogy csatlakozik az al-Káida nemzetközi dzsihádjához, és már csak emiatt több száz külföldi önkéntes utazott Szomáliába.⁵⁷³

⁵⁶⁶ Joseph – Maruf 2018, 50.

⁵⁶⁷ Maszka 2017, 117-118.

⁵⁶⁸ Marsai - Hettyey 2013, 99.

⁵⁶⁹ Hansen 2013, 57-58.

⁵⁷⁰ Marsai - Hettyey 2013, 100-101.

⁵⁷¹ Besenyő – Kiss – Resperger 2014, 59.

⁵⁷² Joseph – Maruf 2018, 68-69.

⁵⁷³ Besenyő – Kiss – Resperger 2014, 59.

Az al-Sabáb 2007-től kezdve az interneten terjesztette a leghatékonyabban a propagandáját, ami beszédek, rajtaütések és öngyilkos merényletek rövid összefoglalóiból álltak, amit Youtube-on, saját honlapjukon, illetve az al-Káida Globális Iszlám Médiafrontján (Global Islamic Media Front) keresztül terjesztett. A propaganda alapvetően a Szomálián kívül élőkhöz szólt, egyrészt a radikális dzsihádistákhoz, hangsúlyozva az iszlám és a keresztény vallás összecsapását, valamint a külföldön élő szomáliai diaszpórának, akikben az etiópellenességet próbálták a videók növelni, hogy így támogassák az al-Sabáb-ot. Emellett maga az al-Káida is segített a nemzetközi toborzásban, harcosok és pénzügyi támogatók becsatornázásában.⁵⁷⁴

Etiópia számára viszont kezdett egyre kényelmetlenebbé válni a szomáliai jelenlét. Egy etióp kormánytisztviselő szerint 2008 márciusában körülbelül 2 500 főre csökkent az etióp létszám, ami kevésnek tűnik, de így is körülbelül naponta egy millió dollárba került az intervenció.⁵⁷⁵ Az ország vezetése hamar felismerte, hogy a szomáliai jelenlét problémás, de az Afrikai Unió nem biztosított elégséges létszámot az AMISOM-ba, így a néhány hónapra tervezett etióp intervenció elhúzódott, nem volt olyan alternatív rendfenntartó erő, ami a kivonulás után át tudta volna venni az etiópok pozícióit.⁵⁷⁶ 2009 januárjában bő két évvel a bevonulás után az Etióp Külügyminisztérium kijelentette, hogy felszámolták a fenyegető veszélyt, a küldetésüket teljesítették. Ennek megfelelően 2009 január közepére az utolsó etióp katona is elhagyta Szomáliát. Sem a TFG, sem más jelentős politikai erő nem tudta kitölteni a keletkezett hatalmi vákuumot. Előbbinél különösen aggasztó volt a helyzet, hiszen az etióp jelentések szerint 2008 végére közel 17 000 főnyi szomáli biztonsági személyzet kapott képzést, egyenruhát és fegyvert, de körülbelül 14 000 fő dezertált, megtartva fegyvereiket. Az egyetlen megfelelő erőnek az al-Sabáb bizonyult, ami képes volt átvenni az irányítást harc nélkül Mogadishu egy része és Baidoa felett, további vidéki területekkel kiegészítve.⁵⁷⁷

4.2.3. Az al-Sabáb, mint félterületi státuszú szervezet 2007-2008 között

- Erősség

Ebben a periódusban az al-Sabáb igen meredeken emelkedő fejlődési ívet járt be. Mégis alapvetően a félterületi jelenlétre jellemző ismérveknek felel meg a leginkább a szervezet, annak ellenére, hogy 2007 legelején inkább titkos hálózat volt, 2008 végére pedig már közel állt a területi jelenlét állapotához. A kenyai-szomáliai határon lévő Ras Kamboni térségében lezajló etióp offenzívát sikerült túlélnie az al-Sabáb megmaradt kulcsfiguráinak és innentől kezdve, ahogy az etióp katonák fokozatosan távoztak a térségből, úgy nőtt az al-Sabáb mozgásteré: a TFG és az akkori AMISOM nem tudta érdemben megállítani a dzsihádisták térnyerését. Ez köszönhető annak, hogy Ras Kamboni egy kormányzat nélkül kormányzott tér volt, amit az al-Sabáb bázisként használhatott, a bukott államiság miatt a központi kormányzat a városok stabilizálásával volt elfoglalva, a perifériák esetében az etióp segítségre támaszkodott. A túlélés szempontjából 2007 végén tisztújítást hajtottak végre, ahol Dzsódán lett az al-Sabáb emírje és egy olyan belső közigazgatási struktúrát hozott létre, ami talán köszönhető Dzsódán közigazgatási végzettségének, ahol tanulhatott vállalati és szervezeti kultúrát.⁵⁷⁸ A belső struktúra akkori titkosságát jól mutatja a tény, hogy amikor az USA az al-Shabab-ot terrorszervezetté nyilvánította 2008-ban, Ajro-t jelölte meg emírnek,

⁵⁷⁴ Hansen 2013, 59-60.

⁵⁷⁵ Williams 2018, 62.

⁵⁷⁶ Williams 2018, 68.

⁵⁷⁷ Williams 2018, 71-72.

⁵⁷⁸ Joseph – Maruf 2018, 83.

valamint a 2008 május eleji halálának a híre arra utal, hogy a nemzetközi közösség keveset tudott arról, hogy valójában ki és hogyan irányítja az al-Sabáb-ot. A The New York Times akkori beszámolója alapvetően megnyugvással tekintett Ajro halálára, kevésbé feltételezve azt, hogy Dzsódán merev globális dzsihád elképzeléseihez semmiféle világi kompromisszum nem társulhat.⁵⁷⁹

Habár 2007-től kezdve egyre nagyobb károkat okoztak az al-Sabáb merényletei Mogadishuban, amelyek elsősorban az etióp és TFG erők ellen irányultak, a vidéki területeken új stratégiát dolgozott ki, ami megalapozta a későbbi jelenlétét. Ezt a szakirodalom 'koormeer'-nek nevezi. A terv szerint olyan területeket támadtak meg, ahol a TFG nem rendelkezett számottevő erővel a térségben, így néhány napra kisebb településeket vagy városokat tudott elfoglalni, amíg a kormányerők meg nem érkeztek. Ez idő alatt, az al-Sabáb terjesztette propagandáját, hivatalos beszédeket tartott, a klánok közötti békekötésre tett kísérletet, valamint az iszlám jog szerint a bűnösöket azonnal elítélte. Ezek az akciók egyre népszerűbbé tették az al-Sabáb-ot vidéken, hiszen a TFG erői nem tudtak hatékony közigazgatást és igazságszolgáltatást fenntartani ezeken a területeken.⁵⁸⁰ Ez a taktika már akkor domináns volt, amikor elégséges kapacitással rendelkezett ehhez, leginkább a 2008-tól kezdődően. Az al-Sabáb fokozatosan átvette az uralmat, ellehetetlenítve ezzel a TFG befolyásának növelését Szomália déli részén, ezzel megvalósítva a kormányzat nélkül kormányzott terek ismérveit, mivel az al-Sabáb működő alternatívaként jelent meg.

- *Gyengeség*

Szomáliában a legnagyobb kockázatot a klánpolitika jelenti. Az ICU az ernyőszervezet státusza révén megpróbálta a klánok fölé helyezni magát, ám ezt hosszú távon nem lehetett megtenni, ha egy szervezet vezetősége szomáli származású, akkor valamelyik klán vagy kláncsalád tagja, aminek az esetek döntő többségében akad riválisa. Az al-Sabáb ebben az időszakban kevésbé foglalkozott a klánpolitikával, hiszen az etióp ellenesség elég erős nemzetépítő erővel bírt ahhoz, hogy a klánok törést okozzanak a szervezeten belül. Ekkor az al-Sabáb számára a legnagyobb próbatétel az ICU-tól való elhatárolódás és a megalakult ARS-től való eltérés és az az imidzs felépítése volt, mi szerint, aki ki akarja úzni az etiópokat az csak hozzá tud csatlakozni. Az al-Sabáb szunnita szalafista csoportként való önmeghatározása elég erős kötőelem volt ekkor a szomálik körében. A szervezet a Mohamed halála utáni VII. századi iszlámot tekintette tisztának, véleménye szerint ez az egyetlen helyes út, ahová vissza kell vezetni az iszlám társadalmat. Az al-Sabábra komoly hatással voltak a vahhábita nézetek, amik szigorúan a Koránhoz és a szunnához kötik a szervezeti és strukturális felépítését az államnak.⁵⁸¹ A politikai iszlámon belüli keményvonalas identitás megalkotása, reklámozása és az ehhez való szervezeti ragaszkodás sikeresnek mutatkozott ebben az időszakban, a klánpolitika nem gyűrte maga alá az al-Sabáb identitását. A szervezet taktikusan távol tartotta magát a nyílt összecsapásoktól, elsősorban a 2007 elején elszenvedett veszteségek után az újjászerveződés állapotában került az etióp erőket, inkább visszavonult olyan vidéki területekre, ahol a reguláris egységek erősségei nehezen érvényesíthetők. A gyengeségeit elfedve képes volt kihasználni Szomália bukott államiségét, az etióp erők hiányosságát, valamint a kormányzat nélkül kormányzott terek jelentette stabilitást, aminek révén megerősödött annyira, hogy releváns politikai aktorként lépjen fel Szomáliában.

- *Lehetőségek*

⁵⁷⁹ Qaeda Leader Reported Killed in Somalia 2008.

⁵⁸⁰ Hansen 2013, 59.

⁵⁸¹ International Crisis Group 2014, 7.

A lakossággal való minél szorosabb szimbiózis az egyik legfontosabb feltétele egy szervezet fejlődésének, amit az al-Sabáb ki is használt, habár inkább az iszlám hitükön és szomáliságukon keresztül próbálta maga mellé állítani a lakosságot az iszlám jogon alapuló kormányzás és az erőteljes etióp ellenes retorika révén. Mivel mind az etióp katonák, mind a TFG biztonsági erői követtek el visszaéléseket, sőt az etiópok az offenzíváik során megannyi civilt megöltek, egyre komolyabb ellenszenv alakult ki velük szemben. Az al-Sabáb tulajdonképpen jókor volt jó helyen, az egyedüli talpon maradt iszlamista etiópellenes szervezatként, ami nem az országhatáron túlról buzdított ellenállásra, megannyi polgár figyelmét felkeltve. A kormányzat nélkül kormányzott terek ismérveinek kulcsa a helyiek kormányzattal szembeni ellenséges viszonya, amit jelen esetben ez etióp beavatkozás csak fokozott.

Habár kevés információ van arról, hogy a helyi gazdaságba mennyire ágyazódott be, az biztos, hogy elég jövedelme volt ahhoz, hogy harcosait különféle pénzdíjakkal jutalmazza, a rajtaütés során elért sikerek alapján. Nem szabad megfélemlkezni a külföldön élő szomáli diaszpórákról sem, hiszen a külföldön élő szomálik száma 1990-2017 között közel megduplázódott, elérve a két millió főt. A diaszpórák fontosságát mutatja az a tény, hogy 2017-ben bizonyítottan az ország GDP-jének 20%-át tették ki a hazautalt jövedelmek, amik nagyjából 1,3 milliárd dollárnak feleltek meg.⁵⁸² Hozzá kell tenni, hogy Szomáliában egy különleges pénzügyi rendszer működik, az úgynevezett hawala rendszer, ami a bizalmon alapszik és kevésbé nyomon követhető. Emiatt ez az al-Sabáb számára is előnyös, hiszen nehezen lenyomozhatóak a forrásai. Ugyanis a hawalák, szinonimaként a pénzáttalók, a pénzeszközök vagy azzal egyenértékű értékek javak áttalását és átvételét szervezik, és hosszú ideig tartó kereskedés, készpénz és nettó elszámolás útján egyenlítik ki a számlákat. A hawalát gyakran földalatti bankrendszerként jellemzik, ami egyébként évszázadok óta jelen van. Más pénzáttalóktól az különbözteti meg őket, hogy nem banki elszámolási módszereket alkalmaznak, és hosszabb az elszámolási idő.⁵⁸³ Ez a rendszer egyébként kiváló módszer az informális gazdaság működtetésére, mivel ebből az államnak kevés bevétele származik, növelve ezzel az erőszakszervezetek életképességét a bevételek biztosításával.

Nem szabad megfélemlkezni az al-Káidával való szoros kapcsolatról sem, hiszen a vezető réteg zöme kapott al-Káida kiképzést Afganisztánban. A szervezet a médiaplatformjain reklámozta az al-Sabáb-ot, hiszen ebben az időszakban az egyik legsikeresebb hozzá kapcsolódó dzsihádistá szervezet volt. Ennek révén külföldi harcosok, fegyverek, pénz és egyéb olyan eszköz vagy ismeret került az al-Sabáb-hoz, ami még erősebbé tette. Sőt 2008 végén az már egyre fontosabb területeket tudott uralni, ilyen például Kismayo, ami 2008-ban de jure nem, de de facto az al-Sabáb befolyása alatt állt.

- *Veszélyek*

Az al-Sabáb a félterületi jelenlétre jellemző veszélyektől ebben az időszakban távol állt, több okból kifolyólag. Az első a nemzetközi pénzcsoportok elzárásának a veszélye nem fenyegetett, hiszen a korábban említett al-Káida kapcsolat és a hawala rendszer képes volt elegendő erőforrást biztosítani a szervezet fejlődésére. Továbbá a belső hierarchia ebben az időszakban lett kialakítva és konszolidálva, a belső ellentétek ekkor még nem kerültek felszínre. A helyiekkel való viszony megromlása helyett az egyre nagyobb támogatottságot szerző szervezetről beszélhetünk, mivel egyre többen csatlódtak a TFG-ben és az etiópellenes hangulat egyre inkább az uralkodó narratívává vált a szomáliai közvéleményben. A külső

⁵⁸² Pape – Karamba 2019, 1-2.

⁵⁸³ Financial Action Task Force 2013, 9-10.

szereplőket tekintve a TFG külföldi segítséggel sem rendelkezett elégséges kapacitással ahhoz, hogy a vidéki szomáliknál tartós közintézményi struktúrát építsen ki.

Továbbá az információáramlást inkább a dzsihádisták szervezet használta ki jobban, az etióp jelentések több ezernyi dezertáló szomáli katonáról írnak, akik közül a nagy számok törvénye alapján al-Sabáb szimpatizáns is lehetett, aki értékes információval szolgálhatott a szervezet számára. 2008-ban egyre nagyobb és eredményesebb támadásokat tudott intézni az al-Sabáb, valamint a 'koormeer' stratégiához fontos előzetes hírszerzés is rendelkezésre állt, miszerint hol a leggyengébb a TFG biztonsági rendszere, hol lehet néhány napos megszállást végrehajtani minél kisebb veszteségek árán. Illetve a Marton Péter által ismertett államkudarc jelensége ebben az időszakban visszább szorult 2007-ben a jelentős etióp segítség révén, de ez az állapot innentől kezdve drasztikusan elkezdett romlani, ahogy az al-Sabáb területeket szerzett.

4.2.4. Az al-Sabáb fejlődési csúcspontja, a 2009-2015 közötti időszak

A 2009 elején megvalósult etiópai csapatkivonást követően az al-Sabáb történetének legjelentősebb területi expanzióját hajtotta végre. A szervezet elfoglalta a TFG korábbi központját, Baidoát, valamint Jowhar és Beledweyne városait.⁵⁸⁴ Az alábbi térképen is megfigyelhető, hogy ez csupán egy átfogóbb terjeszkedési folyamat kezdetét jelentette, amely a következő hónapok során érte el tetőpontját. Az etióp csapatok kivonása kezdetben azt a benyomást keltette, hogy az al-Sabáb számára kedvező feltételek teremődtek a Szomália feletti uralom megszerzésére, illetve a TFG és az AMISOM elleni dominancia kialakítására. Ugyanakkor az etióp katonák távozása előre nem látott következményekkel is járt, amelyek a konfliktus dinamikáját új irányba terelték.

19. ábra: Al-Sabáb területi kiterjedése (zöld) 2011 májusában.

Forrás: Al Shabaab – neither gone nor forgotten 2011.

⁵⁸⁴ Hansen 2013, 73.

A dzsihádisták szervezetek szempontjából az etióp kivonulás egyik legjelentősebb következménye a társadalmi támogatottság csökkenése volt. Míg a külföldi megszállás elleni harc jegyében a lakosság egy része hajlandó volt eltérni az iszlám jog szigorú bevezetését, a megszállók távozását követően egyre növekvő elégedetlenség mutatkozott a szélsőséges vallási előírások betartásával szemben.⁵⁸⁵ A szervezeten belül is jelentős változások zajlottak le, különösen a dezertálások számának emelkedése volt meghatározó. Számos harcos úgy vélte, hogy a fő ellenség távozásával küldetése befejeződött, ezért elhagyták a szervezetet. Az al-Sabáb két fő stratégiát alkalmazott a folyamat mérséklésére. Egyrészt anyagi ösztönzőket vezetett be, biztosítva a harcosok rendszeres javadalmazását, amely pénzügyi stabilitást nyújtott számukra. Másrészt a szervezet egy titkosrendőrséget hozott létre Amniját néven, amelynek elsődleges feladata a disszidensek és családjaik felkutatása és megfélemlítése volt.⁵⁸⁶

Az Amniját megalakulása jelentős fordulópontot jelentett az al-Sabáb stratégiájában, és hosszú távon a szervezet belső ellenőrzésének kulcselemévé vált. A csoport nem csupán a belső fegyelmezést biztosította, hanem hírszerző és félkatonai műveleteket is végrehajtott, ideértve rajtaütéseket és nagyszabású terrortámadásokat. Emellett az iszlám jog alapján működő al-Sabáb bíróságok végrehajtó szerveként is funkcionáltak, így a szervezet jogi és büntetés-végrehajtási mechanizmusának központi elemévé vált. Az Amniját közvetlenül az al-Sabáb vezetőjének, Ahmed Abdi Dzsódánnak volt alárendelve, és a belső hierarchikus struktúra stabilitását garantálta. Működése során gyakoriak voltak a szervezeten belüli megfélemlítések, bebörtönzések és kivégzések.⁵⁸⁷ E represszív funkciója miatt az Amniját az al-Sabáb egyik legrettegettebb egységévé vált, és működésmódja bizonyos vonásaiban hasonlóságot mutatott más történelmi titkosrendőrségekkel, mint például a náci Németország Gestapójával.

Az etióp kivonulás egyik további nem várt következménye az volt, hogy az al-Sabáb mellett más iszlamista csoportok is politikailag releváns szereplőkké váltak. Az iszlám mozgalmak fragmentálódása következtében különböző mérsékelt és radikális irányzatok emelkedtek fel, amelyek a kialakult hatalmi vákuumban jelentős támogatottságot szereztek. A legmeghatározóbb új szereplő a Hizbul Iszlám volt, egy somáliai székhelyű iszlamista militáns szervezet. Létrejött az ARS és a TFG közötti kiegyezés mellékhatásaként értelmezhető: azok az iszlamista fegyveresek, akik elutasították az együttműködést a kormánnyal, egy új formációba tömörültek, amelyet Haszan Táhir Uwaysz vezetett. Uwaysz később szoros szövetséget alakított ki az al-Sabábal, különösen a Mogadishuban zajló harcok során.⁵⁸⁸ Külön említést érdemel a Ras Kamboni Brigád, amely Ahmed Madobe vezetésével az al-Sabáb egyik fontos katonai szövetségese volt, elsősorban Kismayo térségében gyakorolt jelentős befolyást.⁵⁸⁹ 2008 végére azonban egy új iszlamista erő is megjelent, amely az al-Sabáb közvetlen riválisává vált: az Ahlu-l-Szunna wal-Dzsemáa (ASWJ). Ez a szervezet szúfi vezetők irányítása alatt állt, és főként a Hawiye kláncsaládhoz tartozó központi klánok támogatták. Az ASWJ egy sajátos ötvözet volt az iszlamista és klánalapú fegyveres csoportoknak, amely jelentős társadalmi bázissal rendelkezett. Ennek köszönhetően 2008 végén és 2009 elején komoly katonai sikereket ért el Szomália középső térségében, és az al-Sabáb nem tudta kiszorítani onnan.⁵⁹⁰

⁵⁸⁵ Maszka 2017, 94.

⁵⁸⁶ Hansen 2013, 74.

⁵⁸⁷ Sinkó – Besenyő 2021, 225-226.

⁵⁸⁸ Mapping Militant Organizations – Hizbul Islam 2016.

⁵⁸⁹ Williams 2018, 168.

⁵⁹⁰ Hansen 2013, 76.

2009 januárjában jelentős változások történtek az al-Sabáb fő ellenfelének számító TFG vezetésében. Az ICU korábbi vezetője, Saríf Ahmed került az elnöki tisztségbe, amely a nemzetközi közösség szándékai szerint a mérsékelt iszlamisták integrációját célozta meg a TFG struktúrájába. Ez a politikai átrendeződés közvetetten hozzájárult a Hizbul Iszlám létrejöttéhez, mivel az ARS csatlakozása a kormányhoz tovább növelte a hatalmi megosztottságot.⁵⁹¹

Az etióp csapatok kivonulását nagymértékben elősegítette a Dzsibutiban kötött megállapodás, amely egy 550 fős parlament és egy újonnan megalakuló szövetségi kormány létrehozásával kívánta stabilizálni Szomália politikai berendezkedését.⁵⁹² Az új elnök kinevezése ellenére azonban a TFG belső problémái továbbra is fennálltak. A kormányzat erőteljesen függött a külföldi donoroktól, mozgástere korlátozott volt, és mélyen megosztott politikai struktúrája akadályozta a hatékony közigazgatás kiépítését.⁵⁹³ A működési nehézségek mögött két fő tényező húzódott meg. Egyrészt a korrupció továbbra is meghatározó problémát jelentett. Becslések szerint ebben az időszakban, minden külföldről jövő tíz dollárból csak kettő ment a helyére.⁵⁹⁴ Ezt súlyosbította a tény, hogy a TFG-n belül harcok bontakoztak ki, amik tovább rombolták az intézmény imidzsét.⁵⁹⁵ Másrészt, noha Saríf Ahmed politikai és stratégiai szempontból megfelelő választásnak tűnt, ő és kabinetje nem rendelkezett kellő tapasztalattal a kormányzás terén, ami különösen hátrányosnak bizonyult egy olyan időszakban, amikor a TFG fennmaradása is kérdéses volt.

A TFG saját belső hiányosságainak és strukturális problémáinak ellensúlyozása érdekében igyekezett szövetségeseket találni. Az AMISOM mellett a legjelentősebb stratégiai együttműködés 2009 júniusában jött létre az ASWJ szervezetével. Ezért a térképeken az ASWJ által ellenőrzött területek olyan színnel vannak jelölve, mint a kormányerők fennhatósága alá tartozó régiók. Az ASWJ ekkorra mintegy 10 000–12 000 fős fegyveres állománnyal rendelkezett, amelyből körülbelül 3 000 harcos Mogadishuban állomásozott. Ezzel szemben 2009 novemberében a TFG reguláris fegyveres erőinek tényleges létszáma mindössze 2 900 fő volt, további 3 500 fő pedig nem rendelkezett megfelelő kiképzéssel, és hivatalosan nem szerepelt a katonai nyilvántartásban. Emellett mintegy 6 000 olyan, a kormányhoz lojális fegyveres is aktív volt, akiket klánok és korábbi klánmilíciák biztosítottak.⁵⁹⁶ A TFG és az AMISOM közötti együttműködés azonban bizalmi problémákkal terhelt volt. Ugandai magas rangú katonai vezetők azt gyanították, hogy az al-Sabáb beépült a TFG soraiba, ami feszültséget eredményezett a két fél között. Továbbá a szomáli kormányerők létszáma jelentős ingadozást mutatott: 2009 közepén egyes adatok szerint fizetésnapokon 6 000–7 000 fő jelent meg, ám tényleges harci bevetések során csupán 2 000–3 000 katona volt elérhető. A TFG fegyveres erői az al-Sabábhöz képest gyengébben voltak felszerelve, mivel az 1992-ben bevezetett ENSZ fegyverembargó továbbra is érvényben maradt. A helyzetet tovább súlyosbította, hogy folyamatos jelentések érkeztek arról, miszerint TFG katonák a feketepiacon értékesítettek fegyvereket és lőszert.⁵⁹⁷ Ezzel párhuzamosan az AMISOM fokozatosan megerősödött. 2009-ben új tábornok vette át a misszió vezetését, majd 2010 nyarán jelentős létszámbővítésre került sor, amely tovább növelte a békefenntartók katonai kapacitását a térségben.⁵⁹⁸

⁵⁹¹ Maszka 2017, 94.

⁵⁹² Joseph – Maruf 2018, 103.

⁵⁹³ Somalia: failure of international community not yet acknowledged 2011.

⁵⁹⁴ Somali president hits back against U.N. graft charges 2012.

⁵⁹⁵ Military success but political failure: the fight against Al-Shabab in Somalia 2011.

⁵⁹⁶ Williams 2019a, 6.

⁵⁹⁷ Williams 2018, 88-90.

⁵⁹⁸ Williams 2018, 97-98.

2009-től kezdődően az AMISOM vált az al-Sabáb elsődleges ellenfelévé, azonban a misszió számos kihívással szembesült. Az év elején az AMISOM mindössze 3 450 fővel rendelkezett, ami jelentősen elmaradt az eredetileg kitűzött 8 000 fős célkerettől. A személyi állomány létszámlhiánya mellett a katonák nem megfelelő felszereltséggel, alacsony morállal és a városi hadviselésben való tapasztalatlansággal küzdöttek, miközben a somáliai terepviszonyok is kihívást jelentettek számukra. A misszió egyik legnagyobb problémáját a helyi lakosság általi legitimáció hiánya jelentette. A somáliai társadalomban erőteljes nacionalista és idegenellenes érzelmek uralkodtak, így sokan az AMISOM jelenlétét idegen megszállásként értelmezték. Gyakran felmerült az a vád, hogy a külföldi katonák saját befolyásuk és területi kontrolljuk növelésére törekednek, miközben nem veszik figyelembe a helyi közösségek érdekeit. Ezt a helyzetet az al-Sabáb hatékony propagandája tovább fokozta, különösen Mogadishuban, ahol a szervezet erői közvetlenül az AMISOM és a TFG által ellenőrzött területek közelében tevékenykedtek. Az al-Sabáb az aszimmetrikus hadviselés eszköztárát alkalmazva komoly veszteségeket okozott a békefenntartóknak. A dzsihádisták szervezet mesterlövészek, öngyilkos merénylők, valamint rögtönzött robbanószerkezetek (Improvised Explosive Device – IED) bevetésével destabilizálta az AMISOM műveleteit. 2009 és 2010 között számos olyan támadást hajtott végre, amelyek célja az volt, hogy az AMISOM erőit provokálva civil áldozatokhoz vezető megtorló intézkedéseket váltsanak ki. A békefenntartók kezdetben nem rendelkeztek megfelelő válaszlépésekkel ezekre a támadásokra, így több esetben válogatás nélküli tüzet nyitottak olyan személyekre, akiket ellenséges elemként azonosítottak. 2010-től kezdve azonban az AMISOM fokozatosan alkalmazkodott a helyzethez, és egyre nagyobb hangsúlyt fektetett a célzott és pontos katonai fellépésre. Az ezt követő időszakban a békefenntartó erők már csak az ellenség egyértelmű azonosítása esetén nyitottak tüzet.⁵⁹⁹

2009 végére az al-Sabáb jelentős területi előretörést ért el, és további stratégiai jelentőségű városokat vont ellenőrzése alá, különösen Szomália déli régiójában. Az általuk elfoglalt települések közé tartozott Afgoye, Jilib és Kismayo – olyan városok, amelyek a korábbi térképeken is kiemelt helyen szerepeltek. Ezzel párhuzamosan a szervezet befolyása a fővárosban is drámaian megnőtt, hiszen Mogadishu területének mintegy 90%-át uralta. A kormány csapatai, az AMISOM-mal közösen, csupán néhány kulcsfontosságú objektumot tudtak megtartani: a kormányzati negyed (Villa Somalia), a nemzetközi repülőtér, valamint az ezeket összekötő útvonalat.⁶⁰⁰

Az al-Sabáb 2008 szeptemberében hivatalosan bejelentette, hogy megszerezte Kismayo felett az irányítást, amely egy helyi megállapodás eredményeként valósult meg. A város Szomália legfontosabb déli kikötővárosaként kiemelkedő szerepet töltött be a térség áruforgalmában, így megszerzése stratégiai előnyt jelentett az al-Sabáb számára.⁶⁰¹ A város kormányzására eredetileg egy felváltva működő igazgatási rendszer tervét dolgozták ki, amely szerint az al-Sabáb és a Ras Kamboni Brigád periodikusan váltotta volna egymást a hatalomban.⁶⁰² Végül a két fél között fegyveres összecsapások bontakoztak ki, amelyek végül 2010 februárjában az al-Sabáb döntő győzelmével zárultak. Ezzel a szervezet egyeduraltat szerzett Kismayo felett, tovább növelve befolyását a déli régióban.⁶⁰³

2008 végére már több mint egymillió ember élt az al-Sabáb fennhatósága alatt álló területeken, és ez a szám 2010-re jelentősen megnövekedett, mivel a szervezet Mogadishu

⁵⁹⁹ Williams 2018, 78-83.

⁶⁰⁰ Marsai - Hettyey 2013, 106-107.

⁶⁰¹ Maszka 2017, 94-95.

⁶⁰² Hansen 2013, 88-89.

⁶⁰³ Maszka 2017, 95-96.

kivételével Szomália déli részének számos jelentős városát elfoglalta és tartós ellenőrzése alá vonta.⁶⁰⁴ A legnagyobb kihívást a kormányzás jelentette, hiszen ebben az időszakban az al-Sabáb már nem csupán egy dzsihádistá fegyveres csoportként működött, hanem de facto államként szerveződött a saját fennhatósága alatt álló területeken.⁶⁰⁵ Fel kellett nőnie ehhez a feladathoz, amiben eddig nem volt tapasztalata. 2009 közepére a szervezet körülbelül 5 000 harccsal rendelkezett, amely csupán egy kezdetleges ellenőrzés fenntartására volt elegendő. Noha végül sikerült egy saját kormányzati struktúrát kialakítani, az számos problémával küzdött. A rendszerben elterjedt volt a korrupció, a megfelelő szakértelem és szaktudás gyakran hiányzott. Az al-Sabáb belső irányításának csúcsát egy 8-10 tagból álló belső kör alkotta, amelynek élén ekkor Ahmed Abdi Dzsódán állt. Ez a testület a szervezet shúrájának, vagyis legfelső tanácsának részét képezte, amelynek teljes létszáma elérhette a 45 főt, és a stratégiai döntéshozatal legfőbb szervének számított.⁶⁰⁶

2010-re az al-Sabáb és szövetségese, a Hizbul Iszlám, hozzávetőlegesen 10 000 fegyveres harccsal rendelkezett, miközben fő bázisterületeik Mogadishu, Kismayo, Baidoa, Beledweyne, Jowhar és Marka városaira terjedtek ki.⁶⁰⁷ Ebben az időszakban az al-Sabáb egy rendkívül centralizált szervezetté alakult, amelyben a hatalom Dzsódán autoriter vezetése köré összpontosult. A szervezet bővülésével párhuzamosan egyre inkább megjelentek a belső ideológiai törésvonalak, amelyek az al-Sabáb stratégiai irányvonalának meghatározásában is szerepet játszottak. Dzsódán a globális dzsihád eszméjét tekintette irányadónak, és támogatta a külföldi harcosok vezető pozícióba emelését a szervezeten belül. Ezzel szemben Mukhtár Robó a helyi klánalapú megközelítést részesítette előnyben, amely az al-Sabáb identitását regionális kontextusban kívánta meghatározni. Ez az ellentét egyre növekvő belső feszültséget eredményezett a szervezet vezetésében.⁶⁰⁸

A mogadishui konfliktus dinamikáját jelentős mértékben befolyásolta a 2010. július 11-én Kampalában elkövetett kettős robbantás, amely a 2010-es labdarúgó-világ bajnokság döntőjének napján történt. A terrortámadás következtében 74 fő életét veszítette, további 70 pedig megsérült. A merénylet szervezését az al-Sabáb hajtotta végre, amelynek határokon átnyúló kapcsolatai nyilvánvalóvá váltak: a támadást Szomáliában tervezték, a robbanóanyagokat Kenyán keresztül juttatták Ugandába, míg az elkövetők Kenyából, Ugandából és Tanzániából származtak.⁶⁰⁹ Ez az esemény egyértelműen igazolta, hogy az al-Sabáb kiterjedt kapcsolati hálózattal rendelkezik Kenyában, amelyet mind toborzásra, mind pedig határon túli támadások kivitelezésére is felhasznált. Kenya társadalmi és gazdasági környezete kedvezett e tevékenységnek, különösen azon területeken, ahol jelentős létszámú muszlim közösségek tartózkodnak. Ezeken a helyeken a szociális szolgáltatások minősége alacsonyabb volt, a munkalehetőségek pedig korlátozottak, amely társadalmi, kulturális, politikai és gazdasági kirekesztettséget eredményezett, fokozva az érintettek frusztrációját. Az al-Sabáb ezen helyzetet kihasználva alkalmazta az al-Káida stratégiáját, amely szerint propagandával erősítette az áldozati narratívát, ezzel elősegítve a toborzási folyamatokat.

A toborzási stratégiájának kiemelt célcsoportját a társadalmi elégedetlenséget tapasztaló fiatalok alkották. A szervezethez való csatlakozás egyik fő motivációja anyagi természetű volt, mivel az újoncok havi 60–200 amerikai dollár közötti juttatásban részesültek, amely lehetővé tette számukra saját családjuk eltartását. Kenyában a csoport toborzási

⁶⁰⁴ Joseph – Maruf 2018, 92-93.

⁶⁰⁵ Kiss 2015, 356.

⁶⁰⁶ Hansen 2013, 83.

⁶⁰⁷ Williams 2018, 88.

⁶⁰⁸ Bryden 2014, 1-2.

⁶⁰⁹ Kampala bombings: justice at last? 2016.

tevékenysége három fő régióra összpontosult: a kenyai–szomáli határ mentén fekvő Garissa tartományra, az ország belsejében található Isiolo területére, valamint a főváros, Nairobi Eastleigh kerületére. A toborzás elsősorban mecsetekben zajlott, ahol radikális hitszónokok, például Abbúd Rogo Mohamed prédikációi hangzottak el. Mohamedet az al-Sabáb aktív támogatójának tekintették, és a Muszlim Ifjúsági Központ (MYC) is szoros együttműködést alakított ki a szervezettel. Az MYC, amely eredetileg a kenyai muszlim közösség érdekvédelmi szervezeteként jött létre, jelentős mértékben hozzájárult a harcosok toborzásához, valamint az üzleti támogatások eljuttatásához az al-Sabáb számára Dél-Szomálián keresztül. Noha a nairobi mecsetekben elsődlegesen kenyai szomálikat toboroztak, a szervezet tevékenysége kiterjedt a tengerparti régiókra és Mombasára is. Becslések szerint az al-Sabáb külföldi harcosainak létszáma 2010-ben, a szervezet csúcspontján, elérte az 1 000 főt, amelyből 500–700 fő kenyai származású lehetett.⁶¹⁰

A 2010-es kampalmai merénylet világos üzenetet közvetített az AMISOM donorállamai, Uganda és Burundi számára, demonstrálva az al-Sabáb azon törekvését, hogy terrorcselekmények révén nyomást gyakoroljon a külföldi katonai jelenlét felszámolása érdekében. Azonban a támadás nem érte el célját, mivel mindkét érintett állam, valamint a régió kormányközi szervezetei az AMISOM csapatainak megerősítése mellett döntöttek. Az ezt követő időszakban az al-Sabáb stratégiája átalakult: a szervezet célja az volt, hogy még az erősítés megérkezése előtt elfoglalja Mogadishut, és megadásra kényszerítse az AMISOM és a TFG erőit. Azonban az AMISOM csapatai a vártnál korábban kaptak jelentős katonai támogatást, beleértve egy harckocsizó szakaszt és további haditechnikai egységeket, amelyekkel elérték a 8 000 fős összlétszámot.⁶¹¹

Ezzel párhuzamosan az al-Sabáb hónapokkal korábban egy átfogó hadműveletre készült, 2010 májusától kezdődően nagymennyiségű fegyvert, harcost és haditechnikai eszközt, például teherautókra szerelt légvédelmi ágyúkat és géppuskákat, szállított a fővárosba, jelentős tartalékokat felhalmozva. Ennek eredményeképpen 2010 augusztusára a szervezet egy 6 000–8 000 fős, teljesen felfegyverzett harcosokból álló sereget állított fel.⁶¹² Ezen időszakra Mogadishuban már csaknem két éve fennállt egy statikus frontvonal, amely lövészárkok hadviselésbe torkollott. Az AMISOM és a TFG erői nem tudták teljesen felszámolni az al-Sabáb jelenlétét, miközben a szervezet sem tudta megtörni az AMISOM által uralt, az Indiai-óceán partvidékére korlátozódó területek védelmét.⁶¹³

2010 első felében az al-Sabáb mintegy Dánia méretének megfelelő területet tartott ellenőrzése alatt, amely körülbelül ötmillió főt számlált, azaz Szomália teljes lakosságának mintegy 50%-át.⁶¹⁴ A szervezet számára stratégiai kérdéssé vált Mogadishu teljes elfoglalása, amelynek módjáról belső viták alakultak ki. A végső döntést a szervezet emírje, Ahmed Abdi Dzsódán hozta meg, aki a közvetlen, frontális támadás mellett érvelt. Ezzel szemben egyes alparancsnokok, köztük Mukhtar Robow, ellenezték ezt a stratégiát.⁶¹⁵ 2010. augusztus 22-én az al-Sabáb megindította a 'Ramadán offenzívát,' amely során számos támadást, rajtaütést és robbantást hajtott végre. Bár a szervezet kezdetben sikereket ért el, és a kormányzati negyed közvetlen közelébe jutott, az AMISOM megerősített, körülbelül 2 000 fővel megnövelt alakulatai, a TFG és az ASWJ fegyveres erőinek ellentámadásai visszaszorították az al-Sabáb erőit.⁶¹⁶ A két héten át tartó intenzív összecsapások során a

⁶¹⁰ Anderson – McKnight 2015, 10-13.

⁶¹¹ Williams 2018, 99.

⁶¹² Joseph – Maruf 2018, 109-110.

⁶¹³ Hansen 2013, 82.

⁶¹⁴ Jones – Liepmann – Chandler 2016, 18-20.

⁶¹⁵ Hansen 2014, 10.

⁶¹⁶ United Nations Security Council 2011, 17-18.

szervezet jelentős emberveszteséget szenvedett el, becslések szerint 500–700 harcosa esett el, míg további mintegy 2 000-en megsebesültek. A vereséget hivatalosan szeptember közepén a Hawiye klán vénei jelentették be.⁶¹⁷ A harcok rávilágítottak arra, hogy az al-Sabáb, amely elsősorban gerillahadviselésre specializálódott, nem képes hatékonyan helytállni konvencionális háborús körülmények között. Ez a fejlemény egyúttal megingatta a szervezet legyőzhetetlenségének narratíváját, és hozzájárult Dzsódán tekintélyének meggyengüléséhez a szervezeten belül.⁶¹⁸

A 2010-es év második felében az AMISOM fokozatos térnyerése határozott fordulópontot jelentett a konfliktusban. Mogadishuban a harcok rendkívüli intenzitása miatt a polgári lakosság súlyos veszteségeket szenvedett el, több ezer civil vesztette életét. Az AMISOM stratégiája ekkor defenzív jellegűből offenzívába fordult, amely számottevő sikert eredményezett. Az év végére a szervezet erői már a főváros 60%-át tartották ellenőrzésük alatt, amely a mogadishui lakosság mintegy 80%-át jelentette.⁶¹⁹ 2011 folyamán az AMISOM és a TFG összesen három offenzívát indított, amelyek célja a főváros teljes visszafoglalása volt. Az év végére Mogadishu területének 98%-a a kormányerők ellenőrzése alá került, jelentősen korlátozva az al-Sabáb jelenlétét a szomáliai fővárosban.⁶²⁰

Az al-Sabáb 2011 folyamán jelentős kihívásokkal szembesült, amelyek közül az egyik legsúlyosabb Fadel Abdulah Mohamed halála volt. Fadel, aki az al-Káida kelet-afrikai régióért felelős vezetőjeként tevékenykedett, 2011 júniusában vesztette életét.⁶²¹ Ezzel párhuzamosan az országot sújtó 2011-es aszály és az annak következtében kialakuló éhínség is súlyos csapást jelentett a szervezet számára. Az élelmezési válság több tényezőre vezethető vissza, egyrészt az elmúlt évtizedek legalacsonyabb csapadékmennyisége esett ebben az időszakban, másrészt az emiatt kialakuló élelmiszerhiány drasztikus áremelkedéshez vezetett, amely különösen súlyosan érintette a jelentős élelmiszerimportra szoruló Szomáliát.⁶²² További meghatározó tényezőként a folyamatos fegyveres konfliktus is hozzájárult az élelmiszerellátási nehézségekhez. Az al-Sabáb és az AMISOM, valamint a TFG közötti harcok következtében a polgári lakosság számára az élelmiszerhez való hozzáférés rendkívül megnehezült. A nemzetközi közvélemény úgy értékelte, hogy az al-Sabáb súlyosan félrekezelte a válságot, azonban a helyzet kezelésében valamennyi politikai szereplő, így a TFG, a donorállamok, az ENSZ és más érintett szervezetek is kudarcot vallottak. A legsúlyosabban érintett területek 95%-a az al-Sabáb ellenőrzése alatt állt, miközben tízezrek menekültek Mogadishuba, amelynek következtében a főváros jelentős segélyszállítmányokat élt fel.⁶²³ A szervezet az éhínség idején is folytatta az adóztatást, azonban a bevételeket nem humanitárius célokra, hanem saját működésének fenntartására és katonai kiadásokra fordította. A becslések szerint az éhínség következtében mintegy 260 000 ember vesztette életét, amely jelentős mértékben csökkentette az al-Sabáb támogatottságát az általa uralt térségekben.⁶²⁴

A főváros elvesztését követően a szervezet felső vezetésén belül súlyos belső feszültségek alakultak ki. Dzsódán és Robow között már korábban is jelentős ideológiai és stratégiai különbségek mutatkoztak, azonban Mogadishu feladása tovább mélyítette az ellentéteket. Mivel a Ramadán offenzíva elindítása Dzsódán döntése volt, annak kudarca és a fővárosból

⁶¹⁷ Williams 2018, 99.

⁶¹⁸ Hansen 2013, 106.

⁶¹⁹ Marsai - Hettyey 2013, 115-116.

⁶²⁰ Williams 2018, 113.

⁶²¹ Menkhaus 2014, 4.

⁶²² Maxwell – Fitzpatrick 2012, 5.

⁶²³ Menkhaus 2012, 34-35.

⁶²⁴ Joseph – Maruf 2018, 172-174.

történő kivonulás komoly presztízavesztést jelentett számára. Ezt követően Robow-t, valamint a szervezet egyik alapítóját, al-Afgánit is leváltották, helyükre olyan személyek kerültek, mint Mahad Karate, más néven Abdirahman Mohamed Warsame,⁶²⁵ aki az Amniját, az al-Sabáb titkosszolgálati szárnyának vezetője lett. Emellett Dzsódán felfüggesztette a súra üléseit, és 2012 februárjában bejelentette az al-Sabáb hivatalos csatlakozását az al-Káidához.

A szervezet nemzetközi kapcsolatai tovább mélyültek, mivel 2013 júniusában Dzsódán Puntföldön találkozott az al-Káida képviselőivel, ezt követően pedig egy kollektív fatvát adott ki, amely szerint minden ellenfelének le kell tennie a fegyvert és bocsánatot kell kérnie. Ez szolgált alapul az al-Sabáb belső tisztogatásához, amelynek során több kulcsfigurát, köztük al-Afgánit és az amerikai származású Omar Hammamit,⁶²⁶ a szervezet egykori propagandafelelőseit is meggyilkolták.⁶²⁷ Robó, aki korábban Dzsódán helyettese volt, Bakool régióba vonult vissza híveivel, ahol éveken át bujkált, mígnem 2017-ben megadta magát a kormányerőknek.⁶²⁸ Jól mutatja ekkor a szervezet nemzetközi hírét, hogy mind Hammamira,⁶²⁹ mind Robóra⁶³⁰ a tisztogatás idején ötmillió dolláros jutalmat tűzött ki az USA az elfogásukért. Dzsódán a tisztogatásokat követően megszilárdította hatalmát a szervezet felett, amelyben kulcsszerepet játszott az Amniját. Ugyanakkor a szervezet belső megtisztulási folyamata során ennek a titkosszolgálati szárnyak mintegy 200 tagját is kivégezték, amely demonstrálta a szervezet belső hatalmi harcainak brutalitását.⁶³¹

2011-re többfrontos konfliktusban találta magát, miután Kenya és Etiópia katonai intervenciót hajtott végre Szomáliában. Kenya 2011 októberében elindította a 'Linda Nchi' hadműveletet az al-Sabáb által ellenőrzött határ menti területek felszabadítása érdekében. Nyandoro az interjúban kifejtette, hogy a kenyai beavatkozás elsődleges célja egy biztonsági pufferzóna létrehozása volt a szomáliai határ mentén, megakadályozva az al-Sabáb egységeinek átszivárgását a határon túlra. Másodlagos célként a Dél-Szomáliában található városok elfoglalását tűzték ki a szervezet mozgásterének csökkentése érdekében.⁶³² A kenyai beavatkozást részben az al-Sabáb által az ország területén elkövetett terrorcselekmények és a turizmusra gyakorolt negatív hatások indokolták. Emellett a nemzetbiztonsági szolgálatok presztízisének helyreállítása is szerepet játszott a katonai akcióban. Kenya az ENSZ Alapokmányának 51. cikkére hivatkozva lépte át a határt, amely az önvédelem jogát biztosítja fegyveres támadás esetén.⁶³³ A kenyai fellépés ösztönözte az Etióp Nemzeti Védelmi Erők (Ethiopia National Defence Forces – ENDF) szomáliai intervencióját, 2013-ban az egység becsült létszáma körülbelül 8 000 fő volt.⁶³⁴ Az AMISOM 2011 végére Kenyát és Dzsibutit is integrálta műveleteibe, majd 2013 áprilisában egy Sierra Leone-i zászlóalj is csatlakozott a kenyai erőkhöz. 2014 januárjától további 4 000 etióp katona vett részt a misszióban 'ideiglenes feltöltési kapacitás' formájában, elkerülve, hogy a szomáliai kormányzatot ismét etióp katonákkal társítsák.⁶³⁵ A létszámbővítés eredményeként az AMISOM csapatai elérték a 22 000 főt, amely a misszió csúcspontjának tekinthető.⁶³⁶ Az

⁶²⁵ Mahad Karate 2024.

⁶²⁶ Bővebben Hammamiról lásd: Mastors – Siers 2014

⁶²⁷ International Crisis Group 2014, 10-11.; Bryden 2014, 3-6.

⁶²⁸ Somali insurgent leader Robó defects to government – military 2017.

⁶²⁹ \$5 Million Reward Offered for San Diego Fugitive on FBI's Most Wanted Terrorists List 2013.

⁶³⁰ Al-Shabab's former No. 2 leader runs for office in Somalia 2018.

⁶³¹ Menkhaus 2014, 4.

⁶³² Nyandoro interjú

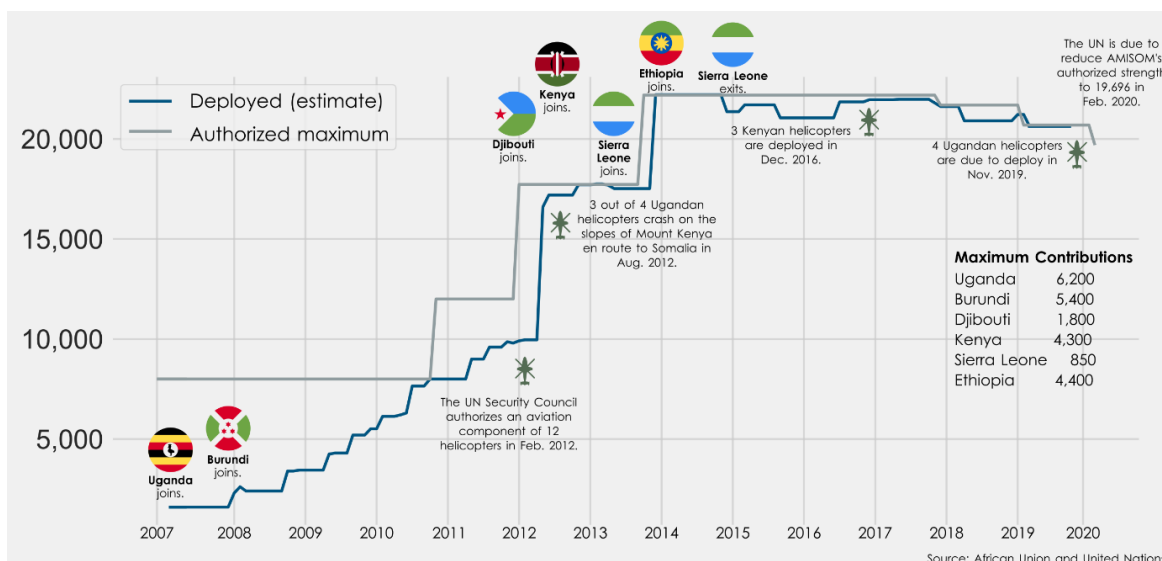
⁶³³ Tarrósy 2011b, 40-44.

⁶³⁴ Ethiopian troops quit Somali city, but no full withdrawal planned 2013.

⁶³⁵ Williams 2019b, 10.

⁶³⁶ Williams 2019b, 4.

ábra szemlélteti, hogy továbbra is Uganda és Burundi biztosította a legtöbb katonát, azonban Kenya és Etiópia is jelentősen hozzájárult a műveletekhez.

20. ábra: AMISOM összetételének évenkénti alakulása 2007-2020 között.

Forrás: Williams 2019b, 3.

A TFG fennmaradása és Mogadishu felszabadítása következtében a TFG mandátuma 2012-ben lejárt, és szeptemberben létrejött a Szomáliai Szövetségi Kormány (Federal Government of Somalia – FGS). Az új politikai berendezkedés élére Hasszan Mohamud került, és ezzel egyidejűleg új parlament és alkotmány lépett hatályba.⁶³⁷ Az AMISOM eközben folyamatosan erősödött, és egyre több nemzetközi szereplő kapcsolódott be a térség stabilizálásába. Különösen jelentős volt az Egyesült Államok Külügyminisztériuma és a Pentagon által vállalt katonai támogatás, amely 2009-től kezdődően számos műveletet érintett. Kiemelkedő fejlemény volt a 2010 közepétől kiépített Danab zászlóalj, amely az USA által biztosított különálló kiképzés révén az al-Sabáb elleni hadműveletek egyik leghatékonyabb egységévé vált.⁶³⁸ 2011 júniusában az Obama-adminisztráció engedélyezte az első célzott dróncsapást az al-Sabáb ellen. Az ezt követő időszakban az USA fokozta az ilyen jellegű támadásokat: 2011-ben 11 műveletet hajtott végre, míg 2011 és 2014 között összesen 64 al-Sabáb harcos likvidálására került sor. 2015-től ezek az akciók még intenzívebbé váltak, egyetlen év alatt 86 al-Sabáb-hoz köthető személlyel végeztek.⁶³⁹

2011-től az AMISOM és az SNA együttes erővel többfrontos hadviselésre kényszerítette a dzsihádistákat, ezzel jelentősen megosztva a szervezet erőforrásait. A harcok 2011–2012 között a kenyai-szomáliai és etióp-szomáliai határ mentén, valamint Mogadishuból az ország belseje felé haladva formálódtak. A szervezet rendszerint elkerülte a közvetlen összecsapásokat, így stratégiai városait jellemzően harc nélkül hagyta el, amikor az etióp és kenyai erők előrenyomultak.⁶⁴⁰ Bár az al-Sabáb támadásainak száma és intenzitása 2011–2012 között csökkent, a szervezet 2012 őszétől újraszervezte magát, és az 'üss és fuss' taktika alkalmazásával összetett és célzott műveleteket hajtott végre Mogadishu ellen. A több fronton zajló harcok következtében vidéki területei zsugorodtak, ugyanakkor továbbra is jelentős, összefüggő területeket tartott ellenőrzése alatt, ahol adókat szedett, igazságszolgáltatási rendszert fenntartott és aktívan toborzott, vagyis kizárólagosságot

⁶³⁷ Bryden 2013, 1-3.

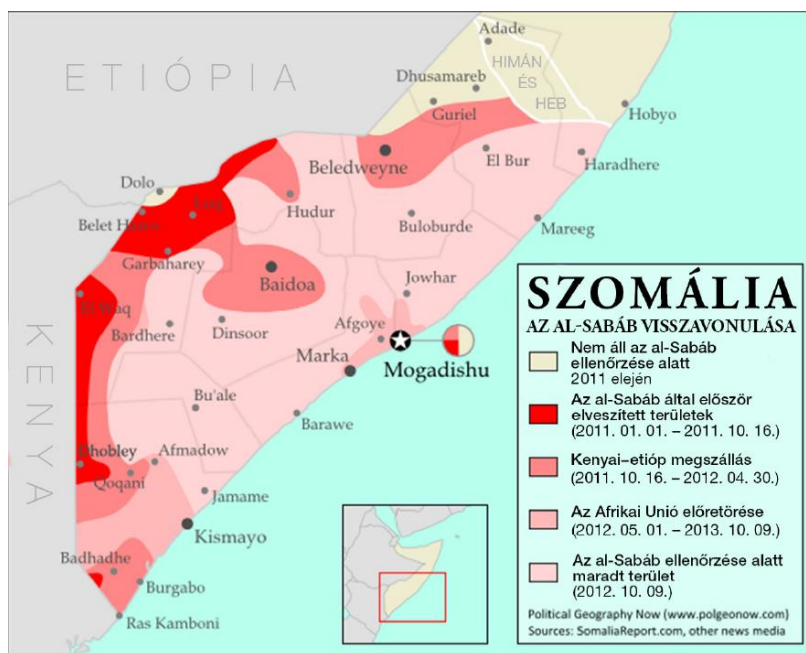
⁶³⁸ Williams 2019b, 2-3.

⁶³⁹ The War in Somalia 2024.

⁶⁴⁰ Anzalone 2013, 12-13.

tartott fenn a kormányzat nélkül kormányzott tereken. Az elvesztett területek ellenére is több tízezer négyzetkilométer, gazdaságilag kulcsfontosságú, termékeny folyóvölgyi térségeket irányított, amelyek jelentős bevételi forrást biztosítottak számára.

A 2012-es katonai sikereket követően az AMISOM előrenyomulása megtorpant, mivel a szervezet erői a területek konszolidálásával járó kihívások miatt óvakodtak a lehetséges túlterjeszkedéstől. Ennek következtében 2012 végétől a hadműveletek szüneteltek, lehetőséget biztosítva az al-Sabáb számára, hogy átcsoportosítsa erőit és megerősítse pozícióit.⁶⁴¹ Az alábbi térkép mutatja, hogy rövid időn belül mekkora területeket foglaltak vissza az AMISOM erői, aminek konszolidálása megállásra kényszerítette a missziót.

21. ábra: al-Sabáb-bal szembeni terület visszaszerzések 2011-2012 között.

Forrás: Marsai 2015, 88.

A 2011–2012 közötti időszak során az al-Sabáb jelentős stratégiai és gazdasági veszteségeket szenvedett el, amelyeket az alábbi táblázat részletez. Kiemelkedően fontos volt Mogadishu és Kismayo elvesztése, amelyek jelentős bevételi forrásokat biztosítottak a szervezet számára. E veszteségek következtében az al-Sabáb egyre inkább a vidéki térségekre támaszkodott, és fokozatosan átállt a teljes területi kontrollról a félterületi jelenlétre.

⁶⁴¹ Marsai 2015a, 77-78.

Város	Visszafoglaló egységek	Visszafoglalás időpontja	A város jelentősége az al-Sabáb szempontjából
Mogadishu	AMISOM / TFG	2011 augusztus	A Bakara piac az al-Sabáb legnagyobb bevételi forrása volt, körülbelül 40%-ot tett ki. ⁶⁴²
Beledweyne	ENDF	2011 december	A térség legnagyobb városa az etióp határ közelében, a fővárosba vezető út egyik fontos csomópontja, valamint reptérrel rendelkezik. ⁶⁴³
Baidoa	ENDF	2012 február	Egyik legfontosabb közigazgatási központja, közlekedési csomópont Etiópia és Kenya felé haladva. Repülőtérét kihasználva fegyvereket csempészett be. ⁶⁴⁴
Afgoye	AMISOM	2012. május	Egyik legfontosabb vidéki felleget, innen stratégiai közelségben volt a főváros. ⁶⁴⁵
Marka/Merka	AMISOM	2012 augusztus ⁶⁴⁶	Szomália déli felének harmadik legnagyobb kikötője, ami jelentős bevételt generált és a csempésztevékenységnek is alapot adott. ⁶⁴⁷
Kismayo	AMISOM / KDF	2012 szeptember	Legjelentősebb vidéki központja. A kikötőn átmenő forgalom megadóztatásával évi 35-50 millió dolláros bevételhez jutott. ⁶⁴⁸
Jowhar	AMISOM	2012 december	Szomália legfőbb útjának ellenőrzőpontja, ami összeköti a középső és déli területeket. ⁶⁴⁹

22. ábra: Az al-Sabáb legfontosabb városainak elvesztése 2011-2012 között, időrendben, röviden ismertetve jelentőségüket a szervezet számára.

2013 közepére az al-Sabáb sikeresen átszervezte erőforrásait, és folytatta rajtaütésszerű támadásait vidéken és Mogadishuban. A szervezet pénzügyi rendszerét is stabilizálta, lehetővé téve fenntartható működését. Ezt követően vidéken ismét alkalmazni kezdte a 'koormer' taktikát, amely során az AMISOM kivonulása vagy a gyenge helyőrségi jelenlét miatt visszafoglalta az elvesztett településeket, és megtorló akciókat hajtott végre a kormányerőkkel együttműködő helyi lakosság ellen. Ennek hatására a vidéki közösségek bizalma jelentősen megingott az AMISOM és az SNA egységeiben.⁶⁵⁰ Ahmed Abdi Dzsódán vezetésével a szervezet stratégiájának részévé vált az AMISOM-ban részt vevő államok elleni támadások megszervezése, válaszul az al-Sabáb elleni katonai műveletekre. Ennek érdekében külön egységet hozott létre a szomszédos országokban működő al-Sabáb sejtek támogatására. Kenya vált a fő célponttá, ahol 2013-tól kezdődően több száz támadást hajtottak végre.⁶⁵¹ Ezzel szemben Etiópiában nem tudott sikeres akciókat végrehajtani, mivel

⁶⁴² Keatinge 2014, 18.

⁶⁴³ Ethiopian troops capture Beledweyne from Somalia militants 2011.; Somali government Forces take over Beletwein, a strategic town and the capital of the Hiran region, in Central Somalia 2011.

⁶⁴⁴ Somalia al-Shabab militant base of Baidoa captured 2012.

⁶⁴⁵ Somali al-Shabab militant stronghold Afgoye 'captured' 2012.

⁶⁴⁶ AU, Somali troops capture key port from al-Sabáb 2012.

⁶⁴⁷ Al-Sabáb militants retake Somali port 2016.; African Union Troops Capture Marka 2012.

⁶⁴⁸ Keatinge 2014, 16-18.

⁶⁴⁹ Somalia: 'Al-Shabab' militants forced out of Jowhar 2012.

⁶⁵⁰ Marsai 2020, 5-6.

⁶⁵¹ Marsai 2017, 32-33.

az etióp biztonsági szolgálatok hatékony előzetes fellépése megakadályozta a merényletek kivitelezését, jelentős előnyt biztosítva számukra a kenyai védelmi erőkhöz képest.⁶⁵²

2011 előtt az al-Sabáb elsősorban a toborzásra összpontosított, és tartózkodott a szomszédos államok elleni támadásoktól. Azonban Kenya 2011-es katonai beavatkozását követően a szervezet jelentős terrorcselekményeket hajtott végre az ország területén.⁶⁵³ A legnagyobb ilyen incidens 2013. szeptember 21-én történt, amikor a Nairobiban található Westgate bevásárlóközpontot négy fegyveres megtámadta, 67 ember halálát okozva és több mint 150 főt megsebesítve.⁶⁵⁴ A támadást az al-Sabáb kenyai hálózata, az al-Hidzsra hajtotta végre, amely a kenyai belbiztonsági hiányosságokra is rámutatott.⁶⁵⁵ Ezt követően a kenyai biztonsági erők széles körű megtorló akciókat hajtottak végre, különösen a muszlim és szomáliai etnikai közösségek ellen. Az egyik ilyen művelet, az 'Usalama Watch' keretében 2014 áprilisában több ezer szomáliai származású személyt vettek őrizetbe, ami tovább mélyítette az etnikai és vallási feszültségeket.⁶⁵⁶

A megtorló intézkedések hozzájárultak az al-Sabáb radikalizációs stratégiájának sikeréhez, amelynek egyik legsúlyosabb következménye a 2015. április 2-i garissai egyetemi mészárlás volt. Négy fegyveres behatolt a kampusz területére, és célzottan a nem muszlim diákokra támadt,⁶⁵⁷ 147 ember halálát okozva és 79 főt megsebesítve.⁶⁵⁸ Ez volt az al-Sabáb addigi legsúlyosabb, Szomálián kívül végrehajtott terrortámadása. A merénylet hatására a kenyai biztonsági szervek 2015-től jelentős reformokat vezettek be, különös tekintettel a hírszerzési műveletek és a helyi közösségekkel való együttműködés megerősítésére. Az állam fokozott figyelmet fordított a partmenti muszlim közösségekre, amelyek részvétele a biztonsági intézkedésekben hozzájárult az al-Sabáb toborzási lehetőségeinek korlátozásához.⁶⁵⁹

Tanzániában szintén aktív jelenléttel bírt, annak ellenére, hogy az ország nem küldött katonai erőket Szomáliába. Bár 2013 és 2015 között Tanzánia területén az al-Sabáb tevékenysége alacsonyabb intenzitású volt, mint Kenyában, a szervezet rendszeresen hajtott végre támadásokat rendőrörsök és állami intézmények ellen. A dzsihadista hálózat szoros kapcsolatot ápolt a helyi Ansar Muslim Youth Centerrel (Ansar Sunni), amely jelentős szerepet játszott az al-Sabáb támogatásában. A 2013-as Westgate merénylet után Tanzánia egyes régiói a kenyai al-Hidzsra tagjainak menedékhelyévé váltak. Ezek az események kezdetben kevés nemzetközi figyelmet kaptak, mivel a támadások nem nyugati célpontokat érintettek, valamint az ország médiája kevésbé volt nyitott a nemzetközi sajtó számára. 2016-tól a tanzániai hatóságok fokozott erőfeszítéseket tettek a belső biztonsági fenyegetések felszámolására. A katonai és rendőri műveletek nyomán a dzsihadista csoportok dél felé kényszerültek visszavonulni, Mozambik északi térségeibe, ami jelezte, hogy Tanzánia már nem biztosított számukra megfelelő bázist.⁶⁶⁰ Ezzel szemben Ugandában a 2010-es kampalai merényletek óta nem történt jelentős terrorcselekmény. Az ország muszlim közösségei viszonylag jól integrálódtak a társadalomba, és a vallási, valamint társadalmi kohézió megléte gátolta az al-Sabáb befolyásának növekedését.⁶⁶¹

⁶⁵² Marsai 2017, 41-42.

⁶⁵³ International Crisis Group 2018, 4-5.

⁶⁵⁴ Kenya Marks 10 Years Since Westgate Mall Attack, Reflecting on Security Progress 2023.

⁶⁵⁵ Menkhaus 2014, 7-8.

⁶⁵⁶ International Crisis Group 2018, 6.

⁶⁵⁷ Anderson – McKnight 2015, 549.

⁶⁵⁸ Kenya attack: 147 dead in Garissa University assault 2015.

⁶⁵⁹ International Crisis Group 2018, 6-8.

⁶⁶⁰ International Crisis Group 2018, 16-21.

⁶⁶¹ International Crisis Group 2018, 23.

2014 és 2015 folyamán az al-Sabáb jelentős belső és külső kihívásokkal szembesült. A szervezet egyik legmeghatározóbb belső válságát az addigi vezető, Ahmed Abdi Dzsódán halála jelentette, akivel 2014 szeptemberében egy amerikai drón végzett. Ezt követően sokan az al-Sabáb gyengülését prognosztizálták, azonban a szervezet gyorsan új vezetőt nevezett ki. Egy héttel Dzsódán halála után Ahmed Omar Dirijj⁶⁶² vette át az emíri tisztséget. Noha korábban keveset lehetett tudni róla, lojalitása Dzsódánhoz, valamint az al-Sabáb jövőjével kapcsolatos nézetei egyértelműen jelezték, hogy folytatja elődje politikáját. Egyes források szerint Dzsódán még életében kijelölte őt utódjául, így a belső hatalmi harcok elmaradtak. Dirijj vezetése alatt a szervezet mérsékeltebb és radikálisabb frakciói között egyensúlyi helyzet alakult ki, mivel az új emír számos korábbi disszidensnek kegyelmet adott. Dzsódán az utolsó éveiben már elkezdte decentralizálni az al-Sabáb működését, lehetővé téve a helyi parancsnokok és kormányzók számára a nagyobb autonómiát, amely elősegítette az aszimmetrikus hadviselésre való átállást. Ezzel párhuzamosan az al-Sabáb titkosszolgálati szárnya, az Amnijját, egyre szorosabb ellenőrzés alá került, közvetlenül az emírhez kapcsolódva. Dirijj folytatta ezt a struktúrát, mivel a vidéki jelenlét megerősítése továbbra is stratégiai fontosságú maradt a szervezet számára.⁶⁶³

2014-re az AMISOM elérte maximális, 22 000 fős létszámát, és átfogó offenzívát indított a szomáliai folyóvölgyi térségek visszafoglalására. Ezzel párhuzamosan az FGS amnesztiarendelethe⁶⁶⁴ további kihívásokat jelentett az al-Sabáb számára. Bár a 2014-es katonai műveletek több várost is visszafoglaltak, nem bizonyultak elegendőnek a szervezet felszámolására. Az al-Sabáb 2015-re kihasználta az AMISOM offenzíváinak lassulását, megerősítette vidéki jelenlétét, és továbbfejlesztette decentralizált működési struktúráját. Az erőviszonyok kiegyenlítődtek: az AMISOM a túlterjeszkedés problémájával szembesült, és fő kihívása az elfoglalt területek stabilizálása és a dzsihadista sejtek felszámolása lett. Ezzel párhuzamosan az al-Sabáb célzott támadásokat hajtott végre AMISOM bázisok ellen, jelentős veszteségeket okozva a misszióban részt vevő donorországoknak. A konfliktus egy holtpontra állapottba került: míg az AMISOM egységek elsősorban bázisaik megerősítésére összpontosítottak, addig az al-Sabáb a vidéki jelenlétét fokozta, különösen azokban a térségekben, ahol a kormányerők aktivitása minimális volt.⁶⁶⁵ Az alábbi térképen jól látható, hogy 2016-ban az al-Sabáb továbbra is jelentős ellenőrzést gyakorolt a folyóközi és északi vidéki területek felett, miközben alkalmasszerűen kisebb városokat is képes volt rövid időre elfoglalni, annak ellenére, hogy ezek formálisan az AMISOM és az SNA fennhatósága alá tartoztak.

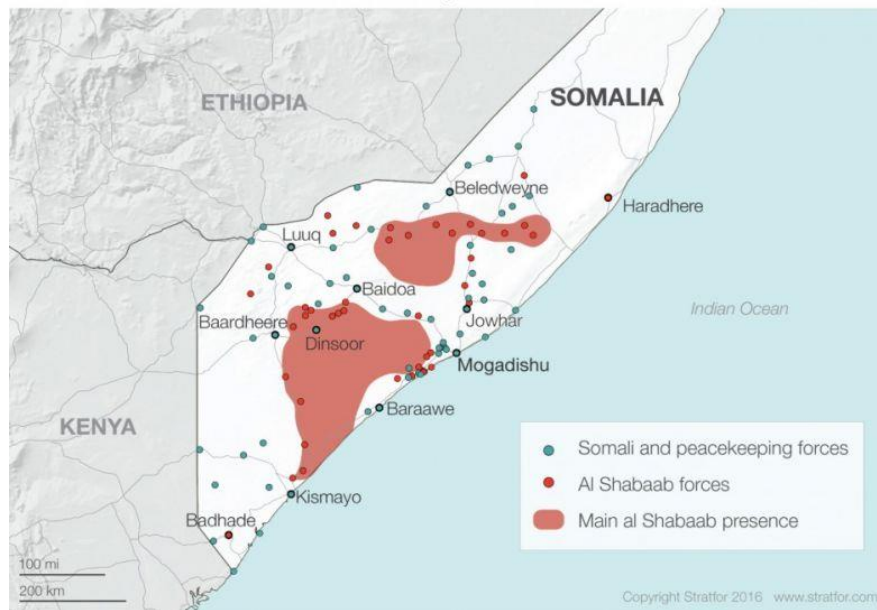
⁶⁶² 10 évvel a választása után jó vezetőnek mutatkozik, hiszen a disszertáció írásának pillanatában még mindig betölti ezt a posztot. Ezt bizonyítva az USA 10 millió dolláros nyomravezetői díjat kínál a hollétéról. Forrás: Abu Ubaidah (Diriye) 2024.

⁶⁶³ Bryden 2015, 5-7.

⁶⁶⁴ Hassan Sheikh Mohamud 2014-ben amnesztiát ajánlott fel azon al-Sabáb harcosoknak, akik leteszik a fegyvert. Forrás: Joseph – Maruf 2018, 237-238.

⁶⁶⁵ Hansen 2019, 178-179.

Al Shabaab in Somalia: Oct. 28, 2016

23. ábra: Az al-Sabáb befolyási övezete 2016 októberében.

Forrás: Al Shabaab's Record of Resilience 2016.

4.2.5. Az al-Sabáb területi jelenléte 2009-2015 között

- Erősség

2009-2010 között az al-Sabáb a területi jelenlét csúcspontját érte el. Ez köszönhető a fennmaradásért küzdő TFG-nek és a defenzív feladatokat ellátó kis létszámú AMISOM-nak. Ezek alapján az al-Sabáb területeit nem érte behatolás az állami biztonsági szervek részéről, ami gátolta volna a szervezet sajátos közigazgatási rendszerének kiépítését. A területi jelenlét egyik legfontosabb felététele, hogy az államnak a bukott kategória közelében kell lenni, vagyis egy rendkívül korlátozott hatáskörrel rendelkező kormányerő létezik. Ez Szomáliában meg is valósult. Mivel az állami intézmények nem működnek az al-Sabáb által megszállt területeken, ezért ő helyettesíti őket. Viszont ez rendkívüli kihívás volt a szervezet számára, hiszen ehhez nem volt hozzászokva, eddig egy felkelő szervezetként funkcionált. Az egyik legfontosabb feladat a közigazgatási és igazságszolgáltatási rendszer kialakítása volt. Előbbi élén a kormányzók, azaz a walik álltak, akik az elfoglalt területeket irányították, összesen tíz volt belőlük 2010-re.⁶⁶⁶ A kormányzók ereje térségenként különböző volt, de 2009 végére egyre ütőképesebbé vált a rendszer, köszönhető ez a rivális hadurak és a többi al-Sabáb ellenfél gyengeségének.⁶⁶⁷ Az igazságszolgáltatás terén három szintet épített ki, a legalacsonyabb a parancsnoki, majd követte a helyi és a legmagasabb a regionális. A parancsnoki szinten igen eltérő ítéletek születtek, hiszen személyek döntésére volt bízva, akik nem ismerték annyira áthatóan az iszlám jogot. De ide a kisebb ügyek tartoztak, ami miatt kisebb büntetések jártak. A regionális bíróságok közül a legnépszerűbb Baidoa, Mogadishu és Kismayo bíróságai voltak, hozzájuk fordultak a leggyakrabban a szomáliaiak 2010-ben. De közöttük sem volt egység, hiszen van, aki tolerálta a klánok közötti

⁶⁶⁶ Joseph – Maruf 2018, 93.

⁶⁶⁷ Hansen 2013, 87-88.

vérkompenzáció rendszerét a diya-t,⁶⁶⁸ van, aki nem.⁶⁶⁹ Ugyanis az iszlám jog az egyéni felelősségre helyezi a hangsúlyt és nem a kollektivitásra, nem fogadja el egyszerű kompenzációként.⁶⁷⁰ Habár az iszlám jog szigorú értelmezését alkalmazták, mégis sok somáli választotta őket, mivel kevésbé korruptak és gyorsabb eljárást folytattak le az állami igazságszolgáltatás alá tartozó bíróságokkal szemben. Jól látható, hogy az al-Sabáb által befolyásolt övezetek kormányzat nélkül kormányzott terek, mivel a dzsihádisták rendelkeztek az erőszak monopóliumával, a TFG pedig nem tudta elérni az ott élő társadalmat, valamint nem tudta megakadályozni az al-Sabáb bázisterületeinek kialakulását.

A szervezetnek rengeteg emberre volt szüksége, hogy ezt a komplex 'állam az államban' rendszert működtetni lehessen. Vagyis minden téren egy vonzóbb alternatívát próbált nyújtani a vidéki lakosságnak. Kihasználva azt, hogy a TFG nem képes kiterjeszteni ellenőrzését ezekre a területekre, esélyt adva arra, hogy egy tőle független entitás irányítson, az al-Sabáb rátelepedett a vidékre a 2010-es évek közepére. A szervezet a csúcspontján kiépített adminisztratív rendszer az elfoglalt városokban volt igazán mértékadó, de ezek elvesztése után az adminisztratív gépezet továbbra is fontos szegmense volt az al-Sabáb rendszerének, hiszen a pénz beszedésétől a felhasználásig, finanszírozásig tartó folyamat tartozott ide, ami az al-Sabáb területi hatalmának a vérkeringését jelentette. E nélkül ez a rendszer valószínűleg nem tudott volna fennmaradni, a szervezet fejlődését pedig gátolta volna.

A TFG számos belső problémával küzdött, amik közül ki lehet emelni a továbbra is fennálló súlyos kapacitáshiányt, minden téren, vagyis nem áll rendelkezésre elég képzett katona, hírszerző tiszt, rendvédelmi erő, szociális személyzet, jogi tisztviselő, illetve az a gazdasági teljesítmény, ami képes lenne ehhez szükséges anyagi forrást előteremteni. Ezáltal az állami penetráció hiánya valósul meg, valamint az erőszak monopóliumának hiányával nem képes elegendő jövedelmet beszedni a központi kormányzat. Ezzel fokozza a társadalmi ellenállást az adott területen, mivel úgy érzik a helyiek, hogy az állam gyakran magukra hagyja őket, és nincs más választásuk, minthogy az al-Sabáb alternatíváihoz nyúljanak. Valamint a klánoknak sincs nagy mozgástere, mivel külön-külön túl gyengék az al-Sabáb-bal nem szimpatizálók és külső segítség nélkül nem képesek eredményes harcot vívni a dzsihádistákkal. Ezenfelül Szomáliában is a vidéki területek csak minimálisan vannak csak beintegrálva a közúthálózat révén, ami szintén az al-Sabáb-nak előny, mivel egyrészt így nehezebben megközelíthetők ezek a területek, másrészt ellenőrző pontokat kialakítva vámokat szedhet be az áthaladó kereskedőktől, ami megnöveli az informális gazdaságban keringő pénzmennyiséget.

- Gyengeség

Mivel az al-Sabáb az államot helyettesítő intézményekkel volt jelen, amelyek zömében nonprofit szervezetek, így a dzsihádisták szervezeteknek is komoly kiadásai lehettek. Alapvetően három nagy kategóriára lehetett ezt osztani. Az egyik az eszközök beszerzése, legyen az fegyver vagy élelmiszer és annak logisztikája. A második kiadást a vészhelyzetre való felkészülést jelenti, vagyis az AMISOM és szövetségesei által indított offenzívák elleni folyamatos készséget. Végül a legtöbb pénz a közigazgatási struktúra fenntartása emésztette fel, ami az adminisztratív láncolat fenntartásától a harcosok zsoldjáig terjedt ki,

⁶⁶⁸ Az egyén bűncselekményéért az adott személy teljes diya csoportja fizet, ami egy tágabb klánon belüli rokonságot jelent. A klánok ezt alkalmazzák a gyilkosságokra is. A pontos diya kötelezettség a klántörvény megsértése esetén eltérő lehet, és változhat a vitában érintett klánok méretétől és gazdagságától függően. Forrás: Le Sage 2005, 33.

⁶⁶⁹ Hansen 2013, 85-87.

⁶⁷⁰ Norton 2008, 163.

tetemes részét téve ki a kiadásoknak. Ráadásul az al-Sabáb szembesült azzal a ténnyel, hogy bizonyos régiók adóbevétel szempontjából nyereségesek, mások veszteségesek, hiszen volt olyan terület, ahol a közigazgatás fenntartása több pénzt vitt el, mint amennyi bevételt termelt.⁶⁷¹ Ez 2009-2011 között nem jelenthetett problémát, hiszen az elfoglalt városokból annyi bevételre tett szert a szervezet, hogy a harcosok és a közigazgatási adminisztratív réteg bérét is tudta finanszírozni.

2012-től kezdve a bevételek egyre inkább visszaestek, amint elvesztette a legnagyobb bevételeket hozó városait, visszaszorult a vidéki területekre. Csak összehasonlításképpen, a 2010-es évek közepére az al-Sabáb éves kiadását 25,6 millió dollárra becsülte a Hiraan Institute, míg a bevételeit 27 millió dollárra.⁶⁷² Ezek a számok nem pontos adatok, hanem hozzávetőleges becslések, de ha egy dzsihádisták szervezete képes fedezni a kiadásait a bevételeivel, azzal komoly erőre tud szert tenni, nem szorul rá külföldi donorokra és támogatókra. Ez például elég volt ahhoz, hogy kiszorítva tartsa a TFG és AMISOM egységeit a térségből, megakadályozva ezzel azt, hogy maga a szomáliai állam próbáljon meg tartós alternatívát nyújtani a helyieknek az al-Sabáb-bal szemben. Ha az 'állam az államban' jelenlétet nézzük ez a fajta minimális nyereség vagy veszteség a nemzetközi jogban elismert államok hasonló teljesítményét illetően már-már sikeres gazdaságpolitikának lenne tekinthető. Ez az összehasonlítás csupán szemléltető eszközzel bír, mutatva az al-Sabáb gazdasági erejét.

A legnagyobb gyengeségét az al-Sabábnak a legnagyobb bevételi forrásai, a városok jelentették. A területi jelenlét legnagyobb hátránya, hogy ezzel a szervezet behatárolható, hiszen ezeken a területeken felügyelet kell, masszív jelenlét, ha a várost igazgatni akarják. Ez viszont kiszámíthatóvá teszi a szervezetet, hiszen könnyebben azonosítható, ami az ellenséges haderők számára egyszerűbb, hiszen a láthatatlan, lesből támadó ellenfél 'láthatóvá' válik. A 'Ramadán offenzíva' kétségkívül ennek ékes példája, bár ott maguk a dzsihádisták is komoly hibát vétettek 2010-ben. Ezután többet nem vállalkoztak a nyílt összecsapásra, tanulva az elszenvedett veszteségekből. Továbbá az elfoglalt városok is nyílt célpontok voltak az al-Sabáb ellenségeinek, ami a hagyományos hadviselésre csábította a dzsihádistákat. Itt taktikát váltva inkább kivonultak a városokból és a vidékre települtek, hogy jobban el tudjanak rejtőzködni az AMISOM és ami még fontosabb az amerikai drónok előtt.

A vidéki rejtőzködés nem jelenti a teljes láthatatlanságot, mivel az amerikai dróntámadások sikere mutatja azt, hogy a modern eszközök révén könnyebb beazonosítani magas rangú személyeket. Például Dzsódán likvidálásánál mobiltelefon alapján mérték be a feltételezett tartózkodási helyét.⁶⁷³ A műholdas helymeghatározás korában az al-Sabáb-nak figyelnie kellett erre is, hiszen egy mobil és más távközlési eszköz működtetése a búvóhely lebukásának veszélyét jelenti, amit az amerikaiak dróntámadások formájában megtoroltak.

- *Lehetőség*

Habár az al-Sabáb brutális nézetei és az iszlám jog szigorú betartatása miatt sokan elpártoltak a szervezettől, mégis képes volt jelentős társadalmi bázist fenntartani. Ahhoz, hogy növelje a vidéki és városi területeken a hírnevét és támogatottságát az al-Sabáb jóléti szervezetként próbált funkcionálni, vagy annak eladni magát a médiájában. A nemzetközi segélyszervezetek tevékenységének korlátozásával, a szállítmányaik elvételével és a rászorulóknak közötti szétosztásával a szomáliai védelmezőjeként aposztrofálta magát,

⁶⁷¹ Hiraal Institute 2018a, 6.

⁶⁷² Hiraal Institute 2018a, 7-8.

⁶⁷³ Joseph – Maruf 2018, 235-236.

megvédve a területén élőket.⁶⁷⁴ Ez összességében sikeres stratégia volt, hiszen az al-Sabáb jelentős létszámmal rendelkezett, ami szükséges a katonai műveleteihez és a közigazgatási rendszer fenntartásához, ezzel erősítve pozícióit a perifériákon, elősegítve a kapacitásépítést.

Az al-Sabáb közigazgatásához, műveleteihez, bővüléséhez és a rendszer fenntartásához rengeteg pénzre és emberre volt szüksége. Előbbit egyfajta pénzügyminisztérium biztosította, ami adók kivetésével és azok beszedésével foglalkozott, ami hatékonyan működött. A szervezet tulajdonképpen minden gazdasági tevékenységet megadóztatott, amit lehetett. Például az országba áramló áruforgalmat, ami Kismayo kikötőjébe érkezett vámokkal kezdődött, de a kamionosok is komoly adófizetésre lettek kötelezve, hogy áthaladhassanak az al-Sabáb által ellenőrzött útszakaszokon. A jól finanszírozott nemzetközi segélyszervezetek járművei különösen fontos célpontok voltak. További pénzt szerzett farmok bérbe adásával, ami korábban vagy a kormányé vagy a külföldieké volt. A másik nagy bevételi forrás, ami tulajdonképpen a szomálik vagyoniát érintette, az állatállományra beszedett adó, amikor egy bizonyos szintre nőtt az állatok száma. Ez különösen nagy bevételt hozott, hiszen Szomália a világ egyik legnagyobb teve-, juh- és kecskeállományával rendelkezik, valamint nemcsak pénzben, de állatban is fizethettek a tulajdonosok. Az al-Sabáb még a kalózokat is megadóztatta a nyereségeik után, habár igyekezett távol tartani őket, mivel az iszlám jog szerint törvénytelen volt az ő tevékenységük.⁶⁷⁵ Körülbelül a bevétel 10-20%-át kellett befizetniük védelmi pénz gyanánt.⁶⁷⁶ Születtek becslések, hogy ebben az időszakban mindent összevetve mekkora lehetett a szervezet éves bevétele. A legalacsonyabb becslés is évi 25 millió dollárra teszi, a legmagasabb 100 millióra 2009-ben és 2010-ben.⁶⁷⁷ Fontosak voltak ezek a bevételek, mivel a külföldi diaszpórából érkező segélyek és támogatások fokozatosan csökkentek, amióta az USA és még sokan mások 2008-tól kezdve terrorista szervezetnek minősítették az al-Sabábot és ezt a jogi kockázatot sok pénzügyi intézet nem vállalta, megtagadva a pénzfolyósítást a térségbe.⁶⁷⁸

Habár az al-Sabáb kijelentette, hogy a klánpolitikát túllépi, a valóságban ez nem így történt, hiszen egyrészt manipulálta a klánokat, másrészt a klánpolitika befolyásolta a szervezetet, vagyis a klán szabályok és viszonyok az al-Sabáb számára is érvényesek voltak.⁶⁷⁹ Ez a toborzásban mutatkozott meg a leginkább, ami erősen kánalapú volt. A toborzás pedig kulcsfontosságú az erőszak monopóliumának hosszútávú fenntartásához. 2009-től kezdve az al-Sabáb koncentráltabb és nagyobb kiképzőtáborokat hozott létre, ahová többségében helyi klánokból származó újoncok kerültek, így az itt kiképzést kapó egységek is klánalapúak lettek. Viszont maga a tréning vallási-ideológiai alapon folyt, ami ellentétes a klánizmussal. A besorozottakat többségében nem a globális dzsihad eszméje és a szomáliai nacionalizmus motiválta, szimplán a pénz volt a meghatározó, hiszen a szervezet kezdő bónuszt és rendszeres jövedelmet biztosított. Természetesen voltak külföldről érkezett dzsihadista indíttatású személyek is.⁶⁸⁰ 2011-től kezdve, ahogy az al-Sabáb elvesztette legfontosabb városait és bevételeit, úgy állt át fokozatosan a félterületi jelenlétre, viszont a korábban említett bevételi források a vidék irányításával továbbra is jelentősek voltak, amire számos jel utal. Többek között az al-Sabáb ellenálló képessége, jelentős létszáma és a határon túli kapcsolatok révén a merényletek végrehajtása. Képes volt regionalizálódni, vagyis határon

⁶⁷⁴ Kiss 2015, 356-357.

⁶⁷⁵ Joseph – Maruf 2018, 93-95.

⁶⁷⁶ Besenyő – Kiss 2009, 53.

⁶⁷⁷ Joseph – Maruf 2018, 96.

⁶⁷⁸ Menkhaus 2014, 4.

⁶⁷⁹ Schaefer – Black 2011, 7-9.

⁶⁸⁰ Hansen 2013, 92-94.

túli kormányzat nélkül kormányzott terekkel is kapcsolatba került, leginkább a kenyai területek kerültek fókuszpontba.

- *Veszély*

A legfontosabb egy dzsihádisták szervezet számára a presztízs megszerzése és megtartása. Ez a belső és külső toborzás alapja, valamint a globális szinten a megfelelő kapcsolatok kialakításához elengedhetetlen. Az al-Sabáb 2009-től kezdve kiépítette a legyőzhetetlenség mítoszát, mivel sorozatosan foglalta el a városokat Szomália déli felében. Mogadishu nagy részét uralta, csúcsponton volt. Azzal, hogy az AMISOM megtörte az al-Sabáb legyőzhetetlenségének mítoszát, nemcsak külsőleg, de belsőleg is komoly veszélyekkel nézett szembe az al-Sabáb. Külsőleg egy egyre nagyobb létszámú, megfelelően felszerelt és képzettebb AMISOM és az egyre képzettebb SNA egységei jelentették a legnagyobb veszélyt, és az al-Sabáb képtelen volt a stratégiai fontosságú városait megvédeni. A kudarc a dzsihádistákat kellően megtépázta belülről is. Dzsódán belső elfogadottsága és alkalmassága a felső körökben is megkérdőjeleződött. Ez kezdődött a tisztogatásokkal, aminek révén az al-Sabáb komoly és nagyhatású személyeket veszített el, ami ha csak viszonylag kis időre, de visszavetette az al-Sabáb aktivitását. Amint megszilárdította hatalmát az emír, egy váratlan fordulat következett be, nevezetesen a halála egy dróntámadás következtében. Azóta általánosan elmondható a dzsihádisták szervezetekről, hogy a vezető likvidálása nem jelenti az egész intézmény végét, bár kétségkívül Dzsódán ideje alatt virágzott fel és vált meghatározó szervezetté az al-Sabáb. A belső ellentétek és frakciók révén fennállt a veszélye annak, hogy szétesik, viszont az új emír a megfelelő taktikával és stratégiával megakadályozta ezt a folyamatot.

Nem szabad elmenni a disszidensek mellett sem, hiszen a presztízsvesztés nagyfokú dezertációval járhat. Ezzel a problémával szembe kellett nézni annak az al-Sabáb-nak, ami szintén támaszkodott a klánokra és a globális szintből fakadóan a külföldi harcosokra. Utóbbi különösen érdekes, hiszen a 2011-es arab tavasz okozta közel-keleti káosz, az Iszlám Állam felemelkedése vonzóbb célpontot jelentett a külföldi dzsihádistáknak. Ez kihívás elé állította az új emírt, és ha kis mértékben, de az al-Sabáb-on belül szakadás következett be 2015-ben, ami a Szomáliai Iszlám Állam (Islamic State in Somalia – ISS) létrejöttéhez vezetett.⁶⁸¹

Ahhoz, hogy a belső fegyelmet az al-Sabáb növelje és minél kevesebb tag hagyja ott, szükség volt egy szervezetre, ami megtorló eszközként funkcionál. Ez volt az Amnijját, amelynek egyik legfontosabb feladata a dezertáltak felkutatása, megbüntetése, akár az al-Sabáb területein túl is. Emellett az al-Sabáb képes volt rendszeres fizetéssel is megtartani a másként gondolkodókat. Viszont ki kell emelni, hogy 2011-től kezdve az al-Sabáb bevételi forrásai megcsappantak, de ennek sem esett áldozatul, átalakította és diverzifikálta pénzügyi struktúráját, és sokkal inkább rátelepedett a vidéki területekre és az illegális kereskedelemre, aminek révén 2019-től kezdve egyre nagyobb bevételekre tett szert. Ezért a szervezet 2009-2015 között el tudta kerülni a vereséget, sőt gyorsan alkalmazkodott az új körülményekhez és a 2013-tól vagy 2014-től kezdődő átmeneti időszakban, amikor az összes nagyobb települést elvesztette, képes volt a felterületi jelenlétre fokozatosan átállni, ami ebben az esetben nem tekinthető totális visszalépésnek, hanem a veszteségeket feldolgozva egy új stratégia kivitelezésnek.

⁶⁸¹ Marsai 2019d, 15-17.

4.2.6. Az al-Sabáb 2016-tól napjainkig

2016-tól kezdve az al-Sabáb új stratégiákat dolgozott ki bevételi forrásainak biztosítására, ami lehetővé tette támadásainak fokozását. Az AMISOM és az FGS képtelen volt áttörő sikereket elérni ebben az időszakban, ami a donorországok növekvő elégedetlenségéhez vezetett.⁶⁸² Ennek ellenére az Egyesült Államok 2016-tól fokozta drónsapásait, amelyek 2017-ben, a Trump-adminisztráció alatt érték el csúcspontjukat. Az adott évben 39 dróntámadást hajtottak végre, ami meghaladta az azt megelőző öt év összesített műveleteinek számát. 2017 márciusában Trump jóváhagyta a Védelmi Minisztérium javaslatát, amely nagyobb mozgásteret biztosított a szomáliai katonai műveletek végrehajtására, és egyes térségeket háborús övezetként határozott meg. 2017 és 2020 között összesen 202 dróntámadás történt, amelyek során több mint 1 000 al-Sabáb harcost likvidáltak, átlagosan öt célpontot semmisítve meg bevetésenként.⁶⁸³ Bár ezek a műveletek komoly veszteségeket okoztak a szervezet számára, mégis képes volt alkalmazkodni, és a magasrangú személyek kiiktatása nem okozott jelentős szerkezeti megingást. Ezzel párhuzamosan a dzsihádisták aktivitása tovább növekedett.

2017 az al-Sabáb történetének egyik legpusztítóbb éve volt, amikor az általa okozott halálesetek száma meghaladta a Boko Haram áldozatainak számát, így az adott évben Afrika leghalálosabb terrorszervezetévé vált. Ugyanebben az évben követte el a világ egyik legsúlyosabb terrortámadását Mogadishuban, amelynek során 588 ember veszítette életét, és több mint 300-an megsebesültek. Az al-Sabáb támadásai elsősorban a fővárosra összpontosultak: az áldozatok 68%-a Mogadishuban halt meg. A szervezet öngyilkos merényleteket hajtott végre mind polgári, mind katonai célpontok ellen, és számos AMISOM és szomáliai kormányzati támaszpontot támadott vagy foglalt el rövid időre.⁶⁸⁴ 2018-ban az al-Sabáb támadásainak intenzitása csökkent, elsősorban az USA katonai tevékenységének következtében. A folyamatos drónsapások jelentős veszteségeket okoztak, és a szervezet kénytelen volt újraszervezni erőit.⁶⁸⁵ Ezzel párhuzamosan az AFRICOM 2018 őszén támadásokat hajtott végre, aminek következtében számos harcossal végzett,⁶⁸⁶ mégis 2019-ben az al-Sabáb harcosainak becsült létszáma 7 000 – 9 000 fő lehetett.⁶⁸⁷ Ebben az időszakban a szomáliai biztonsági erők, az AMISOM és az USA összehangolt terrorellenes műveleteket hajtott végre a szervezet visszaszorítására. Az al-Sabáb erre válaszul fokozta városi műveleteit, hogy csökkentse a drónsapások elleni sebezhetőségét. Annak ellenére, hogy a szervezet ekkor az ország területének mintegy 20%-át tartotta befolyása alatt, 2019-ben az al-Sabáb támadásainak következtében elhunyt áldozatok száma a legalacsonyabb volt 2013 óta.⁶⁸⁸

A 2020-as koronavírus járvány komoly humanitárius kihívást jelentett a dzsihádisták számára. Kezdetben a szervezet az FGS járványellenes intézkedéseinek akadályozására törekedett, ezzel elősegítve a vírus gyorsabb terjedését. A fertőzés azonban az al-Sabáb köreiben is elterjedt, ami súlyos problémákat okozott a szervezet számára. Propagandájában a vírust a Szomáliát 'megszálló keresztény hatalmak' fegyvereként ábrázolta, így próbálva az FGS-t és külföldi szövetségeseit felelőssé tenni. A szigorú lezárások és állami intézkedések fokozott elégedetlenséget váltottak ki a lakosság körében, amelyet az al-Sabáb

⁶⁸² Marsai 2020, 23-25.

⁶⁸³ The War in Somalia 2024.

⁶⁸⁴ Institute for Economics & Peace 2018, 24.

⁶⁸⁵ Institute for Economics & Peace 2019, 24.

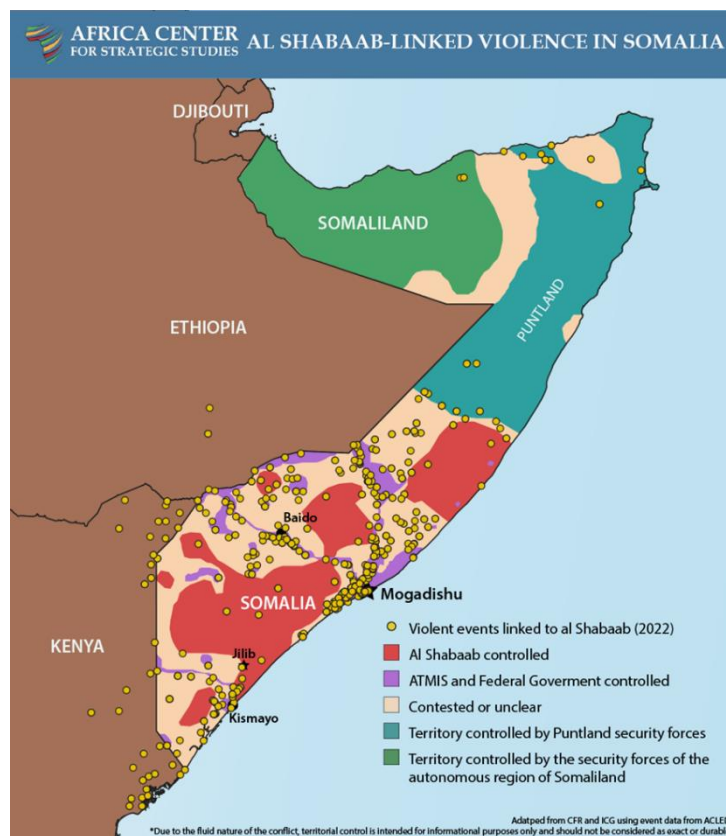
⁶⁸⁶ The War in Somalia 2024.

⁶⁸⁷ Institute for Economics & Peace 2020, 17.

⁶⁸⁸ Institute for Economics & Peace 2020, 23.

kihasználva igyekezett tovább mélyíteni az állam és a társadalom közötti feszültséget. A vidéki lakosság körében fennálló támogatottságának fenntartása érdekében a szervezet egy izolációs létesítményt is létrehozott az egyik központjában, hogy a fertőzöttek ott különüljenek el. Ez az intézkedés elsősorban szimbolikus jelentőségű volt, és inkább a szervezet politikai legitimációját szolgálta, semmint egy érdemi egészségügyi válaszlépést jelentett volna.⁶⁸⁹

2019-től az al-Sabáb jelentős erősödésen ment keresztül, amelyet pénzügyi kapacitásának bővülése is alátámaszt. 2022-ben éves bevételei elérhették a 100 millió dollárt, míg az FGS teljes éves bevétele hozzávetőlegesen 250 millió dollár volt.⁶⁹⁰ Ez a masszív bevételi forrás az alábbi térképről is leolvasható, hiszen a korábbi évekhez képest nagyobb vidéki területet ural (piros szín), másrészt számos rajtaütést és merényletet hajtott végre különböző célpontok ellen, különböző helyeken. Az al-Sabáb harcosai immár nem csupán Szomália déli térségében voltak jelen, hanem Puntföld északi részén is aktívvá váltak, valamint határon túli támadásokat is rendszeresen végrehajtottak, nem csupán Kenya területén. Kiemelkedő fejlemény volt, hogy 2022 júliusában az al-Sabáb végrehajtotta első sikeres merényletét Etiópia területén, amelyben több száz harcos vett részt. A támadások elsősorban a szomálik lakta határvidéken történtek, rendőrörsök ellen irányulva. Az etióp hatóságok szerint a műveletek során az al-Sabáb jelentős veszteségeket szenvedett el.⁶⁹¹

24. ábra: Az al-Sabáb által kontrollált területek (vörös) és a hozzá köthető erőszakos cselekmények 2022-ben.

Forrás: Reclaiming Al Shabaab's Revenue 2023.

Az al-Sabáb a rendelkezésére álló jelentős pénzügyi források egy részét földterületekbe, valamint kis- és közép vállalkozásokba fekteti az ellenőrzése alatt álló térségekben. Egyes

⁶⁸⁹ Marsai – Tarrósy 2022, 171-172.; Hockey – Jones 2020, 34-35.

⁶⁹⁰ Reclaiming Al Shabaab's Revenue 2023.

⁶⁹¹ Africa File: Al Shabaab Attacks Ethiopia 2022.

régiókban stratégiai ellenőrzést gyakorol az infrastruktúra felett. Támadásokat hajt végre a főbb útvonalakon, ezzel rákényszerítve a civil lakosságot a kisebb, al-Sabáb által kontrollált utak használatára, ahol ellenőrző pontokat működtet. A széles körű szomáliai korrupció lehetőséget biztosított az al-Sabáb hírszerzési szárnyának, az Amnijjátnak arra, hogy 2021–2022 között következetesen beépüljön a kormányzati struktúrákba. Ennek révén a szervezet érzékeny információkhoz jutott a helyi hatóságokról, vállalkozásokról és közösségekről, amelyeket később zsarolásra és befolyásolásra használt fel.⁶⁹² A szervezet folyamatosan fejleszti katonai eszköztárát, ami nagyrészt a Közel-Keletről érkező, Jemenen és Puntföldön keresztül Szomália középső területeire becsempészett fegyvereknek köszönhető.⁶⁹³ A megfelelő mennyiségű pénz és fegyver biztosításával az al-Sabáb fenntartja az erőszak monopóliumát az ellenőrzése alatt álló régiókban, ami lehetővé teszi számára, hogy jelentős adóbevételekre tegyen szert.

Jelentős politikai változás következett be 2022 tavaszán, amikor az elnökválasztáson Mohamed Abdullahi Mohamed Farmadzso helyett Haszan Mahmúd került hatalomra, aki ígéretet tett az al-Sabáb visszaszorítására.⁶⁹⁴ Farmadzso elnöksége (2017–2022) alatt a szervezet megerősödött, annak ellenére, hogy hivatalosan a SNA fejlesztését és az al-Sabáb elleni harcot tűzte ki célul. Az elnök azonban a hadseregen belüli megosztottságot erősítette, és politikai riválisai megfélemlítésére használta a jól képzett katonai egységeket. A belső instabilitás következtében 2021 decemberében sikertelen puccskísérletre is sor került. Ezek a folyamatok elősegítették az al-Sabáb térnyerését, amely teljes mértékben ki tudta terjeszteni ellenőrzését Szomália déli vidéki térségeire.⁶⁹⁵ Farmadzso kormányzása alatt tovább mélyültek a konfliktusok az FGS és a szövetségi tagállamok között, amelyet a regionális választások manipulálása is súlyosbított. Az elnök hatalmi centralizációra törekedett, csökkentve a tagállamok politikai autonómiáját, ami fokozta a központ és periféria közötti feszültségeket. Ez a belső megosztottság akadályozta az al-Sabáb elleni katonai műveletek sikerességét, mivel a politikai konfliktusok elvonták az erőforrásokat és ellehetetlenítették a hatékony koordinációt. Ennek következtében a 2017–2022 közötti időszakban az al-Sabáb elleni hadjáratok eleve korlátozott sikerrel kecsegtettek, miközben a szervezet tovább erősödött.⁶⁹⁶

Hassan Sheikh Mohamud 2022-ben szakított elődje politikájával, és átfogó hadjáratot hirdetett az al-Sabáb ellen. Ennek részeként 2022 augusztusában elindította nagyszabású offenzívájának első szakaszát, amely Szomália középső részének, az al-Sabáb által ellenőrzött északi területeire összpontosított. Az offenzíva egyik meghatározó jellemzője a helyi klánok bevonása volt, amelyek az al-Sabáb fokozódó elnyomása és növekvő adóterhei miatt egyre inkább szembefordultak a szervezettel. A szervezet az elmúlt években fokozta a helyi közösségek gazdasági kizsákmányolását, miközben a természeti katasztrófák miatt romló életkörülmények tovább mélyítették a lakosság elégedetlenségét. Hasonló nagyszabású hadműveletre utoljára a 2010-es évek közepén került sor, akkor szintén Mohamud töltötte be az elnöki tisztséget. Bár az offenzíva jelentős csapást mért az al-Sabáb területi befolyására, nem sikerült teljesen megakadályozni a szervezet további támadásait. 2022-ben a civileket célzó al-Sabáb merényletek száma 41%-kal emelkedett az előző évhez képest. A kormányzati előretörés következtében az al-Sabáb egyes fegyveresei észak felé vonultak, kihasználva Puntföld és Szomáliföld politikai instabilitását, amely lehetőséget

⁶⁹² Reclaiming Al Shabaab's Revenue 2023.

⁶⁹³ Bahadur 2020, 6.

⁶⁹⁴ Former Somali president returns to power, vows to return Somalia to stability 2022.

⁶⁹⁵ Somalia: Farmaajo's irreversible failures, five years later 2022.

⁶⁹⁶ International Crisis Group 2022a, 3-4.

biztosított számukra a térségben való megerősödére.⁶⁹⁷ Ez magyarázza az előző ábrán Puntföldön jelzett merényletek növekedését.

Ezzel párhuzamosan az AMISOM-ban is változás következett be. 2022 áprilisától a misszió feladatát az Afrikai Unió Szomáliai Átmeneti Missziója (African Union Transition Mission in Somalia - ATMIS) vette át azzal a céllal, hogy támogassa az FGS-t az átmeneti terv végrehajtásában és végül átadja a biztonsági feladatokat a szomáliai biztonsági erőknek és intézményeknek. A terv céljaként fogalmazták meg 2024. december 31-ét, amikor a tervek szerint az ország biztonsági feladatait teljes mértékben átveszik a szomáliai erők. Az erre való felkészítést vállalta az ATMIS, a műveleti kompetenciákban és a logisztikai támogatásokban való segítséggel.⁶⁹⁸

Az al-Sabáb sikeresen alkalmazkodott a megváltozott katonai helyzethez, és visszavonult a vitatott területekről. 2023 januárjában a szervezet megerősítette erőit, majd ellentámadást indított, amelynek során célzottan támadta az SNA sebezhető, előretolt támaszpontjait. Az ellentámadás jelentős mértékben hátráltatta az SNA offenzívájának előrehaladását, és később az al-Sabáb ismételten képes volt megakadályozni annak újbóli megindítását. Ezzel párhuzamosan 2023-ban az al-Sabáb fokozta tevékenységét Kenya északkeleti részén, ahol növekvő mértékben alkalmazta az út mentén elhelyezett improvizált robbanószerkezeteket (IED), jelentős biztonsági fenyegetést jelentve a térségben.⁶⁹⁹

2023. augusztus 6-án, egy évvel azt követően, hogy Haszan Mahmúd elnök átfogó hadjáratot hirdetett az al-Sabáb ellen, a szomáliai kormányerők bejelentették az offenzíva második szakaszának megkezdését. Ez a műveleti fázis elsősorban a szervezet déli erősségeiből való kiszorítására összpontosított. A második szakasz során a katonai műveletek mellett új pénzügyi és ideológiai stratégiákat is alkalmaztak, többek között amnesztiát ajánlottak fel az al-Sabáb harcosainak, amelynek bejelentésére 2023. augusztus 22-én került sor. A hadjárat eredményessége azonban korlátozott maradt, mivel az al-Sabáb sikeresen visszaszorította a szomáliai erőket, amelyek kénytelenek voltak feladni több, korábban elfoglalt várost és falut. Ez a fejlemény stratégiaváltásra kényszerítette a kormányerőket, amelyek visszatértek a hadjárat első szakaszában alkalmazott taktikákhoz, különösen a helyi közösségek támogatásának erősítéséhez annak érdekében, hogy fenntartható ellenállást építsenek ki a szervezettel szemben.⁷⁰⁰

2023 szeptemberében a szomáliai erők biztosították az ellenőrzésük alá vont városokat, majd 2024 januárjában és februárjában az USA légi támogatásával felszámolták az al-Sabáb megerősödött ellenállását Mudug régió vidéki területein. Ez a térség Mogadishutól északra az ország középső részén különálló konfliktuszónaként látható az alábbi térképen. Az év elején visszaszerzett területek megtartása azonban nem bizonyult tartósnak. 2024 márciusában az SNA és a vele együttműködő helyi milíciák kivonultak ezekről a térségekről, amit belpolitikai problémák, köztük a fizetések akadozása, korrupciós ügyek és belső hatalmi konfliktusok idéztek elő.⁷⁰¹ Ennek következtében az al-Sabáb képes volt visszaszerezni több korábban elveszített területet, továbbra is kihasználva a szomáliai kormányzati erők szervezeti és logisztikai gyengeségeit.

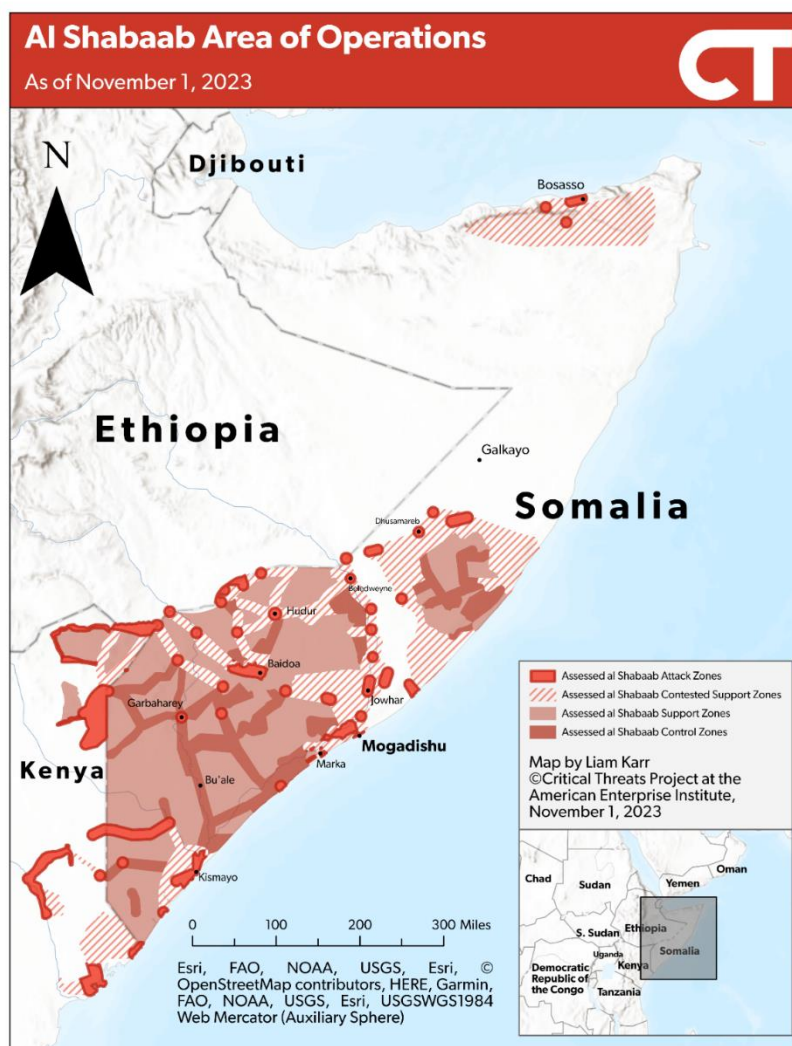
⁶⁹⁷ Conflict With Al-Sabaab in Somalia 2024.

⁶⁹⁸ African Union Mission in Somalia (AMISOM) transitions to African Union Transition Mission in Somalia (ATMIS) 2022.

⁶⁹⁹ Al Shabaab's Area of Operations 2023.

⁷⁰⁰ Conflict With Al-Sabáb in Somalia 2024.

⁷⁰¹ Africa File, March 14, 2024: Foreign Fighters and Jihadi Rivalry in the Sahel; Somalia Backslides 2024.

25. ábra: Az al-Sabáb kiterjedése Afrika Szarván 2023 novemberében.

Forrás: Al Shabaab's Area of Operations 2023.

Ez a részletes térkép megmutatja, hogy Szomáliában az elmúlt években mennyire megnőtt az al-Sabáb ellen folyó műveletek kiterjedése, illetve a terrorszervezet tevékenysége. A térkép értelmezéséhez a Critical Threats magyarázatát is ismertetni szükséges. A támadási zóna (Attack Zone) azokat a területeket jelöli (élénkpiros szín), ahol a szervezet támadó manővereket hajt végre. A vitatott támogató zóna (Contested Support Zone) azokat a tereket foglalja magában (piros-fehér csíkos szín), ahol az al-Sabáb támadó és/vagy védekező manővereket folytat. Itt nem képes hatékony logisztikai támogatásra, a helyi lakossághoz és itteni településekhez való hozzáférése abszolút időszakos. A támogatási zóna (Support Zone) értelmében (halvány bordó) az al-Sabáb nincs jelentős ellenséges akciónak kitéve, tulajdonképpen az al-Sabáb háterszágát jelenti. Az ellenőrzési zóna (Control Zone) az al-Sabáb azon területei (sötétbordó sávok), ahol vitathatatlan kontrollt gyakorol az ott élők felett, aminek révén a helyi csoportok az utasításoknak megfelelően reagálnak. Tulajdonképpen ezek inkább a szervezet magterületei lehetnek.

2024-ben, reagálva az al-Sabáb által visszafoglalt területekre, az FGS bejelentette a dzsihádisták elleni nagyszabású műveletek harmadik szakaszát. A hadjárat végrehajtását azonban jelentősen hátráltatják a 2023 júniusa óta fokozódó klánok közötti belharcok, valamint a szövetségi kormánnyal szembeni növekvő ellenállás. Ezek a belső konfliktusok meggyengítették az al-Sabáb elleni koalíciót, és akadályozzák a műveletek

kiterjesztését a déli és délnyugati térségekre. Az al-Sabáb válaszul megkezdte harcosainak átcsoportosítását a felkeléssel szembe fordított harmadik szakaszának bejelentésére reagálva. 2024 májusában a szervezet több támadást indított az ATMIS és az SNA egységei ellen a Mogadishutól északra és északnyugatra fekvő, általa ellenőrzött térségekben, ahol a kormányerők próbáltak előrenyomulni. A szervezet továbbra is törekszik a stratégiai területek és a közlekedési útvonalak feletti ellenőrzésének megerősítésére, kihasználva, hogy az SNA korlátozott kapacitása miatt nem képes tartós jelenlétet fenntartani ezeken a területeken. Bár az al-Sabáb átcsoportosításokat hajt végre és folytatja támadásait, az USA által végrehajtott légitámadások továbbra is jelentős veszteségeket okoznak a szervezet számára, korlátozva annak műveleti lehetőségeit.⁷⁰²

4.2.7. Az al-Sabáb félterületi jelenléte 2016-tól napjainkig

- Erősség

Az al-Sabáb kihasználja az FGS azon problémáit, hogy nem képes a területeit teljes mértékben konszolidálni, illetve nincs meg az ereje az egész ország uralására. Nyandoro az interjú során elmondta, hogy becslései szerint a somáliai kormány körülbelül az ország 60%-át képes uralma alatt tartani külföldi segítséggel. Hozzá kell tenni, hogy Kenya esetében sem helyezi ezt a számot 80%-nál nagyobbra, ami magyarázat az al-Sabáb térnyerésére a határon túli területeken. De ez nem jelenti azt, hogy a kimaradó területeket az al-Sabáb irányítaná, Nyandoro szerint a helyiek saját magukat kormányozzák, az más kérdés, hogy egy őket befolyásoló, Rabasaék szóhasználatával élve külső hatalom megjelenik-e ezen térségekben.⁷⁰³

Az elmúlt években az al-Sabáb kiépített egy olyan háttérbázist a vidéki területeken, ami miatt az alkalmazkodó képessége egy új szintre ért, így képes volt kihasználni az offenzíva lelassulását és végül kifulladását. Ez egybevág az al-Sabáb taktikájával, miszerint kerüli a költséges összeütközéseket, ehelyett aszimmetrikus támadásokkal reagál az ellenfél nagyszabású offenzíváira, amivel kimeríti erejét és képtelen lesz hosszú távon megtartani a megszerzett területeket, ami a dzsihádisták célja. Mivel ennyire rugalmas a szervezet és könnyen csoportosítja át egységeit a kritikus területekre, nehéz vele felvenni a harcot.⁷⁰⁴ Itt is elmondható, hogy a disszertáció írásának pillanatában 2022-től kezdve a harmadik offenzívat indította el az FGS, és kevésbé hatékony, vagyis az al-Sabáb egyre inkább megtanulja ezeket kezelni, minél kisebb anyagi ráfordítással és annál nagyobb megtorlással. A szervezet egyre inkább tökéletesíti a 'koormer' stratégiáját. Ehhez a gazdaságát is át kellett alakítani. A cél a nyereséges vállalkozások megtartása volt, és a bevételek diverzifikálása. 2018-tól az al-Sabáb képes volt egyre nagyobb adóbevételekre szert tenni a vidéki területein, sőt olyan helyeken is képes volt erre, ahol gyenge volt a befolyása. Egyre több olyan esetre derült fény, hogy a szervezet a befolyási zónáján túl is képes adót beszedni a vállalkozásoktól és magánszemélyektől, például Mogadishuban.⁷⁰⁵ Ezért is nehéz pontosan behatárolni az al-Sabáb befolyási övezetét, hiszen ahogy Nyandoro is utalt rá, nem minden kormányzat nélkül kormányzott tér áll az al-Sabáb befolyása alatt,⁷⁰⁶ viszont ha a TFG gyengül és súlyosabb lesz a kapacitáshiánya, kevesebb a fővárostól távolabb eső területet képes ellenőrizni, amivel elősegítheti az al-Sabáb további terjedését.

⁷⁰² Somalia: Renewed counter-insurgency operations expected as al-Sabab regroup 2024.

⁷⁰³ Nyandoro interjú

⁷⁰⁴ International Crisis Group 2022a, i-ii.

⁷⁰⁵ Ahmad 2021, 11-12.

⁷⁰⁶ Nyandoro interjú

Az elmúlt szűk egy évtizedben a 'hosszú dzsihádhhoz' szükséges rugalmasságot építette ki. Amikor a külső katonai nyomás egyre nagyobbá válik, akkor kivonul az adott területről és a pénzforrásait titkos vállalkozásokba fekteti, hangsúlyosabbá téve az illegális kereskedelmet. Amint a nyomás lecsökken, és kivonul az ellenfél, úgy visszatér a területeire, folytatva a kontroll gyakorlását.⁷⁰⁷ A stratégia sikerének kulcsa a tartalékfelhalmozás, a belső fegyelem és az Amniját hírszerző tevékenysége, ami lehetővé teszi, hogy hosszú évekig folytassa a harcot a kormányerők ellen. Megakadályozva azt, hogy az al-Sabáb ellen fellázadó klánok koalíciót alkossanak az SNA-val, külön kezelve a két problémát.

Ezzel képes finanszírozni a gerilla taktikát és az ezzel járó rajtütéseket, amiknek célja az állami biztonsági szervek meggyengítése és az állami funkciók hatékony ellátásának akadályozása az állami erőfeszítések teljes legyőzéséért.⁷⁰⁸ Sőt képes volt területének bővítésére is, hiszen új ellenőrzőpontokat tudott kialakítani, amivel nagyobb bevételt generált. Nemcsak Szomálián belül, hanem a határon túl is egyre aktívabbá vált. 2022 júliusában az al-Sabáb támadást intézett az etióp határ mentén, behatolva Etiópia szomáliai lakta régiójába, növelve a regionális kiterjedését.⁷⁰⁹ Mivel a kenyai-szomáliai határszakasz túlságosan széles, körülbelül 2 000 km hosszú és sík terület ahhoz, hogy hatékonyan lehessen ellenőrizni, pláne úgy, hogy a határon szomáliai laknak, akik a nomád állattartó életmódjuk miatt, hol inkább a kenyai oldalon, hol a szomáliai oldalon vannak, kormányzati szempontból nehéz nyomon követni a határvidéken uralkodó helyzetet.⁷¹⁰ Ez alapot adhat az al-Sabáb-nak a kenyai sejtjeinek a támogatásra, valamint a gyenge határellenőrzést kihasználva az informális gazdaság is teret nyer.

- Gyengeség

Az al-Sabáb a területén kénytelen a klánokkal együttműködni és a klánpolitikára komoly hangsúlyt fektetni, hiszen ezek a fő bevételt és a harcosokat biztosítják a szervezetnek. Ha a klánoktól függetlenül nézzük, a szervezet alapvetően a szigorú vallási előírásaihoz ragaszkodott, amik ellen való lázadást kegyetlenül megtorolta. Az ellene alkalmazott erőszakra válaszul előfordult, hogy egy falut blokádnak alá helyezték és kiéheztetett. De hasonló büntetést alkalmaztak az ellen, aki nem fizetett adót. Ez az erőszakosság rengeteg civil menekülésre kényszerített, akiket a szervezet szimplán gyávnak bélyegzett.⁷¹¹ Egy erőszakos szervezet számára fontos, hogy az erőszak monopóliumával rendelkezzen a kormányzat nélkül kormányzott terein, ezért gyakran a megtorlás eszközhöz kell nyúlnia. Például 2022-ben a befolyási övezetében egyre több klán fellázadt ellene, amire a szervezet kemény válaszokat adott. Közép-Szomáliában például blokkolta a Beledweyne-Mogadishu útszakaszt, ezzel elzárva előbbi az ellátmánytól, ami a súlyos szárazság idején létfontosságú volt. A 2022-es SNA offenzívára válaszul pedig a lázadás szélén álló klánok elnyomását növelte, valamint olyan konvojokra csapott le, amelyek élelmiszert szállítottak a térségbe. A megfélemlítés olykor eredményes volt, hiszen több klántag csatlakozott a szervezethez.⁷¹² Viszont ez a stratégia akkor működik, amikor a térségben lévő klánok számára az al-Shabab-on kívül nincs más alternatív meghatározó hatalom.

A legnagyobb gyengesége, hogy stabil célpontokat nem tud megvédeni, hiszen kerüli a szemtől szemben történő összecsapást. Ez az al-Sabáb túlélési stratégiájának záloga, mivel képes úgy befolyásolni egy várost, hogy gyakorlatilag nem tartja megszállva. Ez egyrészt

⁷⁰⁷ Ahmad 2021, 2.

⁷⁰⁸ Yeşiltaş – Shihundu 2024, 17.

⁷⁰⁹ Podcast: The Horn: Season 4 Episode 7: Somalia's Offensive Against Al-Sabab 2023.

⁷¹⁰ Nyandoro interjú

⁷¹¹ Yeşiltaş – Shihundu 2024, 16-17.

⁷¹² International Crisis Group 2023, 2-4.

köszönhető a kormányzat nélkül kormányzott tereknek, amik elsősorban a városokhoz vezető utak megszállását jelenti, veszélyeztetve ezzel az ellátást. Másrészt a jól működő hírszerzés kulcskérdés, hiszen amint a felkelésellenes erők akcióba lendülnek, a szervezet stratégiaiul visszavonul és megvárja, amíg az ellenség kivonul a térségből, hogy utána ismét kiterjessze a befolyását az adott településre, egyre inkább megfélemlítve a helyieket. A 'koormer' taktikával az al-Sabáb felismerte, hogy ha egy nyílt háborúra vállalkozik, azzal rengeteg harcost veszít el, amit nehéz pótolni, sőt a klánok maguk sem tolerálják a fiatalok nagyarányú elvesztését.⁷¹³

Habár a nagyobb városok fizikai ellenőrzésének hiánya miatt nem tudja maximalizálni bevételeit és politikai befolyását, mégis jelentősnek mondható Szomália déli felében. Emellett továbbra is ki van szolgáltatva az SNA különleges erőinek, kombinálva az USA dróntámadásaival, amelyek hatással vannak az al-Sabáb belső működésére. Egyelőre Dzsódán likvidálása óta nem tapasztalható belső strukturális átalakulás sem vertikálisan, sem horizontálisan, hiszen az al-Sabáb is tudja, hogy a belső stabilitás létfontosságú. Továbbra is jelen vannak a külföldi harcosok a határon túl elsősorban, amelyekkel az al-Sabáb továbbra is hangsúlyozza globális dzsihádisták szerepét az al-Káida részeként, ami még Dzsódán ideológiai elképzelése volt, amit Diríjj folytat, ezzel próbálva magát egy regionális törésvonalak mentén működő szervezet helyett egy globális dzsihádisták szervezetként ábrázolni. Viszont ez a fajta kettősség erős ellentéteket szül, hiszen az al-Shababb fő toborzó bázisa a Szomáliában lévő klánok és nem a külföldi harcosok, mégis magát klánok felettinek aposztrofálja, holott ki van szolgáltatva nekik. Ebből látszik, hogy bármennyire is próbál globálisan viselkedni az al-Sabáb, alapvetően egy szomáliai vallási erőszakszervezet, ami az erejét a számára egyelőre ideális szomáliai belpolitikai folyamatoknak köszönheti.

- *Lehetőség*

Habár az al-Sabáb folyamatosan hirdeti a klánok felettségét, valójában a megfelelő klánpolitika az egyik legfontosabb feltétele a fennmaradásának. Emellett sok olyan klán csatlakozik a szervezethez, amelyek marginalizált helyzetben vannak. Ezért az iszlámisták a kisebb klánokat részesítik előnyben, hiszen őket könnyebb megnyerni, annak ellenére, hogy a Hawiye kláncsaládból származik az al-Sabáb felsővezetésének nagy hányada, ami Szomália déli felében az egyik domináns kláncsalád. Gyakran alkalmazott módszer a klánok közötti ellentétek kiélezése, hiszen a kisebb klánok, akik fenyegetve vannak, hamarabb választják az al-Sabáb-ot a védelem miatt.⁷¹⁴ A véneken keresztül igyekeznek aktívan beleszólni a klán életébe azzal, hogy az al-Sabáb véneket helyez a klán vezetői pozícióiba, így a valódi vének mellett, megbízottak is vannak, utóbbiak sokkal jobb anyagi körülmények között élnek. A kinevezett vének szoros kapcsolatban vannak az al-Sabáb-bal és a velük való kommunikáció rajtuk keresztül zajlik.⁷¹⁵ Ezenfelül a közoktatás átvétele érdekében az al-Sabáb iskolákat tart fent, ahol a gyerekek indoktrinációját hajtják végre, a szalafista ideológiát beléjük nevelve, kötelezve a klánokat arra, hogy a gyerekek az új oktatási intézményekbe járjanak. Nem szabad megfeledkezni arról, hogy jóléti funkciókat is ellát, hiszen az állami intézményeket kiszorítja vagy ellehetetleníti, így kulcsszerepe van a közszolgáltatások és a vitarendezések megoldásában. A 2020-as évek elején kirobbant éhínség idején, amit az aszály okozott, az al-Sabáb aszálybizottságot és élelmiszer elosztással foglalkozó bizottságot hozott létre, valamint a koronavírus kezelésében is együttműködött a civilekkel, betegközpontokat hozva létre. Habár ezek inkább voltak propaganda fogások, mintsem valós eredményt felmutató intézkedések, az al-Sabáb

⁷¹³ Yeşiltaş – Shihundu 2024, 18-19.

⁷¹⁴ European Asylum Support Office 2021, 55-56.

⁷¹⁵ Hiraal Institute 2018b, 3.

továbbra is bizonyítja kétarcúságát.⁷¹⁶ A helyiekkel való viszony hatékony kezelésének kulcsa, hogy a kormányerőket távol tartsa a bázisterületekről, vagy ha mégis behatolnak ne legyenek képesek sokáig a zónában maradni, megbontva az al-Sabáb eszközrendszerét a helyi viszonyokat tekintve.

Fontos kiemelni, hogy az al-Sabáb vidéki területei és a kenyai-etióp határvidéken való megjelenése a bevételi források szempontjából is kecsegtető, elég ha önmagában a terület nagyságát nézzük. Afrika Szarva körülbelül háromszor akkora, mint Nyugat-Európa, vagyis nagy földterületekről van szó, egy kis részének birtoklása is meghatározóvá tesz egy szervezetet. Mivel az országok kiterjedése sokkal nagyobb, mint amit a kormány ellenőrizni tud, ezért az al-Sabáb jelentős kormányzat nélkül kormányzott terek felett rendelkezik. Ami a szervezet különlegességét jelzi az az, hogy olyan területekből tud profitálni, amik alapvetően kevesebb pénzügyi értékkel rendelkeznek, mivel a nagyobb városok alapvetően az FGS kezén vannak, amik ostrom alá vétele túl nagy vállalkozás lenne a dzsihádisták részéről.⁷¹⁷ A kormányzat nélkül kormányzott terek kiaknázásának sikerességét mutatja, hogy az al-Sabáb 2021-ben elérte az évi 100 millió dolláros bevételt, amit több forrásból ér el, többek között a helyi vállalkozások és magánszemélyek adóztatásából és zsarolásából, az áruk után fizetett díjak beszedéséből, valamint az illegális kereskedelemről, többek között az illegális faszénkereskedelemből. Ezzel olyan nagymennyiségű bevételre tesz szert, amivel például 2022-ben finanszírozni tudta az al-Káida erőfeszítéseit úgy, hogy más al-Káidához kapcsolódó csoportokat pénzelt, növelve ezzel globális jelentőségét.⁷¹⁸ Jól mutatja, hogy az államon belüli perifériák nem értéktelen területek, csak a központi kormányzat nem képes beintegrálni ezeket a területeket.

- *Veszély*

A legnagyobb veszélyforrása az, ha a helyiek elfordulnak az al-Sabáb-tól. Habár a szervezet a kegyetlen és az erőszakos magatartásával gyakran a tűzzel játszik, mégis képes arra, hogy valamilyen szintű egyensúlyt tartson fent, ami megakadályozza azt, hogy kihátráljanak mögüle és a kormányerőket segítsék. Az al-Sabáb e téren jól reklámozza magát a vidéken, mint az egyetlen meghatározó aktív szereplő a térségben, itt az SNA és az ATMIS erők nem képesek megtörni a hatalmát, sőt képes is túlszárnyalni őket. Ez a fajta erőfitogtatás egyelőre hatékony kommunikáció, a lázadó klánokkal való kemény fellépés is ennek az eszköze. Az al-Sabáb legfőbb előnye, hogy erősebb belső kohézióval rendelkezik, mint az FGS és a tartományok vezetése, amihez hozzájönnek a kormányt támogató al-Sabáb ellenes szerveződések. Erre példa az SNA offenzívái, amik belső problémák miatt akadtak el, vagy maradtak el a várakozásoktól. Az al-Sabáb számára az lesz igazán veszélyes, ha az ellenségek belső problémáinak egy része megoldódik annyira, hogy egyre több klán beálljon mögéjük és kihúzza az al-Sabáb lába alól a talajt, ami jelentős támogatás csökkenést és zsugorodást okozhatna a szervezetnél.

Amíg az al-Sabáb bevételi forrásait nem tudják csökkenteni, legyen az az adóbeszedési rendszer vagy az illegális kereskedelem megzavarása, addig az al-Sabáb elég erőforrással rendelkezik ahhoz, hogy a rendszeres fizetés ígéretével számos fiatal bevonzzon, illetve képes a rugalmasságát maximális hatékonysággal működtetni a felkelésellenes akciókkal szemben, kihasználva a kormányzat nélkül kormányzott terek nyújtotta lehetőségeket és előnyöket. Mivel több tíz millió dollárról beszélünk éves szinten, addig felvetődik a kérdés, hogy mikor lesz elég erős az al-Sabáb ahhoz, hogy nyíltan szembe menjen az FGS-sel, ha

⁷¹⁶ Yeşiltaş – Shihundu 2024, 14-17.

⁷¹⁷ Nyandoro interjú

⁷¹⁸ Treasury Designates al-Sabáb Financial Facilitators 2022.

az ATMIS kivonul és a szomszédos államok nem tudják megfelelően támogatni az FGS alá tartozó biztonsági erőket.

4.3. A Szomáliai Iszlám Állam (ISS)

A disszertációban ismertetett harmadik hullám az Iszlám Állam azon próbálkozását jelenti, amikor a közel-keleti területein hatalma csúcsún volt, jelentős területekkel rendelkezett, hatalmas hírnévre tett szert és így jelent meg a térségben. Számos korábbi al-Káidához tartozó szervezet átpártolt hozzá. A szubszaharai Afrika keleti részén mindössze egyetlen olyan filiáról beszélhetünk, ami ebben az időszakban esküdött hűséget és akkor lett hivatalosan az Iszlám Állam égisze alá sorolva, amikor még a közel-keleti területek élveztek prioritást a távolikkal szemben a globális szintéren.

4.3.1. Az Iszlám Állam vilajet rendszere

A 2011-es arab tavasz egy olyan környezetet teremtett meg a Közel-Keleten, ami ideális terepet kínált a dzsihádisták mozgalmak létrejöttének, amit az al-Káida iraki szárnya használt ki a legjobban, kiválva az anyaszervezetből és létrehozva a saját szervezetét.⁷¹⁹ Abu Bakr al-Bagdádi 2014-ben kikiáltotta az Iszlám Államot (Islamic State – IS) és a kalifátus megalakulását Irak és Szíria területein, magát pedig önjelölt vezetővé, kalifává nevezte ki.⁷²⁰ Már a megalakulásától kezdve törekedett arra, hogy megteremtse a globális terjeszkedésének feltételeit. Létrehozta a vilajet rendszert, ami eleinte a közel-keleti és észak-afrikai Iszlám Államhoz tartozó, vagy az égisze alatt álló szervezetek területeinek összességét jelentette.⁷²¹ 2017-től kezdődően, ahogy az Iszlám Állam elkezdte elveszíteni a kalifátusi területeit, úgy váltak egyre fontosabbá a távoli provinciák, illetve egyre több szervezet kezdett hozzátartozni.⁷²²

Viszont a csatlakozásnak szigorú követelményei és folyamatai voltak, és többször előfordult olyan, hogy évekbe telt mire az adott szervezet az Iszlám Állam részévé vált. Először a csatlakozni kívánt szervezetnek hűséget kellett fogadnia a mindenkori kalifának. Ha ezt a kalifa elfogadja, akkor a szervezet vezetője lesz a wali, azaz a kormányzó, vagyis a terület, ahol a szervezet működik tartományi besorolásra kerül. A vezető kinevezését magának az Iszlám Államnak is jóvá kell hagynia, nem elég a hűségeskü és annak elfogadása. Viszont magának a csoportnak el kell fogadnia és alkalmaznia kell az Iszlám Állam hitvallását és módszertanát ideológiai, katonai, kormányzási és propaganda tevékenységének irányításához. Előbbi utal a csoport ideológiai és joggyakorlati meggyőződésére, utóbbi pedig az Iszlám Állam átfogó ideológiai rendszerének átvételét és alkalmazását jelenti. Azzal, hogy ragaszkodik ahhoz, hogy a csoportok elfogadják és alkalmazzák a követelményeket, az Iszlám Állam segít a propaganda szervezésében és működtetésében, amelyet a globális terjeszkedés kivetítéséhez használ. Ezért az Iszlám Állam és a helyi csoport közötti közvetlen kommunikáció szintén szükséges kritérium az információk cseréjének biztosításához, hiszen a helyi szervezetek sikerét az Iszlám Állam a saját sikereként is reklámozza. 2018-tól kezdve a vilajet rendszerét erősen átszervezte az Iszlám Állam, konszolidálva területein az egyes tartományok szélesebb körű területi megosztottságát, egybe olvasztva vagy olyan csoportokat felemelve, amik korábban nem kapták meg a tartományi státuszt. Ez az átszervezés több mint a felére csökkentette az Iszlám Állam tartományainak számát. Adminisztratív szempontból valószínűleg az indokolta ezt a

⁷¹⁹ Resperger 2016, 87.

⁷²⁰ Besenyő – Prantner – Speidl – Vogel 2016, 8.

⁷²¹ Hamming 2023, 20.

⁷²² Githing'u – Hamming 2021, 57.

lépést, hogy fel kellett készülni a kalifatusi terület, a személyzet és az erőforrások pusztító veszteségeire.⁷²³

Az Iszlám Állam a terjeszkedő szervezetének irányítására létrehozta a Távoli Tartományok Igazgatását (Administration of Distant Provinces - ADP), ami később a Tartományok Főigazgatóságává (General Directorate of Provinces - GDP) fejlődött, aminek célja a kohézió biztosítása és a határokon átnyúló kommunikáció fókuszpontjaként való működés, amely idővel a globális szervezet legfontosabb intézményévé fejlődött. A 2019-es annus horribilis után, amikor elvesztette a szervezet az összes központi területét és az alapító vezetőjét al-Bagdádít, egyre fontosabb intézmény lett a GDP és kulcsszerepe lett a külső terrorista műveletek végrehajtásában.⁷²⁴ De ez a folyamat már 2018-ban megkezdődött a decentralizált struktúra kialakításával, amiben arra ösztönözték a filiákat, hogy legyenek függetlenebbek, elsősorban pénzügyileg. Ez ahhoz vezetett, hogy nemcsak vertikálisan, azaz a központból jött pénz, hanem horizontálisan is a filiák támogatni kezdték egymást. A regionális Iszlám Állam pénzügyi hálózatai segítenek a pénzeszközök helyi előállításában és erőforrásaik összevonásában, csomópontok és átjárók segítségével mozgatják a pénzt a gyakran hatalmas földrajzi térségen keresztül. Így alakult ki egy olyan rendszer, ami erősen támaszkodik a helyi és a globális ellátásra, egyfajta hibrid vagy átmeneti rendszert hozva létre.⁷²⁵

Ezzel párhuzamosan egyre több szervezet csatlakozott az Iszlám Államhoz, ami egyre nagyobb kihívást jelentett a központi Iszlám Állam hatalmának kivételését illetően, kombinálva a filiák helyi viszonyaival. Ehhez kellett egy újabb szint, ami a regionális irodákat jelentette. Ez tovább segítette az IS decentralizációját, mivel a tartományok nagyobb autonómiát kaptak. Ekkor lett az Távoli Tartományok Igazgatásából Tartományok Főigazgatósága, ami ezeket az irodákat összefogta. Ezek az irodák nemcsak hídként működnek az Iszlám Állam központi vezetése és a különböző tartományok között, hanem közvetlenül felelősek a tartományok területén belüli magas szintű ügyek irányításáért is. Ez a tartományok szervezeti felépítésére vonatkozó iránymutatások kiadását, a vezetői személyiségek megválasztásának felügyeletét jelenti. Összesen hét ilyen iroda létezik, a disszertáció szempontjából az al-Karrár a legfontosabb, amely Szomáliára, a KDK-ra és Mozambikra terjed ki. Ezen irodáknak havonta jelentéseket kell tennie a GDP-nek a fennálló katonai és pénzügyi helyzetről, cserébe tanácsokat és javaslatokat kapnak a jövőbeli stratégiával kapcsolatban.⁷²⁶ A regionális irodák jelentőségét mutatja, hogy Afrika keleti felében lévő viszonylag kisebb veszélyforrást jelentő szervezetekből olyan fegyveres csoportokat alkotott meg, amik az Iszlám Állam nevében több ezer halálesetet okoztak és folyamatos rajtaütésekkel tartják veszélyben a kelet-afrikai régiót.⁷²⁷

4.3.2. A Szomáliai Iszlám Állam 2015-től napjainkig

Az Iszlám Állam felemelkedése 2014-2015 között egyre nagyobb éket vert az al-Sabáb belső struktúrájában, ami éppen csak túl volt egy belső tisztogatáson és egy vezetőváltáson. A legaggasztóbb jelenség az volt, hogy a külföldi dzsihádisták a Közel-Keletre utaztak inkább és nem pedig Szomáliába. Ekkor az Iszlám Állam sokkal dominánsabbnak, vonzóbbnak és eredményesebbnek tűnt, mint a rivális al-Káida, vagyis egyre több al-Sabáb tag számára vált vonzóvá a hirtelen jött domináns szervezet, megkérdőjelezve az al-Káida iránti hűséget. A

⁷²³ Candland – Finck – Ingram – Poole – Vidino – Weiss 2021, 7-9.

⁷²⁴ Hamming 2023, 20-21.

⁷²⁵ Weiss – O'Farrell – Candland – Poole 2023, 6.

⁷²⁶ Hamming 2023, 21-24.

⁷²⁷ Weiss – O'Farrell – Candland – Poole 2023, 9.

belső tisztogatás után fennállt a veszély, hogy az al-Sabáb kettéválk, ami a szervezet végét jelenthette volna.⁷²⁸ Az Iszlám Állam mindent bevetett a propagandáiban, hogy az al-Sabáb-ot rávegye a csatlakozásra és az al-Káidától való elszakadásra. Azonban ebből semmit sem akart a szervezet, sőt 2015-ben figyelmeztetést adott ki, amiben kijelentette, hogy minden olyan személyt megölnek, aki egy másik iszlám mozgalomhoz tartozik vagy oda akar tartozni. Az al-Sabáb a helyzet komolyságát mutatva az Amnijátot bízta meg e feladat ellátásával. Ennek ellenére voltak, akik kiváltak az al-Sabáb-ból és mozgalmat hoztak létre.⁷²⁹

2012-ben az al-Sabáb egy karizmatikus vezetőt küldött Puntföldre, Abdulkádír Muumin-t, hogy toborzást hajtson végre prédikációival, kiterjesztve az al-Sabáb a befolyását Puntföld hegyvidékére, ezzel elősegítve a jemeni összeköttetést. Viszont 2014-re ez a vállalkozás nehézségekkel nézett szembe és Muumin elszigeteltté vált Puntföldön, egyre függetlenebbé téve magát.⁷³⁰ Az IS támogatói elérték őt, aki a korábbi külföldi tartózkodásaival kapcsolatokat tartott fent más dzsihádistákkal és hamar elérték őt az Iszlám Állam eszméi.⁷³¹ Muumin nagy valószínűséggel frusztrálttá vált, hogy a puntföldi tartózkodása során marginalizált pozícióba került az al-Sabáb-on belül, valamint inkább teológusként, mintsem parancsnokként tekintettek rá, aminek következtében 2015. október 22-én Muumin hűséget esküdött al-Bagdadinak, az Iszlám Állam kalifájának. Körülbelül húszan csatlakoztak hozzá és a cél Puntföldön bujkálás és későbbi megerősödés, minél távolabb az al-Sabáb bázisterületeitől. Habár a hűségesküt nem követte nyilvános elismerés a másik fél részéről, mégis 2015-2016 között pénzügyi és képzési támogatást kapott, annak ellenére, hogy még nem állt tartományi státuszban.⁷³²

2016 november-december között, habár csak néhány hétig, de elfoglalta Qandala városát és a környező területeket, majd a puntföldi egységek, amerikai segítséggel kiűzték őket a városból. Mégis kijelenthető, hogy ha csak rövid ideig tartott, de ezek voltak az első olyan területek, amiket az Iszlám Állam el tudott foglalni Kelet-Afrikában. Ez igazából Muumin részéről volt egy próbálkozás, hogy a tartományi státuszt kiharcolja, ami még ekkor sem valósult meg.⁷³³ Ekkor még talán bízott az Iszlám Állam abban, hogy az al-Sabáb hűséget esküszik neki, viszont 2016-2017 között a propaganda taktikát váltott és már célpontként azonosította. Ez látszólag nem hatotta meg az al-Sabáb-ot, hiszen a magabiztosságát hangsúlyozva 2018-ban olyan személyeket engedett szabadon, akiket korábban IS szimpatizánsnak tartottak, lehetővé téve számukra, hogy családjukkal együtt éljenek tovább az al-Sabáb területein.⁷³⁴ Végül 2017 decemberében az Iszlám Állam a hivatalos kiadványában elismerte Muumin szervezetét és létrehozta a Szomáliai Iszlám Államot (Islamic State in Somalia – ISS), ami egy új provinciája lett a szervezetnek.⁷³⁵

A csoportot ekkorra körülbelül 150-300 fő közé tették. Toborzás terén Muumin a saját puntföldi klánjára támaszkodott, ami behatárolta a toborzást. Ezért nem volt ritka a fiatalok elrablása és indoktrinálása sem. A szervezet fegyverei elavultak voltak, a harcosok alulfizetettek. Kevés külföldi dzsihádistá csatlakozott hozzá, hiszen a Közel-Kelet vonzóbb célpont volt ekkor, valamint a szomáliai idegenekkel szembeni gyanakvása továbbra is meghatározó tényező maradt, ami nem segítette a külföldi harcosok észrevétlen

⁷²⁸ Jones – Liepman – Chandler 2016, 52.

⁷²⁹ Islamic State in Warner – O’Farrell – Nsaibia – Cummings 2021, 204.

⁷³⁰ Hamming 2023, 15.

⁷³¹ Joseph – Maruf 2018, 257.

⁷³² Warner – O’Farrell – Nsaibia – Cummings 2021, 206-208.

⁷³³ Warner – O’Farrell – Nsaibia – Cummings 2021, 213-214.

⁷³⁴ European Institute of Peace 2018, 8-9.

⁷³⁵ Islamic State Somalia 2024.

megérkezését.⁷³⁶ De ekkor is képes volt támadásokat végrehajtani puntföldi kormányzati létesítmények ellen, leginkább robbantások formájában, de az Iszlám Államra jellemző nyilvános lefejezések is előfordultak. Viszont 2018 egy kritikus év volt a szervezet számára és tulajdonképpen passzivitással küzdött, hiszen létszámban és pénzben megfogyatkozott, a disszidensek száma megnőtt, akiket az al-Sabáb visszafogadott. Habár Puntföldön volt a bázisterülete a szervezetnek, de ezen változtatni kellett, ha túl akart élni.⁷³⁷ Megjelentek sejtjei Szomália déli felében az al-Sabáb működési zónájában. 2018-ig az al-Sabáb nem tekintett komoly fenyegetésként az ISS-re, mivel 2015-2016 között az Amniját keményen leszámolt a disszidensekkel. 2018 októberében már hírt adott arról, hogy ISS harcosokat végzett ki, amire válaszul Puntföldön al-Sabáb tagokon ütött rajta.⁷³⁸ 2018 végétől egészen és 2019 tavaszáig az ISS és az al-Sabáb között Szomálián belül számos helyszínen harcok bontakoztak ki. 2020-tól kezdve egyre aktívabbá vált az ISS, 2021-ben 36, 2022-ben pedig 32 támadást vállalt magára, főként Puntföldön és Mogadishuban.⁷³⁹

Ennek ellenére az al-Sabáb, és a puntföldi erők hatékonyan léptek fel az ISS ellen, olyannyira, hogy 2022-re az összeomlás szélére sodródott a szervezet Észak-Szomáliában. Viszont az al-Sabáb lazított a gyeplőn, mivel a Mohamud által meghirdetett offenzíva komolyan érintette az al-Sabáb-ot, minden erejére szükség volt, ami mentőövet dobott az ISS-nek, emiatt 2023-tól kezdve egyre aktívabbá vált.⁷⁴⁰ Jól látható az alábbi térképen, hogy az ISS számos támadást indított az al-Sabáb ellen az al-Miskaad hegységben (a térkép közepén lévő négy kör szorosan). Alapvetően az al-Sabáb által befolyásolt övezetről beszélhetünk, de mégis ki kell emelni a partmenti városokat, hiszen értékes bevételekkel szolgálhatnak, köztük Bossaso, ahonnan mind az al-Sabáb, mind az ISS jelentős bevételekre tehet szert.

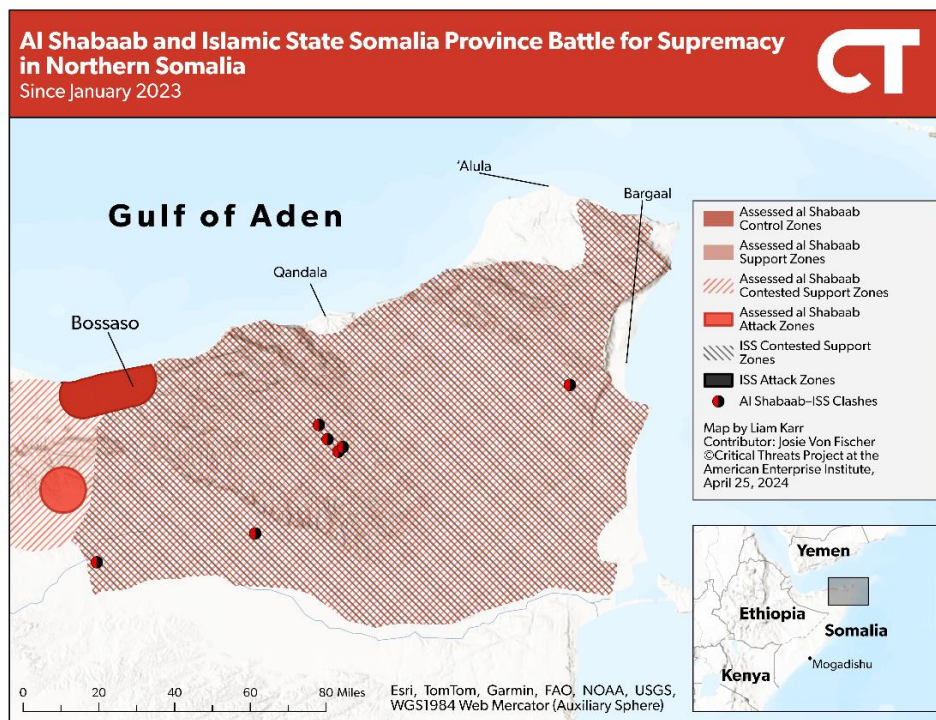
⁷³⁶ Warner – O’Farrell – Nsaibia – Cummings 2021, 215-218.

⁷³⁷ European Institute of Peace 2018, 23-24.

⁷³⁸ Warner – O’Farrell – Nsaibia – Cummings 2021, 223.

⁷³⁹ Webber – Garofalo 2023, 16.

⁷⁴⁰ Somalia Faces Critical Threat as Islamic State Group Expands in Puntland 2024.

26. ábra: Az al-Sabáb és az ISS harca Észak-Szomáliában.

Forrás: Africa File, April 25, 2024: IS Somalia Expansion Benefits IS Global Network; Togo Constitutional Changes 2024.

A megerősödést bizonyítja az a tény is, hogy az USA 2023 óta dróntámadásokat hajt végre Muumin ellen, mivel a feltételezése szerint az Iszlám Államon belül is fontos pozícióban lehet, ezért mind 2023-ban, mind 2024-ben célzott támadást indított ellene Puntföldön, és habár számos kulcsszemélyt likvidált az ISS-en belül, Muumint a disszertáció írásának pillanatáig nem sikerült megölni. Viszont ennek hatására az ISS puntföldi tevékenységének száma 2024-re csökkenő tendenciát mutat a merényletek számát tekintve. Becslések szerint 2024 első felében legalább 500 harcossal rendelkezett a szervezet, és képes volt arra, hogy Bossaso közelében meghátrálásra kényszerítse az al-Sabáb erőit. Helyi források arról számoltak be, hogy az ISIS magterületéről származó harcedzett külföldi harcosok adnak tanácsokat Muuminnak, aki nem mondott le az ISS kiterjedésének növeléséről. Úgy tűnik a fővárosban és környékén is próbálkozik az ISS teret nyerni, fenyegetve az üzletembereket, valamint az al-Sabáb befolyási övezetében toboroznak. Erre válaszul az al-Sabáb hajtóvadászatot indított a szabotálók ellen. Az IS helyi klánokon kívül a Puntföldre menekülő oromokra támaszkodik, elősegítve Muumin célját, hogy makrorégiós kiterjedése legyen a szervezetnek. A puntföldi kormányzat nehéz helyzetben van, hiszen katonai műveletekkel önmagában nem lehet kiűzni a szervezetet, csak gyengíteni, mivel a társadalmi beágyazottsága az ISS-nek erősebb ennél.⁷⁴¹

2019-től az Iszlám Állam számára még fontosabbá vált az ISS, mivel a kelet-afrikai globális irodának, vagyis az al-Karrár-nak a központjává vált, amely felügyeli a csoport kelet- és dél-afrikai személyzetét és a globális IS-hálózat közötti finanszírozást. Ez a központ minden bizonnyal kiképzőkkel, pénzzel és talán fegyverrel látja el a délebbi IS szervezeteket, elsősorban a KDK-ban és Mozambikban lévőket.⁷⁴² Viszont az ellátási láncba komoly fennakadás történt 2023 első felében, amikor januárban az amerikaiak megölték Bilal al-

⁷⁴¹ International Crisis Group 2024, 4-13.

⁷⁴² Africa File, April 25, 2024: IS Somalia Expansion Benefits IS Global Network; Togo Constitutional Changes 2024.

Szudánit, aki az al-Karrár iroda vezetője lehetett, vagyis az Iszlám Állam kelet-afrikai megbízott koordinátora.⁷⁴³ Amerikai források szerint 2024-re ez az ellátórendszer helyreállt, ami utalhat a kongói és mozambiki Iszlám Állam szervezetek megerősödéséhez.⁷⁴⁴ Sőt az iroda az Afrikán kívüli fiákkal is képes kapcsolatot fenntartani, ugyanis az al-Karrár iroda pénzügyi forrásokat küldött az Iszlám Állam Horaszán tartományának, összesen körülbelül 25 000 dollárt havonta kriptovalutában, tovább erősítve a globális pénzügyi elosztóközponti szerepét az Iszlám Államon belül.⁷⁴⁵

4.3.3. A Szomáliai Iszlám Állam titkos hálózati állapota 2015-től napjainkig

- Erősség

Mivel a szervezet néhány fővel jött létre, így nem beszélhetünk félterületi jelenlétről, másrészt csak pár hétig tudtak tartani megrohamozott településeket. Az ISS nagymértékben támaszkodik karizmatikus vezetőjére Muuminra, aki az al-Sabáb-ban fontos személy volt, így az ő kiválása miatt számos Iszlám Állam szimpatizáns csatlakozott hozzá. A 2018-as év kritikus volt a szervezet számára, szükség volt újabb sejtek létrehozására a terjeszkedésre, így jöhettek létre Szomália déli felében sejtei, míg a puntföldi rész továbbra is megmaradt központnak. Nagy valószínűséggel lehettek az al-Sabáb-on belül is Iszlám Állam szimpatizánsok, ennek is köszönhető, hogy a Szomália déli felében kialakult sejtek képesek voltak merényleteket végrehajtani.⁷⁴⁶

Jelenleg úgy tűnik, hogy Muumin személye jelenti az ISS sejteiben belül a hűség és összetartozás zálogát a sejtek között. A két legfontosabb sejt a puntföldi és a mogadishu környéki, hiszen az elmúlt években ezeken a területeken hajtott végre merényletet az ISS, ami nemcsak kormányzati létesítményeket vett célba, hanem az al-Sabáb ellen is irányultak, vagyis a két legnagyobb fenyegetés ellen, amik a létét veszélyeztetik. Mivel a titkos hálózatokra jellemző az, hogy nem képesek a bázisuktól távolra eső célpontokat célba venni, így a házi készítésű robbanóeszközöket közeli célpontokon alkalmazták, ezek közül is Puntföldet kell kiemelni, hiszen amikor a szervezet az erősödés jeleit mutatta, akkor ott terjesztette ki merényletei hatókörét. Jól látható, hogy Puntföld hegyvidékes területei kormányzat nélkül kormányzott térként funkcionálnak, ami alkalmas arra, hogy egy meggyengült erőszakszervezet képes legyen megerősödni és onnan próbáljon terjeszkedni, minél távolabbi kapcsolatokat kiépítve. Jelentősek az etiópiából érkezők aránya, de ahogy az International Crisis Group feltárta, az Iszlám Állam központi területeiből is érkeztek emberek, sőt állítólag Kenya is az ISS látókörében van.⁷⁴⁷

- Gyengeség

A legnagyobb gyengeségét az ISS-nek az al-Sabáb adja, ami a legfőbb és legnagyobb dzsihádistá szervezet Szomáliában. Dzsódán és utódja Dirijj ellenséges fellépése a kezdeti időszakban Muumin csoportja ellen nagyban megnehezítette a szervezetté válást és a stabil bázis kialakítását. Az Amniját hírszerző és megtorló funkciója számos Iszlám Állammal szimpatizáló al-Sabáb tagot visszatartott, aki mégis dezertált, annak eleinte Puntföldre kellett menekülnie, ha életben akart maradni. Viszont a puntföldi hegyek ideális terepet biztosítottak a túlélésre, de korlátot is jelentett. Egyrészt nem tudott közel kerülni a riválisok

⁷⁴³ IS-Somalia expands influence despite failed U.S. airstrike on Abdul Qadir Mumin 2024.

⁷⁴⁴ Africa File, April 25, 2024: IS Somalia Expansion Benefits IS Global Network; Togo Constitutional Changes 2024.

⁷⁴⁵ Webber – Garofalo 2023, 16.

⁷⁴⁶ European Institute of Peace 2018, 26-27.

⁷⁴⁷ International Crisis Group 2024, 3.

központjaihoz, hogy támadásokat hajtson végre, másrészt a toborzást is korlátozta. A kezdeti toborzást Muumin személye jelentette, hiszen az északi térségben élő klánok egyik szülötte. Kihasználva helyi kapcsolatait képes volt toborozni, viszont a dezertálások és a folyamatos fenyegetés a puntföldi hatóság és az al-Sabáb részéről ellehetetlenítette a csoport működését. A külföldi dzsihádisták számára sem jelentett vonzó célpontot a csekély jelentősége miatt a Közel-Kelethez viszonyítva, másrészt ekkor még nem kapta meg a tartományi státuszt az Iszlám Államtól. Ez a fajta nyilvános elismerés 2018-tól kezdve egyre vonzóbbá tette a szervezetet, emiatt egyre többen csatlakoztak hozzá, de nem beszélhetünk ezres nagyságrendről, elsősorban további al-Sabáb disszidensek lettek a tagjai, de még így sem tudott elég teret nyerni ahhoz, hogy képes legyen fejlődni és akár megközelíteni a félterületi jelenlétet, erről 2018-tól kezdve gondoskodott az al-Sabáb később a puntföldi erők, amik már veszélyként kezelték az ISS-t.

Ahogy a korábbi térképen látszódik Puntföldön az al-Sabáb befolyása meghatározó, vagyis az ISS nem rendelkezik olyan állandó bázisterülettel, ahol rendszeres kiképzéseket tudna tartani. Folyamatos mozgásban kellett lennie, ami a kiképzést és a toborzást is megnehezítette. Mivel a puntföldi területeken gyenge az internetkapcsolat, a prédikációk sem tudnak széleskörben eljutni, emiatt videókat próbáltak terjeszteni hordozóeszközön keresztül bizonyítva, hogy tényleg kapcsolatban állnak az Iszlám Állammal. Még 2016-ban képes volt egy kisebb kiképzőtábor létrehozni a Golis-hegységben, de a körülmények korántsem voltak ideálisak hozzá.⁷⁴⁸ Habár voltak külföldi harcosok, mégis a szomáliai idegengyűlölete megnehezítette az ISS merényleteinek kivitelezését. A kisebb kapacitás a merényletekben is megmutatkozik, mivel volt példa arra, hogy a robbanószerek besültek, a merénylők a támadás végrehajtása közben haltak meg, vagyis gyenge anyagminőséggel és gyenge technikai és taktikai képzettséggel dolgozott a szervezet.⁷⁴⁹

- *Lehetőség*

Mivel alapvetően kis szervezetnek tekinthető, így nem tud hatalmas bevételeket generálni. Kezdetben az Iszlám Állam más afrikai sejtjeihez hasonlóan a csoport is a zsarolás és az adózás kombinációjára támaszkodott. A bevételszerzés leggyakoribb eszköze az üzletemberek megfélemlítéssel történő megadóztatása volt, az al-Sabábhoz hasonlóan.⁷⁵⁰ A legfrissebb jelentések szerint évi körülbelül 1,2 millió dollár bevételt képes generálni a hajózási ágazat zsarolásából és az illegális kereskedelem megadóztatásából. Valamint jelentős pénzforgalom haladhat át rajta, hiszen az al-Karrár révén jelentős pénzmozgás mehet végbe az IS filiai között.⁷⁵¹ További bevételre tehet szert az egyre nagyobb méreteket öltő szomáliai kalózkodásból, ami elkezdett ismét fokozódni.⁷⁵² Még mindig megmaradt a vállalatok zsarolása, ám a legtöbb vállalat 2023 óta úgy reagál erre Puntföldön, hogy bezárja központjait az irreálisan nagynak vélt zsarolási pénzek miatt.⁷⁵³

A kormányzat nélkül kormányzott terek esetében Puntföldön nem lehet egyértelműen az al-Sabáb-ról, mint egyetlen alternatíváról beszélni az FGS-sel vagy a puntföldi kormányzattal szemben, mivel az ISS komolyan veszélyezteti az al-Sabáb jelenlétét, sőt Bossaso környékén vereséget mért az al-Sabábra. Habár alapvetően a dzsihádisták szervezetei közötti ideológiai elsőbbség versenye zajlik, de Puntföldön az ISS bázisterületei miatt képes szorosabb viszony kialakítani bizonyos klánokkal, ami létfontosságú, ha háttországként akarja a szervezet

⁷⁴⁸ Warner – O’Farrell – Nsaibia – Cummings 2021, 217.

⁷⁴⁹ European Institute of Peace 2018, 24.

⁷⁵⁰ Warner – O’Farrell – Nsaibia – Cummings 2021, 219.

⁷⁵¹ Webber – Garofalo 2023, 16.

⁷⁵² Somalia Faces Critical Threat as Islamic State Group Expands in Puntland 2024.

⁷⁵³ The looming threat: A resurgence of Islamic State and inter-clan fighting in Somalia 2024.

használni e zónákat. Ezzel összefüggésben a toborzást erősen behatárolta a szervezet puntföldi beágyazottsága a helyi klánokkal való szoros kapcsolat miatt. Viszont ebből kiutat nemcsak a Szomália déli felében való megjelenés jelentett némi megoldást, hanem a 2020-as évektől megjelent propagandavideók is, amik széles körhöz juthattak el. Az ISS az Iszlám Államnak köszönhetően széleskörű kampányba kezdett Afrika Szarván, kibővítve a lehetséges toborzási lehetőségeket. Számos olyan videót tettek közzé különböző médiaplatformokon, ami amhara nyelven hangzott el arab felirattal és az ISS harcosairól szól. Az amhara Etiópia egyik hivatalos nyelve, de Eritrea és Szomália egyes részein is beszélik. Emellett gyakoriak az oromo és szuahéli nyelven készített videók. Fontos kiemelni, hogy ezt az Iszlám Állam központi médiája készíti, hiszen jóminőségű videókról van szó. A leggyakoribb platformok ezek terjesztésére a Youtube, a Facebook, és a Telegram.⁷⁵⁴ Ez egyelőre sikeresnek tűnik, hiszen egyre több külföldi harcos csatlakozik a szervezethez, ami növelheti annak az esélyét, hogy a kormányzat nélküli tereken az erőszak monopóliumával rendelkezzen, vagyis képes legyen megvalósítani a megfogalmazott ismérveket úgy, hogy az al-Sabáb helyett az ISS legyen az alternatívája a Puntföldi kormányzatnak. Ha ezt sikerül elérni az Arab-félszigethez való közelség miatt az informális gazdaságból és az illegális kereskedelemből jelentős bevételhez juthat, ha ez a tendencia így halad tovább, nem kizárva annak lehetőségét, hogy a félterületi státuszt elérje.

- *Veszély*

A legnagyobb veszély a titkos hálózaton belül, ha a belső hierarchia megbomlik és fragmentálódik a kommunikáció hiánya miatt. Mivel a szervezet az Iszlám Állam égisze alá tartozik, így az ideológiai alap és támasz erős, amit az alapító Muumin képvisel és talán ő jelenti egy személyben a belső stabilitás zálogát, annak ellenére, hogy amerikai csapások többször is próbálták likvidálni őt, de ennek ellenére kulcsszemélyek haltak meg. Mivel egyelőre kis létszámról beszélünk és a külföldi harcosok összetartó ereje az Iszlám Állam által nyújtott szalafista ideológia, egyelőre megfelelő kötőerővel bír ahhoz, hogy ezidáig az al-Sabáb-ba dezertált személyek ne tudjanak akkora kárt okozni, ami az inaktivitás szélére sodorná a szervezetet.

A legnagyobb veszélyt maga az al-Sabáb jelenti az ISS-re nézve. Ahhoz, hogy az ISS terjeszkedni és fejlődni tudjon a riválisát kell visszább szorítania. Könnyen előfordulhat, hogy 2022 óta azért lett erősebb a szervezet és azért ugrottak meg a támadásai, mert az al-Sabáb az SNA műveleteire koncentrál, ami a középső és déli részeit érinti Szomáliának, ahová az erejét csoportosítja át, megteremtve a lehetőséget északon az ISS számára a terjeszkedésre, amit úgy tűnik 2024-ben elkezdett kihasználni. Habár az ISS erősödik, az Iszlám Állam nem képes olyan mértékben pénzelni és támogatni, hogy makrorégiós szinten vetélytársa legyen az al-Sabáb-nak, ezért elsősorban a pénzügyi elosztó szerepköre a meghatározó. Kijelenthető, hogy a szubszaharai Afrikában az egyik leggyengébb IS filia, vagyis sokkal inkább rá van utalva a helyi viszonyokra az életben maradáshoz, annak ellenére, hogy jelentős külföldi harcos tartózkodik a térségben.⁷⁵⁵ A szervezet létére hosszú távon az lehet a legveszélyesebb, ha az al-Sabáb dominanciát tud kiépíteni azokon a kormányzat nélkül kormányzott tereken, ahol az ISS épít ki befolyást, ezzel teljes mértékben ellehetetlenítve a bázisterületeiből származó lehetőségek kiaknázását.

⁷⁵⁴ Webber – Garofalo 2023, 16-17.

⁷⁵⁵ Zenn 2023, 8.

4.4. Az Iszlám Állam Közép-afrikai Tartománya (Islamic State Central Africa Province – ISCAP)

A harmadik hullámot képviselő csoport, Afrika legfiatalabb IS provinciája 2019-ben, a magszervezet legsötétebb évében került létrehozása, amikor az nemcsak utolsó közel-keleti területeit, de alapító kalifáját is elvesztette. Mégis két egymástól teljesen eltérő fejlődési ívet bejáró szervezet került egy provinciába, valamint a kettejük közötti közvetlen kapcsolat mértéke is vita tárgyát képezi a nemzetközi szakirodalomban. Jelentőségük ennek ellenére egyre nagyobbá válik, köszönhetően a nagymennyiségű stratégiai ásványkincseknek, amely a szervezet működési területén található.

4.4.1. Észak-Kivu jellemzői

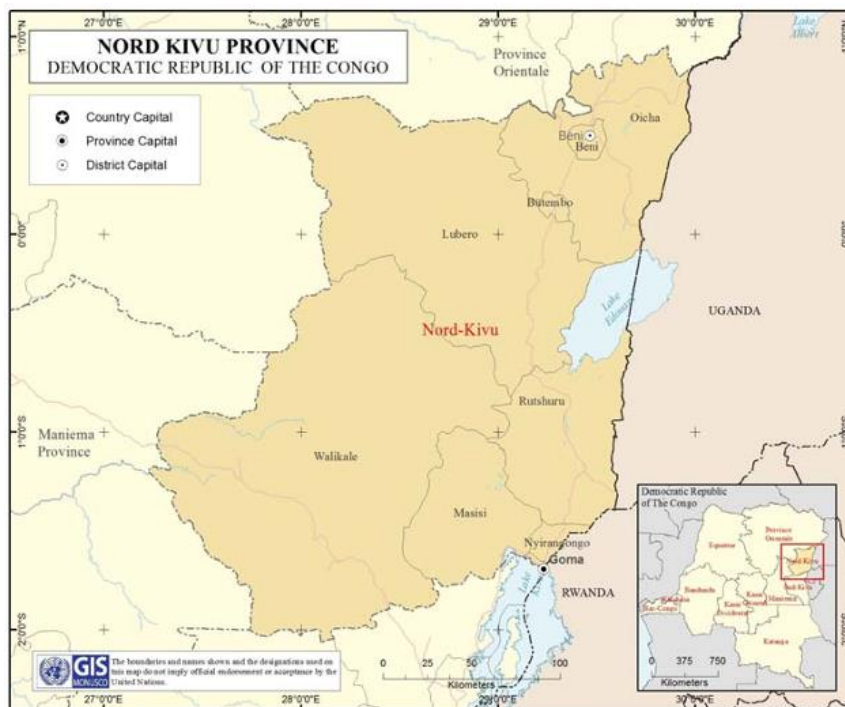
A KDK keleti része, ezen belül Észak-Kivu (a térképen Nord Kivu) egy klasszikus értelemben vett határvidéknek tekinthető: hegyvidékes, sűrű növényzetű, nehezen megközelíthető terület, és emiatt egy önálló gazdasági térségnek tekinthető a maga kereskedelmi útvonalaiival és a természeti erőforrásokra épülő csempészhalozataival. Emellett megfigyelhető az állami jelenlét hiánya. E hatalmi vákuumot számos erőszakszervezet igyekezett betölteni. A helyi társadalom összetétele vegyes, ami alapot adhat egy erőszakszervezet számára, hogy egy olyan transznacionális szövetséget alakítson ki, amely a gazdasági önfenntartás mellett segít számára a túlélésben és a támadások kivitelezésében.⁷⁵⁶

27. ábra: A KDK közigazgatási térképe és a keleti tartományok.
Forrás: Administrative Map of Democratic Republic of the Congo 2015.

⁷⁵⁶ Scorgie 2011, 9-13.

A disszertáció fókuszpontjába Észak-Kivu kerül, ami 2015-ös becslések szerint körülbelül hatmilliós lakossággal rendelkezik. A régió központja a határon fekvő Goma városa közel 800 000 fős lakosságával. A területe 59 483 km², ami viszonyításképpen a volt gyarmattartó Belgium területének közel kétszerese.⁷⁵⁷ A dzsungel és a hegyvidék nagy kiterjedésű, nehezen járható, nagy mennyiségű csapadékkal és kevés úttal tarkított terepviszonyokkal. Érdekesképp Észak-Kivu földrajzilag közelebb van Kampalához és Kigalihoz, mint a KDK fővárosához, Kinshasához, és ez a közelség tükröződik az Észak-Kivu és a szomszédai közötti kapcsolatokban.⁷⁵⁸ A térség biztonságpolitikai kockázatát jól mutatja az az adat, hogy 2021-ben bizonyítottan 35 fegyveres csoport követett el erőszakos tevékenységet, köztük a disszertáció egyik alanyát képező ADF (Szövetséges Demokratikus Erők - Allied Democratic Forces).⁷⁵⁹

28. ábra: Észak-Kivu térképe.
Forrás: MONUSCO 2015, 1.

4.4.2. Az ADF-(NALU) létrejötte

A mai ADF kialakulása két szervezet egyesülésére vezethető vissza, amelyek közül az első az Ugandai Nemzeti Felszabadítási Hadsereg (NALU - National Army for the Liberation of Uganda). A bakonzo és bamba népek az ugandai-kongói határvidéken élnek és szoros kulturális, gazdasági és kereskedelmi kapcsolatban állnak egymással. A dekolonizációs folyamatok után a földrajzi elhelyezkedésük miatt továbbra is marginalizáltak és alárendeltek maradtak, mivel a határvidéken helyezkedtek el. Az elégedetlenség odáig vezetett, hogy létrejött a Rwenzururu Mozgalom az itt élő bakonzo-bamba népekből, ami egy paraszti gerillamozgalomnak tekinthető. A mozgalom célja a politikai autonómia kiharcolása volt egy királyság létrehozása révén, különálló irányító testülettel, elszakadva Ugandától.⁷⁶⁰ Erre történt is kísérlet a Rwenzururu Királyság megalapításával, de az ugandai

⁷⁵⁷ Babere 2014, 18-23.

⁷⁵⁸ Lawson – Kelly – Parker – Colloton – Watkins 2010, 85-86.

⁷⁵⁹ United Nations Security Council 2022, 8.

⁷⁶⁰ Titeca – Vlassenroot 2012, 157-159.

hadsereg ezt csírájában elfojtotta, arra kényszerítve a mozgalom harcosait, hogy a szomszédos Kongóba meneküljenek.⁷⁶¹ A mozgalom a Rwenzori hegység kongói oldalán vetette meg a lábát, továbbra is fenyegetést jelentve Kampala számára. Ezen a határvidéken a harcosok támogatottsága egyre inkább nőtt, leginkább az egy királyságban történő nemzetegységesítés célja miatt.⁷⁶²

A fordulat az 1980-as évek első felében következett be, amikor Milton Obote autonómiát adott a Rwenzururu Királyságnak, ami a mozgalom tagjaival szembeni amnesztiával párosult. Ezzel sokan éltek, így a mozgalom gyengülni kezdett.⁷⁶³ 1986-ban azonban az ugandai politikában hatalmas változás következett be: Obote megbukott és Yoweri Museveni került a helyére, aki elhanyagolta a régiót és ellehetetlenítette a Rwenzururu Királyság működését. A Rwenzururu Mozgalom megmaradt radikális tagjaival együtt Amon Bazira⁷⁶⁴ létrehozta a NALU-t, amit a KDK (akkori nevén Zaire) támogatott. Museveni számára a szervezet megalakulása egyre nagyobb kockázatot jelentett, így 1988-ra az ugandai hadsereg végérvényesen kiűzte az országból a KDK-ba, a Rwenzori hegységbe. Így a NALU kongói-ugandai mozgalommá vált, mivel egy kongói bázisterülettel, ám ugandai vezetéssel rendelkezett.⁷⁶⁵

A NALU mellett a másik szervezet az ADF (Allied Democratic Forces – Szövetséges Felszabadító Erők), amelynek a létrejötte az 1986-os ugandai rezsimváltáshoz vezethető vissza. Museveni hatalomra kerülése után az egyik legfontosabb céljává a muszlim erők kézben tartása vált. Ennek kapcsán a legnagyobb problémát a Tabligh-mozgalom jelentette, amelynek klerikusai szaúd-arábiai iskolákban tanultak. Ennek köszönhetően a Tabligh-mozgalom erős szaúdi szalafista hatásra az iszlám fundamentalista irányzatait hirdette, megkérdőjelezve az ugandai muszlim tudósok értelmezéseit.⁷⁶⁶ Bár a mozgalom a szalafista irányzatot képviseli, ellenzi az erőszakos dzsihád.⁷⁶⁷ Museveni a mozgalom kordában tartására létrehozta az Ugandai Muszlim Legfelsőbb Tanácsot (UMSC - Uganda Muslim Supreme Council), amelyen keresztül egységbe szervezte a muszlim szervezeteket. Azonban az UMSC vezetésében a kormányhoz hű emberek kerültek túlsúlyba. Emiatt a Tabligh-mozgalom egyre inkább az intézményrendszer ellen fordult és ennek hangot is adott. Ez a szembenállás 1991-ben csúcsosodott ki, amikor a mozgalom helyettes vezetője, egy bizonyos Jamil Mukulu fegyveres támadást indított az UMSC központja ellen.⁷⁶⁸ Az incidens során négy rendőr meghalt,⁷⁶⁹ a kormány pedig körülbelül 400 Tabligh tagot börtönzött be a magas-rangú vezetőkkel, többek között Mukuluval együtt. Ők 1993-ban szabadultak és megalapították az Ugandai Muszlim Szabadságharcosok Csoportját (UMFF – Uganda Muslim Freedom Fighters).⁷⁷⁰ Eleinte Uganda nem lépett fel erőszakosan ezen szervezettel szemben, de azzal, hogy kiképzőtábort létesített, és az ugandai riválistól, Szudántól kapott támogatást, Kampala akcióba lendült és megsemmisítette a kiképzőtábor, majd 1995-re az UMFF-et végérvényesen kiűzte Ugandából.⁷⁷¹

⁷⁶¹ International Crisis Group 2012, 2.

⁷⁶² Scorgie 2011, 7-8.

⁷⁶³ Hansen 2019, 128-130.

⁷⁶⁴ Bazira az 1986-ban a leváltott rezsim hírszerző szolgálatainak vezetője.

⁷⁶⁵ International Crisis Group 2012, 158-159.

⁷⁶⁶ Titeca – Fahey 2016, 5.

⁷⁶⁷ Congo Research Group 2018, 5.

⁷⁶⁸ Hansen 2019, 130-131.

⁷⁶⁹ International Crisis Group 2012, 4.

⁷⁷⁰ Titeca – Fahey 2016, 5.

⁷⁷¹ International Crisis Group 2012, 4.

1995-re így két Museveni-ellenes tömörülés telepedett le a KDK-ban: a NALU és az UMFF harcosokból létrejövő ADF.⁷⁷² 1995-ben a két ideológiailag különböző szervezet Mobutu és Omar al-Basír rezsimek közbenjárásával összeolvadtak ADF-NALU néven.⁷⁷³ A két ország olyan ütőképes szervezetet akart létrehozni, amely rajtaütései révén képes hatékonyan aláásni Uganda biztonságát.⁷⁷⁴ Az évtized végére Nyugat-Ugandában megszorodott a rajtütések száma: 1998-ban két iskolát támadtak meg, ahol legalább 80 diák esett áldozatul gyújtogatás következtében és több tucatnyit elraboltak.⁷⁷⁵ 1999-re a támadások sorozatossá váltak, nem kímélve a civil lakosságot, mivel a megfélemlítés eszközével kényszerítették őket az együttműködésre az akcióik végrehajtása során.⁷⁷⁶

A rajtaütésekkel párhuzamosan két esemény együttes következményeként a szervezet életében fordulat következett be. Az első kongói háborúban Mobutu megbukott és Kabila vette át a helyét Kongóban, aki már Museveni támogatását élvezte. Így az ADF-NALU számára a kongói rezsimek is ellenséggé vált.⁷⁷⁷ Az International Crisis Group tanulmánya szerint 1997-2000 között a szervezet ugandai behatolásai következtében legalább 1 000 ember meghalt, 150 000 fő pedig elhagyni kényszerült lakóhelyét. Ez oda vezetett, hogy 1999-ben az ugandai hadsereg egy átfogó hadműveletet indított 'Mountain Sweep' néven, amelynek a célja, hogy teljesen felszámolja a szervezetet. A művelet eredményeként számos harcost és parancsnokot sikerült elfogniuk. Viszont nem ez volt a legnagyobb csapás az ADF-NALU számára. Az ugandai hatóságok igyekeztek elzárni a szervezet pénzügyi csatornáit, ami két eseményben nyilvánult meg: bezárták Ugandában a Greenland Bankot, amelynek állítólag kapcsolata volt a lázadók, illetve elzárták a szudáni logisztikai útvonalakat, ami szintén komoly következménnyel járt.⁷⁷⁸

4.4.3. Az ADF az elfogadott jelenlét állapotában 1995-1999 között

- Erősség

1995-ben Mobutu erőteljes hatására egyesült a két Ugandából elűzött Museveni ellenes szervezet. Alapvetően kétféle oka lehetett a diktátornak a fúzióra. Az egyik, hogy egy szervezetet könnyebb volt kezelni és irányítani, mint két kisebb különálló szereplőt. Másrészt az egyesüléssel egy nagyobb szervezet jött létre, ami képes volt Mobutu kívánalmainak eleget tenni és számottevő erővé válni, ezáltal proxy módon hatással tudott lenni a KDK keleti részére. Ehhez 1995-től kezdve biztosította a terepet, a szervezet elismerésével szélesebb körű legitimációt adott neki, mint egy biztonsági szereplőként működött Kelet-Kongóban.⁷⁷⁹ Emellett a szudáni al-Basír is támogatta a szervezetet, mivel stratégiai szempontból egy ugandai lázadó szervezet ideális eszköz lehetett a Museveni rezsimek destabilizációjára. Az 1990-es évekbeli szudáni-ugandai ellenséges viszony oka az volt, hogy Uganda amerikai forrásokkal támogatta a Szudán elleni felkelő mozgalmakat.⁷⁸⁰ Ezért a szudáni rezsimek hírszerzési támogatást, fegyvereket és koordinációs szolgáltatásokat nyújtott, valamint képzési lehetőséget kínált.⁷⁸¹ Továbbá más erőszakos szervezetekkel együtt ebben az időszakban a harcosok egy részét Kartúmban képezték ki. Ezenfelül nyíltan

⁷⁷² Hansen 2019, 132.

⁷⁷³ Tracking the DRC's Allied Democratic Forces and its links to ISIS 2019.

⁷⁷⁴ International Crisis Group 2012, 4-5.

⁷⁷⁵ T. Horváth 2015, 5.

⁷⁷⁶ Titeca – Fahey 2016, 6-7.

⁷⁷⁷ Titeca – Fahey 2016, 11.

⁷⁷⁸ International Crisis Group 2012, 5-6.

⁷⁷⁹ International Crisis Group 2012, 4.

⁷⁸⁰ Hansen 2019, 129-130.

⁷⁸¹ Titeca – Vlassenroot 2012, 159.

toborzott a kongói kormány engedélyével, főként a beni muszlim közösség körében. A szervezet áttelepedett Észak-Kivuba Beni területére a Rwenzori-hegységbe, ahol kapcsolatokat épített ki a helyi lakossággal. A szervezet megerősítése olyan sikeres volt, hogy 1996-ra a harcosainak létszámát 4 000-5 000 főre becsülték.⁷⁸² Ez elősegítette a helyiekkel való minél szorosabb viszony kialakítását, hiszen az előbb említett rezsimek segítették az ADF-et a kapacitásainak bővülésében, amit később a kormányzat nélkül kormányzott terekben rejlő lehetőségek fokozottabb kiaknázását segítette.

- Gyengeség

Az ADF-NALU képes volt arra az 1990-es évek második felében, hogy az ugandai határt átlépve rajtaütéseket hajtson végre Uganda nyugati részén, amit alapvetően Mobutu és Bashir is támogatott, mégis az egyre nagyobb rajtaütések egyre nagyobb nemzetközi figyelmet irányítottak a térségre, ami a szervezettel szembeni nagyszabású fellépést alapozta meg. Alapvetően két dolog miatt nem tudott a szervezet átlépni a rezsimek által meghatározott hatáskörön. Először nem csak az ADF-NALU volt az egyedüli állam által elfogadott erőszakszervezet, talán a két legmeghatározóbb a Nyugat-Nílus Parti Front (West Nile Bank Front - WNBF) és az Úr Ellenállási Hadserege (Lord's Resistance Army - LRA) volt, amik szintén részt vettek szudáni katonai képzésben.⁷⁸³ Vagyis a térségben nem lehet beszélni kizárólagos állami szerepköréről, amit csak egy erőszakszervezet lát el, vagyis az erőszak monopóliumával korántsem rendelkezett az ADF a régióban. Másrészt a kongói biztonsági erők jelenléte az ország keleti felében gyengébbek voltak, elsősorban a főváros távoli elhelyezkedésének köszönhetően, így elsősorban a biztonsági erők távoli kiegészítő szerepét töltötte csak be, valamint egy nagy területen, ahol viszonylag nagyszámú lakosság van jelen, ahol a néhány ezres létszám nem mondható kiemelkedőnek, ha biztonsági aspektusból vizsgáljuk a szituációt.

- Lehetőség

Az ADF-NALU komponensen belül a NALU az ugandai elűzése előtt kapcsolatokat épített ki a határvidéken élőkkel, bázisokat hozva létre a kongói határ túloldalán lévő erdőkben. Ezt az ADF is folytatta az 1995-ös egyesüléskor, egyre kiterjedtebb stratégiai kapcsolatokat alakítva ki az ugandai rezsimek ellen lázadókkal. Emiatt számos fegyveres helyit toboroztak be és a Nyugat-Nílus Parti Fronttal való egyesülési kísérletről is szóltak hírek. Az 1990-es évek második felében kialakult káosz Kongóban kezdetben az ADF-NALU-nak kedvezett, hiszen a Mobutu rezsimek utolsó éveiben akkora káosz alakult ki az országban, hogy Kelet-Kongó a lázadó mozgalmak paradicsoma lett és ezzel a szervezet tudta növelni potenciális toborzási területét, ezáltal új kapcsolatokra tudott szert tenni. Mivel a hatékony állami és határvédelmi jelenlét hiányzott a térségben az ADF-NALU a határokon áthaladó informális gazdasági vérkeringés részévé vált, elsősorban a csempészeket adóztatta meg, védelmi pénzt szedett be tőlük. A NALU kihasználta a helyiekkel kialakított kapcsolatait és a helyi gazdasági tevékenységben vettek részt, például a földművelésben. Ezt később az ADF is folytatta, mivel ezzel még több kongói újoncra tudtak szert tenni. Becslések szerint a harcosok 60%-a kongói volt ekkor.⁷⁸⁴ Emellett az iszlamista jótékonyági szervezetek révén Iránból és az Egyesült Arab Emírátsokból is kaptak pénzt. Ennek is köszönhető, hogy ekkor pénzt is ajánlottak a helyieknek, ha beállnak harcosnak.⁷⁸⁵ Habár ideológiailag két külön csoport egyesülése jött létre, nem volt a csoporton belül ellentét. Ekkor még nem tekinthető dzsihádistának a szervezet, mivel ekkor a NALU lehetett túlsúlyban és nem vált az iszlám a

⁷⁸² International Crisis Group 2012, 4-5.

⁷⁸³ International Crisis Group 2012, 4.

⁷⁸⁴ Scorgie 2011, 86-89.

⁷⁸⁵ Hansen 2019, 132.

mindennapi élet részévé, ahogy ez később a NALU komponens erodálásával egyre hangsúlyosabbá vált. De az állam által elismert állapot időszakában a belső struktúra stabil és erős volt.

- *Veszély*

Egy állam által elismert jelenlétnél a legnagyobb veszély az, amikor az állam számára terhet és problémát jelent a szervezet és nemkívánatos szereplővé válik. Ez a pillanat az ADF-NALU történetében 1997-ben következett be, amikor Mobutu rezsimje megbukott és helyére Kabila került hatalomra, aki Museveni szövetségesének tekinthető, ezáltal az ADF-NALU elméletben a KDK ellenségévé vált, de a gyakorlatban ennek nem volt konkrét következménye. Ekkorra már mind Uganda, mind Ruanda számára is egyre nagyobb problémákat okoztak a Kelet-Kongóban tevékenykedő erőszakos szervezetek. Kabila a hatalomátvétel után nem volt elég erős ahhoz, hogy képes legyen kiépíteni egy határozott állami jelenlétet a keleti határvidéken, mivel az új kongói hadsereg nem képviselt megfelelő erőt. Az ADF-NALU pedig továbbra is ugandai célpontokat ostromolt, mígnem 1999-ben már Kampalában hajtott végre rajtaütéseket, emiatt Ugandának kellemetlenné vált Kabila diktatúrája és átlépték a határt az ugandai és ruandai egységek. Előbbi elindította a 'Mountain Sweep' hadműveletet, aminek hatására az ADF-NALU félterületi állapotra esett vissza, a létszáma pár száz főre apadt, kulcspozícióban lévő személyek estek el, illetve a Rwenzori hegységbe kellett visszavonulniuk. A folyamatos nyomás ellenére sem szűnt meg a szervezet, az utolsó ugandai egységek csak 2003-ban vonultak ki a térségből.⁷⁸⁶ Innentől az ADF-NALU-nak egy újabb ellenséggel kellett szembenéznie: a KDK biztonsági erőivel, hiszen Joseph Kabila idején már a kongói katonák is műveleteket hajtottak végre a szervezet ellen. Habár már ekkorra a szudáni támogatás elapadt, 2005-re már teljesen megszűnt az ADF-NALU-val való szövetsége, mivel az Uganda által támogatott Szudáni Népi Felszabadítási Mozgalom (Sudan People's Liberation Movement - SPLM) és a szudáni kormány között 2005 januárjában egy átfogó békemegállapodás született, amivel véget ért egy hosszú ideje tartó harc.⁷⁸⁷ Így Szudánnak már nem volt érdeke pénzelni az ADF-NALU-t, teljesen magára hagyva a szervezetet.

4.4.4. Az ADF a 2000-es évektől napjainkig

Az ugandai beavatkozás mégsem tudta elérni az eredetileg kitűzött célt: nem sikerült teljesen felszámolni a szervezetet, és az ugandai katonák kivonulása után a Kongói Demokratikus Köztársaság Fegyveres Erői (Forces armées de la République démocratique du Congo - FARDC) nem tudták megtartani a műveletben megszerzett pozíciókat. A nagyobb városok ellenőrzésére volt csak erejük, a vidéki területet és lakosságot magára hagyták. Az ADF-NALU kihasználta a lehetőséget és újra rátelepedett a vidékre,⁷⁸⁸ amelyet sikeresen ki tudott aknázni. Ebben a periódusban az ugandai kormány megbuktatása helyett a cél a túlélés lett. Innentől kezdve egyre kevesebb információt osztott meg a csoport magáról a közvélemény számára, szigorúan ellenőrizték az erdei táboraik közötti mozgást, kevesen utazhattak a régió kívülré. Ennek a célja egyértelműen a szervezetet célzó felderítés megnehezítése volt.⁷⁸⁹

Az ADF-NALU-nak 2005-re a FARDC mellett az ENSZ Kongói Demokratikus Köztársaságbeli Stabilizációs Missziójának (MONUSCO - Mission de l'Organisation des Nations Unies pour la stabilisation en République démocratique du Congo) katonáival is

⁷⁸⁶ Warner – O'Farrell – Nsaibia – Cummings 2021, 262-265.

⁷⁸⁷ The Comprehensive Peace Agreement 2011.

⁷⁸⁸ Hansen 2019, 135-136.

⁷⁸⁹ Titeca – Fahey 2016, 7.

szembe kellett néznie. Az általuk indított műveletek nem voltak eredményesek, viszont az ugandai kormány 2008-as bejelentése, hogy elismerik⁷⁹⁰ a Rwenzururu Királyságot, már annál inkább. Így az ADF-en belül a NALU múlttal rendelkezők a leszerelést választották. Ekkorra az ADF már abszolút túlsúlyba került a szervezet vezetésében, a szövetség pedig tulajdonképpen megszűnt, innentől lehet egyedül az ADF-ről beszélni, aminek a vezetője Jamil Mukulu lett.⁷⁹¹ A nemzetközi szövetségesek hiánya, az újjászerveződés, a folyamatos nyomás és az új kihívások révén az ADF egyre szigorúbban ragaszkodott az iszlám törvényekhez, és a vallás egyre hangsúlyosabbá vált a szervezet mindennapi életében.⁷⁹² Becslések szerint a 2010-es évek elején körülbelül 420 km² terület felett rendelkeztek befolyással, és a fegyvereseik létszámát 1 600-2 500 főre becsülték.⁷⁹³ Az ENSZ jelentése alapján az ADF számos táborot működtetett, amelyek tulajdonképpen falvak voltak úthálózattal összekötve. A madinai tábor volt a központ, ahol állítólag Jamil Mukulu is lakott.

A 2010-es évek első felében a FARDC a MONUSCO-val karöltve egymás után három nagyszabású felkelés ellenes műveletet indított az ADF ellen. Ezek közül a harmadik, a 2013 végén/2014 elején elindított 'Sukola I.' művelet okozta a legnagyobb kárt az ADF-nek.⁷⁹⁴ Több fronton haladva a hadsereg mélyen behatolt az ADF területére, és kiszorította a szervezetet számos táborából. A harcok során mindkét fél jelentős veszteségeket szenvedett el. Április elején, amikor a kongói hadsereg a szervezet központjához, a madinai táborhoz ért, az ADF két nagyobb csoportra vált szét. Az egyik csoportot Mukulu vezette, aki később elhagyta az országot, a másikat pedig Musa Baluku.⁷⁹⁵ Jól mutatja a kaosz mértékét, hogy a szétválás és a menekülés miatt az utánpótlási vonalak megszakadtak, továbbá nemcsak a kongói katonák okoztak komoly veszteséget, hanem az éhezés is.⁷⁹⁶ Az ENSZ becslései szerint a harcosok száma ekkor 100-300 főre csappant. Az ADF belső válságát fokozta az, hogy Mukulut Tanzániában elfogták és letartóztatták, majd 2015 júliusában kiadták Ugandának.⁷⁹⁷

2015-re a 'Sukola I.' művelet megrekedt és a FARDC képtelen volt tartani az állásait. Az ADF ezt kihasználta és elkezdte visszaszerezni az offenzíva előtti pozícióit. Ekkora viszont már egy új szervezet visszatéréséről beszélhetünk.⁷⁹⁸ Jamil Mukulu kísérletet tett ugyan a börtönből való vezetésre, de hamar bebizonyosodott, hogy ez hosszú távon nem lehetséges. Távollétében Musa Baluku, Mukulu másodparancsnoka lett a vezető, akinek már nem az volt a célja, hogy egy ugandai iszlám kormányt hozzon létre, hanem a szervezetet a szélesebb globális dzsihádisták mozgalom részévé akarta tenni.⁷⁹⁹ Korábban ő képviselte a brutálisabb, szélsőségesebb álláspontot, amely miatt sokan dezertáltak. Ez megkönnyítette a hatalomátvételt, mivel így a szervezetben lévők többsége támogatta őt és a célját.⁸⁰⁰ Baluku vezetésével az ADF civilekkel való viszonya gyökeresen megváltozott. Mukulu törekedett a

⁷⁹⁰ Az ugandai kabinet 2009-ben ismerte el hivatalosan a Rwenzururu Királyságot. Forrás: Uganda cracks down on 'dissenting' Rwenzururu kingdom 2016.

⁷⁹¹ International Crisis Group 2012, 10-11.

⁷⁹² Congo Research Group 2018, 6.

⁷⁹³ Candland – Finck – Ingram – Poole – Vidino – Weiss 2021, 16.

⁷⁹⁴ Congo Research Group 2018, 6.

⁷⁹⁵ Mukulu távozása után Musa Baluku elkezdte kiűriteni a központi (madinai) tábor. A nagyjából 1 000-1 200 emberrel Baluku a sűrű erdőbe vonult a kongói hadsereg elől. Számos ADF vezető maradt itt, a legfontosabbak: Hood Lukwago (hadseregparancsnok), Kalume (hadseregparancsnok-helyettes), Nasser (harc műveletek főnöke). United Nations Security Council 2015a, 5-7.

⁷⁹⁶ United Nations Security Council: United Nations Security Council 2015a, 5-7

⁷⁹⁷ United Nations Security Council 2015b, 5-7.

⁷⁹⁸ United Nations Security Council 2015b, 5-7.

⁷⁹⁹ Candland – Finck – Ingram – Poole – Vidino – Weiss 2021, 17-18.

⁸⁰⁰ Candland – Finck – Ingram – Poole – Vidino – Weiss 2021, 35.

velük való jó kapcsolat kialakítására, egy szimbiózis fenntartására. Ehhez képest a művelet megkezdése után a szervezet harcosai megtorló hadjáratokba kezdtek, aminek következtében atrocitások sorozatát követték el a kongói lakossággal szemben.⁸⁰¹ A civilek elleni támadások száma 2016-2017 között csökkent, mivel újabb offenzívákat hajtottak végre az ADF ellen. A dezertáltak vallomásai alapján a szervezet ekkor toborzással és szerkezetátalakítással volt elfoglalva. Az ENSZ becslése szerint 2018-ban az összlétszám 400-450 fő között lehetett.⁸⁰² Baluku elképzelése, miszerint az ADF-et egy új szintre kell emelni, egy globális szervezet égisze alatt tűnt a legmegvalósíthatóbbnak, ami jelen esetben az Iszlám Állam lett.⁸⁰³ A pontos dátum, hogy Baluku mikor kezdte el szorgalmazni az ISIS-hez való csatlakozást, nem ismert. Ez nagy valószínűséggel 2016 környékén történhetett meg, amikor a szervezeten belül komoly átszerveződés zajlott. Nyilvánvaló, hogy nemcsak az ideológiai kötődés vezérelte Balukut: bízott egy új és stabil utánpótlásvonal kiépítésében. Az Iszlám Állam pénzügyi hálózatába történő integrálódás nagyjából 2017-re tehető, mivel akkor tartózkodott Valíd Ahmed Zein Ugandában, ahol találkozhatott az ADF embereivel és ezután megindulhatott a pénzfolyósítás, először kis értékben, később ezres nagyságrendben dollárban kifejezve.⁸⁰⁴

Fontos kitérni az elnevezésekre. Az ISIS akkori vezetője, Abu Bakr al-Bagdádi 2018 augusztusában az ISCAP kialakításán fáradozott. Végül 2019-ben al-Bagdádi egy videóüzenetben hivatalosan is elismerte a térséget az ISIS új tartományaként.⁸⁰⁵ 2016-tól az ADF MTM⁸⁰⁶-ként kezdte beazonosítani magát a videóiban. Ez egy úgynevezett márkaépítési módszer része, amelynek révén szélesebb társadalmi réteget próbált elérni, továbbá már nem (csak) az ugandai sérelmek mentén kívánt tovább szervezkedni.⁸⁰⁷ 2019-től kezdődően az ISIS egyre több támadást vállalt magára a KDK-ban, amiket az ADF hajtott végre. Ennek két oka volt. Az egyik jórészt ideológiai, hiszen csak a sikeres, nagy pusztítást okozó támadásokról tudósított, vagyis a hitetlenekkel szembeni eredményes fellépést hangsúlyozza. A másik ok pedig az, hogy 2019 októberében a kongói hadsereg nagyszabású támadást indított, amelynek kimondott célja az ADF megsemmisítése volt, így megemelkedett az összecsapások száma, ami kiváló propaganda-alapot biztosított. Ez a civilek életére jelentősen kihatott és a humanitárius szervezetek jelentései szerint csaknem 433 000⁸⁰⁸ polgár kényszerült elhagyni lakóhelyét 2019 szeptembere és 2020 március közepe között.⁸⁰⁹ Az Iszlám Állam vezetőjének 2019 októberi halála után Baluku 2020 júniusában továbbra is a hűségét és elkötelezettségét hangoztatta az új kalifa felé.⁸¹⁰

A kongói hadsereg próbálta az elmúlt években is folyamatos nyomás alá helyezni az ADF-et, amik közül a két legfontosabb offenzívából az egyik a 2019 októberében elindult 'Sokola I.' művelet, amely során számos ADF tábornokot foglalt el a kongói hadsereg, viszont ezek megtartása továbbra sem volt hosszú életű, amit kihasznált az ADF és visszatért. Továbbá az ADF-en belüli struktúra nem változott meg, mint például a 2014-es hadművelet után.⁸¹¹ A második pedig a legfrissebb 'Shujaa' hadművelet, ami azért érdekes, mert itt már egy

⁸⁰¹ United Nations Joint Human Rights Office OHCHR-MONUSCO 2020, 15.

⁸⁰² Congo Research Group 2018, 8.

⁸⁰³ U.S. blacklists groups in Congo, Mozambique over Islamic State links 2021.

⁸⁰⁴ Candland – Finck – Ingram – Poole – Vidino – Weiss 2021, 18-19.

⁸⁰⁵ ISIS militants pose growing threat across Africa 2020.

⁸⁰⁶ Madina at Tauheed Wau Mujahedeem, ami azt jelenti, hogy a városa az egyistenhitnek, és azoknak, akik ezt megerősítik. Forrás: Congo Research Group 2018, 15.

⁸⁰⁷ Candland – Finck – Ingram – Poole – Vidino – Weiss 2021, 19.

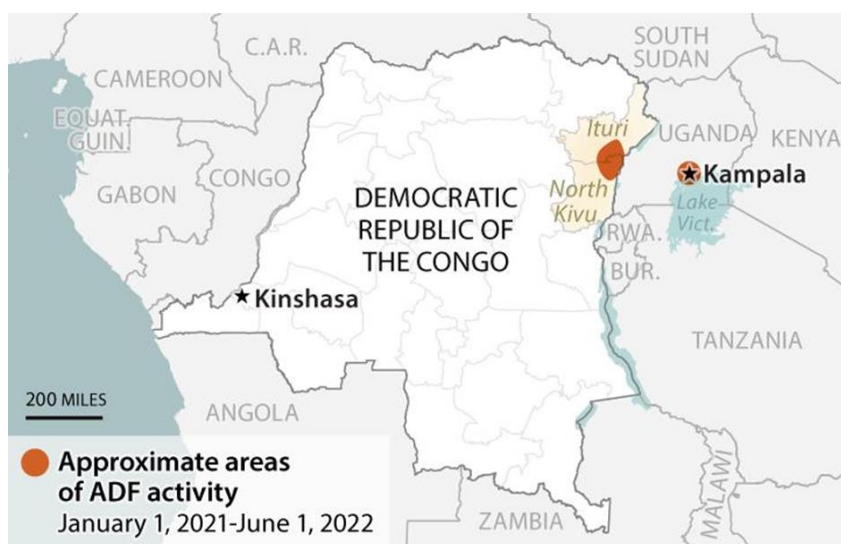
⁸⁰⁸ United Nations Joint Human Rights Office OHCHR-MONUSCO 2020, 15.

⁸⁰⁹ Candland – Finck – Ingram – Poole – Vidino – Weiss 2021, 20-24.

⁸¹⁰ Candland – Finck – Ingram – Poole – Vidino – Weiss 2021, 32-34.

⁸¹¹ United Nations Security Council 2020, 10-12.

koalíciós támadásról beszélhetünk, hiszen a kongói és ugandai haderő közösen indította el 2021 év végén, amikor körülbelül 4 000 ugandai katona került bevetésre. Ez egyfajta hajtóvadászat volt az erőszakszervezetek, köztük az ADF után. A hadműveletről egyelőre nem tudni minden részletet, így az elért sikerek mértékét csak becsülni lehet, de az biztos, hogy az ADF parancsnoki struktúrájában nem történt változás és szervezett maradt.⁸¹² Sőt úgy tűnik, hogy a műveletek még inkább sporadikussá tették az ADF struktúráját és Beni tartományból áttért a szomszédos Ituri tartományba.⁸¹³ Ezt az áttérést az alábbi térkép is mutatja, ami a 2021-2022 közötti ADF befolyási öveztet körvonalazza, ami jól mutatja azt, hogy a közös kongói-ugandai offenzíva ellenére is jelentős.

29. ábra: Az ADF befolyási övezete 2021 január 1. - 2022. június 1. között.

Forrás: Arieff 2022, 1.

Még ennél is aggasztóbb az a 2023. áprilisában végrehajtott iskola elleni támadás, amit Nyugat-Ugandában hajtott végre. Közel 40 diák halt meg, de 1998 óta ez volt az első eset, amikor ugandai iskolát volt képes megtámadni és akkor a csúcspontján volt. Ez egyértelműen a nyomásgyakorlás és megtorlás eszköze azért, amiért Uganda a KDK-val együtt támadja az ADF állásait.⁸¹⁴ 2024-re ki lehet jelenteni, hogy a kongói-ugandai összehangolt támadás nem érte el a kívánt eredményt. Új egységek is megjelentek a térségben, de eredetileg egy másik erőszakszervezet az M23 miatt. 2022-ben a Kelet-Afrikai Közösség csapatokat telepített Kelet-Kongóba Kelet-afrikai Közösségi Regionális Erők (East African Community Regional Force - EACRF) néven, ami a kongói elnök szerint hatástalan, sőt szerinte a lázadókkal is összejátszik. Ennek is köszönhetően a Burundi, Kenya, Dél-Szudán és Uganda katonáiból alkotott egység 2023 végén kivonult a térségből. Erre az elnök a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség (Southern African Development Community - SADC) egységeit kérte, akik 2023 decembere óta vannak jelen SADC Misszió a Kongói Demokratikus Köztársaságban (SADC Mission in the Democratic Republic of Congo – SAMIDRC) néven a malawi, tanzániai és dél-afrikai katonák. A MONUSCO pedig már csak Ituri és Észak-Kivu tartományban van jelen, próbálva megfékezni az egyre erősödő káoszt.⁸¹⁵

⁸¹² Uganda's Operation Shujaa one year later 2022.

⁸¹³ United Nations Security Council 2023, 4.

⁸¹⁴ Uganda school attack: Dozens of pupils killed by militants linked to Islamic State group 2023.

⁸¹⁵ March 2024 Monthly Forecast - Democratic Republic of the Congo 2024.; East Africa's troops are leaving the DRC: what went wrong and what comes next 2023.; East African Community Regional Force (EACRF) 2025.; Deployment of the SADC Mission in the Democratic Republic of Congo 2024.

Az ugandai biztonsági szolgálatok szerint az ADF egy csoportja Ugandában tartózkodik, akinek a feltételezett vezetője egy tanzániai bombaszakértő, akinek célja merényletek végrehajtása. Emiatt az ország fokozott készültségben van, de egyelőre a 2023-as Ugandát érő nagyobb szabású merényletek 2024-ben nem folytatódtak.⁸¹⁶ Ehelyett a csoport Észak-Kivura és Iturira koncentrált, ahol az M23-hoz hasonlóan azonnali kivégzéseket, emberrablásokat és egyéb erőszakos tevékenységet követ el, megnövelve a lakóhelyüket elhagyni kényszerültek számát.⁸¹⁷

4.4.5. Az ADF a félterületi jelenlét állapotában

- Erősség

Egy félterületi jelenlét feltételez egy gyenge biztonsági jelenlétet az állam részéről, ami meg is valósul, hiszen a KDK keleti fele az erőszakszervezetek melegágya a fővárostól való nagy távolság miatt. Mégis érdekes az a tény, hogy a KDK lakosságának csak körülbelül 10%-a muszlim, mégis az ADF több, mint 25 éve meghatározó Észak-Kivuban és a szomszédos Ituriban is.⁸¹⁸ Ennek magyarázata az a hatékonyság, amennyire képes a kormányzat nélkül kormányzott terekből hasznot húzni, valamint a központi kormányzat távolságának kihasználása is a kulcsa ennek a sikernek. Az ADF az ugandai 'Mountain Sweep' hadművelet után kialakította azt a túlélési taktikát, ami máig meghatározza a szervezet védekező képességét az ellenük irányuló katonai hadműveletek ellen. Amikor a szervezetet támadás éri, nem vállal nyílt harcot, hanem a bázisait hátrahagyva a Rwenzori hegyvidékre húzódik vissza és amikor a hadműveleti egységek kivonulnak a térségből, visszatérnek a korábbi helyükre. Ez alapvetően egy nagyon kockázatos megoldás, mégis az ADF a kapcsolatrendszerének köszönhetően tudja ezt megvalósítani. Valamint hatalmas kiterjedésű kormányzat nélkül kormányzott terokról van szó, ami rengeteg lehetőséggel tartalmaz, valamint a kormányerők nem képesek ekkora területet egyetlen hadművelettel sem teljes megszállás alatt tartani. Az 1990-es évek végétől kezdve képes volt beintegrálódni a határvidéken élők társadalmába, valamint főként az iszlámmal egy olyan széles közös kapcsolatra támaszkodni, amivel számos az állammal elégedetlen helyit tudott megszólítani. Ehhez még hozzájön a kelet-afrikai régióban kiépített kapcsolatrendszer, aminek köszönhetően Burundiból, Ruandából, Tanzániából és Ugandából jönnek újoncok, akik egy titkos toborzási útvonalon keresztül jutnak el Észak-Kivuba és Ituriba. Másrészt a szervezet kihasználja a terepviszonyok által kínált lehetőségeket, mégpedig, hogy a hegyvidékkel tarkított területek nehezen megközelíthetőek.⁸¹⁹

Habár az ADF önálló szervezet, mégis nagyban függ a külkapcsolataitól és erősen támaszkodik rá, ami nemcsak a toborzásban nyilvánul meg. Az Iszlám Államba való betagozódás révén a nemzetközi kapcsolatai a szervezetnek egyre dominánsabbak, ami a harctéren megmutatkozó fejlődésben is kimutatható. Alapvetően a terepviszonyok nemcsak a túlélésre, de az 'össz és fuss' taktika végrehajtására is alkalmasak, mivel a sűrű erdők kedvezőek a dzsihádisták eltűnésére. Viszont a helyieket is használhatja az ADF emberi pajzsként, ami tovább nehezíti az ellenük folytatott harcot. Baluku óta, amikor az Iszlám Állammal felvették a kapcsolatot, a szervezet egyre brutálisabb rajtaütéseket hajtott végre, ráadásul több csoportban támadtak, olykor szimultán módon és lehetőleg napnyugtakor, amikor többen tartózkodtak otthon. A meglepetésszerű és rövid ideig tartó támadás

⁸¹⁶ Allied Democratic Forces Attack Threat has Uganda on High Alert 2024.

⁸¹⁷ Escalating Violence in Democratic Republic of Congo Exacerbating Humanitarian Crisis, Special Representative Warns Security Council, Urging Durable Political Solution 2024.

⁸¹⁸ Allied Democratic Forces: The Ugandan rebels working with IS in DR Congo 2021.

⁸¹⁹ The Ever-Adaptive Allied Democratic Forces Insurgency 2019.

kiszámíthatatlanná teszi a szervezetet. Sokszor direkt bozótvágót használnak, hogy ne csapjanak zajt.⁸²⁰ 2023-ban pedig bő 20 év után ismét képes volt Ugandában lévő településeket lerohanni, köztük egy határhoz közeli iskolát.⁸²¹ A 2023-ban végrehajtott ugandai támadások intő jelek a régió országai számára, habár nem rendelkezik akkora létszámmal, mint az 1990-es évek második felében, mégis megfelelő stratégiai fejlődéssel és megfelelő eszközállománnyal a létszámhiányt is lehet valamilyen szinten kompenzálni.

- *Gyengeség*

Ahogy sok más afrikai dzsihádistaszervezetre igaz, úgy az ADF-re is, hogy rá van utalva a helyiekre. A határvidéken fennálló társadalmi, gazdasági vérkeringésbe ágyazódott be, vagyis akarva-akaratlanul egy szimbiózis alakult ki a szervezet és a helyiek között. De ahogy az ADF elkezdett belső működésében is dzsihádistaszervezetté válni Jamil Mukulu vezetése alatt, úgy kezdett egyre önállóbb lenni és Musa Baluku idején már a helyiektől függetlenül, őket megfélemlítve próbálja fenntartani magát a szervezet, amihez szükséges lenne az erőszak monopóliumának teljes birtoklása. Alapvetően az ADF-nek a gyengesége nem a helyieknek való kitettséget jelenti, sokkal inkább a többi erőszakszervezettel való viszony alakulását. Korábban említett nagyobb rivális erőszakszervezetek újbóli virágzásukat élik, ezzel háttérbe szorítva az ADF tevékenységét. Egyelőre nem érkeztek hírek arról, hogy ezek az entitások harcolnak-e egymással, de a nemzetközi figyelem kiharcolása érdekében egymás riválisainak tekinthetők, ami meghatározó a külföldi harcosok toborzását illetően. Habár az ISIS-hoz való tartozás biztosítja a médiafigyelmet, arról sem szabad megfeledkezni, hogy az SADC elsősorban az M23 miatt küldött katonai egységeket a térségbe, nem elsősorban az ADF miatt. Habár a befolyási övezete az ADF-nek továbbra is meghatározó és az elmúlt évtizedekben talán a legmeghatározóbb szervezet volt Észak-Kivu és Ituri tartományokban, mégis ezt a pozícióját a disszertáció írásának pillanatáig elvesztette.

Továbbá az ADF félterületi jelenlétének bizonyítéka, hogy átfogó hadművelettel szemben nem tud védekezni. A legátfogóbb támadás kétséget kizáróan az 1999-es 'Mountain Sweep' volt, ami ebbe a státuszba helyezte a szervezetet, hiszen egyben katonai és pénzforrásokat blokkoló támadás volt, amit később egy amnesztiaörvénnyel egészítettek ki, amit az akkori ADF-NALU-n belül sokan kihasználtak, leginkább a NALU tagok. A megoldás a hegyvidékre való menekülés, a titokzatosság és szeparáció módszerének alkalmazása abból a célból, hogy újjáépítse magát a szervezet. Habár a FARDC a MONUSCO közreműködésével sorozatos hadműveleteket hajtott végre, mégis a sikeres és átfogó hadművelet a 'Sukola I.' volt, ami a szervezeten belüli belső struktúrát komolyan megbontotta, vezetőváltást és még radikálisabb viselkedésformát eredményezve. Ezek a támadások megmutatták, hogy egy kormányzat nélkül kormányzott térre erősen támaszkodó erőszakszervezet felszámolásához nemcsak katonailag kell fellépni, mivel ezzel nem lehet inaktivitásba sodorni.

- *Lehetőség*

A 2000-es évek közepétől, a NALU komponens teljes elköpása majd 2008-as kiválása után mind Mukulu, mind később Baluku egy önfenntartó szervezet létrehozására törekedett, ami nincs teljes mértékben ráutalva a külföldi pénzekre, vagyis elkezdte a rendelkezésre álló kormányzat nélkül kormányzott tereket bázisterületként használni, fokozatosan kiépítve a helyi hálózatát. Ez az életforma tulajdonképpen azt jelentette, hogy megadózta a helyieket, és ha a kongói hadsereg támadott, visszahúzódott, elkerülve az ellenfél fő erőit, és amint a művelet véget ért, az ADF a magukra hagyott helyiek körében tovább folytatta a

⁸²⁰ Tunamsifu Shirambere – Mpabwa 2020, 17-19.

⁸²¹ At least 41 have been killed in a suspected rebel attack on a Ugandan school 2023.

befolyásának elmélyítését. A felkelőcsoport hasznát húzta a fakitermelésből, a kávé- és marihuána-termesztéséből, valamint megadóztatta azokat az üzletembereket, akik védelmet kértek tőle. Sőt az ADF zöldeket és egyéb létfontosságú élelmiszereket termesztett, amelyből jelentős részt biztosított támogatóinak.⁸²² Emellett az ADF a helyi gazdálkodókat megadóztatja, illetve a szervezet a termés egy részét felvásárolja, ha ellenszegülnek neki, akkor erőszakkal elveszi.⁸²³ A nemzetközi szövetségesek hiánya, az újjászerveződés, a folyamatos nyomás és az új kihívások révén az ADF egyre szigorúbban ragaszkodott az iszlám törvényekhez, és a vallás egyre hangsúlyosabbá vált a szervezet mindennapi életében.⁸²⁴ A vallás egyfajta normarendszert biztosított, ami a KDK-ban hatályos törvényeket helyettesítette vagy írta felül. Nagy valószínűséggel Mukulu csak arra használta az iszlámot, hogy támogatást és segítséget szerezzen a többi dzsihádistától, vagy a velük szimpatizáló donoroktól. Mégis az iszlám révén tovább erősödött az ADF eredeti célkitűzése, hogy egy iszlám jogon alapuló kormányt hozzon létre a Museveni rezsim helyett.⁸²⁵

A helyiekkel való viszony fontossága a toborzás szempontjából kiemelt fontosságú. Baluku vezetésétől kezdve a toborzásnak kétféle módszere volt a leggyakoribb. Az egyik, hogy a mecsetekben különböző hamis ígéretekkel vették rá a potenciális tagokat, hogy hagyják hátra addigi életüket és csatlakozzanak. Adott esetben munkát ígértek nekik, vagy egy harcos vette rá a családját többi tagját a csatlakozásra, és a KDK-ba csempészte őket. Ezenkívül az ADF külön erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy az ugandai dezertáltakat ismét a soraiba tudhassa. Ez viszont komoly kockázattal járhat Uganda szempontjából, hiszen tapasztalt harcosok kerülnének ismét az ADF állományába.⁸²⁶ A másik módszer a kényszertoborzás, amikor a rajtaütések során embereket raboltak el. A szervezet zárt, hierarchikus struktúrájának alján ők helyezkedtek el, akiket embertelen körülmények között tartanak fogva, kényszermunkára ítélve őket, ami leginkább a földművelést jelentette.⁸²⁷

- *Veszély*

Az ugandai 'Mountain Sweep' katonai hadművelet önmagában nem sodorta volna a megszűnés szélére a szervezetet, viszont a Greenland Bank bezárása Ugandában, valamint a szudáni logisztikai útvonalak blokkolása komoly veszteséget jelentett.⁸²⁸ Teljes volt a káosz a szervezetben belül, és a kilátástalanság jelei mutatkoztak meg, amire jó példa, hogy 2000-ben tárgyalásba bocsátkoztak az ugandai kormánnyal, illetve 2001-ben Uganda amnesztia törvényt fogadott el a fegyveres harcosokra vonatkozóan, amelyet a lázadók közül sokan ki is használtak. Mindez azt eredményezte, hogy a korábbi több ezres nagyságrendű harcos állomány körülbelül száz főre apadt.⁸²⁹ Évek kellettek ahhoz, hogy rendezze a sorait, aminek ára volt, hiszen a szervezetben belüli NALU komponens elapadt, ami a leginkább felelős volt a helyiekkel való jó és gyümölcsöző viszony kialakításáért és fenntartásáért. Ehhez szükség volt a kormányzat nélkül kormányzott terekben rejlő lehetőségek kiaknázásához, valamint a Sukola I. hadműveletig nem történt olyan átütő hadművelet, ami megakasztotta volna az ADF fejlődését.

⁸²² Hansen 2019, 136-137.

⁸²³ United Nations Security Council 2020, 11-12.

⁸²⁴ Congo Research Group 2018, 6.

⁸²⁵ Warner – O'Farrell – Nsaibia – Cummings 2021, 234-235.

⁸²⁶ United Nations Security Council 2019, 9-10.

⁸²⁷ Congo Research Group 2018, 12-13.

⁸²⁸ International Crisis Group 2012, 5-6.

⁸²⁹ International Crisis Group 2012, 6.

Alapvetően Mukulu a békés viszonyra törekedett, mégis 2014-től kezdve a szervezet helyiekkel szembeni hozzáállása megváltozott Baluku vezetésével.⁸³⁰ A célja azon személyek likvidálása volt, akik információval láthatták el a kongói hadsereget az ADF pozícióit, céljait és erejét illetően. A gyilkosságok hatására a civilek bizalmatlansága a MONUSCO és a FARDC szerveivel szemben tovább nőtt.⁸³¹ A civilekkel szembeni terror alkalmazása alapvetően egy hatékony fegyvernek bizonyul addig, amíg a civilek egy mozgalommá tömörülve fel nem láznak, vagy a kormányerők nem nyújtanak megfelelő segítséget az ADF terrorakcióival szembeni védelemre. Másrészt ezen agresszív módszer a helyiek feletti kontrol biztosítására mutathatja a szervezet gyengeségét, egyfajta vészmegoldásként a bizalom hiányának bizonyítékeként. Ez a módszer addig működik, ameddig a szervezet erősnek mutatkozik és nem fordul meg a helyiekben a lázadás, hanem az elmenekülést választják. Illetve amíg nem mutatkozik meg törés a belső hierarchiában.

Ezenfelül az ADF továbbra is függ a külföldről jövő pénzeszközöktől, a hazautalt jövedelmektől, aminek mennyisége ismeretlen, de a hatóságok igyekeznek blokkolni. Erre példa 2018-ban Valíd Ahmed Zein letartóztatása, aki az ISIS pénzügyeinek az egyik felelőse és a vádak szerint körülbelül 150 000 dollárt folyósított az ADF-nek.⁸³² A nemzetközi közösség folyamatosan próbálja elválni a szervezetet a külföldi pénzcsoportoktól, a legutóbbi példa 2023 elején Bilal al-Sudani likvidálása, aki az ISIS nevében a kelet-afrikai szervezeteinek folyósított pénzt.⁸³³ Ezek a csapások hasonlóan pusztítóan hatnak az ADF működésére, mint az ellenük irányuló nyílt katonai műveletek.

⁸³⁰ United Nations Joint Human Rights Office OHCHR-MONUSCO 2020, 15.

⁸³¹ United Nations Security Council 2015b, 19-21.

⁸³² Congo Research Group 2018, 13-14.

⁸³³ Africa File, May 2, 2024: Iran Pursues Economic and Military Influence; Burkina Abuses; Mali Kills Wanted IS Commander; Insurgents Strengthen in East Africa 2024.

4.4.6. A mozambiki Cabo Delgado jellemzői, a biztonságpolitikai válsághoz vezető előzmények

30. ábra: Mozambik térképe kiemelve Cabo Delgado tartományával.

Forrás: International Crisis Group 2021, 39.

Ahhoz, hogy a mozambiki dzsihadista mozgalom okozta krízist át lehessen látni, szükség van Cabo Delgado bemutatására, mivel a politikai, vallási és etnikai feszültségek puszkaporos hordójának tekinthető. Előtte néhány alap információ Mozambik északkeleti partvidéki régiójáról: a 2024 év eleji adatok szerint Cabo Delgado lakossága megközelítőleg 2,8 milliót tesz ki, amivel Mozambik tizenegy tartománya közül a negyedik legnépesebb.⁸³⁴ A terep korántsem mondható ideálisnak, habár sűrű dzsungelhez hasonló növényzet borítja a felszínt, mégis a KDK-val összehasonlítva sokkal élettelenebb, mégis nehezen lehet haladni hagyományos katonai járművekkel az elakadásveszély miatt.⁸³⁵ Cabo Delgado az egyik, ha nem a legszegényebb és legfejletlenebb tartománya Mozambiknak, figyelembe véve azt, hogy az országot a világ tíz legszegényebbje közé sorolják.⁸³⁶ Az országos munkanélküliség aránya magas, 25% fölötti,⁸³⁷ amit súlyosbít az a tény, hogy a fiatalok között ez az arány sokkal magasabb lehet, egyes becslések szerint a fiatalok munkanélkülisége elérheti a 80%-ot.⁸³⁸ Emellett a szociális ellátás terén is komoly hiányosságok mutatkoznak meg. A 15 évesek felett az írástudatlanság aránya 52% fölött van, aminek kétharmada a nőket teszi ki, amihez hozzátartozik az az adat, hogy 5-17 éves kor közötti fiatalok közel 56%-a sosem járt iskolába. Közel 1,4 millió gyerek él Cabodalgadoban, akik az országos átlag felett vannak a legtöbb negatív szociális mutató tekintetében, mint a krónikus alultápláltság, az iskolai

⁸³⁴ Country: Mozambique 2024.

⁸³⁵ Anonim interjú

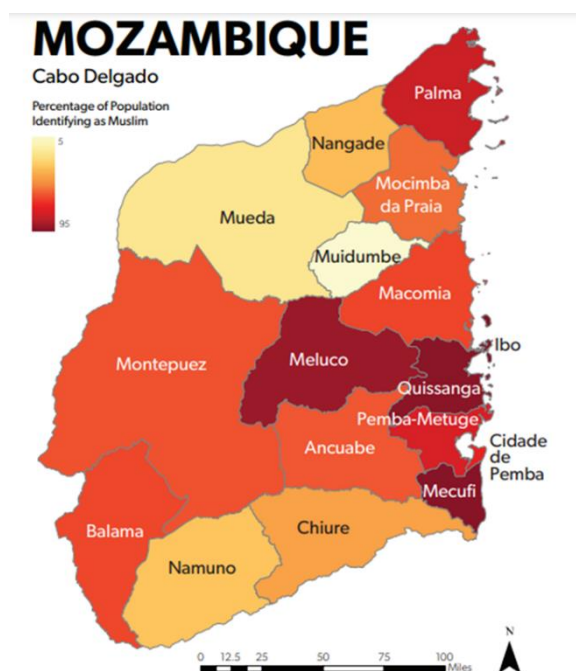
⁸³⁶ Poorest Countries in the World 2024.

⁸³⁷ Mozambique Unemployment Rate 2024.

⁸³⁸ The Islamic State in Mozambique 2021.

végzettség, az írástudatlanság és az alapvető szociális szolgáltatásokhoz való hozzáférés. A háztartások 56%-a nem jut hozzá biztonságos vízforráshoz.⁸³⁹ Az infrastruktúra rossz állapotban van, mivel csak Pemba – Quisanga – Nangade városok közötti főutak aszfaltozottak, a többi murvás útszakasz, ami esős időben megnehezíti a közlekedést. A helyiek zöme kis kunyhóban él, számos technológiai hiányossággal, mivel az áramellátás vagy akadozik vagy nem megoldott.⁸⁴⁰

A lenti ábrán látható a muszlimok aránya a 2017-es népszámlálási adatok szerint. Ennek értelmében az alábbi megállapításokat lehet megfogalmazni. Országos szinten a lakosság körülbelül ötöde muszlim, a keresztény vallásúak vannak többségben. Viszont Cabo Delgadoban ezek az arányok teljesen eltérőek, a muszlimok aránya 52% fölött van a keresztényeké pedig csak 36%. A muszlimok többsége ebben a régióban él, amit jól mutat az ábra, miszerint Cabo Delgado tizenhét kerületéből hatban 75% fölötti a muszlimok aránya.⁸⁴¹

31. ábra: A magát muszlimnak valló népesség százalékos aránya Cabo Delgado kerületeiben.

Forrás: Estelle – Darden 2021, 6.

A gyarmati időszakban a portugálok a muszlimokat veszélyesnek ítélték, igyekeztek őket távol tartani, kizárni az asszimilációból. Észak-Mozambikban a nem muszlim etnikumokat támogatták, különösen a makuát és az mwanit a makondével szemben, ami tovább növelte a két fél közötti etnikai feszültséget. Előbbieket a portugálok bevonták a közigazgatásba és a katonai szférába, utóbbit a mezőgazdasági és építőipari nehézmunkákra kényszerítették.⁸⁴² Portugália törekvései az iszlám megfékezésére visszásnak bizonyultak, hiszen az elterjedése egyre nagyobb ütemben zajlott a térségben, de itt elsősorban a szúfizmusról beszélhetünk. Az iszlám valláson belüli eltérés az 1960-as években kezdődött meg, amikor mozambiki fiatalok befejezték külföldi tanulmányukat az iszlám egyetemeken, többek között Tanzániában, Szaúd-Arábiában, Egyiptomban, Ománban és Irakban. Hazatérve az iszlám

⁸³⁹ UNICEF 2022, 3-12.

⁸⁴⁰ Anonim interjú

⁸⁴¹ Estelle – Darden 2021, 6.

⁸⁴² El Ouassif – Kitenge 2021, 7-8.

puritánabb formáját fogalmazták meg, a vahnábizmust. Ez az 1990-es években is folytatódott, az akkori fiatal generáció tagjai a legrangosabb külföldi iszlám iskolákban tanultak, ami hosszútávon megváltoztatta az iszlám közösségek felfogását Észak-Mozambikban.⁸⁴³

Nem szabad megfeledkezni a politikai és az ezzel összefüggő etnikai ellentétéről, nem véletlen, hogy a tartományt a mozambiki köznyelvben Cabo Esquecidónak, vagyis Elfelejtett Foknak nevezik.⁸⁴⁴ A térség Mozambik szülőhelyének is tekinthető, mivel a Frelimo szülőhelye, számos neves tagjuk innen származik, valamint az első felszabadított területek Cabo Delgadohoz tartoztak. A függetlenség során központi szerepet töltött be politikai jelentősége miatt.⁸⁴⁵ De ez a Frelimo marxista politikájával fokozatosan megváltozott.⁸⁴⁶ A polgárháború után a Frelimo támogatását élvező makonde egyre nagyobb hatalomra tett szert Cabo Delgadon belül, míg az mwani/makua partmenti etnikumok egyre inkább perifériára szorultak. Ez köszönhető a korábban említett portugál gyarmatpolitikának, másrészt a Renamo támogatásáról ismertek, ami a függetlenség után fennálló etnikai ellentéteket drasztikusan fokozta. Ezért ők kevésbé tudtak integrálódni a társadalmi és gazdasági szférába, emiatt elítélik a Frelimo politikáját és az uralkodó politikai elitet.⁸⁴⁷ Ki kell emelni, hogy mind a makonde, mind az mwani etnikai csoport egy kisebbségben lévő, legalább 80%-ban iszlám vallású etnikum, ami Mozambik északi felében helyezkedik el, előbbi a partmenti sávban,⁸⁴⁸ utóbbi pedig a belföldi területen.⁸⁴⁹

4.4.7. Az ASWJ kialakulásának története a 2000-es évektől 2017 végéig

Az ASWJ-t illetően számos bizonytalanság mutatkozik, amik közül most kettő kerül előtérbe. Az egyik maga az elnevezés, hiszen a csoport hivatalosan egy forrásban sem jelölte meg magát, általában külsőleg rájuk aggatott elnevezésekkel találkozni. A legelterjedtebb a helyiek körében az al-Sabáb, ami arabul 'ifjúságot' jelent. Alapvetően nincs közvetlen kapcsolata a szomáliai al-Sabáb-bal, ha mégis, az nem olyan mértékű, ami hatással lett volna a szervezet fejlődésére. A másik elterjedt elnevezés az Ahlu-l-Szunna wal-Dzsemáa (ASWJ),⁸⁵⁰ ami 'a prófétai hagyomány és a gyülekezet híveit' jelenti. A továbbiakban két ok miatt fogom ezt az elnevezést használni a szervezetre. Az első a praktikusság jegyében, egyrészt a rövidítés, másrészt az egyedi elnevezés miatt, mivel egy összehasonlítás során az al-Sabáb használata nehezíti a gondolatmenet megértését, ha ez egyszerre két egymástól külön működő szervezetre is utalhat. A második ok pedig az, hogy ez az elnevezés áll a legközelebb a csoport ideológiájához. A későbbiekben láthatóvá válik, hogy Mohamed próféta idejében gyakorolt puritán iszlám betartását kéri számon a mozambiki helyi iszlám vallásúaktól, ami egy magasabb szintet képviselt a szemükben, a lealacsonyított szúfi iszlámmal szemben. Az elnevezés ezt a fajta megkülönböztetést rejti magában, amihez a csoport tagjai ragaszkodtak a 2010-es években.⁸⁵¹ Ezenfelül még további elnevezései vannak a csoportnak: Ansar al-Sunnah, ISIS–Mozambik, ISCAP–Mozambik.⁸⁵²

⁸⁴³ Bekoe – Burchard – Daly 2020, 3-4.

⁸⁴⁴ Matsinhe – Valoi 2019, 12.

⁸⁴⁵ Matsinhe – Valoi 2019, 12.

⁸⁴⁶ Leverage the Private Sector for a Durable Peace in Northern Mozambique 2022.

⁸⁴⁷ El Ouassif – Kitenge 2021, 7-8.

⁸⁴⁸ Mwani in Mozambique 2024.

⁸⁴⁹ Makonde in Mozambique 2024.

⁸⁵⁰ Nincs köze a szervezetnek a szomáliai megfelelőjéhez.

⁸⁵¹ Habibe – Forquilha – Pereira 2019, 10.

⁸⁵² The Islamist insurgency in Mozambique 2021.

A másik legfontosabb bizonytalanság, hogy nem tudjuk pontosan, mikor és hol alakult meg a csoport. Ezt jól bizonyítják az eredetre vonatkozó nemzetközi szakirodalomban fellelhető különbségek. Kettő hasonlóság mégis megfigyelhető a fellelhető tanulmányok döntő többségében. Az egyik a csoport vahhábita irányultsága, a másik pedig a tanzániai kapcsolata. Eric Morier-Genoud elmélete vezethető vissza a legrégebbre, ami 2007-re viszi vissza a csoport első megjelenését, aminek a vezetője Szualehe Rafajel, aki ekkor tért vissza szülőhazájába Tanzániából, aki nem mellékesen makua származású. Államellenes nézetei miatt a 2010-es évek elején a Mozambiki Iszlám Tanács (Conselho Islamico de Mocambique – CISLAMMO) keresztüztüzebe került. Végül Szualehe Rafajel néhány követőjével együtt Tanzániába települt át, innentől kezdve nem tudni a további tevékenységéről.⁸⁵³

Nagy valószínűséggel nem ez a szekta lehet az ASWJ korai formája, mégis ez a helyi vallási vezetőkkel való szembefordulás első dokumentált esete, ami a 2010-es években folytatódott. Hasonló eset történt Abdul Karímo esetében, aki makua származásúként, hogy nézeteit és gyakorlatát előmozdítsa, amiben Szualehe Rafajel inspirálta, otthonában mecsetet hozott létre, ahová madraszát és egyéb létesítményeket épített. A növekvő népszerűségének a CISLAMMO vetett véget, ami bebörtönözte a tagokat és a mecsetet a hozzá tartozó épületekkel lerombolták Cabo Delgado középső részén a partvidéktől nem messze. A hírek szerint Abdul 2018-ban a börtönben halt meg.⁸⁵⁴ Egy másik radikális nézeteket valló iszlamista csoport eredete Kibitibe, Tanzániába vezethető vissza, akikre nagy hatással volt Abdul Sakúr, aki a híveket a Korán értelmezésére tanította meg, és Abbúd Rogo Mohamed, aki államellenes retorikát folytatott, miszerint az iszlám megromlott, Mozambikban is, nem felel meg Mohamed próféta tanainak. Ezt a vahhábita nézetet kezdték el terjeszteni délebbre, Mozambik Cabo Delgado régiójában. Egyre több követőjük utasította el a mozambiki kormányt, a kórházakat és iskolákat iszlámellenesnek ítélték.⁸⁵⁵ Ez a fiatalokból álló szekta a 2010-es évek közepén hangsúlyozta a különlegességét az öltözködésben és a cselekedeteikben. Borotvált fejük volt nagy szakállal, fehér turbánt és rövidnadrágot viseltek, ezzel a fiatalok elutasították a mecsetjeikben a hagyományokat és szabályokat. Ezenfelül a gyerekeket nem járaták állami iskolába, csak madraszákba, illetve nem voltak hajlandók beszélni semmilyen kormányzati csoporttal. Pengés fegyverekkel felszerelve közlekedtek, egyre nagyobb veszélyforrást jelentve. 2015-ben konfrontáció lépett fel a szekta és helyi vallási vezetők között Mocímboa da Praiaiban, aminek következtében egy befejezetlen épületet mecsetté alakították át a tagok önerejükből.⁸⁵⁶

A csoport központja 2016-ban nagy valószínűséggel itt lehetett, de ekkorra már a szekta Cabo Delgado alábbi öt kerületében volt jelen: Palma, Nangade, Mocímboa, Macomia és Quissanga. Ebben az időszakban a szekta egyre több erőszakos cselekedetet követett el, például alkoholt árusító boltokat támadtak meg. A biztonsági szervek egyre agresszívabban léptek fel, ami 2017-re stratégiaváltást eredményezett. Addig egy ellentársadalmat próbáltak létrehozni, hirdették a vahhábita értelmezéseket, nem voltak hajlandók a helyi vallási vezetőkkel tárgyalni. A biztonsági erők a szekta feltételezett mecseteit lerombolták és néhányukat őrizetbe vették. Ekkor a társadalomból való kivonulás egy kezdeti stratégia volt a társadalom működésének radikális megváltoztatására a saría alapú rendszer elérése céljából, megkezdődött a fegyveres dzsihádzmus időszaka.⁸⁵⁷

⁸⁵³ Morier-Genoud 2020, 400-402

⁸⁵⁴ Morier-Genoud 2020, 402-403

⁸⁵⁵ Mapfumo 2020, 99-100.

⁸⁵⁶ Habibe – Forquilha – Pereira 2019, 10-12.

⁸⁵⁷ Morier-Genoud 2020, 403-405.

A 2017-es év második fele megmutatta az ASWJ erejét, mivel augusztus 27-én és október 5-én is támadást hajtottak végre egy rendőrkapitányság ellen. A nemzetközi szakértők megosztottak abban, hogy az előbbi az ASWJ-hez köthető-e, de a leírások alapján nem elképzelhetetlen. Ekkor Cabo Delgadától délre lévő Nampula tartomány Nametil falujában lévő körzeti rendőrkapitányságát támadták meg arab ruhában lévő harcosok, akik lőszerket és fegyvereket loptak el, megölve egy rendőrt.⁸⁵⁸ Ettől függetlenül az októberi támadással hívta fel a szervezet magára a figyelmet, illetve ez az esemény tekinthető a Cabo Delgado-i krízis kezdetének. 2017. október 5-én az ASWJ lerohanta Mocímboa da Praia egyik rendőrőrsét, ami sikeres volt. Egyrészt a rendőrség egy időre elvesztette a város feletti ellenőrzést, másrészt ezt mindössze 30 fegyverrel sikerült elérni, emellett fegyvereket és lőszert zsákmányoltak. A harcosok a helyieket a mozambiki kormány megtagadására buzdították. Végül 17 ember vesztette életét, ebből kettő rendőr.⁸⁵⁹ Ez az eset a társadalomtól elvonuló szektát egy dzsihádistá szervezetté tette, ami aktívan részt vett a mozambiki kormányzat munkájának aláásásában.

A kormány szemszögéből egyfajta kétarcúság mutatkozott meg. A kormány médiája bűnözőkként, gonosztevékként azonosította a lázadókat, miközben három mecsetet zártak be és a gyanúsítottak bebörtönzése is megkezdődött. Viszonylag jól felszerelt, fegyveres csapatokat mozgósított Cabo Delgado-ba olyan rendkívüli hatáskörökkel, amelyeket az alkotmány nem tesz lehetővé, mint például a gyanúsítottak, különösen az újságírók bizonyíték nélküli bebörtönzését. 2018-ig egyre több média és nem kormányzati szervezet beszámolói kezdtek napvilágot látni Mozambik északi részén a növekvő instabilitásról. Ekkor a kormány elkezdte korlátozni az újságírók beutazását, erősen redukálva ezzel az információáramlást, csökkentve a helyzet súlyosságáról szóló hírek számát a nemzetközi közösség felé.⁸⁶⁰ A biztonsági erők a tömeges letartóztatásokkal és az ellentámadásokkal tovább fokozták a helyi sérelmeket.⁸⁶¹

4.4.8. Az ASWJ, mint titkos hálózat 2010-2017 között

- Erősség

A titkos hálózat során a legnagyobb erősségnek a titokzatosság fenntartása és a terrortámadások elkövetése tekinthető. Az ASWJ titokzatossága végig kíséri az egész szervezetet, ebben az időszakban eltérő álláspontok láttak napvilágot a vezető személyét tekintve. Kezdetben az alábbi személyek jöttek számításba: Nuro Adrenane, Abdul Remane, Abdul Raim, Nuno Remane és Ibn Omar. De szóba került egy Musa nevű imám is.⁸⁶² A vezetők személye mellett az sem jelenthető ki biztosan, hogy egy nagyobb szervezetről, vagy kisebb egységek összességéről beszélhetünk. Másrészt az ASWJ céljait, célkitűzését, taktikáját is homály fedte. Kezdetben nem vállalt nyíltan erőszakot, nem indokolta brutalitásának okait. E nagyfokú bizonytalanság dezinformációs pletykákat idézett elő, ami még inkább növeli a szervezet kiszámíthatatlanságát, megnehezítve a megfelelő válaszcsapást ellenük. Ha olyan alap információkra sem lehet egyértelmű választ adni, hogy mekkora a szervezet, pontosan honnan származik és milyen struktúrában működik, nehéz akár tárgyalni is velük.⁸⁶³ A terrortámadások tekintetében a lényeg egy minél nagyobb hírértékkel bíró rajtaütés kivitelezése, amire a szervezet képes. A 2017. október 5-én végrehajtott támadás Mocímboa da Praia rendőrkapitánysága ellen és az utána lévő tűzpárbaj

⁸⁵⁸ Bekoe – Burchard – Daly 2020, 7.

⁸⁵⁹ Mapfumo 2020, 100.

⁸⁶⁰ Dos Santos 2020, 5.; Bekoe – Burchard – Daly 2020, 22–23.

⁸⁶¹ International Crisis Group 2021, 43.

⁸⁶² Leaders of Mozambican Militant Group Revealed 2018.

⁸⁶³ Bekoe – Burchard – Daly 2020, 12-13.

révén a nemzetközi közvélemény egyre nagyobb figyelmet fordított a térségre.⁸⁶⁴ De ez csak a csúcspont volt, mivel a szekta már 2015-től hajtott végre akciókat, amik ugyancsak hírértékkel bírtak, elsősorban a helyi és a mozambiki közvélemény számára.⁸⁶⁵ A halálos fenyegetések a vele nem azonos nézeteket valló muszlimok felé egyre gyakoribbá váltak, amik elsősorban a helyieknek szóló üzenet volt.

A radikális fundamentalista nézeteket vallók egy csoportba gyűjtése és a társadalomból való elvonulás egy olyan egységformáló erő volt, ami megalapozta a szervezet magját a térségben. A titkos hálózatok esetében korlátozott anyagi, emberi és eszközállományról van szó, vagyis a támadások kivitelezésénél nagyon fontos a közelség, amire Mocímboa da Praia tökéletes példa. A partvidéken fekvő város, ahol magas az mwani népesség aránya, akiket az elmúlt évtizedekben marginalizáltak, erős bázist adott az ASWJ radikálisainak a támadások kivitelezésére. Ebben az időszakban olyan helyeken hajtottak végre támadást, ami közeli terepnek minősül számukra. A cél egyértelműen a többi marginalizált muszlim állammal szembeni elégedetlenségének szítása. A kormányzat nélkül kormányzott terek egyfajta inkubátorként funkcionáltak, vagyis lehetővé tették a szervezet számára a félterületi jelenlétbe való fejlődést.

- Gyengeség

Alapvetően egy erősebb államban lehet beszélni titkos hálózatok létéről, de Mozambik e téren kivétel. Az állam gyenge, a régió az egyik legszegényebb. A helyi biztonsági erők gyenge jelenlétére példa az, hogy a szervezet képes egy kategóriával feljebb lépni, vagyis fejlődni tudott. A legnagyobb ellenség a szúfi iszlámot gyakorló közösségek, akik kiközösítették az ASWJ radikálisait, valamint ők kérték a kormányt, hogy lépjenek fel ellenük. Emiatt a kormány 2016-ban megkezdte a csoport feltételezett vezetőinek letartóztatását. De ez nem bírt befolyásoló tényezővel. Az állam alapvetően két dologban hibázott. Az egyik az, hogy a Frelimo párt magas szintű korrupciója és klientúrarendszere révén hagyta, hogy a régióban olyan törésvonalak alakuljanak ki, amikből táplálkozik az ASWJ. A másik pedig a kormány későbbi kommunikációja tükrözte a hozzáállását a kialakuló ASWJ-hez. Kezdetben csak közönséges bűnözőkként jellemezte a támadásban részt vevőket, vagyis nem tulajdonítottak komoly jelentőséget a Cabo Delgadoban kialakult helyzetnek.⁸⁶⁶ Ezekkel a lépésekkel mindinkább hozzájárult ahhoz, hogy a térségben kirekesztett etnikumokat még inkább elidegenítse magától a kormányzat.

A titkos szervezet legnagyobb gyengesége a kiképzés biztosításának nehézségei. Amikor 2015-ben a csoportot kizárták a Mocímboa da Praia-ban lévő mecsetekből, egy befejezetlen épületet alakítottak át azzá, valamint a szekta egyik tagjának hátsó udvarában találkoztak és ott történhetek meg a képzések.⁸⁶⁷ Feltételezhetően a kiképzések nem lehettek olyan nagy létszámúak, hiszen azzal magukra vonták volna a hatóságok és helyi vallási vezetők figyelmét. Fegyverzet terén is érdekességek tapasztalhatóak, hiszen számos esetben lőfegyverrel rendelkező harcosról számoltak be, mégis a kezdeti időszakban könnyen beszerezhető és hozzáférhető eszközök domináltak, leggyakrabban a bozótvágók.⁸⁶⁸

- Lehetőség

A titkos hálózatok esetében a létszámbeli növekedés megoldása rejti a legnagyobb kihívást, ami az ASWJ-nél is megfigyelhető. Alapvetően a helyi marginalizált etnikai csoport

⁸⁶⁴ Warner – O’Farrell – Nsaibia – Cummings 2021, 284-285.

⁸⁶⁵ Warner – O’Farrell – Nsaibia – Cummings 2021, 290-291.

⁸⁶⁶ How a local Mozambique Islamic group became Africa’s latest terror threat 2019.

⁸⁶⁷ Habibe – Forquilha – Pereira 2019, 12.

⁸⁶⁸ Columbo 2019, 2.

radikálisaira támaszkodtak, mégis a határon túlról érkezők is meghatározóvá váltak. Itt elsősorban a szomszédos Tanzániát kell kiemelni, mivel 2017-ben a kormány keményen fellépett a Kibiti közelében lévő dzsihádisták szervezettel szemben, aminek eredménye az lett, hogy néhányan átkelve a határon Cabo Delgadoba menekültek, növelve ezzel az ASWJ erejét.⁸⁶⁹ Ez rámutat arra a problémára, hogy ennél a kormányzat nélkül kormányzott térenél a határellenőrzés igencsak minimális mértékben valósul meg.

A kezdeti toborzás alapvetően a társas kapcsolatokra és a radikális tanok minél szélesebb körhöz való eljuttatására épült. Előbbinél a radikális külföldiek helyi nőket vettek feleségül, beágyazódva a társadalomba, akarva akaratlanul a szervezet szövetségeseivé téve a családot. Mivel zömében radikális fiatalokról beszélünk nem szabad figyelmen kívül hagyni a baráti kapcsolatokat sem, amik szintén megfelelő toborzási eszközök. Mivel Cabo Delgadoban a madraszák ellenőrzése gyenge volt, nem tudni, hogy a fiatalok között hol és mennyien hirdették például Rogo államellenes retorikáját és mennyien váltak általa szélsőséges radikális felfogásúakká. De az előbeszéd mellett már a közösségi médiában is könnyen fellelhetőek voltak a prédikációk, amit az okoseszközökön keresztül könnyen el lehetett érni. Ezek mind odavezettek, hogy egy kis szektából egy körülbelül 300 fős fegyveres harcosból álló szervezet alakult ki a kezdeti időkben.⁸⁷⁰ Ez a fajta társadalmi beágyazottság az alapja annak a bázisnak, amire az ASWJ folyamatosan támaszkodhat, fokozatosan kiszorítva a központi kormányzat intézményeit a területről.

A másik nehézsége a titkos hálózatoknak a pénzhez jutás megoldása, ami elengedhetetlen a szervezet fejlődéséhez. Az ASWJ korai éveiben két módon jutott pénzhez. Az egyik az informális gazdaságból származó bevételek, mint például a fa, a faszén, a rubin és az elefántcsont illegális kereskedelme. Fontos, hogy itt már az ASWJ előtt kialakult egy jól működő illegális kereskedelmi hálózat, amibe a helyiek révén a kezdeti ASWJ is a részévé vált, ennek mértékéről nem áll pontos mérhető információ a rendelkezésre. Ezenfelül az elektronikus pénztátalások is segítették a szervezet fejlődését, elsősorban olyan személyek juttattak külföldről adományokat, akik ismerték az felső vezetést.⁸⁷¹ A külföldről érkező harcosok házasság révén való beágyazódása a helyi társadalomba, valamint a helyi radikális harcosok családi háttere feltételezi azt, hogy a rokoni kötelék révén a helyi gazdaságból származó anyagi és tárgyi javak által is támogatáshoz juthatott a szervezet, hasonlóan, mint az ADF esetében, miután a KDK keleti határvidékébe települt át.

- *Veszélyek*

Ebben az időszakban nem beszélhetünk belső bomlásról, vallást tekintve a szekta majd később a szervezet tagjai az iszlám szalafista tanokat részesítették előnybe a szúfizmussal szemben. Politikai és etnikai értelemben erős kohézió mutatkozott meg, hiszen a rivális politikai és gazdasági elit egyben a rivális etnikai csoportot képviselte és testesítette meg, elsősorban a makonde-mwani ellentétet kiélezve. A marginalizált partmenti társadalom államban csalódott fiataljai miatt az ASWJ emberi utánpótlása biztosítva volt. A szervezet belső struktúráját homály fedi, az anonim interjúalany is megerősítette, hogy több kis sejtből állhat az ASWJ, ami egy nagy egységgé állt össze és ebben az időszakban nem volt semmilyen belső ellentét, a feltételezett hierarchián belül sem.⁸⁷²

A legnagyobb veszélyforrás a titkos hálózatoknál a dezertálás, amik ebben az esetben nem tűnt relevánsnak, amit két tendenciából lehet levonni. Az egyik az, hogy nem sikerült olyan

⁸⁶⁹ Warner – O’Farrell – Nsaibia – Cummings 2021, 294-295.

⁸⁷⁰ Habibe – Forquilha – Pereira 2019, 15-20.

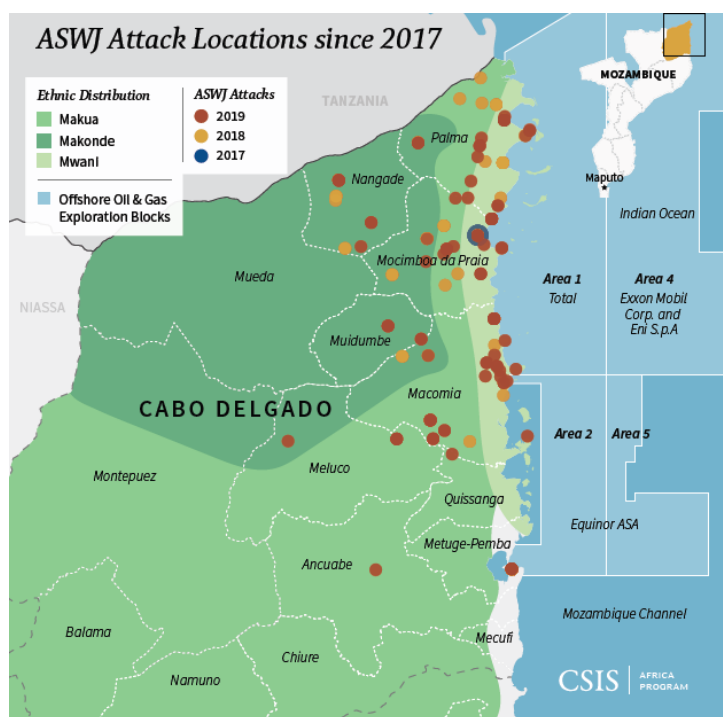
⁸⁷¹ Habibe – Forquilha – Pereira 2019, 28-31.

⁸⁷² Anonim interjú

dezertőrt elfogni, aki képes lett volna információval szolgálni a teljes belső működésről, ellátási útvonalakról, pénzáramlásokról, létszámról, bármi olyanról, ami segíthette volna a kormányerőket. Másrészt ebben az időszakban kezdett el duzzadni a létszám, a korábban említett módon, szóval az előforduló dezertálások maximum alacsonyabb szinten történhettek meg, hiszen a szervezet tovább nőtt a lehetséges veszélyforrásokat elkerülve és a titokzatosság jelentette előnyöket megtartva.

4.4.9. ASWJ története 2018-tól napjainkig

2018-2019 közötti időszak mind az ASWJ támadásainak száma, mind a kormány kétarcúságának megnyilvánulása exponenciálisan emelkedett. A dzsihádisták szervezet reagálva a biztonsági egységek önkényes akcióira egyre brutálisabbá és agresszívabbá vált. Habár főleg biztonsági létesítményeket céltzott meg, mégis a civilek elleni brutalitások is egyre gyakoribbá váltak, célba vett minden olyan helyit, aki feltételezése szerint a kormányerők informátorai lehettek. Nem állt tőle távol a falvak kifosztása, felgyújtása sem, egyre nagyobb károkat okozva a térségben.⁸⁷³ 2018 tavaszára a falvak elleni támadások heti rendszerességűek voltak, amit a biztonsági erők akciói korlátoztak, de ősztől ismét beindultak a falvak elleni rajtaütések. A szervezet térbeli kiterjedése is egyre szélesebb lett, elérték északon Palma városának környékét, de a támadások volumene délre is áttért Macomia és Quissanga part menti térségeiben. Az év végére már a belső területeken is megjelentek Nangade és Muidumbe vidékein, ahol nagyszámú vidéki lakosság tartózkodik.⁸⁷⁴ Ezt mutatja a következő ábra is, ami a támadások számát és nagyságát mutatja 2017-2019 között. Ebből leolvasható, hogy a partmenti mwani etnikum területén volt a legtöbb támadás, ami arra utal, hogy a dzsihádisták szervezet tevékenységét támogatják és központi területe lehet a szervezetnek.

32. ábra: Az ASWJ támadásainak helye 2017-2019 között Cabo Delgado etnikai térképének figyelembevételével.

Forrás: Columbo 2019, 5.

⁸⁷³ Matsinhe – Valoi 2019, 7-8.

⁸⁷⁴ International Crisis Group 2021, 10-11.

A barna szín, vagyis a 2019-es támadások előfordulása mutatja, hogy a szervezet elkezdett a belső területeken műveleteket kivitelezni, ahol a makonde etnikum van többségben. Az év végére Cabo Delgado tizenhat kerületéből kilencben jelen volt, ahol támadásokat hajtott végre.⁸⁷⁵ Ez a területi kiterjedés nagyobb erőforrást igényelt, emiatt a rajtaütések döntő többségében élelmiszert zsákmányolt, aki pedig nem engedelmeskedett neki, azzal végzett. A nagyobb célpontok még mindig a kormányzati épületek, katonai bázisok, konvojok maradtak, de a leggyakoribb tevékenység a fosztogatás volt, valamint nem volt ritka a nők elrablása és/vagy megerőszakolása, ahogy erről Dorina A. Bekoe és szerzőtársai részletes statisztikákat közölnek a tudományos munkájukban.⁸⁷⁶ Miközben a kormány folytatta a letartóztatásokat és az ASWJ elleni támadásokat, a kormány médiája azt a látszatot próbálta kelteni, hogy ura a helyzetnek, mindent az ellenőrzése alatt tart. Hogy ezt fenn tudja tartani egy információs vákuumot alakított ki, aminek értelmében a nemzetközi vagy civil médiumok Cabo Delgado-i eseményekhez való hozzáférését korlátozta, ellehetetlenítette. Ez olyannyira sikeres volt, hogy a titkolózás révén olyan elméletek is szárnyra kaptak, hogy ez a krízis nem is létezik és csak a Frelimo politikusai találták ki.⁸⁷⁷

2019-re nyilvánvalóvá vált, hogy a kormány nem képes egyedül megfékezni az ASWJ-t, aminek két fő oka volt. Az egyik Cabo Delgado elhanyagolása, a helyiek államba vetett bizalmának minimális szintje és a kirekesztettség érzése, amit a kormány meg sem próbált kezelni az elmúlt bő egy évtizedben. Ezt súlyosbították az elmúlt másfél évtizedben felfedezett rubin- és földgázlelőhelyek. A gyenge legitimáció, a korrupció és az a felfogás, hogy csak a gyors katonai megoldás jelenthet megoldást, segített az ASWJ megerősödésében, egyre többen támogatták a szervezetet.⁸⁷⁸ A nyersanyagok terén elsősorban a földgázt kell kiemelni, hisz ez növelte meg a nemzetközi jelentőségét a térségnek. A 2010-es próbafúrások során Cabo Delgado északkeleti partjainál nagymennyiségű víz alatti földgázmezőt találtak. A becslések szerint 3,4 milliárd m³ földgáz lehet a víz mélyén, habár ennek egy része már Tanzániában található, mégis a zöme Mozambikban (2,8 milliárd m³). Az ország ezzel Afrika harmadik legnagyobb földgázmennyiségét birtokolja.⁸⁷⁹ Montepuez és Ancuabe, vagyis Cabo Delgado délkeleti része is fontos ásványkincseket rejt megában, amik közül a legfontosabb a grafit és a rubin, de ezenkívül megtalálható a turmalin, gránát drágakő, arany, építkezésre alkalmas kövek és homok. A bányászati koncessziós jogokat zömében külföldi cégek szerezték meg, kizárva ezzel és illegálissá téve a helyi kézműves bányászokat és tevékenységüket, növelve ezzel a Cabo Delgado-i lakosság és az állam közötti feszültséget.⁸⁸⁰

A másik ok a mozambiki biztonsági erők között fennálló megosztottságban keresendő. A Mozambiki Védelmi Erők (Forças Armadas de Defesa de Moçambique – FADM) és a rendőrség egy gyorsreagálású egysége (Unidade de Intervenção Rápida – UIR) is a térségben van. Egyfajta megosztottság figyelhető meg, mivel az előbbi a Védelmi Minisztérium, utóbbi pedig a Belügyminisztérium irányítása alá tartozik.⁸⁸¹ Ezenkívül a hadsereg állapota a polgárháború befejezése óta folyamatosan romlott. A helyzet a következő húsz évben sem javult, aminek legfőbb oka a Frelimo vezetői rétege. Armando Guebuza az elnökségének idején (2005–2015) igyekezett a hadsereg reformját és beruházását minél jobban lassítani, mivel tartott attól, hogy ezzel a Renamo visszaerősödne. Ezzel párhuzamosan az UIR

⁸⁷⁵ Global Initiative 2020, 3.

⁸⁷⁶ Bekoe – Burchard – Daly 2020

⁸⁷⁷ Global Initiative 2020, 8.

⁸⁷⁸ Global Initiative 2020, 7.

⁸⁷⁹ East Africa's natural gas outlook 2022.

⁸⁸⁰ Cabo Delgado war expands as both side grow stronger 2022.

⁸⁸¹ Dos Santos 2020, 5.

fejlődése ellentétes utat járt be. Guebuza elnöksége alatt jobban pénzelt és felszerelt volt más egységekhez képest, amelyekre az alulfinanszírozottság volt a jellemző. A válság kirobbanásával fő biztonsági szervként lépett elő.⁸⁸²

2019 egy fontos állomásnak tekinthető mind a kormány, mind pedig az ASWJ számára. Utóbbinál változás volt kibontakozóban, aminek az első jele egy fénykép formájában jelent meg, amelyen hat fegyveres volt egy zászló előtt. A kép 2018 májusában kezdett terjedni a Telegramon azzal az üzenettel, hogy az ASWJ hűséget fogadott az Iszlám Állam kalifájának. Ezt sokáig nem kísérte válasz, így elképzelhetőnek tartották, hogy a csoportnak csak egy része fogadott hűséget. Végül 2019 áprilisában az Iszlám Állam bejelentette az ISCAP létrehozását, de az ASWJ hivatalos elismerése az ISCAP részeként csak 2019. június 4-én következett be, amikor az Iszlám Állam kiadta első hivatalos közleményét, amelyben egy mozambiki támadást vállalt magára.⁸⁸³ Csatlakozása az Iszlám Államhoz lehetővé tette a számára egy életképes dzsihadista regionális és nemzetközi szintű szereplőként történő elismerését. A státusz mindenképpen vonzóbbá tette a szervezetet a külföldi harcosok előtt. Sőt 2019 második felében az Afrikai Unió hírszerzése szerint megjelentek az IS operatív munkatársai is Mozambikban.⁸⁸⁴

Ez a kapcsolat az ASWJ fegyverarzenáljának minőségbeli javulásában és a támadások kivitelezésének tervezettségében is érezhető volt. Nagyobb jelentősége volt a kormány biztonsági erőitől az összecsapások és a rajtaütések során zsákmányolt fegyverzetnek. Korábban az AK-47 típusú gépkarabélyok domináltak, idővel aknavetőkre és kormányzati járművekre is szert tettek. A szárazföldön a harcosok ügyesen kezelték az egyidejű támadások koordinálását a különböző körzetekben, és a harctéri taktikában is jelentősen fejlődtek.⁸⁸⁵ 2019-től a csoport fejlettebb anyagokat, szakértelmet és erőforrást használt fel házi készítésű robbanóanyagok gyártásához.⁸⁸⁶

A szervezet eddig is képes volt koordinálni több egység egymástól nagy távolságokban végrehajtott támadásait, de a kezdeti méretük és a céljaik kisebbek voltak. Az ASWJ gyors egymásutánban nagyszabású rajtaütéseket kezdett szervezni, például a kerületi székhelyeken. Az első nagyobb szabású rajtaütései közül a legjelentősebb 2020. március 23-án történt, amikor 100 felkelő rövid ideig elfoglalta Mocímboa da Praia várost, a mozgalom szülőhelyének egyes részeit. 2020. május 29-én több mint 90 harcos blokkolta a legfőbb utat Macomia felé, 100 kilométerre délnyugatra Mocímboa da Praia városától, majd elfoglalták a várost, utána pedig visszavonultak a biztonsági erők ellentámadását elkerülve.⁸⁸⁷ Utóbbi igazolja azt a feltevést, hogy a felkelők célja a szuahéli part mentén a muszlim szultanátusok által történelmileg ellenőrzött területek feletti ellenőrzés helyreállítása. Ez a történelmi követelés játszaná a kalifátus narratíváját és a csoport legitimációs igényét. A csoport egyre inkább partraszállási helyeket, közlekedési csomópontokat támadott meg, vagyis a bevételeinek növelésére és Cabo Delgado belső területeinek elérésére koncentrált.⁸⁸⁸

A mozambiki hadsereg állapota továbbra sem javult, ráadásul a beléjük vetett bizalom egyre inkább csökkent. A katonák többségét a déli területekről sorozták be, akik közül sokan nem beszélik a helyi nyelvet és gyenge a felszereltségük, ami azt eredményezte, hogy gyakran nem tudtak megfelelően reagálni a lázadók meglepetésszerű támadásaira. 2019-re Filipe

⁸⁸² International Crisis Group 2021, 25–26.

⁸⁸³ The Islamic State in Mozambique 2021.

⁸⁸⁴ Bukarti – Munasinghe 2020, 7–8.

⁸⁸⁵ International Crisis Group 2021, 18.

⁸⁸⁶ Bekoe – Burchard – Daly 2020, 13.

⁸⁸⁷ Warner – O’Farrell – Nsaibia – Cummings 2020, 26.

⁸⁸⁸ Global Initiative 2020, 16–17.

Nyusi elnök patthelyzetbe került, a nemzeti hadsereg nem tudta biztosítani a konfliktus katonai megoldását, viszont a helyzet Cabo Delgado-ban súlyosabbá vált, és cselekedni kellett. Ezt a problémát jól körvonalazza az elnök retorikája, mivel korábban közönséges bűnözőknek, majd az ENSZ Közgyűlésén már globális bűnözőknek titulálta a Cabo Delgado-i szélsőségeket.⁸⁸⁹ A kormány próbálta leplezni a humanitárius válságot, el akarta kerülni, hogy a konfliktus nemzetközivé váljon.⁸⁹⁰ Az SADC nyomás alá helyezte Nyusit, kilátásba helyezve a regionális beavatkozás lehetőségét. Az elnök nagy valószínűséggel azért ellenezte az ilyesféle beavatkozást, mert nem akarta megnyitni Cabo Delgado-t a nemzetközi kíváncsi szemek előtt.⁸⁹¹

Így 2019-ben egy köztes megoldást választott, ami a katonai magánvállalatok (Private Military Company – PMC) bevonását jelentette. Az első ilyen az orosz Wagner-csoport volt. 2019. augusztus 22-én Nyusi találkozott Moszkvában Putyinnal, aminek következtében néhány héttel később megjelent Cabo Delgado-ban a Wagner-csoport, hogy szembenézzen a radikális iszlámistákkal.⁸⁹² Körülbelül 200 zsoldost vetettek be harci helikopterekkel. A felkelőkkel folytatott harcok során a források zöme 5–10 fő közé teszi az elesett zsoldosok számát, ami először visszavonulásra, később kivonulásra készítette a csoportot.⁸⁹³ A kudarc legfőbb oka, hogy nem voltak korábbi tapasztalataik és ismereteik a térségben zajló folyamatokról, viszonyokról, valamint gyenge volt a helyismeretük. A Dyck Advisory Group (DAG) számára azonban nem volt idegen a terület a 2013-as orvvadászat elleni tevékenységük révén. A dél-afrikai PMC feladata elsősorban a szükséges légi támogatás biztosítása volt. A beavatkozás itt is veszteségekkel kezdődött, mivel 2020 nyarán helikoptert és felderítő-repülőgépet veszített. Viszont hasznos légi támogatást tudott nyújtani, amivel megakadályozták a felkelők benyomulását a stratégiai fontosságú városokba. Amellett, hogy a DAG szerződését a régió belül meghosszabbították, a mozambiki kormány behozta az afrikai székhelyű globális repülőgép- és technológiai vállalatot, a Paramount Groupot is. A vállalat nem szállít személyzetet vagy zsoldosokat a kormányoknak, hanem felszerelést és megfelelő képzést biztosít.⁸⁹⁴ Utóbbi 2021 februárjában kiegészült a dubaji székhelyű Burnham Global konzorciummal.⁸⁹⁵

Ezzel párhuzamosan a Total Energies, amikor belépett a földgázkitermelő projektbe 2019-ben, arra kötelezte a kormányt, hogy garantálja a biztonságot az Afungi-félsziget peremén, különben a több milliárd dolláros beruházás veszélybe kerül. Ezért a DAG 2021 februárjában lecsapott az ASWJ egyik bázisára Mocímboa da Praia közelében, annyira stabilizálva a területet, hogy a Total folytathassa az építkezést. Ezek után az ASWJ végrehajtotta azt a támadást, amely nemzetközi szintésre emelte az addig belföldinek titulált konfliktust: 2021. március 24-én egy gépfegyverekkel és gránátvetőkkel rendelkező mintegy 120 főből álló csoport megtámadta Palma városát, ami a földgázlelőhelyek kapujának tekinthető.⁸⁹⁶ Ennek következtében a Total 'vis majornak' nyilvánította a helyzetet, és felfüggesztette a több, mint húsz milliárd dolláros LNG projektjét Mozambikban. Ez komoly érvágás volt az ország számára, mivel a 2024-re kitűzött dátum a kitermelés megkezdésére erősen kétségessé

⁸⁸⁹ Global Initiative 2020, 7–8.

⁸⁹⁰ Dos Santos 2020, 3.

⁸⁹¹ International Crisis Group 2021, 29.

⁸⁹² Russian Mercenaries Pour Into Africa and Suffer More Losses (Part One) 2020.

⁸⁹³ Dos Santos 2020, 9.

⁸⁹⁴ Pintér 2023, 79.

⁸⁹⁵ Nhamirre 2021, 4.

⁸⁹⁶ International Crisis Group 2021, 14–16.

vált.⁸⁹⁷ A szituáció súlyosságát mutatja, hogy az ASWJ 2021 nyarának végéig 3 100 embert ölt meg és 820 000 menekült el.⁸⁹⁸

Filipe Nyusi egyre nagyobb nyomás alá került a nemzetközi közösség által. Főleg az SADC tagállamai révén, akik egy együttes haderőt akartak bevetni a térségben, de Nyusi nem támogatta. Ezzel párhuzamosan a nyitás a külföldi erők felé Ruandában történt, ahol Paul Kagame elnökkel tanácskozott, és a középpontban a ruandai erők állítólagos bevetése szerepelt.⁸⁹⁹ A beavatkozás legitimitását egy 1990-es általános együttműködési megállapodás adta, amelyet az akkori ruandai és mozambiki elnök írt alá, és ezt Nyusi és Kagame 2016-ban megújította.⁹⁰⁰ Továbbá Ruanda attól tartott, hogy a kelet-kongói és az észak-mozambiki dzsihadizmus két oldalról fenyegetheti közvetlenül. Mindez erősítette Kagame elhatározását a fellépésre. A legnagyobb siker 2021. augusztus 8-án következett be, amikor a Ruandai Védelmi Erők (Rwanda Defence Force – RDF) visszafoglalták Mocímboa da Praia-t. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy a felkelőket legyőzték. A ruandai katonák inkább bevonultak a városba, vagyis az ASWJ harcosai kivonultak, elkerülve a nyílt összecsapást. Inkább visszahúzódtak vidékre, visszarendeződve a gerillaakciókhoz.⁹⁰¹ Néhány hét múlva csatlakoztak az SADC egységei, így összesen körülbelül 3 000 katonát jelent meg a térségben. A művelet a SADC Missziója Mozambikban (SADC Mission in Mozambique – SAMIM) elnevezést kapta, ami katonai vereséget mért az ASWJ-re. De ez továbbra sem jelentette a szervezet végét, mivel tagjai szétterjedtek és beolvadtak a civilek közé, várva az újabb lehetőségre.⁹⁰² Ekkorra a szervezet harcosainak száma nagyjából 200-400 fő lehetett.⁹⁰³ 2023-ra az ASWJ mozgékonyabb egységekre oszlott fel és elsősorban gazdasági célpontokat vett célba. A gerillaharc és az 'üss és fuss' taktika révén kiterjesztette a befolyási övezetét Cabo Delgado-n kívülre. Támadásokat hajtott végre a szomszédos Nampula és Niassa tartományokban, valamint Tanzánia déli részén.⁹⁰⁴ A SAMIM és a ruandai egységek között hallgatólagos megállapodás történhetett a felügyeleti zónák kialakítását illetően, amit a két fél alapvetően tiszteletben tartott, nem sértették meg egymás övezetét. Ruanda alapvetően Palma és Mocímboa da Praia partvidéki északi körzeteket tartotta megszállás alatt, biztosítva a földgázprojekt területeit. Ruanda viszont a déli rubinbányákat ért támadás megfékezésére átkelt a SAMIM övezeteken, engedély és következmény nélkül. Ez köszönhető annak, hogy a ruandai egységek bilaterális megállapodás révén vannak a térségben, élvezve a mozambiki elnök támogatását.⁹⁰⁵

A ruandai és SAMIM-katonák aktív szerepvállalása mellett más missziók is működnek a térségben. 2021. március 15-én az USA és Mozambik kormánya elindította a JCET (Joint Combined Exchange Training) képzési programot. Az Egyesült Államok Különleges Műveleti Erői képezik ki a mozambiki tengerészgyalogságokat, hogy támogassák Mozambik erőfeszítéseit a terrorizmus és az erőszakos szélsőségesek terjedésének megakadályozására.⁹⁰⁶ 2021. május 10-én egy öt évre szóló keretmegállapodás jött létre Portugália és Mozambik között, ami a katonai együttműködésen alapszik. Egy 1998-ban aláírt védelmi együttműködésre hivatkozva Portugália 2021 áprilisában 60 katonát telepített

⁸⁹⁷ Total Suspends Mozambique LNG Temporarily on Security Threat 2021.

⁸⁹⁸ Mozambique insurgency: Rwanda leads the fightback 2021.

⁸⁹⁹ International Crisis Group 2021, 30–31.

⁹⁰⁰ Nhamirre 2021, 6.

⁹⁰¹ Why Mozambique invited foreign troops to fight its jihadists 2021.

⁹⁰² International Crisis Group 2022b, 2-3

⁹⁰³ Doctor 2022, 12.

⁹⁰⁴ Columbo 2023, 2-4.

⁹⁰⁵ Mozambik interjú

⁹⁰⁶ U.S. Government Provides Military Training to Mozambican Marines 2021.

a térségbe kiképzési feladatokat ellátva.⁹⁰⁷ Az Európai Unió részéről a legfontosabb lépés az EUTM Mozambik missziójának létrehozása 2021. július 12-én. A misszió célja katonai képzés nyújtása a nemzetközi és a humanitárius jogok betartásával összhangban.⁹⁰⁸

2021 júliusa és 2023 év vége között az ASWJ tevékenysége lecsökkent, a közvélemény és a katonai missziók azt feltételezték, hogy a válság nehezen túl vannak, az újjáépítés fázisa kezdődhet el. Erre példa a SAMIM egységek fokozatos kivonása, ami 2023 év végén megkezdődött és várhatóan 2024 júliusában ér véget. Az SADC a kivonulást a biztonsági környezet javulásával indokolta, addig Ruanda már az erőforrásait Kelet-Kongóra tervezte átcsoportosítani. Kezdek megjelenni a győzelemről szóló narratívák, és az ASWJ végéről szóló hírek.⁹⁰⁹ Habár a csoport legjelentősebb vezetőjét Omart 2023-ban likvidálták, ami az anonim interjúalany szerint nagy siker volt, de figyelmeztetett arra, hogy ez nem jelenti a csoport végét, a laza sejtszerű szerkezete miatt. A vihar előtti csendre utalt a 2023-as év, hiszen a Cabo Delgado szomszédságában lévő Nampulában és Niassában alábbhagytak a támadások.⁹¹⁰ Ezt alátámasztja az az adat, hogy a ruandai és SAMIM erők érkezése előtti feltételezett 2 500 fős ASWJ harcos létszám 2023-ra körülbelül 280-ra csökkent.⁹¹¹

A változás 2023 decemberétől tapasztalható, amikor az ISIS globális 2023 év végi "Öld meg őket, ahol megtalálod" támadási kampányának részeként 2023-2024 telén megnőtt a támadások aránya. Ennek súlyossága és mértéke aggasztó. Például az ASWJ harcosai január 21-31. között elfoglalták Mucojo városát, ami az ACLED szerint az első alkalom, hogy a csoport 2021 augusztusa óta jelentős települést ellenőrzött. Majd 2024 februárjában háromhetes rémuralmat tartott Chiure körzetben, Cabo Delgado tartomány legdélebbi körzetében. Egy nagyjából 200 fegyveresből álló különítmény 11 támadást hajtott végre február 9-28. között. A szervezet márciusban és áprilisban visszaállt, mielőtt április 24-26. között támadássorozatot hajtott végre Nampula tartomány északi részén, ami az alábbi térképen látható. A Critical Threats a szervezetet Iszlám Állam Mozambiki Tartományaként (ISMP) tartja nyilván, emiatt szerepel ez a rövidítés az alábbi térképen. 2024-ben a becslések szerint már 350 fegyveres harcosból áll az ASWJ ereje Cabo Delgado-ban, ami növekedést mutat a 2023-as adathoz képest.⁹¹² 2024 elején a megszorodó támadások miatt egyre komolyabb biztonságpolitikai káosz uralkodik a térségben, amit fokoz a SAMIM erők kivonulása. A térképen jól látszódik, hogy már Palma kivételével Cabo Delgado összes partvidéki körzetében jelen van, áttérjedve a déli szomszéd Nampula parti területeire.

⁹⁰⁷ Puga de Oliveira 2020, 51-52.

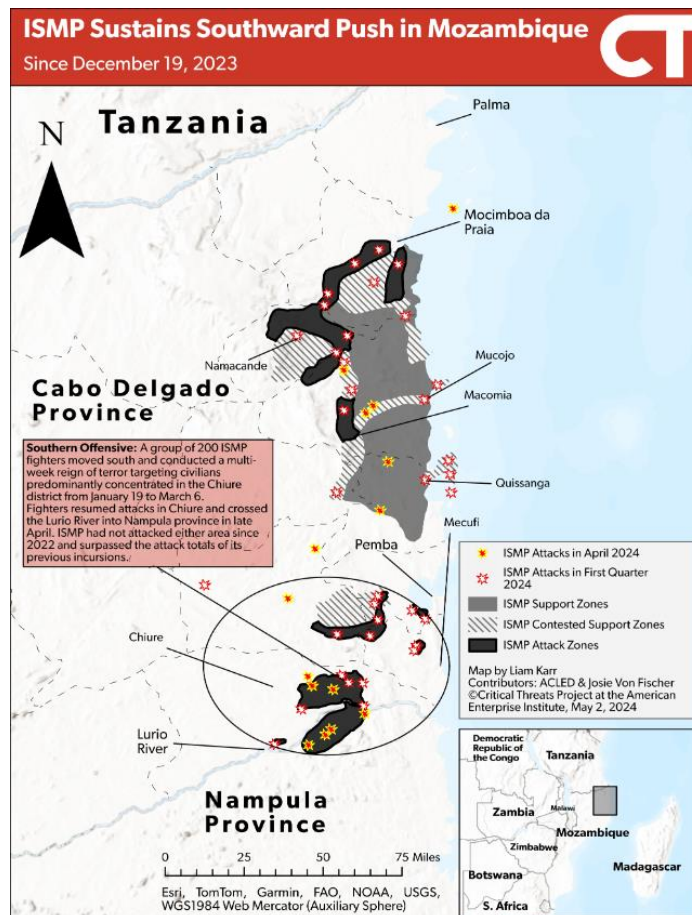
⁹⁰⁸ About European Union Training Mission in Mozambique 2022.

⁹⁰⁹ Winning Cabo Delgado 2024.

⁹¹⁰ Mozambik interjú

⁹¹¹ Cabo Delgado Experiences Fewer Terror Attacks, But Challenges Remain 2024.

⁹¹² Africa File, May 2, 2024: Iran Pursues Economic and Military Influence; Burkina Abuses; Mali Kills Wanted IS Commander; Insurgents Strengthen in East Africa 2024.

33. ábra: Az ASWJ támadásainak helye és befolyási övezete 2023 decemberétől 2024 májusáig.

Forrás: Africa File, May 2, 2024: Iran Pursues Economic and Military Influence; Burkinabe Abuses; Mali Kills Wanted IS Commander; Insurgents Strengthen in East Africa 2024.

4.4.10. Az ASWJ félterületi jelenléte 2018-tól napjainkig

- Erősség

A félterületi jelenlét erősségének alapja a helyiekkel való viszony, vagyis a velük való szimbiózis elérése. Kezdetben az ASWJ a megfélemlítés eszközét vallotta azokon a helyeken, ahol rajtaütéseket hajtott végre, egyfajta üzenetet mutatva a helyieknek, hogy az állam nem képes megvédeni őket. A csoport rajtütésszerű támadásaiban a legnagyobb veszteséget a civilek szenvedik el, nem is beszélve a csonkításokról és a lefejezésekről. E támadások során a fegyveresek gyakran kifejezetten utasítják a civileket, hogy hagyják el otthonukat, és soha ne térjenek vissza. Ennek ellenére a fegyveresek időről időre kegyelmet mutatnak, alkalmanként élelmiszert, sőt biztonságos útvonalakat biztosítanak a lakóknak a tűzvonalból, illetve azt mondják a civileknek, hogy az igazi ellenség az állam, nem pedig ők. A toborzók pedig tartják a kapcsolatot azokkal a közösségekkel, akik a konfliktus sújtotta területeken való tartózkodás mellett döntöttek. Ez alapot ad egy hatékony hírszerző rendszer kiépítéséhez. Biztonsági források szerint a fegyveresek nemcsak a civil lakosság közé épültek be, hanem a biztonsági egységekbe is. A harcosok gyakran nem sokkal a biztonsági erők távozása után támadják meg az adott területet, ami azt sugallja, hogy előre ismerik ellenségeik mozgását. Támadáskor olykor a biztonsági erők illegálisan beszerzett

egyenruháját viselik, összezavarva a civileket és a katonákat. Emellett a csoport a hadseregből dezertáltakat is bevonozta.⁹¹³ 2019-ben egy körülbelül 14 ezer km²-t átölelő területen belül hajtott végre rajtaütéseket, vagyis nagyjából ekkorára tehető a befolyási övezete.⁹¹⁴ Jól látható, hogy Cabo Delgado a 2020-as évek elejére már teljes mértékben megfelelt a kormányzat nélkül kormányzott terek ismérveinek, mivel az ASWJ az államellenes retorikájával egyre nagyobb mértékben szorította ki az állami jelenlétet, próbálva ráerőltetni a saját normarendszerét.

Alapvetően a szervezet nem volt képes városokat megszállni, uralmuk alá hajtani, viszont 2020-2021 között már elég erős volt ahhoz, hogy a városokban is fel tudja venni a versenyt a biztonsági erőkkel. Erre a legjobb példa Mocímboa da Praia városa volt, amit 2020-ban három alkalommal támadtak meg, az utolsó támadás 2020 augusztusában olyan sikeres volt, hogy a várost a 2021-es ruandai felszabadításáig a befolyása alatt tartotta.⁹¹⁵ A következő nagy célpont a 70 000 lakosú Palma városa volt, aminek megtámadása 2021 márciusában történt.⁹¹⁶ A disszertáció elkészítése során felmerült, hogy ekkor lehetett-e a területi jelenlét állapotában a szervezet, de erre egyértelmű nem a válasz. Egyrészt a szervezet jellemzői abszolút beleillenek a félterületi jelenlét profiljába, másrészt csak Mocímboa da Praia-t tudták huzamosabb ideig megtartani, de ebben az időszakban nem épített ki 'állam az államban' jelenlétet a területen. A szervezeten belüli laza struktúrára utal az, hogy a ruandai és SAMIM egységek megjelenésével habár sokan elhagyták a szervezetet, mégis megmaradt jelentős veszélyforrásnak és a 2022-2023 közötti időszakban fokozatosan megerősödött. Egyértelműen az aszimmetrikus hadviselés dominál, viszont fejlettebb házikészítésű robbanóeszközökkel, amik egyre jobb minőségűek.⁹¹⁷

2022-ben alapvetően három ASWJ bázist feltételeztek a felkelésellenes erők, mindegyik egy vallási vezetőhöz kötődő bázist jelentett, amihez tartozott egy katonai vezető és egyéb más vezető beosztásban lévő tiszt. Ez a három bázis: Hasszán sejk és vele Ibn Omar katonai vezető, Muhamudu sejk és vele Farido katonai vezető, Ibrahim sejk és vele Bonje katonai vezető. De ezenkívül Észak-Mozambikban a vidéki területeken, erdőkben, falvak között lehetnek olyan rejtett bázisok, ahonnan képes azt a hírszerzést fenntartani, hogy elkerülje a lebukást, valamint kifinomultabbá tegye a rajtaütéseit.⁹¹⁸ Az 'üss és fuss' taktika egyre kifinomultabbá vált, ami egyrészt köszönhető a fegyvereknek, amit vagy zsákmányolt a korábbi rajtaütéseik során, vagy a helyiektől származik, amik még a polgárháborúból maradtak meg. Az informális gazdaság transznacionális kereskedelmi útvonalait kihasználva külföldről is érkezhetnek fegyverek, akár Tanzániából kis hajókon vagy kis merevszárnyú repülőgépeken keresztül messzebből, vagy az úgynevezett Malawi folyosón át, ami egy csempészátvonal a Tanganyika-tavon keresztül Niassa tartományig.⁹¹⁹

Emellett az ASWJ kisebb egységekre oszlott, inkább a falvak és kereskedelmi útvonalak lerohanását hajtja végre, megzavarva az állami ellátási láncolatokat. 2023-tól már megfigyelő drónokat is használ, amik segítenek felmérni a szemben álló erők nagyságát és pozícióját, elősegítve a rajtaütések hatékonyságának növelését, bázisterületként használva a kormányzat nélkül kormányzott tereket.⁹²⁰

⁹¹³ International Crisis Group 2021, 18–20.

⁹¹⁴ Warner – O'Farrell – Nsaibia – Cummings 2021, 299.

⁹¹⁵ Centro para Democracia e Desenvolvimento 2022, 14.

⁹¹⁶ Columbo 2023, 1-2.

⁹¹⁷ International Crisis Group 2022b, 7-8.

⁹¹⁸ Centro para Democracia e Desenvolvimento 2022, 18-20.

⁹¹⁹ Stanyard – Nelson – Ardé – Rademeyer 2022, 35-37.

⁹²⁰ Columbo 2023, 3.

- Gyengeség

Az ASWJ részéről csekély veszélynek tekinthető az a jelenség, hogy a helyi társadalmi dinamikákba belesodrónak, mivel tulajdonképpen ezek alapján jött létre a szervezet. Az anonim interjúalany szerint a dzsihádisták harcosok a közösség részei, együtt mozognak, ennek is köszönhető a szervezet kiszámíthatatlansága. Cabo Delgado a legkevésbé fejlettebb tartomány, amin belül az mwani és a makua etnikai csoport a part mentén radikalizálódott. A helyiekkel való kapcsolat szempontjából a sejtyszerű struktúrával inkább elősegítette a társadalomba való beágyazottságot, mintsem a helyiek érdekei fölé helyezte magát a szervezet. Alapvetően a vidéki helyiek problémája az, hogy az állam magára hagyta őket, az itt élők alapvetően nyugalmat és segítséget szeretnének kapni, mentesülve az egyre nagyobb adóktól és letartóztatásoktól. A Cabo Delgado-ban élő városi lakosság nagyrészt kormánypárti, akiket szintén érzékenyen érint a dzsihádisták tevékenysége. A törzshöz vagyis etnikumhoz való tartozás a térségben nagyon fontos, hiszen ez egy több százéves kötelék, ami a szuahéli partvidéki szélesebb kötelék miatt meghatározó a dzsihádisták harcosok számára.⁹²¹ Emiatt az ASWJ az elégedetlen, marginalizált lakosság radikális szócsövének tekinthető, de fontos kiemelni, hogy nem az összes kormányzat nélkül kormányzott térben gyakorol befolyást Mozambik északi részén a szervezet.

Továbbá az ASWJ a legnagyobbként vélt gyengeségét is sikerrel tudta kezelni, ami az átfogó műveletekkel szembeni megfelelő védekezés problémáját jelenti. A csoport kerüli a nyílt konfrontációt elsősorban az intervenciók erőivel szemben. A legjobb példa 2021 nyara, amikor Mocímboa da Praia megszállásával, valamint Palma megtámadásával az ASWJ olyan személyi és eszközbeli állományra tett szert, hogy képes volt városokat lerohanni. Mégis a ruandai egységek megjelenésekor az ASWJ egységek kivonultak a városból, vissza a vidéki kietlen területekre, elkerülve a nyílt összecsapást.⁹²² Alapvetően a félterületi jelenlét esetében az állam alapvetően gyenge, ezáltal a biztonsági erők tevékenysége sem megfelelő ahhoz, hogy az erőszakos szervezetekkel hatékonyan felvegye a versenyt. Ez volt a helyzet Cabo Delgadoban 2021-ig, amíg a mozambiki erők és az őket támogató PMC-k működtek. De a ruandai és SAMIM katonák megérkezésével ez a katonai jelenlét megerősödött, ami egy folyamatos fenyegetés volt a dzsihádisták számára. A túlélés érdekében taktikát váltottak, visszatértek az 'össz és fuss' taktikához és megjelentek Cabo Delgado szomszédos tartományaiban, ahol az intervenciók erők fojtogató nyomása kisebb volt.

- Lehetőség

Ahogy az anonim interjúalany megjegyzi a Cabo Delgadoban kialakult válság nem vallási eredetű, alapvetően a szegénységben tengődő helyiek elégedetlenségének radikális hangja a kormányzat ellen. Ez elsősorban etnikai probléma, mivel a helyszíni tapasztalatok alapján a keresztény és iszlám vallású helyiek békében meg tudnak élni egymás mellett. A szervezet megjelenése előtt a térség az illegális kereskedelem egyik fellegetője volt Kelet-Afrikában. A kormány hagyta a térséget lesüllyedni az egyik legszegényebb régióvá, ami miatt jelentős bevételek származnak az illegális kereskedelemről, ami az informális gazdaság egyik ága. Viszont az ásványkincsek felfedezésével a mozambiki politikai és gazdasági elit, valamint a külföldi cégek, elsősorban a földgáztermelők felborították a Cabo Delgado-i ingatlag egyensúlyát, amiből például az ASWJ is kialakult.⁹²³ Annak ellenére, hogy egy helyi dzsihádisták szervezet, mégis az ottaniak zöme nem támogatja, mutatja ezt a menekültek száma, ami 2017-2022 között közel egy millió főre tehető, akiknek egy része azóta

⁹²¹ Mozambiki interjú

⁹²² Why Mozambique invited foreign troops to fight its jihadists 2021.

⁹²³ Mozambiki interjúalany

visszaköltözött.⁹²⁴ 2023-tól kezdve az ASWJ még inkább próbálja javítani az imázsát a helyiek között. Folyamatosan hangoztatja a kormányzat nélkül kormányzott terek lakosainál, hogy ő a megfelelő alternatíva a kormányzattal szemben, valamint hogy nem ő az ellenség, hanem az állam és a külföldi kontingensek, emiatt igyekszik a jótévő szerepkörében feltűnni. Kihasználva a helyiek és kormányerők közötti gyakran feszült viszont, ellenkampányba kezdett a szervezet, próbálnak minden olyan esetet felhozni, ami azt bizonyítja, hogy a kormány alkalmatlan és Cabo Delgado nem számíthat rájuk.

Az IS központtal való kapcsolat egyre szorosabbá vált, mivel 2023-tól elkezdte azokat a lakosság befolyásolását célzó intézkedéseket, amit anno a mag IS csinált 2014-ben Szíriában és Irakban. Emellett feltételezhetően pénz is jöhet az Iszlám Államtól, hiszen az amerikaiak szerint 2024-re egy bő egy éves szünet után helyreállt az Iszlám Állam kelet-afrikai hálózata és Szomálián keresztül összeköttetése.⁹²⁵ Az ASWJ társadalmi bázisát, bevételeit és támogatottságát növeli a Tanzániával való gyenge határellenőrzés mértéke, mivel a határt jelentő Rovuma folyón könnyű ellenőrzés nélkül átkelni, amit az ASWJ is kihasználhat határon túli kapcsolatai elérésére és toborzásra.⁹²⁶

- *Veszély*

A legnagyobb veszély egy félterületi állapotban lévő dzsihádisták szervezet számára, hogyha támogatottsága megszűnik. Az ASWJ támogatottságának drasztikus lecsökkentése és a pénzcsapok elzárása jelentené a csoport végét. Azonban ez több okból nehezen megvalósítható, elsősorban rövid távon. A legnagyobb probléma az állam és a helyiek közötti kapcsolatok törékenysége. Sokszor a mozambiki katonákat hibáztatják az itt előforduló atrocitásokért, egyrészt azért, mert voltak erőszakos visszaélések a helyiekkel szemben 2019-2021 között. Másik ok az erőszakos kitelepítések a gazdasági elit koncessziós jogainak felvásárlása, ami miatt sokan a szülőföldjük elhagyására kényszerültek és olyan helyre költöztették őket, ahol olyan gazdasági tevékenységet kellett folytatniuk, amihez kevésbé értettek.⁹²⁷

2021-től kezdve a külföldi egységek megjelenésével nemcsak katonailag próbálják visszaszorítani a dzsihádistákat, hanem számos hosszútávú projektet indítottak el a lakosság életkörülményeinek javítása érdekében. A 'szívek és elmék' kampányban a ruandaiak közösségközpontú műveleteket is végrehajtottak, például közvetítettek a civilek és a mozambiki biztonsági erők között, épületeket építettek a helyi gazdaság fellendítése érdekében, és oktatási anyagokat biztosítottak a helyi gyermekeknek.⁹²⁸ A SAMIM egységek is igyekeznek a helyieknek segíteni, számos civil szervezettel együttműködve, mint az Egészségügyi Világszervezet, amivel karöltve próbálnak orvosi segítséget nyújtani. Alapvetően a külföldi donorok célja Cabo Delgado fejlesztése, aminél kritikus fontosságú, hogy a helyiek mennyire fogják érzékelni ezt a mindennapi életben.⁹²⁹ Katonai szempontból az ASWJ háttérának felszámolására az EU pénzügyi támogatásával az SADC egy korai reagálási mechanizmust hozott létre, ami lehetővé teszi, hogy a civilek között bizalomépítési tevékenységet hajtson végre, közelebb hozva a sértett feleket egymáshoz.⁹³⁰ Ezenfelül az

⁹²⁴ Nearly 1 million people have fled five years of northern Mozambique violence 2022.

⁹²⁵ Africa File, May 2, 2024: Iran Pursues Economic and Military Influence; Burkina Abuses; Mali Kills Wanted IS Commander; Insurgents Strengthen in East Africa 2024.

⁹²⁶ Mozambik interjú

⁹²⁷ Puga de Oliveira 2020, 48-51.

⁹²⁸ Africa File, May 2, 2024: Iran Pursues Economic and Military Influence; Burkina Abuses; Mali Kills Wanted IS Commander; Insurgents Strengthen in East Africa 2024.

⁹²⁹ Mozambik interjú

⁹³⁰ Conflict in Cabo Delgado not a problem for Mozambique and SADC alone 2022.

SADC egy Regionális Terrorizmusellenes Központot hozott létre Tanzániában, ahol a tagállamok megoszthatják egymással a hírszerzési információkat, mivel a dzsihádzmus nem egy ország, hanem a régió egészének problémája.⁹³¹

5. Következtetés

5.1. Milyen tényezők vezettek a kormányzat nélkül kormányzott terek létrejöttéhez Kelet-Afrikában?

A vizsgált terek kialakulásának előzményei már a prekoloniális időszerakra visszavezethetők. Ebben az időszerakban a királyságok tényleges hatalma elsőszerban a központi területekre terjedt ki, míg a peremterületek csupán de jure tartoztak az uralkodó fennhatósága alá. E perifériákon a szomszédos etnikai csoportok vándorlás révén viszonylag korán megjelentek, ami azonban az uralkodó számára mindaddig nem jelentett problémát, amíg nem alakult ki biztonsági fenyegetés, illetve az adók beszedése zavartalanul valósult meg. A peremterületek kialakulásának másik sajátossága a prekoloniális korszakban az volt, hogy a politikai és társadalmi határok nem voltak élesen elkülöníthetők, így inkább dinamikusan változó határzónákról, semmint rögzített határvonalakról beszélhetünk.

- Gyarmatosítók minimalista stratégiai hozzáállása

A történelmi korszakok vizsgálata során kiemelendő a gyarmatosító hatalmak hozzáállása, mint meghatározó tényező. A kolonizáció folyamán a prekoloniális államszerveződéseket nagyrészt felszámolták, és egy olyan közigazgatási struktúra kiépítésére törekedtek, amely az európai nemzetállami modellhez hasonlított. Ennek megvalósítása azonban már a gyarmatosítás kezdeti szakaszában is akadályokba ütközött. Függetlenül attól, hogy közvetett vagy közvetlen irányítási rendszert alkalmaztak, bár Kelet-Afrikában jellemzően az előbbi dominált, a gyarmattartók fizikailag képtelenek voltak a perifériális területeket teljes mértékben integrálni az általuk létrehozott adminisztratív központokhoz. Ennek elsődleges oka az volt, hogy az európai anyaállamokhoz képest jelentősen nagyobb kiterjedésű területeket kellett volna ellenőrzésük alatt tartaniuk, miközben a rendelkezésre álló hivatalnoki és biztonsági apparátus nem érte el azt a létszámot, amely szükséges lett volna a távolabbi, szárazföldi területek feletti közvetlen ellenőrzés megvalósításához.

A disszertáció a gyarmatosítók közigazgatási struktúrájának földrajzi fókuszát geostratégiai és gazdasági racionalitási szempontból vizsgálja. A brit afrikai expanzió egyértelműen az Indiába vezető útvonal biztosításának stratégiai célkitűzése köré szerveződött. A Szezi-csatorna megépítésével Egyiptom, valamint az Adeni-öböl feletti ellenőrzés kiemelt jelentőségre tett szert a brit birodalom számára. Mivel Egyiptom gazdasági és politikai struktúrája elválaszthatatlan a Nílustól, a folyó feletti kontroll a brit gyarmati stratégia egyik központi elemévé vált, amely hozzájárult a további dél felé irányuló terjeszkedéshez. A világkereskedelem növekvő jelentősége miatt más európai nagyhatalmak, elsőszerban Franciaország és Olaszország is aktív jelenlétre törekedtek a térségben. Portugália pedig mint a közvetlen irányítás legszélsőségesebb példája, nagymértékben támaszkodott például a mai Mozambikra, aminek kései függetlensége a portugál diktatúra összeomlásának volt köszönhető.

A gyarmatosító hatalmak korlátozott erőforrásai miatt az adminisztratív központok kialakítása elsőszerban a stratégiai fontosságú part menti vagy folyóparti városokra koncentrálódott. A belső területek, különösen a vidéki régiók teljes körű integrációja nem

⁹³¹ International Crisis Group 2022b, 3.

valósult meg. A közvetett irányítási modell ezt nem tette lehetővé, mivel a jelentősebb infrastrukturális fejlesztések veszélyeztették volna a fennálló társadalmi struktúrákat, amelyeket a gyarmattartók igyekeztek fenntartani. A közvetlen irányítás esetében pedig a szükséges erőforrások és idő hiányában nem volt lehetőség a belső területek hatékony közigazgatási beolvasztására. A gyarmati határok tiszteletben tartása, valamint a gazdasági világválság és a második világháború következtében fellépő problémák arra kényszerítették a gyarmattartó hatalmakat, hogy a gyarmatok erőforrásait teljes mértékben saját gazdasági és politikai érdekeik szolgálatába állítsák. E kísérlet célja a nagyhatalmi státusz fenntartása volt, ám a XX. század közepére egyértelművé vált, hogy ez hosszú távon fenntarthatatlan. Ennek következtében az újonnan függetlenné váló államok örökölték egy torz, mesterségesen kialakított állami struktúrát kaptak, amely jelentős kihívások elé állította őket a posztkoloniális időszakban.

- *Az afrikanizáció, mint a kapacitási korlátok előidézője*

Az afrikanizáció folyamata maga is hozzájárult az államhatalom nélküli, a kormányzat nélkül kormányzott terek kialakulásához. Az újonnan függetlenné vált afrikai államok rendkívül nehéz helyzetben találták magukat, mivel elsődleges céljuk a gyarmatosító hatalmaktól való teljes függetlenség volt. Ennek érdekében önálló állami struktúrát kívántak kiépíteni, amelyhez az európai államépítési modellt vették mintául. Ugyanakkor a történelmi, gazdasági és társadalmi feltételek nem biztosították e modell sikeres adaptációját. Az ideális weberiánus bürokrácia létrehozására tett kísérletek sorra kudarcot vallottak. Az afrikanizáció során az új vezető réteg célja az volt, hogy a közigazgatási struktúrát helyi szakemberekkel töltsék fel. Elméletileg ez egy stabil és kiszámítható adminisztratív rendszert eredményezhetett volna, amely biztosítja az állam működésének folytonosságát és hatékonyságát. Egy jól képzett és professzionális hivatalnoki réteg ugyanis olyan hierarchikus struktúrát hozhat létre, amelyben a társadalmi homogenitás érvényesül, és az egyén származása vagy etnikai hovatartozása másodlagossá válik a közigazgatás működésében. Ez a kísérlet azonban alapjaiban vallott kudarcot. Egyrészt a megfelelően képzett és elegendő számú hivatalnoki réteg hiánya megakadályozta az állami apparátus hatékony működését. A közigazgatási rendszer gyengesége és instabilitása teret adott a karizmatikus vezetők felemelkedésének, akik demokratikus úton vagy puccs révén kerültek hatalomra, és működő alternatívát ígértek a független afrikai államok számára. Másrészt a politikai vezetésben egyre inkább háttérbe szorult a szakmai kompetencia, helyét a vezető iránti lojalitás és az etnikai alapú klientizmus vette át. Az afrikai politikai élitek fokozatosan rátelepedtek az állam intézményeire, és a kormányzás egyre inkább önkényuralmi jelleget öltött, ahol a racionális döntéshozatalt gyakran személyes érdekek és hatalmi szempontok vezérelték.

A hidegháború időszakában az autoriter rezsimek dominanciája tovább mélyítette ezt a helyzetet Kelet-Afrikában. A hatalomból kiszorított társadalmi rétegek és etnikai csoportok számára nem állt rendelkezésre törvényes politikai eszköz érdekeik érvényesítésére, mivel a többpártrendszert vagy betiltották, vagy a hatalmon lévő rezsim annyira ellehetetlenítette az ellenzéket, hogy az nem tudott valós politikai alternatívát nyújtani. Az állam periferiáján élő, a rendszerrel elégedetlen közösségeket a központi kormányzat gyakran figyelmen kívül hagyta, ami hozzájárult formálisan az adott államhoz tartozó, de ténylegesen attól elzárt, önálló társadalmi, gazdasági és politikai egységek létrejöttéhez. Ezek a peremterületek az esetek többségében de jure a független állam részei maradtak, de facto autonóm struktúrákat alakítottak ki.

- *Határok egyezményes szentsége és a kapacitáshiány kialakulása*

A frissen függetlenné vált afrikai államok az Afrikai Egységszervezet alapító okiratában rögzítették a belügyekbe való beavatkozás tilalmát, valamint a területi integritás és a gyarmati határok változatlanlanságának tiszteletben tartását. Ennek következtében az állam perifériáin elhelyezkedő régiók, még ha törekedtek is volna az elszakadásra, ezt nem teheték meg, mivel a központi kormányzat nem engedélyezte volna. Az 1990-es évekre jellemző erőszakos konfliktusok is jellemzően az ilyen marginalizált területekről indultak ki, különösen azokban az országokban, ahol a központi hatalom meggyengült vagy összeomlott, ilyen volt például Mobutu uralma alatt a KDK, Mengisztu Etiópiája, Barre Szomáliája vagy a Frelimo által irányított Mozambik.

A kelet-afrikai államok többségében, néhány kisebb területű országot leszámítva, a perifériák továbbra is biztonsági kihívást jelentenek, mivel a központi kormányzat hatósugarán kívül esnek, így potenciális konfliktusgócpontokként funkcionálhatnak. Ezen régiók elhanyagolása vagy marginalizálása sok esetben tudatos politikai döntés eredménye, amelynek célja az adott térség gazdasági és társadalmi megerősödésének megakadályozása, hogy az a későbbiekben ne jelentsen kihívást a központi hatalom számára. Ennek legjobb példája a vizsgált térségből Mozambik északi tartománya, Cabo Delgado. Az esetek többségében azonban nem pusztán politikai szándék, hanem strukturális problémák akadályozzák e területek integrációját. A központi állam gyakran nem rendelkezik elegendő humán erőforrással sem a közigazgatásban, sem a biztonsági erők terén, ami korlátozza az állami jelenlétet a perifériákon. A kapacitáshiány mellett az állami újraelosztás rendszere is jelentős problémákkal küzd, különösen a korrupció magas szintje miatt. Az érintett országok gyakran a legrosszabb helyezéseket foglalják el a korrupciós indexekben, ami tovább nehezíti a rendelkezésre álló, egyébként is szűkös költségvetési források hatékony és átlátható felhasználását. Az állami működés pénzügyi korlátaira és a hatékonyság hiányára utal az államadósság folyamatos növekedése is, amely az elmúlt évtizedek során számos afrikai országban a nem megfelelő gazdaságpolitikák következményeként halmozódott fel. Ennek is köszönhető, hogy nincs elég anyagi erőforrás a kormányzat nélkül kormányzott terek beintegrálására.

- Az államok földrajzi adottságai

A kormányzat nélkül kormányzott terek kialakulásának vizsgálatakor figyelembe kell venni az adott országok természeti adottságait is, mivel ezek alapvetően befolyásolják a központi hatalom azon képességét és szándékát, hogy integrálni tudja-e ezeket a területeket. Jeffrey Herbst elemzése szerint az afrikai államok strukturális problémái az államiság klasszikus jellenei elemeivel (terület, népesség és főhatalom) hozhatók összefüggésbe. Bár a politikai hatalom kérdése korábban tárgyalásra került, a terület és a népesség dinamikája szorosan összefügg egymással, különösen akkor, ha a kormányzat hatásköre földrajzilag korlátozott. Ennek egyik kulcseleme a lakosság területi eloszlása és annak hatása a központi államhatalom érvényesülésére. A kérdés vizsgálatát érdemes a fővárosok földrajzi elhelyezkedésével és népességkoncentrációjával kezdeni. A nagy területű afrikai országok többségében a fővárosok kiemelt demográfiai és gazdasági központok, amelyek az országon belüli migráció meghatározó célpontjai. Ezt jól mutatja az a tendencia, hogy például Szomália, KDK, Kenya és Tanzánia⁹³² fővárosaiban a teljes népesség körülbelül egytizede összpontosul, ami jelentős centralizációra utal. Ez a központi kormányzat számára több szempontból előnyös lehet: a korlátozott állami erőforrások koncentráltan érvényesülhetnek, és a fővárosban összpontosuló népesség révén a vezetés legitimációja is megerősödhet, különösen akkor, ha az ország más térségeiben nem alakulnak ki hasonló mértékű népsűrűségű régiók. A kelet-afrikai államok vizsgálata során megállapítható, hogy egyik

⁹³² Tanzánia esetében a történelmi főváros Dar es-Salaam került vizsgálat alá.

ország esetében sem található olyan terület, amelynek népsűrűsége meghaladná a fővárosét. A fővárosok földrajzi elhelyezkedésének vizsgálata azt mutatja, hogy többségük tengerparti vagy folyó menti fekvéssel rendelkezik. Ez elsősorban a gyarmati korszak öröksége, amikor a városok kereskedelmi és igazgatási központokként funkcionáltak, szerepüket pedig a függetlenné vált államok is fenntartották. Ideális esetben azonban a főváros egy ország földrajzi középpontjában helyezkedne el, mivel ez elősegítené az államhatalom kiegyensúlyozottabb érvényesülését az ország teljes területén. Az államok területi adottságai két szempontból jelenthetnek kihívást: egyrészt a méretük, másrészt az alakjuk miatt. A nagy kiterjedésű országok, amelyek területe több százezer négyzetkilométert is elérhet, gyakran nehézségekbe ütköznek az állami ellenőrzés fenntartásában. A KDK esetében például a népesség meghaladja a 100 millió főt, azonban más hasonló méretű afrikai államok esetében a lakosság lényegesen kisebb, ami tovább növeli a kormányzati ellenőrzés kihívásait. A gyarmati határok fenntartása következtében számos szubszaharai, illetve kelet-afrikai ország földrajzi adottságai nem teszik lehetővé, hogy határaikat megbízható kontroll alatt tartsák.

Jeffrey Herbst elemzése szerint az afrikai államok eltérő népességeloszlása szintén befolyásolja az állami ellenőrzés kiterjedését, rámutatva arra, hogy nem csupán ritkán lakott térségek válhatnak kormányzat nélkül kormányzott terekké. Az olyan országok, amelyek területén sivatagi övezetek találhatók az alacsony népsűrűség következtében a központi kormányzat számára nem gazdaságos itt az állami jelenlét fenntartása. Az ilyen térségek adóbevételei nem fedeznék a közigazgatás és a közszolgáltatások működtetésének költségeit. Ugyanakkor sűrűbben lakott, de földrajzilag nehezen megközelíthető térségek, például hegyvidékek vagy kietlen területek szintén kívül eshetnek az állami kontroll hatókörén. Különösen a nagy területű államok esetében fordul elő, hogy a fővárostól távol eső régiók elérése jelentős távolságok és nehéz terepviszonyok miatt korlátozott. A népességeloszlásra jelentős hatást gyakorolnak a partvidéki területek és a belső tóvidékek. Az egyik legnagyobb népsűrűségű régió Kelet-Afrikában a Nagy-tavak térsége, amely több ország területére is kiterjed és komoly geopolitikai lehetőségeket rejt magában.

Az államok alakja szintén kormányzási kihívásokat eredményezhet. A part menti országok közül soknak észak-déli irányban elnyúló területe van, ami megnehezíti az állami ellenőrzést, különösen akkor, ha a főváros nem központi elhelyezkedésű, hanem a terület egyik szélső régiójában, délen vagy északon található. Ez a földrajzi adottság akadályozhatja a határvidékek feletti hatékony ellenőrzést és közigazgatást. Emellett a folyóktól és partvidékektől távol eső belső területek alacsony népsűrűsége szintén befolyásolhatja az állami jelenlétet. Bizonyos esetekben ezek a ritkán lakott térségek egyfajta természetes választóvonalat képezhetnek a sűrűbben lakott régiók között. A disszertáció szempontjából releváns példaként említhető a kenyai–szomáliai határvidék kenyai oldala, valamint a kongói–ugandai határvidék kongói oldala, ahol a földrajzi és demográfiai tényezők egyaránt hozzájárulnak az állami ellenőrzés korlátozottságához.

Számos mikrorégió a földrajzi fekvéséből vagy elhelyezkedéséből adódóan hajlamos a kormányzat nélkül kormányzott terekké való átalakulására. Ahogy a kormányzatok működőképessége csökken, és állami kapacitásaik gyengülnek, úgy növekszik azoknak a területeknek a nagysága, amelyek felett az állam már nem képes hatékony ellenőrzést gyakorolni. Az állami gyengülés hátterében számos tényező állhat, többek között belpolitikai válságok, világjárványok, természeti katasztrófák, társadalmi zavargások, belső fegyveres konfliktusok, valamint etnikai összecsapások. Ezen kívül az állami kontroll megingását fokozhatják az erőszakos csoportok, illetve dzsihádisták szervezetek fenyegetései, amelyek jelentős biztonságpolitikai kihívást jelentenek. Mindezek következtében az állami költségvetés egyre inkább a menekültválságok kezelésére és a biztonsági erők fejlesztésére

koncentrálódik, miközben a közigazgatás intézményi megerősítésére és az állami infrastruktúra fejlesztésére fordított források csökkennek.

5.2. A kormányzat nélkül kormányzott terek jelentős mértékben hozzájárulnak a dzsihádisták mozgalmak kialakulásához és megerősödéséhez.

A disszertáció eredményei alátámasztják a kiinduló hipotézist, ugyanakkor a dzsihádisták szervezetek számára az optimális kormányzat nélkül kormányzott terek specifikus jellemzői a kulcsfontosságúak. Az ilyen térségek legideálisabb esetben közepes vagy magas népsűrűséggel rendelkeznek, lakosságuk túlnyomórészt muszlim vallású, földrajzilag távol esnek az adott állam és a szomszédos országok fővárosaitól, valamint olyan gazdasági erőforrásokat kínálnak, amelyek bevételi forrásként szolgálhatnak a szervezet számára. Ezen túlmenően a külső támadások lehetősége, vagy azokkal való fenyegetés jelentős propagandahasznát biztosíthat a dzsihádisták csoportoknak.

Azonban e tényezők pusztán megléte önmagában nem vezet egy dzsihádisták mozgalom kialakulásához. Ehhez további strukturális feltételek szükségesek, amelyek egy hosszú távon marginalizált társadalmi csoport jelenlétében öltenek testet. A konfliktusok gyakran etnikai vagy politikai törésvonalak mentén alakulnak ki, ahol a központi kormányzat és a peremvidéken élő közösségek között mély megosztottság figyelhető meg. Ez volt az alapja a disszertációban kifejtett három polgárháborúnak. A dzsihádisták szervezetek megerősödésével összefüggésbe hozható polgárháborúk mélysége és időtartama jelentős hatással volt a kelet-afrikai államok társadalmi fejlődésére. A tartós instabilitás olyan környezetet teremtett, amelyben a társadalmi törésvonalak kezelése háttérbe szorult, noha ezek felszámolása alapvető feltétele lenne az erőszakos szervezetek hosszú távú gyengítésének. E folyamat azonban jelentős erőforrásokat, megfelelően képzett szakembereket és hosszú távú politikai elköteleződést igényelne. Demokratikus rendszerekben az ilyen stabilizációs programok politikai ciklusokon átívelő folyamatai nehezen fenntarthatók, különösen a politikailag instabil afrikai államokban, ahol az aktuális hatalmi érdekek gyakran nem kívánják a mély társadalmi megosztottság felszámolását. Ez az ördögi kör tovább mélyíti a társadalmi válságot, és tartósan fenntartja a dzsihádisták szervezetek működéséhez szükséges instabilitást. Ennek következtében Szomáliában, a KDK keleti térségében és Mozambik Cabo Delgado tartományában az elkövetkező években sem várhatók számottevően pozitív változások.

A dzsihádisták szervezetek kialakulásában kulcsszerepet játszik az iszlám fundamentalista eszmék terjedése, amely a radikalizáció folyamatának egyik legfontosabb tényezője. A kormányzat nélkül kormányzott terek gyenge határvédelme és ellenőrzési hiányosságai elősegítik ezen tanok szabadabb áramlását, amelyet prédikátorok, vallási vezetők és különféle médiumok közvetítenek. Az állami intézményekkel szembeni elégedetlenség miatt ezek az eszmék különösen fogékony hallgatóságra találnak a fiatal, marginalizált muszlim közösségek körében. Az iszlám fundamentalizmus a klasszikus vallási értékekhez való visszatérést hirdeti, elutasítva a modern állami struktúrákat, különösen azokat, amelyeket nyugati minták alapján alakítottak ki. Ennek következtében a radikalizálódó csoportok számára az állam nem tekinthető legitim hatalmi szervezetnek, ami hozzájárul a dzsihádisták mozgalmak megerősödéséhez. Az állam és a radikális eszmék közötti antagonizmus a társadalmi feszültségeket tovább mélyíti, és lehetőséget teremt a szélsőséges szervezetek számára a helyi közösségekbe való beágyazódásra. A népsűrűség szintén meghatározó tényező a dzsihádisták hálózatok fejlődésében. A sűrűn lakott térségekben jelentős számú fiatal él, akik megfelelő helyi kapcsolatokkal és motivációval rendelkeznek ahhoz, hogy támogassák vagy aktívan részt vegyenek egy dzsihádisták szervezet működésében. Ez a

társadalmi beágyazottság elősegíti a szervezetek megerősödését, biztosítja az utánpótlást és hozzájárul az ideológiai elköteleződés fennmaradásához, amely hosszú távon fenntartja a radikális csoportok jelenlétét ezekben a régiókban.

A dzsihádisták szervezetek térnyerésének egyik kulcstényezője az iszlám fundamentalista eszmék terjedése, amely különösen a gyenge állami ellenőrzés alatt álló térségekben válik meghatározóvá, egyfajta szikraként funkcionálva a puszkaporos hordóban. A központi hatalomtól elidegenedett muszlim fiatalok fogékonyak az államellenes nézetekre, amelyek arra ösztönzik őket, hogy saját kezükbe vegyék sorsukat. Az iszlám fundamentalizmus elutasítja a modern állami struktúrákat, különösen azokat, amelyek nyugati mintákon alapulnak, és ezzel alternatív politikai és társadalmi rendet kínál a radikalizálódó csoportok számára. A dzsihádisták szervezetek kialakulásához hozzájárul az emberek és az eszmék szabad áramlása, amely elősegíti a laza csoportok szervezett mozgalmáá történő átalakulását. Különösen a sűrűn lakott térségekben ez a folyamat felgyorsulhat, mivel a fiatal lakosság nagy létszáma és a helyi kapcsolatrendszer megfelelő háttérrel biztosítja a szervezetek bővüléséhez.

Ezzel összefüggésben két fő biztonsági kockázat emelhető ki. Egyrészt a fegyverellátás kérdése: a dzsihádisták gyakran korábbi polgárháborús konfliktusokból megmaradt fegyverekhez jutnak hozzá, miközben az illegális fegyverkereskedelem révén egyre modernebb és fejlettebb eszközökhöz is hozzáférhetnek. Ez lehetővé teszi számukra a kifinomultabb és hatékonyabb rajtaütések végrehajtását. Másrészt az információs technológia fejlődésével az interneten elérhető tartalmak hozzájárulnak a radikalizáció terjedéséhez. Az ellenőrizetlen online térben a Közel-Keletről származó ismeretek révén a dzsihádisták harcosok folyamatosan fejleszthetik harcmodorukat, és az aszimmetrikus hadviselés terén egyre tapasztaltabbá válnak. Különösen aggasztó jelenség, hogy az internetes propaganda olyan régiókba is eljut, ahol bár korábban korlátozott volt a külső kapcsolatok hatása, a társadalmi és politikai törésvonalak hasonlóak. Az online térben hozzáférhető radikalizáló tartalmak már hozzájárultak olyan szervezetek, mint az ADF vagy az ASWJ megerősödéséhez, és hasonló folyamatok figyelhetők meg olyan kiterjedt és nehezen ellenőrizhető térségekben, mint Szudán, KDK, Mozambik és Szomália különböző mikrorégiói. Ezen államok határvidékei kedvező feltételeket biztosíthatnak a dzsihádisták szervezetek kialakulásához és terjeszkedéséhez, különösen úgy, hogy megfelelnek a kormányzat nélkül kormányzott terek kritériumainak.

5.3. A dzsihádisták szervezetek miként használják ki és mélyítik el a kormányzat nélkül kormányzott terek instabilitását?

A kérdés alapvetően a dzsihádisták szervezetek 'állam az államban' jelenlétére utal és annak megvalósulási módjára. Célszerű a hullámokon külön végigmenni, hiszen így lehet átfogóbb választ kapni erre az összetett kérdésre.

- Első hullám

Az al-Káida szudáni jelenléte elsősorban Omar al-Basír rezsimjének hatalmi eszközeként funkcionált, erősítve az autoriter államstruktúrát anélkül, hogy a központi kormányzat alternatívájaként lépett volna fel. A szervezet és vezetője, Oszama bin Laden, stratégiai partnerséget alakított ki al-Basírral és Hassan al-Turábival, amely során számos olyan intézkedést hajtott végre, amely közvetlenül nem szolgálta érdekeit, de hosszú távon hozzájárult a kedvező politikai és gazdasági környezet fenntartásához. Noha bin Laden rendelkezett elegendő népszerűséggel, anyagi forrással és szervezeti kapacitással ahhoz, hogy autonóm dzsihádisták enklávét hozzon létre Szudánban, ehelyett a szudáni állam

támogatásával kívánta növelni befolyását Kelet-Afrikában. Ez részben illegális kereskedelmi kapcsolatok kialakításával, részben pedig a térség feltérképezésére küldött ügynökök révén valósult meg.

Az al-Káida fő célkitűzése az elszenvedett ideológiai sérelmek megtorlása volt, amelyet al-Turábi nyitottsága az iszlám radikalizmus iránt tovább erősített. Bin Laden kifejezett USA ellenessége határozta meg a szervezet hosszú távú stratégiáját, amely az amerikai katonai jelenlét kiszorítására és az amerikai érdekek minél nagyobb mértékű károsítására irányult. Szudán geopolitikai helyzete és mérete ideális bázis volt az al-Káida számára, amely innen kiindulva a szubszaharai térség iszlám közösségeire is kiterjeszthette befolyását. Bin Laden ezt a helyzetet kihasználva fokozatosan kiterjesztette a szervezet kapcsolatrendszerét, amely lehetővé tette, hogy az al-Káida egy regionális szereplőből globális dzsihádistá hálózattá fejlődjön.

Afrika Szarva stratégiai lehetőségeket kínált az al-Káida számára a terjeszkedésre, azonban a szervezet csak korlátozott sikereket ért el a térségben, különösen Szomáliában. Az 1990-es években az országot politikai káosz és anarchia jellemezte, amelyet korábban a szovjet befolyás, majd az ENSZ és az USA katonai jelenléte is meghatározott. Ebben a kontextusban egy újabb külföldi szereplő megjelenése nem váltott ki széleskörű támogatást, mivel a helyi lakosság elutasította az idegen beavatkozás minden formáját. Szomália társadalmi és politikai sajátosságai, különösen az idegenekkel szembeni bizalmatlanság és az állami intézményrendszer hiánya, valószínűvé teszik, hogy az al-Káida későbbi próbálkozásai sem vezettek volna jelentős eredményre. A szervezet kezdetben Afganisztánhoz hasonló dzsihádistá bázisként tekintett a térségre, azonban az 1990-es évek közepére Szomáliában nem volt olyan amerikai jelenlét, amely közvetlen célpontként szolgálhatott volna, és a Közel-Keletől való távolság is csökkentette stratégiai jelentőségét. Ezen kívül a helyi klánstruktúrák bonyolultsága és a toborzási nehézségek miatt az al-Káidának be kellett volna avatkoznia a szomáliai klánpolitikába, ami további akadályokat gördített a térnyerése elé.

További stratégiai hibának bizonyult, hogy az al-Káida egy olyan szomáliai szereplőt, az Al-Ittihád al-Iszlámijj (AIAI) csoportot támogatta, amely belső válságokkal küzdött, és végül kiszorult a térség legértékesebb területeiről, különösen a folyó völgyi régiókból, amelyek politikai, gazdasági és földrajzi szempontból kulcsfontosságúak Szomáliában. A kenyai–etióp–szomáliai határvidéken fekvő Luuq városa, amely az al-Káida egyik központja volt, túlságosan elszigeteltnek bizonyult ahhoz, hogy érdemi befolyást gyakoroljon a főváros környékére. Bár az al-Káida nem tudott közvetlen és tartós befolyást kiépíteni Szomáliában, jelenléte olyan folyamatokat indított el, amelyek hozzájárultak a későbbi dzsihádistá hullámok térnyeréséhez. Ennek akkori közvetlen jele a Kenyában és Tanzániában történt amerikai nagykövetségek elleni robbantások voltak 1998-ban.

- Második hullám

Az al-Sabáb, amely a dzsihádistá mozgalmak második hullámát képviseli, kezdeti éveiben nem törekedett az 'állam az államban' struktúra kialakítására, mivel elsődleges célja az etióp katonai jelenléttel szembeni túlélés és szervezeti konszolidáció volt. A szervezet az etiópellenes ellenállás vezető erejévé kívánt válni, és stratégiájában nem kizárólag a kormányzat nélkül kormányzott terek befolyásolására összpontosított, hanem a teljes szomáliai lakosságra próbált hatást gyakorolni. Ennek érdekében a 'szívek és elmék' taktika alkalmazásával a helyi közösségek érzelmeire épített, kihasználva az etiópellenesség széles körű elterjedtségét, amely felülírta a klánok közötti hagyományos rivalizálást. Ez a stratégia rendkívül hatékonynak bizonyult, mivel a helyi lakosság inkább az etióp keresztény katonákat tekintette idegennek, semmint az al-Sabáb által képviselt fundamentalista iszlám

ideológiát. Az időzítés szempontjából az al-Sabáb kedvezőbb helyzetben volt, mint az al-Káida korábbi szomáliai kísérletei. Az 1990-es évek végére a társadalmi instabilitás következtében a vallás egyre inkább a kilátástalanságból való kiutat jelentette, amit az ICU sikeresen kiaknázott. Az al-Sabáb vagy ekkor kezdte meg formálódását, vagy az ICU összeomlását követően alakult meg, és kedvező társadalmi közegben gyorsan növekedni kezdett. 2006–2007 között az etióp katonai jelenlét és nyomás nem tette lehetővé, hogy alternatív szomáliai politikai szervezetek jelentős szerephez jussanak, amelyek az etióp kivonulás mellett az átmeneti kormány távozását is követelhetnék volna. Mivel az intervenciós erők a korlátozott létszámuk miatt nem tudtak hatékony ellenőrzést fenntartani a vidéki területeken, az al-Sabáb kihasználta ezt a vákuumot. Elsősorban az ország déli, hegyvidéki, zord határvidékein rendezte sorait, amelyek kedvező terepet biztosítottak az aszimmetrikus hadviseléshez. Ezzel párhuzamosan a kormányzat nélkül kormányzott térségekben működő egyéb dzsihádisták sejtjeit is sikeresen egyesítette, tovább erősítve befolyását és katonai képességeit.

A 2009-es etióp kivonulást követően az al-Sabáb területi növekedésével párhuzamosan egyre inkább figyelembe kellett vennie a klánok közötti feszültségeket és konfliktusokat, ami elkerülhetetlenül a klánpolitikába való beágyazódásához vezetett. Ez a folyamat jelentős hatást gyakorolt a szervezet közigazgatási struktúrájára és toborzási stratégiájára is. Az al-Sabáb fokozatosan kialakította azt a működési modellt, amelyben a klánokkal szimbiózisban él, és azokat saját céljai érdekében manipulálja, miközben ideológiailag egy klánokon felülemelkedő szervezatként definiálja magát. Ennek igazolására a vallási radikalizmust és az al-Káida hálózatához való csatlakozást használja, globális dzsihádisták mozgalomként pozicionálva magát.

2009 és 2011 között az al-Sabáb uralma alá vonta Szomália déli területeinek jelentős részét, beleértve a stratégiai fontosságú kikötővárosokat is. Ezek a térségek a kormányzat nélkül kormányzott területek tipikus példájává váltak, mivel sem a TFG, sem az alacsony létszámú AMISOM-erők nem tudták érdemben visszaszorítani a szervezetet. Ebben az időszakban az al-Sabáb de facto állami szerepet töltött be az ellenőrzése alatt álló területeken, biztosítva a közigazgatási funkciók egy részét. A szervezet finanszírozását elsősorban a kikötővárosok és a lakosság megadóztatásából biztosította, amely bevételek egy részét, visszaforgatta a helyi társadalomba, még ha olykor kényszerből is kellett ezt tennie. A szervezet egy olyan közigazgatási rendszert hozott létre, amelynek középpontjában az adószedés állt, ennek hatékony végrehajtásához pedig egy adminisztratív réteg is kiépült. Ez a struktúra azonban számos problémával küzdött, mivel elsősorban a szervezet növekvő szükségleteinek kielégítésére jött létre, nem pedig egy átfogó és egységes államigazgatási modell szerint. Ennek eredményeként jelentős eltérések alakultak ki a különböző régiók között: az al-Sabáb helyi kormányzói nagyobb mozgástérrel rendelkeztek, mint egy hagyományos állami tisztviselő, ami az irányítás decentralizált jellegét erősítette. A bírói döntések és az igazságszolgáltatás szintén helyi szinten tértek egymástól, mivel gyakran hiányzott a megfelelő jogi szakértelem, és az iszlám jog alkalmazása felületes volt. Bár az al-Sabáb jelentős szociális ellátórendszert épített ki, amely növelte a helyi lakosság támogatottságát, ennek hosszú távú fenntarthatósága megkérdőjelezhető volt. A 2010-es évek elején bekövetkezett súlyos aszály rávilágított arra, hogy a szervezet prioritásként saját működésének fenntartását kezelte. A korlátozott erőforrásokat elsősorban saját céljaira fordította, míg a vidéki lakosság ellátása másodlagossá vált. Ez azt mutatja, hogy a szociális intézkedések inkább a 'szívek és elmék' stratégia részét képezték, semmint egy hosszútávon fenntartható társadalmi rendszer kialakítását.

2011-től kezdve az al-Sabáb fokozatosan elveszítette dél-szomáliai dominanciáját, és az általa kialakított 'állam az államban' struktúra jelentős megingást szenvedett. A TFG majd később az FGS és az AMISOM megnövelt létszámú erői és harctéri sikerei révén. Ugyanakkor a vidéki területeken egyre erősebb lett a szervezet, mivel a kormányzati ellenőrzést nélkülöző területeken élő klánok, amelyek ellenségesen viszonyultak az al-Sabáb-hoz, nem rendelkeztek elegendő katonai erővel ahhoz, hogy önállóan szembeszálljanak a dzsihádistákkal. Külső támogatásra sem számíthattak, mivel az intervenciós erők létszáma korlátozott volt, és elsősorban a nagyobb városok biztonságának fenntartására összpontosítottak, míg az AMISOM stratégiája a városi központok felszabadítására irányult. A központi kormányzat és szövetségesei tartós vidéki jelenlét kiépítésére tett kísérletei kudarcot vallottak, ami lehetőséget teremtett az al-Sabáb számára, hogy újjászervezze magát, és ismét alternatív kormányzati szereplőként lépjen fel politikai, közigazgatási, gazdasági és társadalmi szinten.

A kormányzat nélkül kormányzott terek másodszor is inkubátor szerepet töltek be a szervezet fejlődésében: míg korábban megerősödését segítették elő, ebben az időszakban a jelentős veszteségeket követő újjáépüléséhez biztosítottak alapot. Az al-Sabáb stratégiája adaptívva vált, elfogadta területi és presztízsveszteségeit, és fokozatosan átalakította finanszírozási modelljét, hogy ellenállóbbá tegye magát a külső nyomással szemben. Az al-Sabáb folyamatos erősödésének hátterében az áll, hogy az FGS nem volt képes hatékonyan kiterjeszteni hatalmát a vidéki területek többségére, illetve nem tudott vonzóbb alternatívát kínálni a dzsihádisták szervezettől szemben. Ez annak ellenére történt, hogy a szomáliai kormány jelentős nemzetközi támogatásban részesült. A 2010-es évek közepétől az al-Sabáb megerősödése vált meghatározó tendenciává, amelynek eredményeként a szervezet a 2020-as évekre regionális jelentőségű szereplővé fejlődött.

A szervezet felismerte, hogy a külföldi erők stratégiája elsősorban a nagyobb települések és a határ menti térségek ellenőrzésére összpontosít, amely lehetőségeket nyitott számára a vidéki területeken. Egyrészt tudatosult benne, hogy sem az AMISOM, sem az FGS, sem a szomszédos államok nem rendelkeznek elegendő katonai erővel Dél-Szomália teljes területének folyamatos ellenőrzéséhez, így az al-Sabáb zavartalanul működhetett azokon a vidéki területeken, amelyeket a nemzetközi és kormányzati erők figyelmen kívül hagytak. Másrészt a katonai megszállás nem volt folyamatos: új hadműveletek során az egységek átcsoportosítása miatt egyes térségekben időszakosan csökkent a külföldi jelenlét. Emellett a katonák hosszú távú műveleti fegyelme és felkészültsége sem volt egyenletesen fenntartható, amit az al-Sabáb kihasznált, és célzott rajtaütéseket hajtott végre. A dzsihádisták gyakran napokon át ellenőrzésük alatt tartottak egy-egy települést, ahol erőszakos vagy propagandisztikus eszközökkel igyekeztek aláásni a külföldi erők és a központi kormányzat iránti bizalmat.

A koronavírus időszakában az al-Sabáb a központi kormányzat szerepében próbált fellépni, saját hatalmának legitimálása érdekében. A szervezet különféle intézkedéseket vezetett be, például betegellátó létesítményeket hozott létre, azonban ezek inkább a 'szívek és elmék' stratégia részét képezték, semmint tudományosan megalapozott járványkezelési vagy megelőzési intézkedéseket. Ennek ellenére sokan rászorultak az al-Sabáb által nyújtott szolgáltatásokra, leginkább a központi kormányzat hiányos egészségügyi kapacitásai miatt. A 2010-es évek második felében az al-Sabáb elleni katonai műveletek intenzitásának csökkenése lehetőséget biztosított a szervezet számára befolyási övezetének kiterjesztésére. Ennek következtében egyre nagyobb kormányzat nélkül kormányzott térség került ellenőrzése alá, amely jelentős adóbevételi forrást biztosított. Ez a bevétel az illegális kereskedelemről származó jövedelmekkel kiegészülve elérte azt a szintet, amelyet korábban

a nagyobb városok ellenőrzése révén szerzett meg. A megnövekedett anyagi források lehetővé tették a szervezet politikai befolyásának kiterjesztését, valamint katonai kapacitásának megerősítését, amely révén hatékonyan tudott fellépni a klánok vagy helyi ellenálló csoportok lázadásai ellen. Ezek a folyamatok arra utalnak, hogy az al-Sabáb és a helyi közösségek közötti korábbi szimbiózis fokozatosan az előbbi dominanciája felé tolódott el. A szervezet által ellenőrzött területek egyre inkább hátországgként funkcionálnak, biztosítva a szükséges pénzügyi és humán erőforrásokat. Ez jelentős kihívást jelent a dzsihádisták szervezet elleni katonai műveletek számára, mivel az al-Sabáb mélyen beágyazódott a helyi struktúrákba, megnehezítve ezzel a vele szembeni hatékony fellépést.

- Harmadik hullám

A dzsihádisták mozgalmak harmadik hullámát az Iszlám Állam kelet-afrikai terjeszkedési kísérlete jelenti, amely csúcspontját a szervezet globális expanziójának időszakában érte el. Szomália északi részén, Puntföld hegyvidéki területein alakult ki az ISIS helyi ága, amely a Közel-Kelethez való földrajzi közelség miatt stratégiaileg kedvező térségben helyezkedik el. Noha a régió kedvező feltételeket biztosíthat egy dzsihádisták szervezet számára, különösen a kormányzat nélkül kormányzott terек jelenléte miatt, az ISIS fiókjára nem volt elég erős és nem rendelkezett kellő helyi támogatottsággal ahhoz, hogy tartós 'állam az államban' struktúrát alakítson ki. Szomália északi régiójában a központi kormányzat szerepét nem az FGS, hanem elsősorban a puntföldi vezetés tölti be, mivel az ország ezen részén autonóm és félautonóm tartományok működnek, amelyek jelentős önállósággal bírnak a szomáliai föderáción belül. Ezek az entitások hatékonyan lépnek fel a dzsihádisták szervezetekkel szemben, komoly akadályt jelentve az ISIS terjeszkedése számára. Ezen kívül az al-Sabáb is aktívan harcol az ISS helyi csoportja ellen, mivel ideológiai különbségeik mellett az al-Sabáb egyedüli dominanciáját kívánja fenntartani Szomália iszlamista radikális szervezetei között.

Muumin vezetésével az ISS 2024-ig nem volt képes tartós területi ellenőrzést kialakítani, mivel folyamatos katonai nyomás alatt áll, és nem tudott néhány száz főnél nagyobb létszámú fegyveres csoportot fenntartani. Ez jelentősen korlátozta katonai és adminisztratív kapacitását, amely szükséges lenne egy fenntartható 'állam az államban' struktúra létrehozásához. Ezenkívül gazdasági szempontból is korlátozott lehetőségekkel rendelkezik: nem képes stabilan ellenőrizni a jelentős bevételi forrásokat, például a kikötőket vagy a helyi vállalkozásokat, és az adóztatás sem működik hatékonyan. Azonban a disszertáció lezárásakor felfelé ívelő tendenciát mutat a szervezet.

Bár az északi térségben is jelen vannak kormányzat nélkül kormányzott terек, az ISS eddig nem tudta kihasználni ezeket olyan mértékben, hogy az al-Sabábhoz hasonlóan megerősödjön és meghatározó szereplővé váljon. Ez a helyzet változhat, amennyiben az al-Sabáb hosszú távon lekötötté válik az FGS által indított katonai offenzívák révén, ami csökkentheti a Muumin szervezetre nehezedő nyomást Puntföldön. A déli szomáliai jelenléte is dokumentált, azonban itt sem beszélhetünk 'állam az államban' típusú területi ellenőrzésről. A szervezet inkább az al-Sabáb ellenfeleire és szimpatizánsaira támaszkodva próbál szórványos merényleteket végrehajtani az al-Sabáb gyengítése érdekében.

- Negyedik hullám

A dzsihádisták mozgalmak negyedik hullámának sajátossága, hogy az ISCAP olyan kelet-afrikai térségekben alakított ki bázisokat, ahol a muszlim lakosság kisebbséget alkot. Ennek ellenére a szervezet sikeresen kihasználta a kormányzat nélkül kormányzott terек adta lehetőségeket. Az ISCAP két fő csoportja, az ADF és az ASWJ, eltérő stratégiát alkalmazva épült be a helyi társadalmi és geopolitikai környezetbe.

Az ADF tevékenysége hosszú múltra tekint vissza, és fejlődési szakaszai jól nyomon követhetők a KDK keleti részén, különösen az ugandai határvidéken. Mivel az ADF eredetileg ugandai szervezetként alakult meg, vezető pozícióit jellemzően ugandai származású személyek töltötték be, különösen az 1990-es években. A csoport Észak-Kivuba való átmenekülése kulcsfontosságú tényezővé vált fennmaradásában, mivel a térség sűrű esőerdői és hegyvidéki területei természetes védelmet biztosítottak a reguláris hadsereggel szemben, megakadályozva annak hatékony felszámolását. Az egyik sikeres stratégiája a helyi lakossággal kialakított szoros kapcsolatrendszer volt, amelyet a szervezet egy része tudatosan épített ki. Ezáltal elkerülte azt a problémát, amellyel az al-Káida az első hullámban Szomáliában szembesült, vagyis a helyi közösségek idegenekkel szembeni elutasító magatartását. Fokozatosan újjászerveződött, és egyre mélyebb beágyazottságot alakított ki a régióban. Ezt a folyamatot tovább erősítette az akkori kongói diktátor, Mobutu Sese Seko támogatása, aki politikai és pénzügyi segítséget nyújtott a szervezetnek. Emellett az ADF támogatói között szerepelt Szudán, különösen al-Turábi, aki globális iszlám központként kívánta pozícionálni országát. Az ADF növekedésének sikerességét jól mutatta, hogy bázisterületeiről kiindulva egyre gyakrabban hajtott végre támadásokat Ugandában, ami növekvő biztonsági feszültséget generált az országban. Azonban a kongói rezsim bukásával az ADF elvesztette addigi kiváltságos helyzetét, ami új kihívások elé állította a szervezetet.

Az 1990-es évek végén az ugandai hadsereg beavatkozása jelentős veszteségeket okozott az ADF számára, miközben a kongói állam egy újabb ellenségként jelent meg a szervezet számára. Ezek a kihívások arra késztették az ADF vezetőit, hogy még szorosabb kapcsolatokat építsenek ki a helyi közösségekkel, beágyazódva a helyi társadalomba. Ez a stratégia kettős célt szolgált: egyrészt lehetővé tette a szervezet számára, hogy részévé váljon egy önálló helyi gazdaságnak, másrészt pedig biztosította számára az illegális határ menti kereskedelembe való részvételt, amely elősegítette önállóságát és fokozatos megerősödését. A 2000-es évek során a KDK keleti részén lévő kormányzat nélkül kormányzott terek hasonló lehetőségeket kínáltak az ADF számára, mint amilyeneket az al-Sabáb vidéki jelenléte biztosított 2007–2008 között Szomáliában.

A 'Sukola I.' hadműveletet követően az ADF belső struktúrája megbomlott, és a szervezet irányvonalában jelentős változás következett be. A radikálisabb iszlamista vezetés fokozatosan eltávolodott a korábbi, helyi közösségekkel kialakított szimbiózistól, és egyre inkább az erőszakos eszközökkel történő dominanciára helyezte a hangsúlyt. Ennek következtében a helyi lakosság terrorizálása rendszeressé vált, amely a szervezet egyik legfontosabb módszerévé vált hatalmának fenntartására. Noha a KDK keleti határvidéke hatalmas és jelentősen elszigetelt a központi államhatalomtól, az ADF nem az egyetlen fegyveres csoport, amely igyekszik befolyást szerezni a térségben. A régió a különböző milíciák és fegyveres szervezetek aktivitásának központjává vált, amelyek között gyakoriak az együttműködések, ugyanakkor állandó rivalizálás és hatalmi harcok is jellemzik a viszonyaikat. Jelenleg az ADF elvesztette korábbi domináns szerepét a térségben, és már nem tekinthető a legmeghatározóbb fegyveres szervezetnek, annak ellenére, hogy képes volt több mint két évtized után ismét ugandai célpontok ellen támadásokat végrehajtani. Az Iszlám Állammal fenntartott kapcsolata miatt a szervezet továbbra is jelentős biztonsági fenyegetést jelent, és a folyamatos katonai offenzívák ellenére is képes alkalmazkodni és fejlődni a térség instabilitásának kihasználásával.

Az ASWJ, amely Mozambik északi részén működik, az ADF-fel ellentétben egy viszonylag fiatal és kevésbé ismert szervezet, mégis hatékonyabban képes kihasználni a térségben zajló társadalmi folyamatokat. A szervezet kialakulása jól szemlélteti, hogyan válhat egy kormányzat nélkül kormányzott térben élő marginalizált csoport államellenes mozgalmá,

amelynek tagjai közül sokan radikalizálódnak és erőszakos eszközökhöz folyamodnak. Bár a szervezet vezetésében számos külföldi szereplő is megjelenik, alapvetően az északkeleti partvidék kirekesztett etnikumai alkotják a személyi bázisát. E régióban jelentős muszlim lakosság él, amely kedvezőbb társadalmi háttérrel biztosít az ASWJ számára, mint az ADF esetében Észak-Kivuban, ahol az iszlám kisebbségi vallásnak számít. Az aktív harcosok többsége helyi származású, így a szervezet jelentős támogatottságot élvezett a családi kapcsolatok révén, ami lehetővé tette számára, hogy fokozatosan beépüljön a helyi informális gazdaságba. Ez a beágyazottság erős alapot biztosított a szervezet terjeszkedéséhez és hosszú távú fennmaradásához. 2021-re annyira sikeresen használta ki a kormányzat nélkül kormányzott terek kínálta lehetőségeket, hogy működési területe a partvidékről fokozatosan kiterjedt a szárazföld belső részeire is. A szervezet képes volt városokat akár hetekig vagy hónapokig is megszállni, amely stratégiai előnyt biztosított számára. Ezek az elfoglalt területek lehetőséget nyújtottak arra, hogy hadianyagot és élelmiszerkészleteket zsákmányoljon, miközben folyamatos propagandatevékenységet folytatott az állami hatalommal szemben a városi lakosság körében Cabo Delgadoban. A külföldi katonai erők megjelenésével az ASWJ taktikát váltott, és elkerülte a közvetlen összecsapásokat. A harcosok visszatértek családjaikhoz, ami megnehezítette az azonosításukat, miközben továbbra is szoros kapcsolatban maradtak egymással. A szervezet decentralizált, sejtyszerű felépítése lehetővé tette a szétszóródást anélkül, hogy operatív kapacitásai jelentősen sérültek volna. A helyi lakosságba beépülve és a hatóságok látókörén kívül maradva a harcosok kíváncsiak a megfelelő alkalmat egy újabb eskalációra, amely ismét destabilizálhatja a régiót.

Az ASWJ jelentős előnyt élvez a mozambiki hadsereggel, valamint a Ruandai és az SADC egységeivel szemben, elsősorban a térség alapos ismeretéből és erős helyi kötődéseiből fakadóan. A szervezet képes kihasználni a Cabo Delgado tartományban élő, kilátástalanságba süllyedt fiatalok államellenes érzelmeit, amely tovább növeli társadalmi beágyazottságát és támogatottságát. Bár a ruandai és SADC erők jelenléte jelentős mértékben fokozta az állami ellenőrzést a térségben, a dzsihádisták és a kormányzat nélkül kormányzott terek közötti szimbiózis nem szakadt meg. A szervezet szoros családi és társadalmi kapcsolatai lehetővé teszik, hogy továbbra is befolyást gyakoroljon a régióra. A decentralizált, sejtyszerű struktúrája tovább nehezíti a reguláris erők számára a szervezet felszámolását, mivel a különálló egységek azonosítása és megsemmisítése jelentős kihívást jelent a jelenlegi katonai kontingens számára. Ez különösen igaz annak fényében, hogy az SADC fokozatos kivonulásával a műveleti kapacitás csökken, amely tovább erősíti az ASWJ mozgásterét. A szervezet stratégiájának kulcseleme a közvetlen összecsapások elkerülése a reguláris erőkkel szemben, amely lehetővé tette számára, hogy elkerülje a jelentős veszteségeket. Cabo Delgado vidéki területei menedékhelyként szolgálnak az ASWJ harcosai számára, ahol folyamatosan alkalmazkodnak a katonai műveletekhez. A fokozódó külföldi katonai nyomás hatására a szervezet tagjai jelenleg kivárással játszanak, abban bízva, hogy a külföldi missziók végül kivonulnak a térségből, lehetőséget teremtve számukra a műveleti aktivitás újbóli fokozására.

Cabo Delgado stabil menedékhelyként való alkalmazása nemcsak a fennmaradást segítette elő, hanem a fejlődést és a növekedést is, annak ellenére, hogy a harcosok nem hajtanak végre támadásokat nagyobb városok ellen, viszont a rajtaütések egyre intenzívebbé váltak 2024-ben. Fontos megemlíteni az Iszlám Állam szerepét, hiszen 2019 óta az ASWJ hivatalosan is az égisze alá tartozik. Azt egyelőre homály fedi, hogy miként támogatja az anyaszervezet a mozambiki fiókját, de az a fejlődésből látszódik, hogy elsősorban pénzületi és szaktudásbeli támogatást nyújt, hiszen kiforrottabb taktikát alkalmaznak a támadások során, szervezetebbek és jobb eszközökkel vannak ellátva a harcosok, mint a kezdeti

években. Eddig az a kép látszik kirajzolódni, hogy a kormányzat nélkül kormányzott terek az ASWJ-t segítették egy bizonyos fejlettségi szinten tartani, vagyis stagnált. Fontos megjegyezni, hogy ez nem azt a szintet jelenti, amikor városokat foglaltak el kisebb időre, mivel a külföldi egységek jelenléte alatt ez nehezen kivitelezhető. A 2019-es eszkaláció szintjén lehet a szervezet, amikor számos kisebb támadást hajtott végre, de nem volt képes a városokat ostrom alá venni. Viszont az Iszlám Állam támogatása képes ezt a stagnálást egy felfelé haladó fejlődési pályára állítani, aminek csúcspontja kérdéses, nagyban függ az idegen katonák számától a térségben.

5.4. A dzsihádisták szervezetek számos államelméleti és közigazgatási elvet átemelnek a modern állami működésből, azonban azokat sajátos, kontextuálisan adaptált formában valósítják meg.

A disszertációban többször említésre került az 'állam az államban' jelenség, amely kapcsán érdemes megvizsgálni, hogy ezek a szervezetek milyen közigazgatási, államvezetési vagy szervezési módszereket vettek át, akár tudatosan, akár akaratlanul a modern állam működéséből, amelyet a dolgozat elején ismertetett elméleti keretek meghatároznak.

A modern nemzetállamok kialakulása és a nacionalizmus eszméje összetartó erőt jelentett az etnikai közösségek számára, lehetővé téve számukra a saját állami struktúráik kiépítését. A dzsihádisták mozgalmak esetében egy hasonló integráló tényező figyelhető meg, amely az iszlamizmus, vagyis az iszlám politikai célokra való felhasználása. Az iszlám radikális értelmezése és politikai egységteremtő ereje alapvető meghatározója mindegyik dzsihádisták hullám szervezeti felépítésének, működési struktúrájának és támogatottságának. Noha az etnikai törésvonalak szerepe jelentős ezekben a konfliktusokban, a külföldi harcosok csatlakozása azt mutatja, hogy az iszlám politikai motivációként a pénzügyi tényezők mellett az egyik legmeghatározóbb hajtóerő a dzsihádisták szervezetekhez való csatlakozásban. Ez rávilágít arra, hogy az iszlám radikális interpretációja nem csupán vallási, hanem politikai és stratégiai eszközként is funkcionál a dzsihádisták mozgalmak számára.

A dzsihádisták szervezetek bürokratikus és közigazgatási rendszere nem illeszthető kizárólag a weberi vagy az új közigazgatási modell (NPM) kategóriájába, hanem mindkettőből átvettek bizonyos elemeket. A neoweberiánus modellhez csak részben hasonlíthatók, és eltérő módon valósítják meg annak elemeit.

- Első hullám

Az al-Káida esetében különleges helyzet figyelhető meg, mivel Szudánban legitim jelenléttel rendelkezett, és Oszama bin Laden jelentős beruházásokat hajtott végre az országban. Első pillantásra az NPM modelljéhez állhatna közel a szervezet működése, amely menedzsmentszemléletű megközelítést alkalmaz, azonban bin Laden nem profitorientált vállalkozásokat hozott létre. Befektetései vagy veszteségesek voltak, vagy elsősorban a szudáni állam érdekeit szolgálták. Szervezeti struktúráját tekintve az al-Káida központi irányítása klasszikus weberi vonásokat mutatott, ahol a karizmatikus vezető (bin Laden) alatt hatékonyan működött a bürokratikus rendszer. Az al-Káida magját erősen centralizált vezetés jellemezte, míg a külkapcsolatok és a különböző afrikai sejtek működése decentralizáltabb volt, ami már az NPM reformjának elemeit tükrözte. A somáliai terjeszkedés kudarca is ezt az eredményorientált szemléletet tükrözte, amelyet az NPM képvisel. Bár bin Laden személyes indíttatása és USA ellenessége meghatározó szerepet játszott ebben, az al-Káida nem tudta felvenni a versenyt a helyi fegyveres csoportokkal, amelyek sikeresebben építették ki kapcsolataikat a somáliai lakossággal. Szudáni jelenléte során a weberi struktúra és az NPM szemléletű terjeszkedés kombinációja tette az al-Káidát

egy globális dzsihádistá szervezetté, amely erős afrikai hálózatot alakított ki, és amelyre azóta is támaszkodik.

- Második hullám

A második hullám szervezeti működése még összetettebb, mint az al-Káidáé. Az al-Sabáb elődje, az Iszlám Bíróságok Uniója (ICU) olyan bírói szervezet volt, amely a neoweberiánus felfogásnak megfelelően nem csupán az iszlám jog szakértőiből állt, hanem egyúttal menedzseri szerepet is betöltött. A bírák célja az állampolgárok minél teljesebb igényeinek kielégítése volt, ám ezt gyakran jelentős hatáskörtúllépéssel valósították meg. A szervezet kezdetben decentralizált jellegű volt, amely egyre nagyobb támogatottságot szerzett a lakosság körében. Ez a gyors növekedés azonban belső konfliktusokat és végül az ICU felbomlását eredményezte, ami megnyitotta az utat az al-Sabáb radikalizálódása és önállósá válása előtt.

Az al-Sabáb sikerének egyik kulcstényezője a 2000-es évek második felében az volt, hogy a gyors terjeszkedés és növekvő támogatottság ellenére is képes volt megőrizni belső szervezeti stabilitását. Ez a weberi bürokratikus modell jegyeit tükrözte, amelyet a szervezeten belül egy karizmatikus vezető, Ahmed Abdi Dzsódán irányítása erősített meg. Vezető szerepe Mogadishu elvesztéséig megkérdőjelezhetetlen maradt, és az alá tartozó vezetői elit egy adminisztratív réteget hozott létre, amely a központi irányítás megvalósítására törekedett. Bár az adminisztráció tagjainak szakértelme és képzettsége sok esetben hiányos volt, a rendszer célja a strukturált és hatékony feladatellátás maradt, ami a weberi bürokratikus állammodell alapelveinek megfelelően épült fel. A szervezeten belüli fegyelmet és ellenőrzést az Amniját titkosszolgálati részlege biztosította. Az al-Sabáb egyfajta jóléti állami prototípust is igyekezett kiépíteni azáltal, hogy bevételeinek egy kisebb részét visszaforgatta a lakosság számára nyújtott szolgáltatásokba. Ez azonban gyakran nem önálló gazdasági mechanizmusokon alapult, hanem segélyszállítmányok eltulajdonításán és a zsákmányolt javak újraelosztásán. Ezenkívül az al-Sabáb igazságszolgáltatási rendszere következetessége révén továbbra is jelentős befolyással bírt a helyi lakosság körében. Ugyanakkor a szervezet működésében az NPM elemei is megfigyelhetők, különösen az eredményorientált szemlélet és a bevételi források hatékony kezelése tekintetében. Az al-Sabáb a megszerzett pénzügyi források jelentős részét saját működésére és fenntarthatóságára fordította, ami kifejezetten az NPM-re jellemző profitmaximalizációs logikát tükrözi. Ennek egyik legnyilvánvalóbb példája az adóbeszedési rendszer kifinomultsága volt ebben az időszakban, amely azóta is alapját képezi a szervezet gazdasági fennmaradásának, különösen a vidéki területek rendszeres megadóztatása révén.

Az al-Sabáb a 2000-es évek második felében egy olyan jelenséget mutatott, amely ellenpéldaként is értelmezhető, mivel viszonylag rövid idő alatt jelentős támogatottságot szerzett és kiterjedtebb területi befolyást gyakorolt, miközben belső szerkezeti integritását sikerült megőriznie. Ez a dinamikus folyamat jól tükrözi a weberi bürokratikus állam modelljét, amelyben a karizmatikus vezető, Dzsódán szerepe kétségbevonhatatlan volt, legalábbis Mogadishu elvesztéséig. A vezetői elit központi szerepet töltött be, és a területi struktúrában kialakult adminisztratív réteg célja a rendszer centralizációjának elősegítése volt. Bár az egyes tagok szakértelme és képzettsége időnként hiányosságokkal küzdött, az objektív feladatellátásra irányuló szándék a hatáskörök túllépése nélkül összhangban állt Weber elméletének alapelveivel. Az Amniját például hozzájárult ennek a hierarchikusan felépített rendszernek a fennmaradásához. Ezen túlmenően a szervezet arra törekedett, hogy egyfajta jóléti állam prototípusát hozza létre: a jelentős bevétel egy viszonylag kis részét szolgáltatások formájában visszaosztotta a területén élők között. Ezt a folyamatot gyakran a segélyszállítmányok kifosztása és a zsákmány erőforrásként történő elosztása tette lehetővé.

Ugyanakkor az igazságszolgáltatási rendszer következetessége továbbra is meghatározó tényező maradt a lakosság számára. Megfigyelhető volt továbbá a szervezetben a vállalati szemlélet erősödése is, hiszen a bevételek jelentős részét a saját fejlődésére és fenntartására fordították. Ez az elvárás, mely az eredményorientáltság és profitmaximalizáció jellemzőit hordozza, mint például az adóbeszedési rendszer kiforrott működésében, az NPM elveinek megfelelően ma is hatással van a vidéki területek adóztatására.

Az ismétlődő területi veszteségek, a belső szervezeti struktúra szétesése, valamint Dzsódán halála megbomlasztotta a klasszikus weberi hierarchikus rendszert, párhuzamosan az állami közigazgatás reformjainak megjelenésével. A struktúra decentralizáltabbá vált, a jelenlegi vezető kevésbé karizmatikus, mint Dzsódán, azonban pozíciója egyelőre stabil az al-Sabáb keretein belül. A haszonmaximalizálás iránti elkötelezettség még hangsúlyosabbá vált, és a szervezet elsajátította, hogy a kisebb értékű területekből is a lehető legnagyobb hasznot érje el. Az állam jóléti modelljét utánzó intézkedések, például a koronavírus-járvány idején szintén megjelentek, ám a rendszer nem tudott hatékonyan megbirkózni az éhínség és aszály problémáival, ugyanis elsődleges célja saját működésének biztosítása, míg a lakossági ellátás másodlagos szerepet kapott. Fontos kiemelni, hogy bár a szervezet hivatalosan is hangsúlyozza a klánok felettségét és a vallás szigorú alkalmazását, azaz a szomáli közösségek homogén kezelését, a gyakorlatban számos ellentmondó eset utal az objektivitás kérdésének sérülésére. A többi fejlődési hullám figyelembevételével a centralizált struktúra még mindig a legerősebb, köszönhetően annak, hogy az al-Sabáb államalkotó tényezője a vidéki bázisainak köszönhetően maradt fenn. A félterületi jelenlétben rejlő lehetőségek maximális kihasználásával egy olyan rendszer jött létre, amely egyszerre működik vállalati és állami keretek között. Mivel az egyre hatékonyabb, gyorsabb és nagyobb mértékű bevételstervezés áll a középpontban, amely elősegíti a toborzás hatékonyságát, a weberi vagy neoweberi, szigorúan hierarchikus lineáris láncolat megvalósulása válik egyértelművé, azonban kizárólag az említett célok szolgálatában.

- Harmadik hullám

A harmadik hullámot képviselő ISS karizmatikus vezetővel rendelkezik, amely a weberi modell egyik alapelemét testesíti meg, ám a szervezet kis létszáma és sporadikus működése Szomália északi részén a decentralizált jelleget tükrözi. Ezt bizonyítja, hogy egy ISS bázis alakult ki Szomália déli felében az al-Sabáb territóriumán belül. Mivel a szervezet hosszabb ideig inaktivitással küzdött, az állami igazgatási jellemzők vizsgálata nem tekinthető relevánsnak. Az elmúlt években fokozódott az aktivitás, mely egy stabil pontföldi bázissal társul, bár sejtjei továbbra is előfordulnak Szomália többi részén. Mind a weberi, mind az NPM modellből merít bizonyos elemeket, azonban a túlélés elsődleges célja miatt a módszerek alkalmazása egyik pillanatról a másikra megváltozhat. A disszertáció a 2023-2024-es pillanatnyi állapotot értelmezi.

- Negyedik hullám

Az ADF, amely a negyedik hullámban helyezkedik el, hosszú történelmének köszönhetően számos állami bürokratikus elem adaptációjára volt képes. A kezdeti időszakban, amikor a Mobutu rendszer támogatásával és elismerésével volt jellemezhető a szervezet kialakulása, egy egységes formát öltött, annak ellenére, hogy két alapvető komponensre tagolódott. A szigorúan hierarchikus, erősen szabályozott struktúra mellett megjelent a szudáni katonai kiképzés, amely saját természeténél fogva a szabálykövető magatartás feltételét támasztotta. A helyi gazdasági életbe való fokozatos integráció előfeltételezte egy egyedi társadalom kialakulását. A 2000-es évektől kezdődően az erős, weberi struktúrának köszönhetően fennmaradását, bár immár az iszlám vált meghatározó belső szervezőelvvé. Mivel a

szervezet állandó külső nyomásnak van kitéve, nem beszélhetünk egyértelmű jóléti intézkedésekről, azonban a 'szívek és elmék' taktika révén olyan anyagi motiváció előteremtése válik lehetővé, amely új tagok bevonását hozza magával. Musa Baluku hatalomra kerülésével a weberi elv, miszerint a szervezeti célok nem keveredhetnek az egyéni érdekekkel szinte teljesen háttérbe szorult, míg az iszlám állam égiszébe való integráció iránti törekvés meghatározóvá vált az új vezető gondolkodásában. Jelenleg több táborral is rendelkezhet, melyek a decentralizáció felé mutatnak, közelítve az NPM elveihez, ami alapvető túlélési tényezőnek tekinthető. Érdekes módon Baluku, a neoweberi irányzattal szemben álló vezető, egyre radikálisabban lép fel a lakosság ellen ahelyett, hogy figyelembe venné a helyi érdekeket, és jutalmazási rendszerével erősítené a szervezet iránti hűséget. Ez a megközelítés talán az ADF működési korlátait is feltárja, mivel a jutalmazáshoz szükséges erőforrásigény meghaladja a terror fenntartásához szükséges mértéket, így az adott módszer kétélű fegyverként, rövidtávú megoldásként értékelhető.

Ellentétben az ADF-fel, az ASWJ szervezete radikálisan eltérő jellemzőkkel bír. Az összes vizsgált dzsihádistá entitás között az ASWJ mutatja a legközelebbi hasonlóságot az NPM elveihez, mivel decentralizált és titkos működési módja lényegesen formabontó a dzsihádistá szervezetek megszokott struktúráihoz képest. Bár a feltételezett vezető, Omar haláláról tudunk, nem áll rendelkezésre elegendő bizonyíték annak megállapítására, hogy ő volt-e az egyedüli irányító, vagy csupán az ASWJ egyik nagyobb sejtjének vezetője. A szervezet belső struktúrájának pontos meghatározása nehézkes, így a weberiánus megközelítések alkalmazhatósága is kérdéses. Valószínűsíthető, hogy az ASWJ több egységből áll, ami több vezető jelenlétét implikálja, azonban kétségtelen, hogy Omar az egyik legkarizmatikusabb figuraként tűnt fel. Tekintettel arra, hogy a helyi közösségekkel fennálló kapcsolatok és a személyes kötődések talán ebben a szervezetben a legjelentősebb tényezők, amennyiben létezik belső hierarchikus és lineáris struktúra, akkor azt inkább a neoweberi modellhez lehet sorolni. Ezen megközelítés aláhúzza a térség lakosságával kialakított szoros viszony kritikus fontosságát, ugyanakkor a dzsihádistá közigazgatási professzionalizmus ezen a területen komoly kérdéseket vet fel.

5.5. A kormányzat nélkül kormányzott terek léte és a dzsihádistá hullámok tevékenysége milyen kölcsönhatással van egymással?

Korábbi válaszokban kifejtésre került, hogy a két fél közötti kapcsolat szoros, azonban szimbiózisról nem beszélhetünk, mivel az előbbi inkább elméleti jelenségnek tekinthető, amely számos gyakorlati megvalósulást ölt. Ezek közé tartozik mind az élő, mind az élettelen entitások, mint például a helyi lakosság, a domborzati viszonyok és az ott fellelhető természeti erőforrások. A négy hullám sajátos fejlődési pályájának köszönhetően pedig különböző módokon fonódik össze a kormányzat nélkül kormányzott terekkel.

- Első hullám

Szudánban az al-Káida nem elsősorban a kormányzat nélkül kormányzott terekre összpontosított, mivel al-Basír rendszere szorosan összefonódott a szervezettel, és külpolitikai célok miatt al-Basír és/vagy al-Turábi a szervezetet eszközként alkalmazták olyan műveletekhez, amelyeket közvetlenül az al-Káida vállalt magára. Mindazonáltal a szudáni vezetés részben vagy egészében tudott a szervezet tevékenységéről, és támogatta azt, de egy esetleges kudarc esetén a központi kormányzat szempontjából járulékos veszteségként lett elkönnyelve. Példaként említhető az Etiópiában végül sikertelennek bizonyuló merénylet az egyiptomi elnök ellen, valamint az al-Káida szomáliai térnyerési kísérlete, amely bár a szudáni vezetés érdekeit tükrözte, közvetlen részvétel nélkül egy proxyszervezet által valósult meg.

Mivel a szervezet szoros együttműködésben élt a szudáni központi kormányzattal, és annak tevékenységét aktívan támogatta, az állam által elfogadott jelenlét miatt nem merült fel a stratégiai bázisként szolgáló perifériák alkalmazásának szükségessége, annak ellenére, hogy erre lehetősége nyílt volna. Ez a lehetőség abból adódott, hogy a térség legnagyobb államaként, amelyhez a mai Dél-Szudán is tartozott, az ország nagy része ritkán lakott területet képezett, potenciális bázis kialakítására adva lehetőséget. Emellett a déli régiók Szudánban hasonlóan ellenséges viszonyt tanúsítottak a kormánnyal szemben, azonban bin Laden nem törekedett ezen gyűlölet kihasználására, mivel a központi vezetés szolgálatában állt és élvezte e kapcsolatból eredő előnyöket.

Szomáliában az al-Káida igyekezett betölteni a kialakult hatalmi vákuumot, amely a lakosság állam iránti bizalmának elvesztését tükrözte, azzal, hogy a diktatórikus rendszer és az azt követő polgárháború jelentősen rontotta az életszínvonalat. Ezt a helyzetet tovább súlyosbította az 1990-es évek elején bekövetkezett pusztító aszály, amely során a szétesett állam és a hadurak nem biztosították a megfelelő humán biztonságot. Ugyanakkor a helyi populáció nem mutatott bizalmat sem az állami, sem a külföldi szereplők és azok ígéreteinek iránt, ami akadályozta az al-Káida terjedését Afrika Szarván, mivel nem tudta megfelelően hasznosítani a polgárok csalódottságát és frusztrációját az állammal szemben. Az al-Káida nem tudott beintegrálódni a Szomáliában kialakult klánalapú konfliktusok rendszerébe a szomáliai társadalomban uralkodó erős idegengyűlölet következtében. Az al-Káida afrikai kivonulását követően a térségben megmaradt sejtek kihasználták az Afrika Szarván fennálló, perifériákon uralkodó gyenge állami rendvédelmi struktúrákat, melyek révén merényleteket hajtottak végre a kenyai és tanzániai nagykövetségek ellen.

Amennyiben a kormányzat nélkül kormányzott terek típusait vizsgáljuk, Szomáliában a hiányos kormányzás egy szélsőséges esete jelentkezett, ahol a központi kormányzat, ha létezett volna, célja az ország teljes irányítása lett volna. Ezzel szemben, amennyiben a hadurak tevékenységét vesszük alapul, akik a központi hatalom letéteményeseiként működtek, a lemondott kormányzás modellje valósult meg, mivel ezen aktorok többsége megelégedett a megszerzett befolyási övezettel, és a kaotikus időszakban a lehető legnagyobb hasznot kívánta húzni. Ebben az időszakban ők birtokolták az erőszak monopóliumát, bár tevékenységük jelentős mértékben függött a segélyszállítmányoktól és az informális gazdaságból származó profitból. A társadalom ellenállása ezen egyének irányába megnyilvánult, melynek következtében egyes szereplők elvándoroltak, míg mások életükkel fizettek érte. Az állam polgárháborús állapotba süllyedése és az infrastrukturális hanyatlás súlyosbodása tovább növelte a kormányzat nélkül kormányzott terek kiterjedését. Bár az al-Káida fegyveres támogatást biztosított a legfőbb szomáliai hadúr számára, úgy tűnik, ezt inkább bin Laden személyes, USA ellenes antagonizmusa motiválta, semmint a szervezet szomáliai pozíciójának erősítése érdekében a hadúrral kialakított szoros kapcsolat révén. Angel Rabasa és szerzőtársai a külső behatást is megemlítik, amely ezekre a térségekre hatott, ideális feltételeket biztosítva az al-Káida számára, azonban a rossz helyzetfelismerés, az ország kaotikus állapotának túlbecsülése, valamint a nem megfelelő időzítés miatt a szervezet nem tudott megfelelő befolyást kialakítani, annak ellenére, hogy rendelkezett a szükséges eszközökkel

- Második hullám

Ezzel ellentétben az al-Sabáb a kezdeti nehézségek leküzdése után jelentős, masszív jelenlétet épített ki, amely alapvetően a kormányzat nélkül kormányzott terek erőteljes kihasználásán nyugodott. 2006-2007 között erősen sebezhető volt, aminek révén került a nyílt összecsapást az etióp erőkkal szemben és a déli hegyvidékre vonult vissza, ami ideális terep volt a belső struktúra rendezésére és megszilárdítására. Habár az ICU és a szigorú

iszlám tanai elsősorban a nagyobb városokban találtak ellenszenvre, a vidéki térségekben a rendkívüli szigor dominált, amely a kaotikus állapotokkal szemben a rendszer összeomlása utáni hatalmi űr betöltését szolgálta. Ennek megfelelően az al-Sabáb ezen következetes módszertant alkalmazta belső stabilitásának alapköveként, így meghatározva a vidéki területek feletti ellenőrzést. Az etióp megszállás idején a szervezet számos vidéki régióban birtokolta az erőszak monopóliumát, ahol az iszlám jogi normák érvényesítése mellett folyamatosan növelte adóbevételeit, kiegészítve ezt az illegális kereskedelmi tevékenységekből származó profit megszerzésével. Az etióp kivonulás kezdeti szakaszával párhuzamosan az al-Sabáb egyre meghatározóbb szerephez jutott: nem csupán befolyási övezetek kialakításával, hanem ezen területek tényleges birtoklásával, mint külső hatalmi tényező, mivel a TFG nem tudta fenntartani az etióp erők által kiépített jelenlétet, és az AMISOM sem rendelkezett kellő erőforrással az ellenőrzéshez. Tekintettel arra, hogy a kormányzat, bár szándékában állt ezen területek feletti hatalom gyakorlása jelentős kapacitáshiánnyal küzdött, ezért ezek a terek a lemondott kormányzás kategóriájába sorolhatók.

Az al-Sabáb a csúcspontján teljes mértékben kiszorította a kormányzati jelenlétet a térségből, így az állami hatalom gyakorlatilag megszűnt azon területeken, melyeket a szervezet uralt, ideértve a nagyobb déli városokat és a főváros egy részét. Az erőszak monopóliumát is a dzsihádisták gyakorolták, köszönhetően harcosainak, valamint a megjelenő Amnijátnak, amely hírszerzési, rendfenntartási és megtorló feladatokat látott el, ezáltal biztosítva a területi rendet és a szervezet strukturális stabilitását. Az al-Sabáb szigorúan az iszlám jog előírásai szerint kormányzott, vitás ügyekben ítéleteket hozva, melyben a kodifikált európai jogrendszer elemeit és a klánok között uralkodó szokásjogot is felváltotta az általa támogatott klánvének révén. Végző soron az informális gazdaság dominanciája is megmutatkozott, mivel a központi kormányzat definíció szerint nem könyvelt el bevételt az ilyen tevékenységekből. Ennek megfelelően a kikötőkből származó bevételek, valamint a lakosság és a vállalkozások megadóztatása az al-Sabáb stratégiájába esett.

Az adott időszakban fennálló infrastrukturális hiányosságok miatt a dzsihádisták számára nem jelentett előnyt egy kiterjedt, magas színvonalú úthálózat kialakítása, mivel az több ellenőrző pont létesítését tette volna szükségessé az átmenő forgalom és az áruk megvámolása érdekében. A központi kormányzatot a belső gyengeségek, a külföldi hatalmaktól való függőség és a korrupció jellemezte, amely például az AMISOM részéről bizalmatlanságot eredményezett. Az eddigiek alapján megállapítható, hogy az al-Sabáb térnyerése részben a lakosság részéről kialakult társadalmi reakció vagy ellenállás következménye volt a kormány működésével szemben. Később egyértelművé vált, hogy a szervezet egyre inkább a vidéki térségekre támaszkodott, és amennyiben az al-Sabáb vezetői, valamint az általuk képviselt eszmék hasonló, al-Káida szervezetre jellemző távolságtartó, ellenséges fogadtatásban részesülnének, akkor ebben az időszakban nem érhetnék volna el az ilyen mértékű sikereiket. A szervezetet önmagában tekinthetjük egy külső beavatkozásnak is, mivel a vezetésben lévő személyek döntő többsége korábban az al-Káida táborában tevékenykedett vagy Afganisztánban tartózkodott, ami erős kötődést eredményezett a mag szervezet iránt.

2011-től kezdve, amikor a szervezet folyamatosan elvesztette azokat a városokat, amelyek eddig a legfontosabb bevételi forrásként szolgáltak, jelentős stratégiai átalakuláson ment keresztül, és fokozatosan a vidéki kormányzat nélkül kormányzott terekre helyezte fókuszát. A belső és külső stabilitás megerősödését követően továbbra is az előzőleg említett funkciókat látta el az általa uralt vidéki régiókban, azonban itt elsősorban befolyási övezetek

kialakításáról beszélhetünk, semmint a területek fizikai uralásáról. Ennek háttérében az áll, hogy ha egy adott területet ideiglenesen visszafoglaltak a kormányerők, a szervezet gyors kivonulási stratégiával reagált, megvárva a kormányzati erők visszavonulását, majd ezt követően ismételten visszatért a területre. Ez a taktika hatékonyan működött, mivel az FGS, a jelentős külföldi támogatás ellenére sem tudta lényegesen csökkenteni a kormányzat nélkül kormányzott terек nagyságát. Egyre inkább a hiányos kormányzás és a lemondott kormányzás sajátos keveréke alakult ki. Egyes területeket az FGS ismételten az uralma alá kívánt vonni, különösen a nagyobb városok kiterjedt agglomerációját és az azokat összekötő útszakaszokat, ám ezen törekvések megvalósítása erőforrásainak szűkössége miatt nem teszi lehetővé a folyamatos jelenlétet, így egyértelműen a hiányos kormányzás jellemző. Ezzel szemben vannak olyan régiók, amelyek egyrészt a központi kormányzattól távolabb esnek, másrészt ritkán lakottak, így anyagi szempontból sem éri meg a közvetlen ellenőrzés fenntartása ezen térségek esetében.

Az al-Sabáb fejlődéstörténetének 2010-es évek második felében a bázisterülete jelentős mértékben kibővült, így az elmúlt években megfigyelhető volt egy lényeges erősödés. Eredetileg a szervezet képes volt kivetíteni befolyását azokra a területekre, amelyek az FGS hatáskörébe tartoztak, ez megnyilvánult az adóbeszedési kapacitásában és a szükséges kikényszerítő erő alkalmazásában, így az al-Sabáb egyfajta külső hatalomként zavarhatta meg a központi kormányzat beavatkozását az adott régióban, ezzel törekedve az állami intézmények fokozatos kiszorítására. Az elmúlt évek nagyszabású offenzívái az al-Sabáb ellen mérsékeltbb eredményeket hoztak, mivel belső tényezőként a meghatározó korrupció és a politikai-társadalmi feszültségek, valamint külső tényezőként az al-Sabáb egységeinek gyors mozgatása akadályozta meg azt, hogy az offenzívák súlyos következményekkel járó csapást mérjenek a dzsihádisták bázisterületeire. Továbbá, a jelenlegi felállás szerint a szervezet gazdasági ereje egyre meghatározóbbá válhat a térségben, amellyel képes lehet további, kormányzat nélkül kormányzott területeket integrálni, nemcsak Szomáliában, hanem akár Kenyában, Tanzániában, sőt, a belső problémákkal küzdő Etiópiában is. Ezen tendenciák mögött az áll, hogy az AMISOM/ATMIS fokozatos kivonulása kérdésessé teszi, mely államok és milyen létszámban maradnak jelen a térségben, mivel a szomáli erők jelenleg nem képesek hatékonyan visszaszorítani az al-Sabáb előretörését.

- Harmadik hullám

A harmadik hullámot képviselő Iszlám Állam Szomáliában kis létszámú és korlátozott erőforrással rendelkező szervezet volt és máig az is ahhoz, hogy a kormányzat nélkül kormányzott terек esetében a pontföldi kormányzattal szemben vonzóbb opciót képviseljen. Habár a hegyvidéki területeken az állami jelenlét erősen vitatott, mégis a településeken vagy kikötőkben nincs meg az a fajta kikényszerítő ereje az ISS-nek, amivel stabil adófizetésre tudná kényszeríteni az ott élőket, ki van szolgáltatva az al-Sabáb és a pontföldi erőknek. A Közel-Kelet közelsége miatt Puntföld a csempészútvonalak számára különösen fontos, hiszen a túloldalon lévő instabil Jemenen keresztül jelentős támogatás érkezik nemcsak az ISS, de az al-Sabáb számára, ami köszönhető annak, hogy a szomáliai kalózkodás továbbra is működik, vagyis ha létezik is partmenti hatósági ellenőrzés a térségben, az minimális az állami biztonsági szervek részéről. Az ISS az elmúlt években nem tudott ezekre a tranzitterületekre úgy rátelepedni, hogy közvetlen hasznot hozzon. Ezt felismerte az Iszlám Állam központja és a szervezet jelentősége megváltozott és egy fontos elosztóközponttá vált, egyfajta hidat képezve a Közel-Kelet és a szubszaharai Afrika keleti fele között.

- Negyedik hullám

A negyedik hullámban szereplő ISCAP tagszervezetei jelentős kormányzat nélkül kormányzott terek felett uralkodhatnának, hiszen nagyterületi államokról beszélünk törékeny és korlátozott kapacitású központi kormányzattal párosítva. Mivel a KDK fővárosa légvonalban több, mint 1 000 km-re van a keleti határvidéktől, valamint esőerdők, kegyvidékek tarkítják a térséget, a központi kormányzat jelenléte tulajdonképpen megszűnt az erőszakszervezetek térnyerésével, ami egy sajátos közösséget hozott létre, mivel az itt élők az elszeparáltság révén megtanultak önállóan működni, erősen támaszkodva a helyi gazdaságra és a porózus határok miatt illegális kereskedelemre. Érdekes kérdés, hogy ezen a határvidéken ki rendelkezik az erőszak monopoliumával, mivel itt az erőszakszervezetek rendelkeznek a harcosaik révén a megfelelő erővel ahhoz, hogy be tudják tartatni a normarendszerüket. Viszont ezek a csoportok leginkább a saját megerősödésükre és haszonszerzésükre fókuszálnak, másodlagos szempont egy társadalmi rendszer kiépítése. Az ADF a táborain belül hozott létre szigorúan az iszlám jog alapján működő struktúrát, de nem szólnak arról beszámolók és dokumentumok, hogy ezt Észak-Kivu bármely térségében ki tudta volna építeni.

E kormányzat nélkül kormányzott terek különösen nagy értékkel rendelkeznek, hiszen számos értékes és ritkafém található itt, nem is beszélve a ritka fafajtákról és állatokról. Az erőszakszervezeteknek pedig érdekük, hogy ezek az áruk illegális úton legyenek értékesítve az elmúlt évtizedekben kiépült informális kereskedelmi útvonalak által. A központi kormány szempontjából a térség megközelítését nehezíti a fejletlen infrastruktúra, valamint az országban szintén meghatározó a korrupció, ami helyi szinten is érezteti hatását, hiszen többször is előfordultak olyan esetek, hogy ADF harcost tartóztattak le, de másnap szabadlábra került, még a tárgyalások megkezdése előtt, mert a katonák egy része benne lehetett az illegális kereskedelemben és érdeke fűződött a kiépített rendszer megtartásában. Ez a fajta fegyelmezetlenség és megvesztegethetőség még ellenállóbbá tudja tenni az erőszakszervezeteket, kizárva azt a lehetőséget, hogy az állam vonzóbb alternatívává lépjen fel ellenük. A legnagyobb problémát mégis a határvonalak feletti ellenőrzés hiánya jelenti, mivel az elmúlt 30 év bebizonyította, hogy a szomszédos államok, például Ruanda képes tevékenyen befolyásolni a térség politikai folyamatait, bizonyos erőszakszervezeteket felkarolva, felszerelést eljuttatva, hogy proxyként működve segítse a KDK aláadását, vagy egy rivális erőszakszervezettel való leszámolást. Mivel a központtól messze helyezkedik el a határvidék, az állam nem képes a külső beavatkozást megakadályozni. Viszont az Iszlám Állam az ADF révén szintén külső beavatkozást jelent. Nincs közvetlen harcosokkal jelen a térségben, de részesül valamennyi pénzben és szaktudásban, ami segíti a szervezet ellenállását nemcsak a kormányerőkkel, de akár más erőszakszervezetekkel szemben.

A KDK keleti határvidéke az eddig felvázoltak alapján inkább tartozik a lemondott kormányzás kategóriájába, hiszen azon felül, hogy a kormányzat nem képes kiépíteni jelenlétet a térségben, olyan messze esik a fővárostól, hogy érdemes inkább lemondani a térségről, mivel onnan közvetlen merénylet, rajtaütés nehezen érheti el a fővárost. Másrészt az elmúlt évtizedekben egyre inkább nőtt a társadalmi szakadék a főváros és e régió között, amit az elmúlt években nem próbáltak meg orvosolni. Ki kell emelni, hogy a folyamatos katonai műveletek az erőszakszervezetek megtörésére a MONUSCO-val, vagy egy szomszédos állam vagy szervezet összefogásával nem tekinthető integrációnak, amivel továbbra is lemondott kormányzásnak minősül a térség. A MONUSCO állt a legközelebb ehhez a szándékhoz, de a nyers katonai megoldás nem segít visszaszerezni a helyiek hitét és bizalmát az államba, amit az ADF is kihasznál a propagandájában, valamint erre épít rá a helyiekkel szembeni erőszakos fellépéseivel. Alapvetően csak a társadalom egy része van kitéve közvetlenül az erőszakszervezeteknek, mégis a térségben élőkre közvetett módon is hatással van, hiszen az állam jóléti intézkedési senkihez sem érnek el.

Cabo Delgado az egyik legjobb és legfelkapottabb példája a kormányzat nélkül kormányzott tereknek, mivel a partmenti nagymennyiségű földgázmező felfedezése hirtelen felkeltette a nemzetközi közösség figyelmét. Mégis a lemondott kormányzás esete valósult meg, teljesen kielégítve a hozzá társított definíciót és magyarázatot. Mivel az országot az 1975-ös függetlenség óta egy párt irányítja, ezért az elmúlt évtizedekben az ellenségeiket vagy a rájuk veszélyt jelentőket igyekeztek fokozatosan ellehetetleníteni. A rivális etnikumokat megakarták akadályozni a politikai megerősödésben, aminek a félelmét fokozta a mozambiki polgárháború véres tapasztalata. Az anonim interjúalany halványan utalt arra a megállapításra, hogy nagy valószínűséggel, ha a szándék meg lett volna a kormányzatban, hogy ne hagyja lemaradni a térséget, akkor talán elkerülhette volna a kormányzat nélkül kormányzott tér státuszát.⁹³³ Viszont egyértelműen kijelenthető, hogy nem lett volna hatékony táptaja az olyan erőszakszervezetek létrejöttének, mint az ASWJ. Ez köszönhető annak, hogy már a gyarmati időkben is meghatározó volt az illegális kereskedelem számára, és ezek az útvonalak máig meghatározóak az alacsony jövedelmű helyiek bevételeit tekintve.

Minden Rabasa által meghatározott ismérv megtalálható Cabo Delgado-ban, hiszen az állam magára hagyta a térséget, a vidéki területeken az áramellátás kevés helyen biztosított, ahogy a tiszta ivóvíz is.⁹³⁴ Az egészségügyi ellátás minimális, nem véletlen, hogy az ASWJ elsősorban orvosi eszközöket és élelmiszert zsákmányolt a megostromlott városokból. Azzal, hogy az elmúlt bő egy évtizedben rubinbányát és földgázt fedeztek fel a térségben, megnövelte a térség fontosságát a kormányzat szemében is, emiatt a Frelimo támogatását élvező gazdasági elit a koncessziós jogok felvásárlásával kisemmizte a helyi halászsokat és kézműves bányászokat, kisebb fajta belső vándorlást indítva el, rákényszerítve ezeket az embereket, hogy olyan munkát vállaljanak, amihez addig nem értettek. Ez a fajta fokozott elégedetlenség vezetett oda, hogy habár Cabo Delgado helyi emberei békét szeretnének, mégis csalódottak az államban és kevésbé teljesítik állampolgári kötelezettségeiket, amit fokoz az ASWJ propagandája, ami tovább szítja az állam és a marginalizált etnikumok közötti szakadékot. Az biztos, hogy az állam elvesztette a térségben az erőszak monopoliumát, amit fokozott a haderő fokozatos elsorvadása, aminek következményeire a felkeléssel szembeni műveletek során derült fény, mivel nem tudott egyenrangú fél lenni az ASWJ-vel, annak ellenére, hogy létszámban óriási a különbség a két entitás között. Mivel az állam elvesztette monopol jellegét az erőszak alkalmazásában, az SADC és a ruandai egységek próbálták pótolni.

A gazdaságot tekintve az anonim interjúalany is alá tudta támasztani azt, hogy az informális jelen esetben egy és ugyanaz az illegális gazdasággal, ami anyagilag vonzó a létminimumon vagy az alatt élők számára.⁹³⁵ Mivel nincs megfelelő határellenőrzés a mozambiki-tanzániai határon, így a Rovuma folyón például kis hajókon lehet csempészni árut és embert. De Mozambik északi részén a parti őrség tevékenysége szintén elhanyagolható, ami újabb útvonalat biztosít a nagy volumenű illegális kereskedelemhez. Az infrastruktúra leromlott vagy megsemmisült állapotáról szintén az anonim interjúalany számolt be, aki jelezte, hogy a városokat összekötő főútvonal aszfaltozott, a többi esetben murvás utak állnak rendelkezésre. Viszont ha egy konvoj a vidéki elszeparáltabb területekre akar eljutni, akkor nehéz gépjárművel nem tudja elérni őket, mivel elakadna a zord terepen. A telekommunikációs vonalak szintén minimális szinten vannak kiépítve a városokban, vidéken tulajdonképpen nem létezik. Mivel a vidéki területekbe beágyazódott az ASWJ, képes volt arra, hogyha támadás éri a szervezetet a tagok visszaáramlanak a civilek közé, ahol igen nehezen beazonosíthatóak, mivel az ASWJ sejtjei a helyiekre támaszkodnak,

⁹³³ Anonim interjú

⁹³⁴ Anonim interjú

⁹³⁵ Anonim interjú

kihasználva azt, hogy a vérségi származás és kötődés sokkal meghatározóbb az állampolgárságnál.

5.6. A dzsihádisták mozgalmak regionális szerveződése összefüggést mutat az adott térségben fennálló kormányzat nélkül kormányzott terек jelentős kiterjedésével.

Ahhoz, hogy egy dzsihádisták szervezet működését, fejlődését vagy visszaesését el tudjuk képzelni, érdemes hasonlítani valamihez. Egy ilyen erőszakszervezet a megalakulása után úgy viselkedik, mint az emberi test, izomzat. Ha van megfelelő tápanyag és megfelelő terhelés, akkor erősödik az emberi test, úgy lesz egyre ellenállóbb és úgy bír el egyre nagyobb nyomást és terhelést. Habár ezen szervezetek számára az a legideálisabb, ha nincsen nyomás alá helyezve és szabadon működhet, mégis az ellenálló képességét a folyamatos konfrontációk alapján fejleszti és akarva akaratlanul kifejlődik a megfelelő alkalmazkodó képesség, ami a hosszú távú fennmaradás kulcsa. A dzsihádisták szervezetek számára a tápanyagot a minél eredményesebb toborzás és a bevételek generálása jelenti. Utóbbit számos forrásból beszerezheti, lehet az a kormányzat nélkül kormányzott terекből származó bevételek, a helyiek megadóztatásával, vagy az illegális kereskedelembe való aktív részvétellel. De nem szabad megfeledkezni a külföldi donorokról sem, aminek mértékét nem tudni pontosan, de levonható az a következtetés, hogy az Iszlám Állam fiái jobban rá vannak utalva a központból érkező pénzre, mint az al-Sabáb az al-Káidára, ami a legfrissebb jelentések szerint teljesen önállósá vált.

A területiség szemszögéből megközelítve kijelenthető, hogy többek között a Kelet-Afrikában található kormányzat nélkül kormányzott terекek jelentős mérete hozzájárulhatott ahhoz, hogy a Stig Jarle Hansen által kialakított kategóriák mindegyikére találunk példát a négy hullámból. Ahogy a disszertáció korábbi részeiben, itt is ki kell hangsúlyozni, hogy ez egy folyamatosan változó állapot a dzsihádisták szervezeteknél, de a feldolgozott források alapján lehet következtetni arra, hogy az adott időszakban mutatott aktivitás és stratégia alapján melyik kategóriába eshetett a szervezet az adott periódusban. A kategóriákon belül is vannak úgynevezett csúcsidezőszakok, amikor vagy maximálisan eleget tett minden kritériumnak, vagy közel került ahhoz, hogy egy magasabb kategóriába lépjen át. Előbbi esetben a csúcspontot nehéz meghatározni, hogy mikor következett be. Az al-Sabáb területi jelenlétének esetében az első években volt a csúcspont, amíg az AMISOM erők le nem győzték a fővárosban és elindult a fokozatos területvesztések időszaka, ami még nem jelentette a félterületi jelenlétre való visszaesést, mivel fizikailag ellenőrzött számos vidéki várost.

Viszont egy felfelé ívelő fejlődési pálya esetében a kategória csúcspontja az időszak végén következik be, például az ASWJ esetében, amikor a titkos hálózat állapotában már olyan erővel rendelkezett, ami már a félterületi jelenlétre alkalmassá tette. Előfordul ennek ellentéte, amikor nem beszélhetünk csúcspontokról, hanem inkább felfelé vagy lefelé menő illetve stagnáló fejlődési ívről beszélhetünk a kategórián belül. Érdekes módon az első három hullám utolsó fázisa beleillik ebbe. Habár az al-Káida afrikai tevékenységét lezártak lehet tekinteni, egy folyamatosan erősödő állam által elfogadott jelenlét jellemzett, ami elég erős volt ahhoz, hogy sporadikus módon próbáljon terjeszkedni. De a korszak végén a szudáni politikai ellátó viszony ellenére is jelentős érdeklődés volt a szervezetnek, nem beszélhetünk kimagasló csúcspontokról, ami után egy hirtelen nagyobb visszaesés következett volna be. Az al-Sabáb jelenleg tartó félterületi jelenléti állapota habár nagyon közel van a területi jelenlét állapotához, mégsem éri el, viszont a 2010-es évek közepétől egy fokozatos fejlődési ívet mutat be a szervezet befolyási övezetének kiterjedése, a belső struktúra és a

bevételek nagysága szempontjából. Ugyanígy a harmadik hullámban lévő ISS egy stabil titkos hálózatot tart fent, és habár hol lefelé, hol felfelé ívelő pályán állt, összességében nem mondható el, hogy kiemelkedő csúcspontot ért volna el a szervezet. Az utolsó hullámnál eltérés mutatkozik, hiszen mind az ADF, mind az ASWJ esetében találunk csúcspontot, de az azóta eltelt években a stagnáláshoz közeli állapotot produkálnak, néhol lefelé, néhol felfelé ívelő periódusaival. Előbbinél a csúcspont a 2010-es évek első évei, utóbbinál pedig 2021, amikor képes volt városokat kisebb időre bevenni.

Természetesen a csúcspontot gyakran egy mélypont követi, ami meghatározó a szervezetek fejlődése szempontjából. Három drasztikus mélypontról beszélhetünk, ami nem okozta a kategóriából való kiesést. Az al-Sabáb mogadishui veresége, ami egy olyan láncreakciót indított el, ami a fejlődésben visszaesést mutatott. A következő a negyedik hullám mindkét szereplője. Az ADF a Sukola I. hadművelet során szenvedett el olyan veszteségeket, ami a belső struktúrában is komoly károkat okozott. Végül pedig az ASWJ elleni ruandai és SADC egységek bevonulása késztette gyors visszavonulásra és újratervezésre. Jól látható, hogy ezen mélypontokat egy külső szereplő vagyis ellenség által végrehajtott csapás okozta, aminek a következményei tölték recesszióba a szervezetek teljesítményét. Mégis ezek az esetek jól mutatják azt, hogy szimplán a katonai akciók nem vezetnek a dzsihádisták drasztikus visszaeséséhez, pláne a megszűnésükhöz. Nyers katonai erővel csak a fejlődési pályáját lehet megtörni egy szervezetnek, de a velük való harc nemcsak ezen a színpadon kellene, hogy történjen. A kormány erőinek és az őt támogató intervenciós erőknek be kell szállnia a 'szívek és elmék' harcába, vagyis a helyiek szimpátiájáért és támogatásáért való versenybe. A katonai hadműveletek legnagyobb áldozatai a helyiek, akiknek számos kárt kell elszenvedniük, ami vagy menekülésre kényszeríti őket, vagy felelőst keresve gyakran a kormányerőket hibáztatják.

Makroszinten a szervezetek folyamatosan arra törekszenek, hogy fejlődésüket a lehető legmagasabb szintre emeljék, aminek csúcsát egyértelműen a területiség állapota jelenti, ahol teljes mértékben megvalósul az 'állam az államban' jelenlét. Ezt a szintet eddig kizárólag a második hullámban működő al-Sabáb érte el. Az egyes szervezeti stációk vizsgálatakor megállapítható, hogy a félterületi jelenlét a leggyakoribb, mivel ez egy igen tág kategóriának felel meg. A negyedik hullámban tevékenykedők esetében a félterületi jelenlét inkább a titkos hálózat állapotához közelít, míg az al-Sabáb esetében egyértelműen a területiség állapotához áll közelebb. Bár utóbbi esetében ez visszalépést jelenthet, nem mondható ki, hogy az al-Sabáb ne tudná maximálisan kihasználni az általa befolyásolt területek adta lehetőségeket, hiszen képes arra, hogy a vidéket hátsószágnak, ne pedig menedékhelynek alkalmazza, ami jelentős stratégiai előnyt biztosít a dzsihádisták számára.

Felmerül a kérdés, hogy valóban megéri-e az afrikai szervezetek számára a területi jelenlét. Ideológiai szempontból ez kétségtelenül előnyös, mivel a siker jelentős presztízs-növekedést eredményez, azonban a gazdasági és politikai racionalitás szempontjából a válasz nem egyértelmű. A globális szervezetek esetében, amelyek képesek felvenni a harcot egy nemzetközi koalíciós egységgel, amellyel az Iszlám Állam a Közel-Keleten próbálkozott, a területi jelenlét működőképes lehet. Ezzel szemben az adott hullámban működő szervezetek alapvetően regionálisak, vagy az al-Káida esetében a globális szervezetté válás előtti szudáni években gyökereznek, így támogatásuk elsősorban a helyi közösségekre épül, és nem elegendő ahhoz, hogy hosszabb időn keresztül a nagy bevétellel kecsegtető városokat uralják. A területi jelenlét ugyanakkor kiszolgáltatottságot is jelent a szervezet számára, mivel ez megnehezíti az adaptív képességeik érvényesülését, amely viszont a regionálisan szerveződő afrikai dzsihádisták csoportok egyik legmeghatározóbb erőssége. Ugyanakkor az

al-Sabáb példája azt mutatja, hogy a félterületi jelenlétben rejlő lehetőségek olyan szintre fejleszthetők, hogy nem feltétlenül szükséges a teljes területi jelenlét ahhoz, hogy a szervezet államalkotó tényezővé váljon. Emellett az állam által elfogadott jelenlét, bár a szervezet fejlődésének leggyorsabb módját biztosítja, egyben egy láthatatlan határvonalat is meghúz, amelyet a központi kormányzat szab meg.

Mivel a félterületi jelenlét a dzsihádisták szervezetek körében a legelterjedtebb állapot, ezen kategória finomabb kettéosztása további kutatásokat kíván. Az egyik alcsoportba azok a negyedik hullámban működő szervezetek tartoznak, amelyek bár félterületi jelenléttel rendelkeznek, közel esnek a titkos hálózat állapotához, ezt átmeneti vagy kvázi félterületi jelenlétnek nevezhetjük, míg az al-Sabáb esetében a félterületi jelenlét már közelebb áll a teljes területi jelenlét állapotához. Jól látható, hogy bár a második és negyedik hullám ugyanazon kategóriába esik, nem mondható el, hogy ugyanolyan befolyással bírnak az övezetükben.

5.7. Milyen regionalizációs trendek figyelhetők meg a dzsihádisták hullámokban és mi a különbség ezen hullámok között a területiség szempontjából?

Az al-Káida úttörő szerepét az adja, hogy az első olyan globális dzsihádisták szervezetként jelent meg, amely országhatárokon túlmutató, kontinenseken átívelő kapcsolatrendszerként épített ki, és amely napjainkban is meghatározó befolyással bír. Bár bázisa Szudánban volt, a központi kormányzat sebezhetőbb szektorain, ahol lehetőség nyílt sejtyszerű hálózatok kialakítására, az al-Káida olyan autonóm struktúrákat épített ki, amelyek később a mai al-Káida fiái alapjává váltak. Ugyanakkor, ha a szervezet tendenciáit a mérleg másik oldaláról vizsgáljuk, kiderül, hogy egy fontos fejlődési irány felé mutatott, amely végül az afrikai ottlétének kudarcához vezetett. Bin Laden az afganisztáni konfliktusban edződött társaira, később pedig az egyiptomi radikálisokra támaszkodott, így a kelet-afrikai elemek beépülése a szervezetbe jelentősen korlátozottak maradtak. Szudánban az al-Káida csupán az al-Basír rendszerének szolgálatával tudott stabil bázist kialakítani, azonban a kelet-afrikai lakosság részéről nem született meg az a széleskörű, lelkes támogatói réteg, amely lehetővé tette volna a szervezet központi magjának gyökereztetését. A helyiekkel való közvetlen kapcsolatok hiánya megakadályozta, hogy az alulról jövő szerveződés révén az al-Káida bázisa kialakuljon, és így a szervezet végső céljai kudarcot vallottak. Nem véletlen, hogy az 1996-os szudáni kivonulás után az al-Káida nem egy másik afrikai államot, hanem Pakisztánt választotta, melynek kormányzata kellően törékeny volt, és szorosabb társadalmi kötelékek fűzték a mag al-Káida központjához, szemben a kelet-afrikai realitásokkal.

Az említett hullámok közül az al-Sabáb volt képes a legnagyobb regionális kiterjedést elérni, mivel Tanzániában, különösen Kenyában jelentős támogatottságra tett szert. Bár ezek a sejtek önállóan működtek, a Szomáliából érkező ideológiák és azt hirdető személyek számos alkalommal megfordultak a térségben, mecsetekben tartva előadásokat, amelyek túlnyomórészt a muszlim kirekesztettségéről és az államellenes retorikáról szóltak. Ezek a tanok egyre több értő közönséghez jutottak el, komoly destabilizációs kockázatot jelentve az érintett országok számára. Az elmúlt években, a szomszédos államok szigorúbb belső biztonsági intézkedései ellenére is, az al-Sabáb sejtek továbbra is jelentős befolyást gyakoroltak, elsősorban Kenyában, és az utóbbi néhány évben az al-Sabáb egyfajta magszervezetté vált. Ennek oka, hogy a vidéki területek egyre inkább bázisterületté váltak, ahová az ellenséges erők csak korlátozott ideig képesek behatolni, és így alkalmas terepként szolgálnak a határon túli terjeszkedéshez. Ezen túlmenően, az al-Sabáb rendelkezik olyan kapacitással, hogy kezelni tudja a Szomálián belüli dzsihádisták csoportokat ért fenyegetéseket, és továbbra is képes a határon túli támadások megtervezésére. Ezek a

folyamatos biztonsági fenyegetések a térség államait arra kényszerítik, hogy jelentős mértékben növeljék a biztonsági kiadásokat, és meghosszabbítsák az AMISOM/ATMIS tartós jelenlétét, mely a donorállamok anyagi áldozatán alapszik.

Ellentétben ezzel, a harmadik hullámot képviselő ISS egyelőre nem képes stabil jelenlétet kialakítani, sem Szomálián túl, sem azon belül. Bár az Iszlám Állam fundamentalista nézetei számos afrikai számára elérhetővé váltak a kontinensen, a szervezet nem tudott erős, tartós bázist kiépíteni a térségben. Egyrészt az ISS nem képes olyan alternatívát kínálni, mint az al-Sabáb, másrészt az ISS kezdeti állapotáról az is elárulkozik, hogy az Iszlám Állam központja először az al-Sabábot kívánta annak fiájává alakítani, majd később egy rivális entitást, amely vele szembenállt. Mivel a regionalizációs terjedéshez jelentős pénzügyi erőforrásokra, emberi tőkére és szakértelemre van szükség, felmerül a kérdés, hogy az itt működő al-Karrár elosztóközpont részét képezi-e az ISS területi kiterjedésének. A feldolgozott szakirodalom alapján ez nem valószínű, több okból is. Először is, az al-Karráron keresztül zajló pénz- és információáramlás a negyedik hullám szervezetei és a központi Iszlám Állam között valósul meg, az al-Karrár csupán közvetítő szerepet tölt be. Másodszor, a kalifátus rendszerében ezek a területek vilayetek, amelyek a központi hatalomhoz tartoznak, és nem létezik olyan közbülső vezetői réteg, amely a fiák és a kalifa között hidat képezne. Harmadszor, az elnevezés is sokat mond: az al-Karrár mint logisztikai tranzitpont funkcionál, míg az ISS elsősorban a Szomáliában történő terjeszkedést célozza meg, amely Szomália kedvező földrajzi elhelyezkedésével magyarázható, nagyjából a Közel-Kelet és a szubszaharai Kelet-Afrika déli területei között helyezkedik el.

A negyedik hullám szervezeteinek regionalizációs trendjei eltérőek. Mivel az ADF területi kiterjedése korlátozott, a szervezet esetleges fénykorának újbóli megtapasztalása sem vezetne a kongói–ugandai határvidéken túli expanzióhoz. Ennek egyik legfőbb oka, hogy a KDK-ban kevés muszlim él, így kevesen tudnak azonosulni az ADF üzeneteivel. Másrészt a térségben működő erőszakszervezetek egymástól veszik el a területeket és a támogató bázist. Harmadszor, az Ugandában élő muszlimok társadalmi integrációja szintén alacsony részvételhez vezet az ADF tevékenységeiben. Ezzel ellentétben az ASWJ jobb kilátásokkal rendelkezik, mivel Cabo Delgado mellett a szomszédos területeken is előfordultak támadások, jelezve a szervezet befolyási övezetének terjeszkedési potenciálját. Egyelőre a szomszédos Tanzániában mutatható ki az ASWJ jelenléte, ám aggasztóbb tendencia figyelhető meg a Mozambik északi tartományaiban történő további expanzió irányába. Ezeken a területeken az államellenes iszlám tanokat támogató befogadó közönség jelenléte erős alapot biztosíthat a szervezet további terjeszkedéséhez, akár Malawiban, a Malawi folyosón keresztül, amely az anonim interjúalany szerint reális veszélyt jelent.

Összességében megállapítható, hogy a négy hullám mindegyike törekedett, illetve törekszik a terjeszkedésre, ám mindegyikük különböző háttérrel és lehetőségekkel rendelkezik. Alapvetően az első és a második hullám erős bázisterülettel bírt, amely ideális alapot szolgáltatott a további expanzióhoz. Amennyiben a közvetlen eseményeket vizsgáljuk, az al-Káida kísérlete kudarcba fulladt, míg az al-Sabáb esetében pont az ellentéte valósult meg. Ugyanakkor közvetett úton az al-Káida is sikereket ért el, hiszen olyan sejtyszerű struktúrák épültek ki, amelyek elősegítették a második hullám térnyerését Afrika Szarván. A következő két hullám esetében a terjeszkedéshez szükséges stabil háttér és kapacitás hiánya, melynek okai egyaránt külső és belső tényezőkre vezethetők vissza korlátozza a lehetőségeket. A harmadik hullám esetében a belső kihívások között szerepel a létszámbírány és a korlátozott támogatói réteg, míg a külső tényezőket az al-Sabáb és a pontföldi erők hatása jelenti. A negyedik hullám esetében a külső erők dominálnak, melyek közé tartoznak az adott állam biztonsági szervei és a velük együttműködő külföldi missziók, valamint az

ADF esetében egyéb erőszakszervezetek, amelyek nem kizárólag rivális szereplőként jelennek meg.

Fontos megjegyezni, hogy az utolsó két hullám esetében a szervezeti dinamika inkább az anyaszervezet, azaz az Iszlám Állam befolyására támaszkodik, mint az első két hullámban megfigyelhető önállóságra. Az al-Káida akkor egy teljesen önálló szervezet volt, jelentős bin Laden centrikus tőkével, míg az al-Sabáb képes volt jelentős bevételt előteremteni a befolyási övezetében, így nemcsak saját ellátását biztosította, hanem a regionális jelenlétét is fenntartotta. Ezzel szemben az ISS nem termel olyan mértékű bevételt, amely hatékony toborzást és terjeszkedést eredményezne, illetve a negyedik hullám szervezeteinél is megfigyelhető, hogy ezek elsősorban az Iszlám Állam pénzügyi, médiapropagandai és szaktudásbeli támogatására szorúlnak, melyek célja az államtól kiábrándult helyiek bevonása.

Jelentős különbségek figyelhetők meg abban, hogy ezen szervezetek milyen mértékben jelentenek fenyegetést a régióban fekvő fővárosokra, amelyek az állam központjának és a legjobban védett területeknek tekinthetők. Az első két hullám esetében kelet-afrikai makrorégiós fenyegetésről beszélhetünk, hiszen az al-Káida a szudáni bázisból indult el terjeszkedni, míg az al-Sabáb Dél-Szomáliából működik. Az al-Káida az al-Basír rendszerrel együttműködve, ügynökei révén komoly kapcsolati hálót épített ki Kelet-Afrikában, így kockázatot hordozott az államok fővárosaira, melynek példái a nagykövetségek elleni robbantások Kenyában és Tanzániában. Az al-Sabáb, amely Szomáliában államalkotó tényezőként működik, és képes volt távoli fővárosokban is merényleteket végrehajtani, például 2010-ben Kampalában, majd később Nairobiban. Bár Mogadishu esetében az al-Sabáb fenyegetést jelent a merényletei révén, az elmúlt években nem áll rendelkezésre olyan példa, amikor más országok fővárosai ellen sikeres merényletek történtek. Ez nem feltétlenül azt jelenti, hogy az al-Sabáb ne lenne képes komoly áldozatok árán hasonló műveletek végrehajtására, azonban a kelet-afrikai államok fővárosai egyre felkészültebbek. A harmadik és negyedik hullám esetében a valószínűsége annak, hogy akár Kishansát vagy Maputot célba veszik és sikeres merényleteket hajtanak végre, csekély, főként a földrajzi távolság és a rendelkezésre álló erőforrások korlátozottsága miatt. Földrajzilag Kampala közelebb esik az ADF hatóköréhez, míg az ASWJ esetében a releváns célpontok között szerepelnek Dar es-Salaam, Dodoma vagy Malawi fővárosa, Lilongwe. Ezek közül talán az utóbbi esetében alakulhat ki a legnagyobb támadási esély, ám kétséges, hogy az ASWJ rendelkezik-e a szükséges szakértelemmel, képzett személyzettel és pénzügyi forrásokkal egy nagyszabású, szervezett művelet megvalósításához.

A regionalizációs terjedést a szomszédos államok részben képesek megakadályozni vagy lassítani, azonban ez a védelem hosszú távon nem tartható fenn. Etiópia határvidékén már megfigyelhetőek al-Sabáb támadások, ám az ország eddig szinte teljes mértékben képes volt távol tartani a dzsihádistákat. Kenya biztonsági rendszere bár megbízhatóbb, mint egy évtizeddel ezelőtt, mégis számos sebezhető pontot tartalmaz, amelyeket az al-Sabáb kihasználhat. A harmadik hullám esetében vannak jelek egy nagyobb makrorégiós kiterjedési szándékra, de kézzelfogható jelek a disszertáció írásának pillanatáig nem mutatkoztak. A negyedik hullám, különösen az ASWJ esetében, potenciális veszélyforrást jelenthet, amely az instabil Tanzánia és a szomszédos Malawi felé is áttérjedhet, ha nem alakul ki megfelelő nemzetközi összefogás a felkelésellenes intézkedések terén. Az ADF korábban Ugandára jelentett veszélyt, de egyrészt az ott élő iszlám közösségek jobb társadalmi integrációja miatt viszonylag kevés helyi támogatót tudott mozgósítani, másrészt Észak-Kivuban sem tölt be domináns szerepet, így jelenleg nem rendelkezik elegendő erővel a további terjeszkedéshez.

5.8. A dzsihádisták hullámok fejlődési dinamikája és jellemzői között jelentős eltérések figyelhetők meg, így a folyamat nem tekinthető homogénnek vagy lezártnak.

A korábban említetteken túl további jelentős különbségek is megfigyelhetők, amiket érdemes tér- és időbeli dimenziók szerint elhelyezni a különböző hullámok között. Ha ezeket a hullámokat korszakokként értelmezzük, az első periódust úttörőnek lehet nevezni. Bár ha csak az 1990-es évekre fókuszálunk, az al-Káida a hidegháború utolsó évtizedében alakult és erősödött meg, majd a szudáni évek után vált valóban globális szervezetté. Ebben a hosszadalmas folyamatban az afrikai periódus egy állomása kizárólag az al-Káida fejlődési szakaszának minősíthető, mely egyben az egyik legjelentősebb, de már lezárt fejlődési fázist képvisel. Ezzel szemben a többi hullám esetében a fejlődési pályák végig Afrikában zajlanak, sőt, a hullámok jelenleg is folyamatosan változnak, és időbeli szempontból további megkülönböztetés lehetséges.

Kiemelendő az Iszlám Állam térnyerésének önmagában vett jelentősége, hiszen az al-Káida mellett egy másik globális dzsihádisták szervezet is megszületett, amely versenyképes alternatívaként működött, és gyors térnyerésével számos al-Káida szimpatizánst vonzott magához a világ különböző részeiről. Ezt a hullámok közti megoszlás is tükrözi: az első és második hullám, mely az al-Káidát és hozzá lojális kelet-afrikai dzsihádisták csoportokat foglalja magában, egy régebbi generációhoz tartozik, mivel az al-Sabáb vezetői korábban szoros kapcsolatban álltak az al-Káidával, számos vezetőjük eddig Afganisztánban vagy Pakisztánban szerzett tapasztalatokat, amelyek elengedhetetlenek voltak az al-Sabáb felemelkedéséhez. Ezzel szemben a harmadik és negyedik hullám képviselőiről a jelenleg rendelkezésre álló információk alapján, Muumint kivéve, nem derült ki, hogy részt vettek volna a Közel-Keleten zajló folyamatokban, és nem szereztek kellő szakértelmet ahhoz, hogy jelen körülmények között az Iszlám Állammal szemben önállóbb szerepet játsszanak.

Meg kell jegyezni, hogy egy csoport erejét és autonómiáját nem csupán a hosszú fennállása biztosítja, erre a negyedik hullámban tapasztalható jelenség nyújt egyértelmű cáfolatot. Az ADF az egyik legrégebbi kelet-afrikai erőszakszervezetként vált ismertté, és lényegében azzal a ponttal tekinthető teljeskörűen dzsihádisták szervezetnek, amikor Szomáliában megszületett az al-Sabáb. Ennek ellenére mára a lényegesen fiatalabb ASWJ prioritást élvez az Iszlám Állam számára az ADF-vel szemben. Ebben az esetben a szervezet erejének legjobb mutatója az, hogy képes rajtaütéseket és támadásokat végrehajtani, azaz hírtérket produkálni, melyeket az Iszlám Állam médiapropagandájában hasznosít, és az utóbbi években döntően az ASWJ műveleteiről számolt be az ISCAP-on belül.

Fontos megemlíteni a földrajzi és politikai környezet szerepét, mivel ezek képezik a különbségek gyökerét. Az al-Káida Szudánban vetette meg a lábát, azonban a szomáliai polgárháború miatt nem tudott terjeszkedni Afrika Szarvára, továbbá Luuq városa földrajzilag annyira távol esett Mogadishutól, hogy a jelenlétét nem tudta megfelelően érzékeltetni. Bár Ajdíd milíciáját fegyverekkel támogatta, a sikere minimális szinten maradt az al-Káida esetében. Az 1990-es években alapvetően nem mutattak jó kilátásokat azoknak a külső dzsihádisták szervezeteknek, melyek az egész kontinensen zajló erőszakos rendszer- vagy rezsimváltások okozta káosz közepette próbáltak úrrá lenni. Az al-Sabáb ezzel szemben azt a tényezőt használta ki, amely az al-Káida kudarcához vezetett, vagyis a külső szereplő, Etiópia megjelenését, vagyis szomáliai bevonulását. Helyi szinten szerveződve az al-Sabáb számára ideális politikai környezet alakult ki, mivel földrajzilag kihasználta azt a tényt, hogy nem állt rendelkezésre elegendő etióp katona Szomália minden szegletének ellenőrzésére.

A harmadik hullám esetét egyfajta nullszaldós játszmának lehet tekinteni. Puntföld hegyvidéke és az Arab-félsziget közelsége ideális földrajzi lehetőséget biztosított Muumin számára, ám a politikai környezet az egyik legkedvezőtlenebb volt. Még a Dzsódán halála utáni belső válság sem eredményezte azt a mértékű visszaesést, amely elegendő lett volna az al-Sabáb jelentős meggyengüléséhez, ezért az ISS-nek egyre erősödő riválissal kellett szembenéznie. A negyedik hullám esetében a földrajzi helyzet kedvező, mivel nagyterületű peremvidékekről beszélünk, ahol az átlagnál magasabb a népsűrűség, azonban az ADF számára a politikai környezet kevésbé kedvező: itt kevés muszlim él, az ellenfelek száma pedig az évek során folyamatosan nőtt, és az erőszakszervezet nem rendelkezik monopol helyzettel a térségben. Ezzel szemben az ASWJ ideális politikai környezete hasonló az al-Sabábéhoz, mivel Mozambik északi részén kevés a rivális, jelentős a muszlim kisebbség, továbbá a 2010-es években kialakult kedvezőtlen körülmények, valamint a Cabo Delgado-ban megfigyelhető központi vezetés elleni elégedetlenség elősegítette az ASWJ megerősödését.

Ez önmagában alátámasztja azt a tényt, hogy a felkelésellenes erők számára rendkívül nehéz egységes, standardizált taktikai megközelítést alkalmazni az összes hullám ellen, mivel ezek a szervezetek eltérő jellemzőkkel és fejlődési pályákkal rendelkeznek. Az al-Káida a szudáni évek után vált globális dzsihádistá szervezetté, míg az al-Sabáb egy regionális struktúrából indul ki, és arra törekszik, hogy makrorégiós szinten a legmeghatározóbb szereplővé váljon Kelet-Afrikában. Ezzel szemben az ISS mikrorégiós szerveződést mutat, és makroszinten csupán minimális befolyással bír, ha kizárólag dzsihádistá szervezetként értelmezzük, nem pedig az IS elosztóközpontjának. Az ISCAP keretein belül működő entitások szintén mikrorégiós szinten szerveződnek, és egyelőre befolyásuk idáig is korlátozott, bár a jövőben az ASWJ akár makrorégiós expanzióra is képes lehet. Fontos megemlíteni, hogy az utóbbi három hullám esetében a változás folyamatos, mivel térnyerési stratégiáik mindig a rájuk nehezedő külső nyomástól függően módosulnak. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a közösségi média révén a propagandaüzenetek országhatárokon túl is széles körhöz jutnak el, ami újabb veszélyforrást jelent, mivel a kibertér számos biztonsági résszel rendelkezik, hasonlóan a földrajzi értelemben vett kormányzat nélkül kormányzott terekhez. A technológiai fejlődés és az információáramlás globalizációja pedig elősegítheti kisebb dzsihádistá sejtek kialakulását, amelyek integrálódhatnak valamelyik hullám struktúrájába, így az államok számára komoly biztonságpolitikai kihívást jelenthetnek.

Egyértelmű, hogy a kormányzat nélkül kormányzott terek egyedi jellege képes ezeket a szervezeteket sajátos fejlődési pályára állítani, emiatt nehéz közös jellemzőt vagy motívumot meghatározni a dzsihádistá hullámokkal kapcsolatban, mivel gyakran reakciós tevékenységet folytatnak: a felmerülő válságokat és problémákat minél hamarabb meg kell oldaniuk, hogy megtartsák stratégiai pozícióikat. Mindazonáltal a siker kulcsa a regionális folyamatok hatékony kezelése és a társadalmi folyamatok befolyásolása, amely jelentős sikereket eredményezhet. Ugyanakkor ez a stratégia magában hordozza annak a veszélyét, hogy a mikrorégiós szintről nem képesek átlépni és más térségekbe terjeszkedni, mivel sikerességük elsősorban a bázisterületükön végzett helyi stratégiák eredményén alapulnak, és ezen sikerek megismétléséhez már globális szemlélet szükséges, amelynek alapja a radikális iszlám gondolkodás, bár ez sok esetben elegendő, de egy muszlimok által ritkán lakott területen nem biztos, hogy megállja a helyét.

6. Irodalomjegyzék

Tanulmányok, monográfiák:

African Union 2012

African Union: The Nkomati Talks (1984). African Union, 2012.
<https://www.peaceau.org/uploads/mozambique-sa-the-nkomati-talks-1984.pdf>
Megtekintve: 2025.02.24.

Ahmad 2021

Ahmad, Aisha: The Long Jihad: The Boom–Bust Cycle behind Jihadist Durability. *Journal of Global Security Studies*, Volume 6, Issue 4, December 2021.
<https://doi.org/10.1093/jogss/ogaa048> Megtekintve: 2025.02.24.

Anderson 2006

Anderson, Benedict: Elképzelt közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről. L'Harmattan – Atelier, Budapest, 2006.

Anderson – McKnight 2015

Anderson, David M. - McKnight, Jacob: Understanding al-Shabaab: Clan, Islam and Insurgency in Kenya. *Journal of Eastern African Studies*, (2015) 9 (3): pp. 536–557
<https://www.prio.org/publications/10709> Megtekintve: 2025.02.24.

Anonymous 2008

Anonymous: Somalia's al-Shabab Reconstitutes Fighting Force. *CTC Sentinel*, February 2008, Volume 1, Issue 3, pp. 1-3 <https://ctc.westpoint.edu/wp-content/uploads/2010/06/Vol1Iss3-Art6.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Anzalone 2013

Anzalone, Christopher: Al-Shabab's Tactical and Media Strategies in the Wake of its Battlefield Setbacks. *CTC Sentinel*, March 2013, Volume 6, Issue 3, pp. 12-16

Arieff 2022

Arieff, Alexis: The Allied Democratic Forces, an Islamic State Affiliate in the Democratic Republic of Congo. Congressional Research Service, 2022.
<https://www.everycrsreport.com/reports/IF12206.html> Megtekintve: 2025.02.24.

Babbie 2020

Babbie, Earl: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Balassi Kiadó Kft., Budapest, 2020.

Babere 2014

Babere, Erasto S.: The ADF Insurgency Network in The Eastern Democratic Republic of The Congo: Spillover Effects into Tanzania. Tesis, Naval Postgraduate School, Monterey, 2014. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA607811.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Bachmann – Prazauskas 2019

Bachmann, Sascha Dov – Prazauskas, Martinas: The Status of Unrecognized Quasi-States and Their Responsibilities Under the Montevideo Convention. *The International Lawyer*, 2019, Vol. 52, No. 3 (2019), pp. 393-438.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3506442 Megtekintve: 2025.02.24.

Bahadur 2020

Bahadur, Jay: Following the Money: The use of the hawala remittance system in the Yemen–Somalia arms trade. Global Initiative, Geneva, 2020.

Barnes – Hassan 2007

Barnes, Cedric – Hassan, Harun (2007) The Rise and Fall of Mogadishu's Islamic Courts. *Journal of Eastern African Studies*, (2007) 1:2, pp. 151-160 DOI: 10.1080/17531050701452382

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17531050701452382> Megtekintve: 2025.02.24.

Bekoe – Burchard – Daly 2020

Bekoe, Dorina A. - Burchard, Stephanie M. – Daly, Sarah A.: Extremism in Mozambique: Interpreting Group Tactics and the Role of the Government's Response in the Crisis in Cabo Delgado. Institute for Defense Analyses, Alexandria, 2020.

Benkes 2009

Benkes, Mihály István: Az afrikai államiság természete és a nemzetközi rendszer. In: Afrika ma. *Publikon Kiadó*, Pécs, 2009, pp. 29-50

Besenyő – Gyarmati – Hetényi – Pető – Szijj – Resperger 2010

Besenyő, János – Gyarmati, Ádám – Hetényi, Soma Ambrus – Pető, Gergő – Szijj, Dóra – Resperger, István: Országismertető Kongói Demokratikus Köztársaság. *MH Összhaderőnemi Parancsnokság Tudományos Tanács Kiadványa*, Székesfehérvár, 2010.

Besenyő – Kiss 2009

Besenyő, János – Kiss, Álmos Péter: Kelet-Afrika Tengeri Farkasai – a szomáliai kalózkodás fénykora. *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies*, (2009) 3 (3-4): pp. 46-59
<https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4553>
Megtekintve: 2025.02.24.

Besenyő – Kiss – Resperger 2014

Besenyő, János – Kiss, Álmos Péter – Resperger, István: Országismertető Szomália, második, bővített kiadás. *A Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely és a Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat kiadványa*, Budapest, 2014.

Besenyő – Prantner – Speidl – Vogel 2016

Besenyő, János – Prantner, Zoltán – Speidl, Bianka – Vogel, Dávid: Az Iszlám Állam - Terrorizmus 2.0 - Történet, ideológia, propaganda. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóműhely Kossuth Kiadó, Budapest, 2016.

Biedermann 2013

Biedermann, Zsuzsanna: A ruandai népirtás és a nemzetközi közösség passzivitása. *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies*, (2013) 7(2), pp. 61–94
<https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4240>
Megtekintve: 2025.02.24.

Bouckaert 2023

Bouckaert, Geert: The neo-Weberian state: From ideal type model to reality? *Max Weber Studies*, 23 (1) (2023): 13 - 59. DOI:10.1353/max.2023.0002

Bryden 2013

Bryden, Matt: Somalia Redux? - Assessing the New Somali Federal Government. Center for Strategic and International Studies, Report of the CSIS Africa Program, August 2013.
https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/csis/0029248/f_0029248_23739.pdf
Megtekintve: 2025.02.24.

Bryden 2014

Bryden, Matt: The reinvention of al Shabaab: a strategy of choice or necessity? *Center for Strategic and International Studies*, Report, 2014.
<https://www.csis.org/analysis/reinvention-al-shabaab> Megtekintve: 2025.02.24.

Bryden 2015

Bryden, Matt: The Decline and Fall of al-Shabaab? Think Again. Pathfinders in Policy and Practice, 2015. <https://somalianewsroom.com/wp->

content/uploads/2015/05/bryden-decline-and-fall-of-al-shabaab-22v2015.pdf

Megtekintve: 2025.02.24.

Bucsky 2018

Bucsky, Péter: Afrikai vasutak kínai segítséggel – Kinek éri meg? *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies*, (2018) 12(1-3.), pp. 55–78
<https://doi.org/10.15170/AT.2018.12.1-3.3> Megtekintve: 2025.02.24.

Bukarti – Munasinghe 2020

Bukarti, Bulama – Munasinghe, Sandun: The Mozambique Conflict and Deteriorating Security Situation. Tony Blair Institute for Global Change, 2020.
https://assets.ctfassets.net/751a1c9taeh/5Z5VI7X2Mbr4V0vfrYYoZl/cd7a8fa67e95f40791e1b2bf6edacbd2/Tony_20Blair_20Institute_2C_20The_20Mozambique_20Conflict_20and_20Deteriorating_20Security_20Situation_2C_2019_20June_202020.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

Búr 2004

Búr, Gábor: Afrika története 19-20. században (2004). In *Afrika-történeti tanulmányok*, Mundus Novus Kft., Érd, 2011.

Búr 2006a

Búr, Gábor: Államkudarcok Afrikában (2006). In *Afrika-történeti tanulmányok*, Mundus Novus Kft., Érd, 2011.

Búr 2006b

Búr, Gábor: Korunk háborúi Afrikában (2006). In *Afrika-történeti tanulmányok*, Mundus Novus Kft., Érd, 2011.

Candland – Finck – Ingram – Poole – Vidino – Weiss 2021

Candland, Tara – Finck, Adam – Ingram, Haroro J. – Poole, Laren – Vidino, Lorenzo – Weiss, Caleb: The Islamic State in Congo. Program on Extremism at George Washington University, Washington, 2021.
<https://extremism.gwu.edu/sites/g/files/zaxdzs5746/files/The%20Islamic%20State%20in%20Congo%20English.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Centro para Democracia e Desenvolvimento 2022

Centro para Democracia e Desenvolvimento: Evolution of Violent Extremism in Northern Mozambique. Research & Occasional Paper Series: 02/2022, Maputo, 2022.
<https://cddmoz.org/wp-content/uploads/2020/07/Evolution-of-Violent-Extremism-in-Northern-Mozambique.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Clunan 2010

Clunan, Anne L.: Ungoverned Spaces? The Need for Reevaluation. In: *Ungoverned Spaces - Alternatives to State Authority in an Era of Softened Sovereignty*. Stanford Security Studies, Stanford, 2010, pp. 3-13

Clunan – Trinkunas 2010

Clunan, Anne L. - Trinkunas, Harold A.: Conceptualizing Ungoverned Spaces: Territorial Statehood, Contested Authority, and Softened Sovereignty. In: *Ungoverned Spaces - Alternatives to State Authority in an Era of Softened Sovereignty*. Stanford Security Studies, Stanford, 2010, pp. 17-33

Columbo 2019

Columbo, Emilia: Northern Mozambique at a Crossroads - Scenarios for Violence in the Resource-rich Cabo Delgado Province. CSIS, Washington, 2019.

Columbo 2023

Columbo, Emilia: The Enduring Counterterrorism Challenge in Mozambique. *CTC Sentinel*, Volume 16, Issue 3, 2023, pp. 1-6 <https://ctc.westpoint.edu/the-enduring-counterterrorism-challenge-in-mozambique/> Megtekintve: 2025.02.24.

Congo Research Group 2018

Congo Research Group: Inside the ADF Rebellion - A Glimpse into the Life and Operations of a Secretive Jihadi Armed Group. Center on International Cooperation New York University, New York, 2018. <http://congoresearchgroup.org/wp-content/uploads/2018/11/Inside-the-ADF-Rebellion-14Nov18.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Csiki 2009

Csiki Tamás: A Failed States Index 2009. *Nemzet és Biztonság*, II. évf. (2009) 7. szám (szeptember), 87-93.

Csiki – Etl 2018

Csiki, Tamás – Etl, Alex: Az „Iszlám Állam” elleni fellépés stratégiai kérdései és lehetőségei. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.

Csizmadia 2009

Csizmadia, Sándor: Az afrikai államhatároktól a határtalan Afrikáig. In: *Afrika ma*. Publikon Kiadó, Pécs, 2009, pp. 36–50

Darwisheh 2018

Darwisheh, Housam: Egyptian-Sudanese relations amidst power struggles in the Middle East and Horn of Africa. 2018. https://www.ide.go.jp/library/English/Publish/Reports/InterimReport/2018/pdf/2018_2_40_008_ch01.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

de la Cuba 2011

de la Cuba, Pablo Moscoso: The statehood of ‘collapsed’ states in Public International Law. *Agenda Internacional*, Año XVIII, N° 29, 2011, pp. 121-174 <http://revistas.pucp.edu.pe/index.php/agendainternacional/article/view/3643/3623> Megtekintve: 2025.02.24.

Doboš – Riegl – Hansen 2019

Doboš, Bohumil – Riegl, Martin – Hansen, Stig Jarle: Territoriality of radical Islam: comparative analysis of jihadist groups' approach to territory. *Small Wars and Insurgencies*, Volume 30, Issue 3, pp. 543-562 DOI 10.1080/09592318.2019.1601841

Doctor 2022

Doctor, Austin: After Palma: Assessing the Islamic State's Position in Northern Mozambique. Program on Extremism at George Washington University, 2022. https://extremism.gwu.edu/sites/g/files/zaxdzs5746/files/Islamic-State-in-Northern-Mozambique_Doctor_August-2022.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

Dos Santos 2020

Dos Santos, Francisco Almeida: War in resource-rich northern Mozambique – Six scenarios. CMI Insight, 2020. <https://www.cmi.no/publications/file/7231-war-in-resource-rich-northern-mozambique-six-scenarios.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Dunn – Miller 2007

Dunn, F. William – Miller, Young David: A Critique of the New Public Management and the Neo-Weberian State: Advancing a Critical Theory of Administrative Reform. *Public Organization Review*, 2007, 7(4):345-358 DOI: 10.1007/s11115-007-0042-3

El Ouassif – Kitenge 2021

El Ouassif, Amal – Kitenge, Seleman Yusuph: Terrorist Insurgency in Northern Mozambique: Context, Analysis, and Spillover Effects on Tanzania. Policy Center for the New South, Rabat, 2021. https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2022-01/PP_26-21_Ouassif-Seleman.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

Emerson 2014

Emerson, Stephen A.: The Battle for Mozambique: The Frelimo–Renamo Struggle, 1977–1992. Helion & Company Limited, Solihull, 2014.

Erdősi 2011

Erdős, Attila: Szomália: A nemzetépítés kudarca. *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies*, V. évf. 4. sz. (2011. december), pp 21–39 <https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4397>
Megtekintve: 2025.02.24.

Estelle – Darden 2021

Estelle, Emily – Darden, Jessica Trisko: Combating the Islamic State’s Spread in Africa – Assessment and Recommendations for Mozambique. Critical Threats American Enterprise Institute, 2021. <https://www.criticalthreats.org/wp-content/uploads/2021/02/Combating-the-Islamic-State%E2%80%99s-Spread-in-Africa.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

European Asylum Support Office 2021

European Asylum Support Office: Somalia Actors - Country of Origin Information Report. 2021. doi: 10.2847/446144 <https://euaa.europa.eu/publications/coi-report-somalia-actors-july-2021> Megtekintve: 2025.02.24.

European Institute of Peace 2018

European Institute of Peace: The Islamic State in East Africa. 2018. https://www.eip.org/wp-content/uploads/2020/07/Report_IS-in-East-Africa_October-2018-3.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

Fage-Tordoff 2004

Fage, J.D. – Tordoff, W.: Afrika története. Osiris, Budapest, 2004.

Fejes 2019

Fejes, Zsuzsanna: Az állam, mint a nemzetközi együttműködés szereplője. A globalizáció és az állam megváltozott szerepe a nemzetközi viszonyokban. In: Fejes, Zsuzsanna; Szalai, Anikó (szerk.) *Államközi kapcsolatok*, Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2019, pp. 61-77.

Ferrera 2018

Ferrera, Maurizio: Mass democracy, the welfare state and European integration. *European Journal of Social Theory*, 2018, Volume 23, Issue 2. <https://doi.org/10.1177/1368431018779176> Megtekintve: 2025.02.24.

Ferris – Petz 2012

Ferris, Elizabeth - Petz, Daniel: The Year that Shook the Rich: A Review of Natural Disasters in 2011. Brookings, London, 2012.

Financial Action Task Force 2013

Financial Action Task Force: The Role of Hawala and Other Similar Service Providers in Money Laundering and Terrorist Financing. Párizs, 2013. <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/reports/Role-of-hawala-and-similar-in-ml-tf.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Fluehr-Lobban – Lobban 2001

Fluehr-Lobban, Carolyn – Lobban, Richard: The Sudan Since 1989: National Islamic Front Rule, *Arab Studies Quarterly*, Spring 2001, Vol. 23, No. 2 (Spring 2001), pp. 1-9 <https://www.jstor.org/stable/41858370?seq=1> Megtekintve: 2025.02.24.

Francisco 2021

Francisco, Fernando: Resistência à Dominação Colonial Portuguesa até ao Início da Luta Armada em 1964. *Revista Portuguesa de História Militar*, Ano I, nº 1 (Dezembro 2021), pp. 199-214 DOI: 10.56092/NVHQ2644

Fredriksson – Pallas 2018

- Fredriksson, Magnus – Pallas, Josef: New Public Management. The International Encyclopedia of Strategic Communication, 2018.
<https://doi.org/10.1002/9781119010722.iesc0119> Megtekintve: 2025.02.24.
- Fund for Peace 2017**
Fund for Peace: Fragile States Index Methodology. 2017.
<https://fragilestatesindex.org/methodology/> Megtekintve: 2025.02.24.
- Fund for Peace 2023**
Fund for Peace: Fragile States Index Annual Report 2023. 2023.
https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2023/06/FSI-2023-Report_final.pdf Megtekintve: 2025.02.24.
- Füssi 1983**
Füssi, Nagy Géza: A szuahéli nyelv, mint a nemzeti integráció eszköze Kelet-Afrikában. *MTA Szociológiai Intézet*, Budapest, 1983.
- Füssi 2009**
Füssi, Nagy Géza: Etnikai folyamatok Kelet-Afrikában a 19. században. In: Etnokulturális folyamatok Kelet-Afrikában. *Mundus Kiadó*, Budapest, 2009.
- Gellner 2009**
Gellner, Ernest: A nemzetek és a nacionalizmus. *Napvilág Kiadó*, Budapest, 2009.
- Global Initiative 2020**
Global Initiative: Civil Society Observatory of Illicit Economies in Eastern and Southern Africa. *Risk Bulletin*, Issue 7, April-May 2020.
<https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2020/05/GI-Risk-Bulletin-007-04May1845-proof-5.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.
- Grant 1998**
Grant, Thomas D.: Defining Statehood: The Montevideo Convention and Its Discontents. *Columbia Journal of Transnational Law* (1998), 37, 403-459.
- Graefrath 2023**
Graefrath, Moritz S.: The Consequences of Retrenchment and Collapse: Great Power Responses to Power Vacuums. *University Of Notre Dame*, 2023. 2,
https://curate.nd.edu/articles/thesis/Power_Vacuums_in_Great_Power_Politics_The_Consequences_of_Retrenchment_and_Collapse/24869997?file=43760682
Megtekintve: 2025.02.24.
- Green 2010**
Green, Elliott D.: Ethnicity and Nationhood in Precolonial Africa: The Case of Buganda. *Nationalism and Ethnic Politics*, 16, 1 (2010) DOI: 10.1080/13537110903583310
- Githing'u – Hamming 2021**
Githing'u, Brenda Mugeci – Hamming, Tore Refslund: "The Arc of Jihad": The Ecosystem of Militancy in East, Central and Southern Africa. *International Centre for the Study of Radicalisation*, King's College London, 2021.
- Gunn 1985**
Gillian Gunn: Post-Nkomati Mozambique. *CSIS Africa Notes*, No. 38., 1985. január 8.
https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/anotes_0185.pdf Megtekintve: 2025.02.24.
- Habibe – Forquilha – Pereira 2019**
Habibe, Saide – Forquilha, Salvador – Pereira, João: Islamic Radicalization in Northern Mozambique– The Case of Mocímboa da Praia. *IESE Scientific Council*, 2019.
https://www.iese.ac.mz/wp-content/uploads/2019/12/cadernos_17eng.pdf
Megtekintve: 2025.02.24.
- Halász 2014**

Halász, Iván: Az állam összeomlása és újjáépítése. Nemzeti Közszeroláati Egyetem, Közigazgatás-tudományi Kar, Budapest, 2014.

Hamming 2023

Hamming, Tore Refslund: The General Directorate of Provinces: Managing the Islamic State's Global Network. *CTC Sentinel*, July 2023, Volume 16, Issue 7. pp. 20-27 <https://ctc.westpoint.edu/the-general-directorate-of-provinces-managing-the-islamic-states-global-network/> Megtekintve: 2025.02.24.

Hanapi – Syahlan – Arif – Hassan 2019

Hanapi, Hisham – Syahlan, Muhammad – Arif, Mohd Izzat Amsyar Mohd – Hassan, Fareedmohd: The Concept of State under International Law and Islamic Law Perspective. 2019. *The International Journal of Business Management and Technology*, Volume 3 Issue 1 January <https://www.thejbmt.com/arc925.php> Megtekintve: 2025.02.24.

Hansen 2013

Hansen, Stig Jarle: Al-Shabaab in Somalia: The History and Ideology of a Militant Islamist Group. London Hurst & Company, London, 2013.

Hansen 2014

Hansen, Stig Jarle: An In-Depth Look at Al-Shabab's Internal Divisions. *CTC Sentinel*, Africa Special Issue, February 2014, Volume 7, Issue 2, pp. 9-12 <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA594874.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Hansen 2017

Hansen, Stig Jarle: Unity Under Allah? Cohesion Mechanisms in Jihadist Organizations in Africa. *Armed Forces & Society*, (2017) 44(4), 587–605. doi:10.1177/0095327x17740086

Hansen 2019

Hansen, Stig Jarle: Horn, Sahel and Rift: Fault-lines of the African Jihad. London Hurst & Company, London, 2019.

Hansen 2021

Hansen, Stig Jarle: 'Forever wars'? Patterns of diffusion and consolidation of Jihadism in Africa. *Small Wars & Insurgencies*, (2021) 33(3), 409–436. <https://doi.org/10.1080/09592318.2021.1959130> Megtekintve: 2025.02.24.

Hanson 2003

Hanson, Holly Elisabeth: Landed Obligation: The Practice of Power in Buganda (Social History of Africa). Heinemann Educational Books, Portsmouth, 2003.

Helman – Ratner 1993

Helman, Gerald B. – Ratner, Steven R.: Saving Failed States. *Foreign Policy*, 89. (1993), 3–20. <https://www.jstor.org/stable/1149070?seq=1> Megtekintve: 2025.02.24.

Herbst 2000

Herbst, Jeffrey: States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control. Princeton University Press, 2000.

Hiraal Institute 2018a

Hiraal Institute: The AS Finance System. Mogadishu, 2018. <https://hiraalinstitute.org/wp-content/uploads/2018/07/AS-Finance-System.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Hiraal Institute 2018b

Hiraal Institute: Taming the Clans: Al-Shabab's Clan Politics. Mogadishu, 2018. <https://hiraalinstitute.org/wp-content/uploads/2018/05/AS-Clan-Politics.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Hockey – Jones 2020

Hockey, Christopher – Jones, Michael: The Limits of ‘Shabaab-CARE’: Militant Governance amid COVID-19. *CTC Sentinel*, June 2020, Volume 13, Issue 6, pp. 33-39 <https://ctc.westpoint.edu/the-limits-of-shabaab-care-militant-governance-amid-covid-19/> Megtekintve: 2025.02.24.

Hoehne – Feyissa 2013

Hoehne, Markus Virgil - Feyissa, Dereje: Centering Borders and Borderlands: The Evidence from Africa. In: Korf, B., Raeymaekers, T. (eds) *Violence on the Margins. Palgrave Series in African Borderlands Studies*. Palgrave Macmillan, New York. 2013. pp 55-84. https://doi.org/10.1057/9781137333995_3 Megtekintve: 2025.02.24.

Holbrook – Horgan 2019

Holbrook, Donald – Horgan, John: Terrorism and Ideology: Cracking the Nut. *Perspectives On Terrorism*, Volume 13, Issue 6, 2019 december <https://pt.icct.nl/article/terrorism-and-ideology-cracking-nut?#> Megtekintve: 2025.02.24.

Hood 1991

Hood, Christopher: A public management for all season s? *Public Administration*, Vol. 69, No. 1., 1991, 3–19. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9299.1991.tb00779.x> Megtekintve: 2025.02.24.

Ingiriis 2018

Ingiriis, Mohamed Haji: From Al-Itihaad to Al-Shabaab: how the Ethiopian intervention and the ‘War on Terror’ exacerbated the conflict in Somalia. *Third World Quarterly*, 2018, 39:11, 2033-2052, DOI: 10.1080/01436597.2018.1479186

Institute for Economics & Peace 2018

Institute for Economics & Peace: Global Terrorism Index: Measuring and understanding the impact of terrorism, Sydney, November 2018. <http://visionofhumanity.org/reports> Megtekintve: 2025.02.24.

Institute for Economics & Peace 2019

Institute for Economics & Peace: Global Terrorism Index 2019: Measuring the Impact of Terrorism, Sydney, November 2019. <http://visionofhumanity.org/reports> Megtekintve: 2025.02.24.

Institute for Economics & Peace 2020

Institute for Economics & Peace: Global Terrorism Index 2020: Measuring the Impact of Terrorism, Sydney, November 2020. <http://visionofhumanity.org/reports> Megtekintve: 2025.02.24.

Institute for Economics & Peace 2023

Institute for Economics & Peace: Global Terrorism Index 2023: Measuring the Impact of Terrorism. Sydney, March 2023. <http://visionofhumanity.org/resources> Megtekintve: 2025.02.24.

Institute for Economics & Peace 2018

Institute for Economics & Peace: Global Terrorism Index 2024: Measuring the Impact of Terrorism. Sydney, February 2024. <http://visionofhumanity.org/resources> Megtekintve: 2025.02.24.

International Crisis Group 2012

International Crisis Group: Eastern Congo: The ADF-NALU’s Lost Rebellion. Africa Briefing N°93 Nairobi/Brüsszel, December 2012. https://www.crisisgroup.org/sites/default/files/b093-eastern-congo-the-adf-nalu-s-lost-rebellion_0.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

International Crisis Group 2014

International Crisis Group: Somalia: Al-Shabaab – It Will Be a Long War Crisis Group Africa Briefing N°99, 2014.
<https://www.crisisgroup.org/sites/default/files/somalia-al-shabaab-it-will-be-a-long-war.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

International Crisis Group 2018

International Crisis Group: Al-Shabaab Five Years after Westgate: Still a Menace in East Africa. Africa Report N°265, Nairobi / Brüsszel, 2018.
<https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/kenya/265-al-shabaab-five-years-after-westgate-still-menace-east-africa> Megtekintve: 2025.02.24.

International Crisis Group 2021

International Crisis Group: Stemming the Insurrection in Mozambique's Cabo Delgado. Africa Report N°303, Brüsszel, 2021.
<https://www.crisisgroup.org/sites/default/files/303-mozambique-cabo-delgado%20%281%29.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

International Crisis Group 2022a

International Crisis Group: Considering Political Engagement with Al-Shabaab in Somalia. Africa Report N°309, Brüsszel, 2022.
<https://www.crisisgroup.org/sites/default/files/309-engagement-al-shabaab-somalia.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

International Crisis Group 2022b

International Crisis Group: Winning Peace in Mozambique's Embattled North. Crisis Group Africa, Briefing N°178, Maputo/Nairobi/Brüsszel, 2022.
<https://www.crisisgroup.org/africa/southern-africa/mozambique/winning-peace-mozambiques-embattled-north> Megtekintve: 2025.02.24.

International Crisis Group 2023

International Crisis Group: Sustaining Gains in Somalia's Offensive against Al-Shabaab. Africa Briefing N°187 Mogadishu/Nairobi/Brüsszel, 2023.
https://www.crisisgroup.org/sites/default/files/2023-03/b187-somalias-offensive-against-al-shabaab_0.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

International Crisis Group 2024

International Crisis Group: The Islamic State in Somalia: Responding to an Evolving Threat. Crisis Group Africa Briefing N°201, Nairobi/Brüsszel, 2024.
https://www.crisisgroup.org/sites/default/files/2024-09/b201-isis-somalia_0.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

International Institute for Counter-Terrorism 2011

International Institute for Counter-Terrorism: Further Information on Osama Bin Muhammad Bin Awad Bin Laden. In: *Osama Bin Laden's Elimination – First Responses from Jihadi Forums*, 2011, pp. 22–28
<http://www.jstor.org/stable/resrep25883.5> Megtekintve: 2025.02.24.

Jakab 2018

Jakab, Dénes Barna: A területi állam válsága/válságai. Fragmentáció-diskurzusok a globalizáció és a kormányzat nélküli kormányzás kontextusában. ELTE, Disszertáció, 2018. DOI: 10.15476/ELTE.2018.054

Jellinek 1994

Jellinek, Georg: Általános államtan. Fordította Szilágyi Péter, ELTE ÁJK TEMPUS "Összehasonlító Jogi Kultúrák" projektuma. Budapest, 1994.

Jenei 2016

Jenei, György: Max Weber bürokráciaelmélete és a neoweberiánus szintézis. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás, 2016/3, 42-55.

<https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/ppbmk/article/view/1986/1270> Megtekintve: 2025.02.24.

Jones – Liepman – Chandler 2016

Jones, Seth G. – Liepman, Andrew – Chandler, Nathan: Counterterrorism and Counterinsurgency in Somalia - Assessing the Campaign Against Al Shabaab. RAND Corporation, Santa Monica, 2016.

Joseph – Maruf 2018

Joseph, Dan – Maruf, Harun: Inside Al-Shabaab: The Secret History of Al-Qaeda's Most Powerful Ally. Indiana University Press, 2018.

Keatinge 2014

Keatinge, Tom: The Role of Finance in Defeating Al-Shabaab. Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, Whitehall Report 2-14, December 2014. https://static.rusi.org/201412_whr_2-14_keatinge_web_0.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

Keister 2014

Keister, Jennifer: The Illusion of Chaos - Why Ungoverned Spaces Aren't Ungoverned, and Why That Matters. *CATO Institute*, Policy Analysis, Number 766, 2014. <https://www.cato.org/policy-analysis/illusion-chaos-why-ungoverned-spaces-arent-ungoverned-why-matters> Megtekintve: 2025.02.24.

Kelsen 1927

Kelsen, Hans: Az államelmélet alapvonalai. Fordította Moór Gyula, Szegedi Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt. Szeged, 1927.

Kemény 2005

Kemény, János: Az al-Kaida mozgalom. *Hadtudomány*, XV. évfolyam (2005) 1. szám. pp. 107-117 https://www.mhht.eu/hadtudomany/2005/1/2005_1_8.html Megtekintve: 2025.02.24.

Kiss 2015

Kiss, Álmos Péter: Szomália – a világ legveszélyesebb helye. In: Kis, Álmos Péter (szerk.) *Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek*, Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely (HVK TKH), Budapest, 2015. pp. 347-369

Klausen 2021

Klausen, Jytte: Western Jihadism: A Thirty Year History. Oxford University Press, Oxford, 2021.

Kovács 2018

Kovács, Márk Károly: A vahhabizmus és Szaúd-Arábia. *Hadtudományi Szemle*, (2018) 11: 1 pp. 85-98 <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/hsz/article/view/4217/3454> Megtekintve: 2025.02.24.

Lamb 2008

Lamb, Robert D.: Ungoverned Areas and Threats from Safe Havens. Office of the Under Secretary of Defense for Policy, Washington, 2008.

Lawson – Kelly – Parker – Colloton – Watkins 2010

Lawson, Brooke Stearns - Kelly, Terrence K. - Parker, Michelle - Colloton, Kimberly – Watkins, Jessica: Nord-Kivu Case Study. In *Reconstruction Under Fire: Case Studies and Further Analysis of Civil Requirements*, RAND Corporation, 2010. pp. 81–102 <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg870osd.13> Megtekintve: 2025.02.24.

Le Sage 2005

Le Sage, Andre: Stateless Justice in Somalia: Formal and Informal Rule of Law Initiatives. Centre for Humanitarian Dialogue, Geneva, 2005.

https://www.files.ethz.ch/isn/20303/Somalia_stateless_justice.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

Lesch 2002

Lesch, Ann M.: Osama bin Laden's "Business" in Sudan. *Current History* (2002) 101 (655): 203–209. <https://doi.org/10.1525/curh.2002.101.655.203> Megtekintve: 2025.02.24.

Lister 2020

Lister, Tim: Jihadi Insurgency in Mozambique Grows in Sophistication and Reach. *CTC Sentinel*, (2020) Volume 13, Issue 10, <https://ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2020/10/CTC-SENTINEL-102020.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Mapfumo 2020

Mapfumo, Linos: The Nexus Between Violent Extremism and the Illicit Economy in Northern Mozambique: Is Mozambique Under Siege from International Organised Crime? *Extremisms in Africa*, Vol 3. 2020, Chapter 5: pp. 96-117 <https://digitalmallblobstorage.blob.core.windows.net/wp-content/2020/11/MAPFUMO-FINAL-4.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Marsai 2010

Marsai Viktor: Szomália és a globális terrorizmus. *Nemzet és Biztonság*, III. Vol. 1 (2010. február), pp. 22–32 https://nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/marsai_viktor-szomalia_es_a_globalis_terrorizmus.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

Marsai 2013

Marsai, Viktor: Kelet-Afrika modernkori története és a nemzetközi kapcsolatok - Erőfeszítések a szomáli állam megteremtésére és nemzetközi integrációjára 1960-2012. Disszertáció, *Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar*, Budapest, 2013. <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/40145> Megtekintve: 2025.02.24.

Marsai 2013b

Marsai, Viktor: Black Hawk Down olasz módra – a Battaglia del Pastificio. *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies*, (2013) 7(3), pp. 19–33 <https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4229> Megtekintve: 2025.02.24.

Marsai 2014

Marsai, Viktor: A 2014-es jubileumi Fragile (Failed) States Index és tanulságai. *Nemzet és Biztonság* 2014/4. szám, pp. 30–36. https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_4_05_marsai.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

Marsai 2015

Marsai, Viktor: A szomáli szövetségi kormány első két éve és az al-Sabáb elleni katonai műveletek, 2012–2014 (I.). *Nemzet és Biztonság*, 2015/1. szám, pp. 65-95 <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb/article/view/4085/3341> Megtekintve: 2025.02.24.

Marsai 2017

Marsai, Viktor: Régi-új frontvonalak – Etiópia és a szélsőséges iszlamisták. *Nemzet és Biztonság*, 2017/5. szám, pp. 31–44 <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb/article/view/3664/2947> Megtekintve: 2025.02.24.

Marsai 2019a

Marsai, Viktor: Csodás barátságok kezdete: A kelet-afrikai regionális biztonsági komplexum határainak átalakulása a 21. században. *Afrika Tanulmányok / Hungarian*

Journal of African Studies, 13(1-2.) 2019, 75–100.
<https://doi.org/10.15170/AT.2019.13.1-2.5> Megtekintve: 2025.02.24.

Marsai 2019b

Marsai, Viktor. Az államiság problémája az afrikai kontinensen. In *Afrika a globalizált világban*. 2019, 37–50.

Marsai 2019c

Marsai, Viktor: Az afrikai kontinens demográfiai helyzete. In *Afrika a globalizált világban*. 2019, 21–35.

Marsai 2019d

Marsai, Viktor: Scramble for the Horn of Africa – Al-Shabaab vs. Islamic State. *Nation and Security*, 2019. Issue 4, pp. 14–29 doi: 10.32576/nb.2019.4.3

Marsai 2020

Marsai, Viktor: Főnixmadár Afrika Szarván – Az as-Sabáb Tevékenysége 2015-2017. *Nemzeti Közszerzői Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet*, Budapest, 2020.
<https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/16289/Fonixmadar%20Afrika%20szarvan.pdf?sequence=1> Megtekintve: 2025.02.24.

Marsai 2021

Marsai, Viktor: Törekeny és gyenge államok. In: *A globalizált világ kihívásai*. Szerkesztette: Tóth Péter - Csiki Varga Tamás - Etl Alex - Berzsenyi Dániel. Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021.
https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/16247/A_globalizalt_vilag_kihivasai_el_ektronikus.pdf;jsessionid=9F10B7598FC134D4337486B8C5FF1D85?sequence=1
Megtekintve: 2025.02.24.

Marsai – Hettyey 2013

Marsai, Viktor – Hettyey, András: Szomália - Állami összeomlás és konszolidációs kísérletek Afrika szarván. Publikon Kiadó, Pécs, 2013.

Marsai – Szijj 2011

Marsai, Viktor - Dóra Szijj. 2011. Afrika és a Terrorizmus – Az Al-Kaida jelenség a Fekete Kontinensen. *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies*, (2011) 5 (1):41–66.
<https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4448>
Megtekintve: 2025.02.24.

Marsai – Tarrósy 2022

Marsai, Viktor – Tarrósy, István: The Potential for Violent Extremist Organizations in Africa to Take Advantage of the COVID-19 Pandemic Crisis in Ungoverned Spaces: The Cases of al-Shabaab and Boko Haram. *African Security*, 2022, 15:2, pp. 163-185 DOI: 10.1080/19392206.2022.2077682

Martin 2001

Martin, Guy: Review. *African Studies Review*, Vol. 44, No. 3 (Dec., 2001), pp 179-182. <http://www.jstor.org/stable/525650> Megtekintve: 2025.02.24.

Marton 2006

Marton, Péter: A liberális vs. a libertariánus Leviatán, avagy Predator vs. Alien az államkudarc kritikai elméletében. In: Marton, Péter (szerk.) *Államok és államkudarcok a globalizálódó világban*. Teleki László Alapítvány (2006), Budapest, pp. 12-41.

Masseko 2019

Masseko, Felizardo Gabriel. A Guerra dos 16 anos em Moçambique: causas nacionais e internacionais? *Revista Nordestina de História do Brasil, Cachoeira*, v. 2, n. 3, p. 120-136, jul./dez. 2019. DOI: 10.17648/25960334-v2i3-1493.

<https://pdfs.semanticscholar.org/d48b/89df192313022cd608ef469f0c12c1b15379.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Mastors – Siers 2014

Mastors, Elena – Siers, Rhea: Omar al-Hammami: a case study in radicalization. *Behavioral Sciences & the law*. 2014 May-Jun;32(3): pp. 377-388 DOI: 10.1002/bsl.2108

Maszka 2017

Maszka, John: Al-Shabaab and Boko Haram - Guerrilla Insurgency or Strategic Terrorism? World Scientific Europe Ltd, 2017.

Matsinhe – Valoi 2019

Matsinhe, David M. - Valoi, Estacio: The genesis of insurgency in northern Mozambique. ISS – Institute for Security Studies, 2019. <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/sar-27.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Maxwell – Fitzpatrick 2012

Maxwell, Daniel – Fitzpatrick, Merry: The 2011 Somalia famine: Context, causes, and complications. *Global Food Security*, Volume 1, Issue 1, 2012. pp. 5-12 <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2012.07.002> Megtekintve: 2025.02.24.

Medina – Jonelis – Cangul 2017

Medina, Leandro - Jonelis, Andrew – Cangul, Mehmet: The Informal Economy in Sub-Saharan Africa: Size and Determinants. *IMF Working Paper*, 2017, WP/17/156 <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2017/07/10/The-Informal-Economy-in-Sub-Saharan-Africa-Size-and-Determinants-45017> Megtekintve: 2025.02.24.

Menkhaus 2007

Menkhaus, Ken: The Somali Catastrophe: Bigger than the Horn - and Not Over Yet. *Current History*, Vol. 106, No. 700, Africa (May 2007), pp. 195-201

Menkhaus 2012

Menkhaus, Ken: No access: Critical bottlenecks in the 2011 Somali famine. *Global Food Security*, 2012. Vol. 1. No. 1. pp. 29-35 DOI: 10.1016/j.gfs.2012.07.004

Menkhaus 2014

Menkhaus, Ken: Al-Shabab's Capabilities Post-Westgate. *CTC Sentinel*, Africa Special Issue, February 2014, Volume 7, Issue 2, pp. 4-9 <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA594874.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Menkhaus 2018

Menkhaus, Ken: Elite Bargains and Political Deals Project: Somalia Case Study. *Stabilisation Unit*, 2018. <https://www.gov.uk/government/publications/elite-bargains-and-political-deals> Megtekintve: 2025.02.24.

Menkhaus – Shapiro 2010

Menkhaus, Ken – Shapiro, Jacob N.: Non-state Actors and Failed States - Lessons from Al-Qa'ida's Experiences in the Horn of Africa. In: *Ungoverned Spaces - Alternatives to State Authority in an Era of Softened Sovereignty*. Stanford Security Studies, Stanford, 2010, pp. 77-94

Mészáros 2016

Mészáros, Gábor: A korrupció megítélése a rendészeti pályára készülő hallgatók körében. *Magyar Rendészet*, (2016) 16(6), 79–91. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyrend/article/view/2205> Megtekintve: 2025.02.24.

Mitchell 2010

Mitchell, Katharyne: Ungoverned space: Global security and the geopolitics of broken windows. *Political Geography* (2010) 29(5): pp. 289-297 DOI: 10.1016/j.polgeo.2010.03.004

Montevideo Convention on the Rights and Duties of States 1933

Montevideo Convention on the Rights and Duties of States. The Seventh International Conference of American States, 1933. <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

MONUSCO 2015

MONUSCO: North Kivu. Kinshasa, 2015. https://monusco.unmissions.org/sites/default/files/north_kivu.factsheet.eng_.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

Morier-Genoud 2020

Morier-Genoud, Eric: The jihadi insurgency in Mozambique: origins, nature and beginning. *Journal of Eastern African Studies*, 14(3), pp. 396-412 <https://doi.org/10.1080/17531055.2020.1789271> Megtekintve: 2025.02.24.

Nagy 2021

Nagy, Sándor: Az etnikai alapú fegyveres konfliktusok dinamikái és hatása Kelet-Kongóban. Disszertáció, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2021.

Nay 2013

Nay, Oliver: Fragile and failed states: Critical perspectives on conceptual hybrids. *International Political Science Review*, (2013) 34(3), pp. 326-341 <https://doi.org/10.1177/0192512113480054>

Newitt 1995

Newitt, Malyn: A History of Mozambique. Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, 1995.

Nhamirre 2021

Nhamirre, Borges: Will foreign intervention end terrorism in Cabo Delgado? Institute for Security Studies, 2021. <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/policy-brief-165.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Norton 2008

Norton, Gregory: Land, Property, and Housing in Somalia, Inter-Agency, July 2008, <https://www.refworld.org/reference/research/ia/2008/en/92007> Megtekintve: 2025.02.24.

Nurse – Spear 1985

Nurse, Derek - Spear, Thomas: The Swahili: Reconstructing the History and Language of an African Society, 800-1500 Ethnohistory. *University of Pennsylvania Press*, Philadelphia, 1985.

O'Meara 1991

O'Meara, Dominic J.: The collapse of Mozambican socialism. *Transformation: Critical Perspectives on Southern Africa* (1991): pp. 82-103 <https://transformationjournal.org.za/wp-content/uploads/2017/03/tran014006.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Organisation of African Unity 1963

Organisation of African Unity: OAU Charter. Addisz-Abeba, 1963. https://au.int/sites/default/files/treaties/7759-file-oau_charter_1963.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

Pape – Karamba 2019

Pape, Utz Johann - Karamba, R. Wendy: Somali Poverty and Vulnerability Assessment (Vol. 1 of 2): Findings from Wave 2 of the Somali High Frequency

Survey (English). World Bank Group, Washington D.C., 2019.
<http://documents.worldbank.org/curated/en/464241565765065128> Megtekintve: 2025.02.24.

Patrick 2011

Patrick, Stewart: Weak Links. Fragile States, Global Threats, and International Security.
Oxford University Press, Oxford-New York, 2011.

Pedigo 2016

Pedigo, Sarah Nicole: United States Interventions: Power Vacuums and the Rise of Extremist Groups. Master of Arts (MA), Thesis, Sociology & Criminal Justice, *Old Dominion University*, 2016. DOI: 10.25777/86pc-ex82

Peterson 2021

Peterson, Derek R.: Government work in Idi Amin's Uganda. *Africa*, Volume 91, Issue 4, August 2021, pp. 620 – 640 DOI: <https://doi.org/10.1017/S0001972021000462> Megtekintve: 2025.02.24.

Pintér 2023

Pintér, Tibor: Biztonságpolitikai kihívások Mozambik Cabo Delgado régiójában. *Honvédségi Szemle – Hungarian Defence Review*, (2023) 151(03), pp. 70–84 <https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.3.6> Megtekintve: 2025.02.24.

Pollitt – Bouckaert 2017

Pollitt, Christopher – Bouckaert, Geert: Public Management Reform - A Comparative Analysis - Into The Age of Austerity. Fourth Edition, Oxford University Press, 2017.

Pongrácz 2015

Pongrácz, Alex: A bukott államok problémájának aktuális kérdései. *Jog, Állam, Politika*, VII. évfolyam, 4. szám (2015), pp. 23-37. <https://dfk-online.sze.hu/images/JÁP/2015/4/pongraz.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Pongrácz 2016

Pongrácz, Alex: A közmenedzsment-reformok metamorfózisai. *Új Magyar Közigazgatás*, 9. évf. 1. sz. / 2016, pp. 1-12. https://kozszov.org.hu/dokumentumok/UMK_2016/1/01_kozmenedzsment_reform_ok.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

Pongrácz 2019

Pongrácz, Alex: Nemzetállamok és új szabályozó hatalmak a globális erőterben - avagy megszelídíthető-e a globalizáció? Dialóg Campus, Budapest, 2019.

Prantner 2016

Prantner Zoltán: Iszlám állam - A világ legvéresebb terrorszervezete. Pannon Literatura Kft., Kisújszállás, 2016.

Puga de Oliveira 2020

Puga de Oliveira, João Pedro: Conflito armado em Cabo Delgado. Lusíada. *Política internacional e segurança*, 19-20 (2020), pp. 27-65 <https://doi.org/10.34628/600x-s020> Megtekintve: 2025.02.24.

Rabasa 2008

Rabasa, Angel: Ungoverned Territories. *RAND Corporation*, Santa Monica, 2007.

Rabasa 2009

Rabasa, Angel: Radical Islam in East Africa. *RAND Corporation*, Santa Monica, 2009. pp. 39-70 https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2009/RAND_MG782.su.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

Rabasa – Boraz – Chalk – Cragin – Karasik – Moroney – O'Brien – Peters 2007

Rabasa, Angel - Boraz, Steven - Chalk, Peter - Cragin, Kim - Karasik, Theodore W. - Moroney, Jennifer D. P. - O'Brien, Kevin A. – Peters, John E.: Ungoverned Territories: Understanding and Reducing Terrorism Risks. *RAND Corporation*, Santa Monica, 2007.

Raic 2002

Raic, David: Statehood and the Law of Self-Determination. Kluwer Law International, Dordrecht, 2002.

Resperger 2016

Resperger, István: Az Iszlám Állam stratégiája, politikai, katonai tervei. *Acta Humana*, 2016/5. pp. 85–102
https://real.mtak.hu/122226/1/AH_2016_5_Resperger_Istvan.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

Reviglio 2014

Reviglio, della Veneria M.: The United Nations, Italy and Somalia: a 'sui generis' relation 1948-1969. Master's Thesis, *Utrecht Universiteit*, 2014.
<https://studenttheses.uu.nl/handle/20.500.12932/20037> Megtekintve: 2025.02.24.

Robinson 2002

Robinson, James A.: States and Power in Africa by Jeffrey I. Herbst: A Review Essay. *Journal of Economic Literature, American Economic Association*, (2002) vol. 40(2), pp. 510-519 DOI: 10.1257/002205102320161357

Robinson 2006

Robinson, David Alexander: Curse on the Land: A History of the Mozambican Civil War. Dissertation, The University of Western Australia, 2006.
<http://www.adelinotorres.info/africa/David%20Robinson,%20Curse%20on%20the%20Land-History%20of%20the%20Mozambican%20Civil%20War.pdf>
Megtekintve: 2025.02.24.

Rosta 2013

Rosta, Miklós: Az új közszolgálati menedzsment és a Magyary Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program viszonyáról. *Polgári Szemle*, 8. évfolyam 3–6. pp 32-65. 2013
https://polgariszemle.hu/images/content/pdf/psz_2012._3-6.szam_4.pdf
Megtekintve: 2025.02.24.

Rostoványi 2020

Rostoványi, Zsolt: Az iszlám és a 21. század – kihívások és válaszok. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2020.

Rothberg 2003

Rothberg, Robert I.: Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators. In *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*. 2003, 1-28.

Rupesinghe – Naghizadeh – Cohen 2021

Rupesinghe, Natasja - Naghizadeh, Mikael Hiberg - Cohen, Corentin: Reviewing Jihadist Governance in the Sahel. *Norwegian Institute of International Affairs*, Working Paper – 894 / 2021.

Samu 2012

Samu, Mihály: Az önrendelkezési jog és érvényesítésének gondja – világprobléma. *Polgári Szemle*, 8. (2012), 36-59.
https://polgariszemle.hu/images/content/pdf/psz_2012._1-2.szam_3.pdf
Megtekintve: 2025.02.24.

Schaefer – Black 2011

Schaefer, Ahren – Black, Andrew: Clan and Conflict in Somalia: Al-Shabaab and the Myth of “Transcending Clan Politics”. *Terrorism Monitor*, 2011, Volume: 9 Issue:

- 40, pp. 7-11 https://jamestown.org/wp-content/uploads/2011/11/TM_009_Issue40_03.pdf Megtekintve: 2025.02.24.
- Schetter 2010**
Schetter, Conrad: "Ungoverned territories": eine konzeptuelle Innovation im "War on Terror". *Geographica Helvetica* 65(3):181-188, September 2010 <https://doi.org/10.5194/gh-65-181-2010> Megtekintve: 2025.02.24.
- Schindler – Giesbert 2011**
Schindler, Kati – Giesbert, Lena: The Legacy of Civil War: The Case of Mozambique. *DIW Weekly Report*, 2 / 2011, S. 9-12 https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.368315.de/diw_wr_2011-02.pdf Megtekintve: 2025.02.24.
- Schmitt 2002**
Schmitt, Carl: A politikai fogalma: válogatott politika- és államelméleti tanulmányok.
Fordította Cs. Kiss Lajos, Osiris, Budapest, 2002.
- Scorgie 2011**
Scorgie, Lindsay: Peripheral Pariah or Regional Rebel? The Allied Democratic Forces in the Uganda / Congo Borderland. *The Commonwealth Journal of International Affairs*, Volume 100, Issue 412, (2011) <https://doi.org/10.1080/00358533.2011.542297> Megtekintve: 2025.02.24.
- Sebele-Mpofu 2021**
Sebele-Mpofu Y.: The Sampling Conundrum in Qualitative Research: Can Saturation Help Alleviate the Controversy and Alleged Subjectivity in Sampling? *International Journal of Social Science Studies*, Vol. 9, No. 5; September 2021 <https://doi.org/10.11114/ijsss.v9i5.5294> Megtekintve: 2025.02.24.
- Sekiswa 2023**
Sekiswa, Peter: Africanisation of the Feudal Notion: Colonialism and Restructuralisation of State in Pre-and Colonial Buganda. *Open Access Library Journal*, 10, (2023) pp 1-22. DOI: 10.4236/oalib.1110822
- Serapião 1993**
Serapião, Luís Benjamin: Mozambique Liberation Front (FRELIMO) and Religion in Mozambique, 1962-1988. *Africa: Rivista trimestrale di studi e documentazione dell'Istituto italiano per l'Africa e l'Oriente*, Marzo 1993, Anno 48, No. 1 (Marzo 1993), pp. 110-124 <https://www.jstor.org/stable/40761186> Megtekintve: 2025.02.24.
- Shapiro – Watts - Brown 2007**
Shapiro, Jacob N. – Watts, Clint – Brown, Vahid: Al-Qaida's (Mis)adventures in the Horn of Africa. Harmony Project, Combat Terrorism Center at West Point, May 2007. <https://esoc.princeton.edu/publications/al-qa%E2%80%99ida%E2%80%99s-misadventures-horn-africa>. Megtekintve: 2025.02.24.
- Shay 2005**
Shay, Saul: The Red Sea terror triangle: Sudan, Somalia, Yemen, and Islamic terror. Transaction Publishers, New Brunswick, 2005.
- Sinkó – Besenyő 2021**
Sinkó, Gábor - Besenyő, János: Comparison of the Secret Service of Al-Shabaab, the Amniyat, and the National Intelligence and Security Agency (Somalia). *International Journal of Intelligence and Counter Intelligence*, (2021) 36 (1): 220–40. doi:10.1080/08850607.2021.1987143
- Smith 1986**

Smith, Anthony D.: The ethnic origins of nations. Basil Blackwell, Oxford, 1986.

Stanyard – Nelson – Ardé – Rademeyer 2022

Stanyard, Julia – Nelson, Alastair – Ardé, Greg – Rademeyer, Julian: Insurgency, Illicit Markets and Corruption: The Cabo Delgado conflict and its regional implications. Global Initiative Research Report, Geneva, 2022.
<https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2022/02/GITOC-ESAObs-Insurgency-illicit-markets-and-corruption-The-Cabo-Delgado-conflict-and-its-regional-implications.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Stumpf 2009

Stumpf, István: Az állam újrafelfedezése és a neoweberiánus állam. In *OKRI Szemle*, 2009, pp. 110–124.
https://www.okri.hu/images/stories/OKRISzemle2009/009_stumpf.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

Szabó 2003

Szabó, Márton: A politikai fogalmának elmélyítése Carl Schmitt partizánelméletéről. *Világosság*, 2003/7-8.
<https://epa.oszk.hu/01200/01273/00007/pdf/20031018121231.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Szélinger 2017

Szélinger, Balázs: Egy vagy két napra a haláltól: Eritrea, a menekülő nemzet. *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies*, (2017) 11(1-2.), pp. 25–40
<https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4041> Megtekintve: 2025.02.24.

Szombathy 2006

Szombathy, Zoltán: A déli szuahélik: nyelv, kultúra és államok. In: *Harambee: Tanulmányok Füssi Nagy Géza 60. születésnapjára*, Publikon Kiadó, ELTE BTK Afrikanisztikai Oktatási Program, Pécs, 2006. pp. 366-382

T. Horváth 2015

T. Horváth, Attila: Az ADF-NALU – Egy nagy múltú gerillaszervezet a Kongói Demokratikus Köztársaságban. In: Kis, Álmós Péter (szerk.) *Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek*, Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely (HVK TKH), Budapest, 2015. pp. 439-454

Takács 2003

Takács, Péter (Ed.): Államtan. Írások a XX. századi általános államtudomány köréből. Szent István Társulat, Budapest, 2003.

Takács 2011a

Takács, Péter: Államelmélet a XIX-XX. században. Georg Jellinek elmélete. *Pro Publico Bono*, 1. évf. 1. szám, 2011/1

Takács 2011b

Takács, Péter: Államelmélet a XIX-XX. században. Georg Jellinek elmélete. *Pro Publico Bono*, 1. évf. 2. szám, 2011/2

Takács 2022a

Takács, Péter: A „modern állam” - Egy különös fogalom értelme és államelméleti kontextusa *Jogelméleti Szemle*, 2022/4. szám

Tarrósy 2007

Tarrósy, István: Kenya–Uganda–Tanzánia: Kelet-afrikai Föderáció: álom vagy valóság? *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies*, (2007) 1(1), 45–55. <https://journals.lib.pte.hu/index.php/afrikatanulmanyok/article/view/4736> Megtekintve: 2025.02.24.

Tarrósy 2011a

Tarrósy, István: Kelet-Afrika a fejlődés útján. Publikon Kiadó, Pécs, 2011.

Tarrósy 2011b

Tarrósy, István: Kenya harca az al-Shabaab ellen – a „Linda Nchi” hadművelet sikerének lehetőségei. *Afrika Tanulmányok*, V. évf. (2011) 4. szám (december), 40-46.

Tarrósy 2019

Tarrósy, István: Demokratizálódás és regionalizáció a szubszaharai Afrikában. In: *Afrika a Globalizált Világban*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019. pp. 127–145

Taylor – Elbushra 2006

Taylor, Max – Elbushra, Mohamed E.: Research Note: Hassan al-Turabi, Osama bin Laden, and Al Qaeda in Sudan. *Terrorism and Political Violence*, (2006) 18(3):449-464 DOI: 10.1080/09546550600752022

Tetlák 2022

Tetlák, Örs: A szubszaharai afrikai regionalizmus sajátosságai az SADC (Dél-afrikai Fejlesztési Közösség) működése tükrében. *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies*, 2022, 16(2), 41–62. <https://doi.org/10.15170/AT.2022.16.2.3> Megtekintve: 2025.02.24.

Titeca – Fahey 2016

Titeca, Kristof – Fahey, Daniel: The many faces of a rebel group: the Allied Democratic Forces in the Democratic Republic of Congo. *International Affairs* (2016) 92(5): pp. 1189-1206 DOI: 10.1111/1468-2346.12703

Titeca – Vlassenroot 2012

Titeca, Kristof - Koen Vlassenroot, Koen: (2012) Rebels without borders in the Rwenzori borderland? A biography of the Allied Democratic Forces. *Journal of Eastern African Studies*, (2012) 6:1, pp. 154-176 DOI: 10.1080/17531055.2012.664708

Tóth 2021

Tóth, Balázs. Milyen kapcsolatban állnak a közszféra reformjai a gazdaságpolitikai paradigmákkal? (2021) *Közgazdasági Szemle*, 68 (2). pp. 205-222. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2021.2.205> Megtekintve: 2025.02.24.

Tóth 2024

Tóth, Balázs: A magyar települési önkormányzatok az államháztartási számvitelben. Saldo, Budapest, 2024

Tunamsifu Shirambere – Mpabwa 2020

Tunamsifu Shirambere, Philippe – Mpabwa, Christian: Guérilla et/ou terrorisme comme modus operandi des présumés Allied Democratic Forces (ADF) à Beni (RD Congo). *Annales de la Faculté de Droit de l'ULPGL-GOMA (AFD-ULPGL)*, Vol. 1 No 3 (2020): pp. 5-40 DOI: 10.5281/zenodo.7064047 <https://revues.ulpgl.net/index.php/afd/article/view/69/28> Megtekintve: 2025.02.24.

Turi – Resperger – Túri 2012

Turi, Laura Tamara – Resperger, István – Túri, Viktória: Stratégiaalkotás, stratégiai módszerek. *Nemzeti Köszolgálati Egyetem*, Budapest, 2012. <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/100175/438.pdf?sequence=2> Megtekintve: 2025.02.24.

UNICEF 2022

UNICEF: Main Sociodemographic Indicators of Cabo Delgado 2022. UNICEF Mozambique, Maputo, 2022. <https://www.unicef.org/mozambique/media/4551/file/Main%20Sociodemographic%20Indicators%20of%20Cabo%20Delgado.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

United Nations Joint Human Rights Office OHCHR-MONUSCO 2020

United Nations Joint Human Rights Office OHCHR-MONUSCO: Report on violations of human rights and international humanitarian law by the Allied Democratic Forces armed group and by members of the defense and security forces in Beni territory, North Kivu province and Ituri and Mambasa territories, Ituri province, between 1 January 2019 and 31 January 2020. https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/CD/ADF_EN.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

United Nations Security Council 2011

United Nations Security Council: Letter dated 18 July 2011 from the Chairman of the Security Council Committee pursuant to resolutions 751 (1992) and 1907 (2009) concerning Somalia and Eritrea addressed to the President of the Security Council. S/2011/433. <https://programs.fas.org/ssp/asmp/issueareas/manpads/S2011433.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

United Nations Security Council 2015a

United Nations Security Council: Letter dated 12 January 2015 from the Chair of the Security Council Committee established pursuant to resolution 1533 (2004) concerning the Democratic Republic of the Congo addressed to the President of the Security Council. S/2015/19. <https://docs.un.org/en/S/2015/19> Megtekintve: 2025.02.24.

United Nations Security Council 2015b

United Nations Security Council: Letter dated 16 October 2015 from the Group of Experts extended pursuant to Security Council resolution 2198 (2015) addressed to the President of the Security Council. S/2015/797. <https://docs.un.org/en/S/2015/797> Megtekintve: 2025.02.24.

United Nations Security Council 2019

United Nations Security Council: Letter dated 6 June 2019 from the Group of Experts on the Democratic Republic of the Congo addressed to the President of the Security Council. S/2019/469. <https://docs.un.org/en/S/2019/469> Megtekintve: 2025.02.24.

United Nations Security Council 2020

United Nations Security Council: Letter dated 2 June 2020 from the Group of Experts on the Democratic Republic of the Congo addressed to the President of the Security Council. S/2020/482. <https://digitallibrary.un.org/record/3864916?v=pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

United Nations Security Council 2022

United Nations Security Council: Children and armed conflict in the Democratic Republic of the Congo. S/2022/745. <https://digitallibrary.un.org/record/3994129?v=pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

United Nations Security Council 2023

United Nations Security Council: United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo. S/2023/208. <https://digitallibrary.un.org/record/4007100?v=pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Venugopalan 2016

Venugopalan, Harish: Understanding the Conflict in Congo. *Observer Research Foundation*, Issue Brief, Issue No. 139, 2016. <https://www.orfonline.org/research/understanding-the-conflict-in-congo> Megtekintve: 2025.02.24.

Veszprémi 2006.

Veszprémi, Bernadett Tóthné: Kelsen államelméletének alapjai. *Debreceni Jogi Műhely*, 2006. évi (III. évfolyam) 3. szám

<https://ojs.lib.unideb.hu/DJM/article/view/6494/6085> Megtekintve: 2025.02.24.

Wagner 2006

Wagner, Péter: A „bukott államiság” és Afganisztán. In: Marton, Péter (szerk.) *Államok és államkudarok a globalizálódó világban*. Teleki László Alapítvány (2006), Budapest, pp. 344-361

Wagner 2011

Wagner, Péter: Az al-Káida metamorfózisa. Magyar Külügyi Intézet, Budapest, 2011.

Warner – O’Farrell – Nsaibia – Cummings 2020

Warner, Jason – O’Farrell, Ryan – Nsaibia, Héni – Cummings, Ryan: Outlasting the Caliphate: The Evolution of the Islamic State Threat in Africa. *CTC Sentinel*, Volume 13, Issue 11, November/December 2020. <https://ctc.westpoint.edu/outlasting-the-caliphate-the-evolution-of-the-islamic-state-threat-in-africa/> Megtekintve: 2025.02.24.

Warner – O’Farrell – Nsaibia – Cummings 2021

Warner, Jason – O’Farrell, Ryan – Nsaibia, Héni – Cummings, Ryan: The Islamic State in Africa: The Emergence, Evolution, and Future of the Next Jihadist Battlefield. Hurst Publishers, London, 2021.

Webber – Garofalo 2023

Webber, Lucas – Garofalo, Daniele: The Islamic State Somalia Propaganda Coalition’s Regional Language Push. *CTC Sentinel*, April 2023, Volume 16, Issue 4, pp. 15-19 <https://ctc.westpoint.edu/wp-content/uploads/2023/04/CTC-SENTINEL-042023.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Weber 1970

Weber, Max: Állam, Politika, Tudomány. Fordította: Kemény István és Józsa Péter, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970.

Weiss 2000

Weiss, Herbert F.: War and peace in the Democratic Republic of Congo. *Nordic Institute of African Studies*, Current African Issues, (2000) No. 22. <https://www.files.ethz.ch/isn/105528/22.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Weiss – O’Farrell – Candland – Poole 2023

Weiss, Caleb - O’Farrell, Ryan - Candland, Tara - Poole, Lauren: Fatal Transaction: The Funding Behind the Islamic State's Central Africa Province. Program on Extremism at George Washington University, Washington, 2000. <https://extremism.gwu.edu/sites/g/files/zaxdzs5746/files/2023-06/fatal-transaction-final.pdf> Megtekintve: 2025.02.24.

Whelan 2006

Whelan, Teresa: Africa’s Ungoverned Space. *Portuguese National Defense Institute*, Summer 2006, No. 114 - 3rd Series pp. 61-73 https://comum.rcaap.pt/bitstream/10400.26/1102/1/NeD114_TeresaWhelan.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

Wilks 1992

Wilks, Ivor: On Mentally Mapping Greater Asante: A Study of Time and Motion. *The Journal of African History*, Vol. 33, No. 2 (1992) <https://www.jstor.org/stable/182997> Megtekintve: 2025.02.24.

Williams 2010

Williams, Phil: Here Be Dragons - Dangerous Spaces and International Security. In: *Ungoverned Spaces - Alternatives to State Authority in an Era of Softened Sovereignty*. Stanford Security Studies, Stanford, 2010, pp. 34-54

Williams 2013

Williams, Christopher: Explaining the Great War in Africa: How Conflict in the Congo Became a Continental Crisis. *The Fletcher Forum of World Affairs*, vol. 37, no. 2, 2013, pp. 81–100 <http://www.jstor.org/stable/45289589> Megtekintve: 2025.02.24.

Williams 2018

Williams, Paul D.: Fighting for Peace in Somalia - A History and Analysis of the African Union Mission (AMISOM), 2007-2017. Oxford University Press, 2018.

Williams 2019a

Williams, Paul D.: Building the Somali National Army: Anatomy of a Failure, 2008–2018. *Journal of Strategic Studies*, (2019) 43 (3): pp. 366–391 doi:10.1080/01402390.2019.1575210

Williams 2019b

Williams, Paul D.: Lessons for “Partnership Peacekeeping” from the African Union Mission in Somalia. *International Peace Institute*, Policy Brief, October 2019. https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2019/10/1910_Lessons-from-AMISOM.pdf Megtekintve: 2025.02.24.

Yeşiltaş – Shihundu 2024

Yeşiltaş, Murat - Shihundu, Felix: From ‘Roving’ to ‘Stationary’ Actors: Understanding the Territorial Logic of Al Shabaab in Somalia. *African Security*, (2024) 17 (1–2): pp 10–34 doi:10.1080/19392206.2024.2327121

Zenn 2023

Zenn, Jacob: Al-Shabaab Versus the Islamic State in Somalia Province: Why Only Al-Qaeda’s Affiliate Remains Unrivaled. *Counter Terrorist Trends and Analyses*, vol. 15, no. 2, 2023, pp. 7–11 <https://www.jstor.org/stable/48718086> Megtekintve: 2025.02.24.

Internetes források:

\$5 Million Reward Offered for San Diego Fugitive on FBI’s Most Wanted Terrorists List 2013. <https://archives.fbi.gov/archives/sandiego/press-releases/2013/5-million-reward-offered-for-san-diego-fugitive-on-fbis-most-wanted-terrorists-list> Megtekintve: 2025.02.24.

About European Union Training Mission in Mozambique 2022. https://www.eeas.europa.eu/eutm-mozambique/about-european-union-training-mission-mozambique_en?s=4411 Megtekintve: 2025.02.24.

About Kenya – Geography 2022. <https://kenyaembassydc.org/aboutkenyageography/> Megtekintve: 2025.02.24.

Abu Ubaidah (Diriye) 2024. <https://rewardsforjustice.net/rewards/abu-ubaidah-direye/> Megtekintve: 2025.02.24.

Administrative Map of Democratic Republic of the Congo 2015. https://www.nationsonline.org/oneworld/map/dr_congo_map.htm Megtekintve: 2025.02.24.

Afghanistan after U.S. Withdrawal: Five Conclusions 2022. <https://www.carnegie.org/our-work/article/afghanistan-after-us-withdrawal-five-conclusions/> Megtekintve: 2025.02.24.

Africa 1914, 2024. <https://timemaps.com/history/africa-1914ad/> Megtekintve: 2025.02.24.

Africa celebrates 1st World Kiswahili Language Day 2022. <https://www.aa.com.tr/en/africa/africa-celebrates-1st-world-kiswahili-language-day/2632659> Megtekintve: 2025.02.24.

Africa External Debt 2025. <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/AFR/africa/external-debt-stock> Megtekintve: 2025.02.24.

Africa File: Al Shabaab Attacks Ethiopia 2022. <https://www.criticalthreats.org/briefs/africa-file/africa-file-al-shabaab-attacks-ethiopia> Megtekintve: 2025.02.24.

Africa File, April 25, 2024: IS Somalia Expansion Benefits IS Global Network; Togo Constitutional Changes 2024. <https://www.criticalthreats.org/analysis/africa-file-april-25-2024-is-somalia-expansion-benefits-is-global-network-togo-constitutional-changes> Megtekintve: 2025.02.24.

Africa File, March 14, 2024: Foreign Fighters and Jihadi Rivalry in the Sahel; Somalia Backslides 2024. <https://www.criticalthreats.org/analysis/africa-file-march-14-2024-foreign-fighters-and-jihadi-rivalry-in-the-sahel-somalia-backslides> Megtekintve: 2025.02.24.

Africa File, May 2, 2024: Iran Pursues Economic and Military Influence; Burkina Faso Abuses; Mali Kills Wanted IS Commander; Insurgents Strengthen in East Africa 2024. <https://www.criticalthreats.org/analysis/africa-file-may-2-2024-iran-pursues-economic-and-military-influence-burkina-faso-abuses-mali-kills-wanted-is-commander-insurgents-strengthen-in-east-africa> Megtekintve: 2025.02.24.

Africa Map: Interactive & Printable Maps & Alphabetical Country List 2024. <https://www.mapquest.com/travel/africa-map.htm> Megtekintve: 2025.02.24.

African Union Mission in Somalia (AMISOM) transitions to African Union Transition Mission in Somalia (ATMIS) 2022. <https://www.peaceau.org/en/article/press-release-african-union-mission-in-somalia-amisom-transitions-to-african-union-transition-mission-in-somalia-atmis> Megtekintve: 2025.02.24.

African Union Troops Capture Marka 2012. <https://amisom-au.org/2012/08/african-union-troops-capture-marka/> Megtekintve: 2025.02.24.

Al Shabaab – neither gone nor forgotten 2011. <https://www.africa-confidential.com/article-preview/id/4131/Al-Shabaab-%e2%80%93-neither-gone-nor-forgotten> Megtekintve: 2025.02.24.

Al Shabaab's Area of Operations 2023. <https://www.criticalthreats.org/analysis/al-shabaabs-area-of-operations> Megtekintve: 2025.02.24.

Al-Shabab's former No. 2 leader runs for office in Somalia 2018. <https://english.alarabiya.net/features/2018/10/30/Al-Shabab-s-former-No-2-leader-runs-for-office-in-Somalia> Megtekintve: 2025.02.24.

Al Shabaab's Record of Resilience 2016. <https://worldview.stratfor.com/article/al-shabaabs-record-resilience> Megtekintve: 2025.02.24.

Al-Shabaab in East Africa 2022. <https://www.cfr.org/timeline/al-shabaab-east-africa> Megtekintve: 2025.02.24.

Al-Shabaab militants retake Somali port 2016. <https://www.theguardian.com/world/2016/feb/05/al-shabaab-militants-retake-somali-port-merka-african-union> Megtekintve: 2025.02.24.

Allied Democratic Forces Attack Threat has Uganda on High Alert 2024. <https://adf-magazine.com/2024/04/allied-democratic-forces-attack-threat-has-uganda-on-high-alert/> Megtekintve: 2025.02.24.

Allied Democratic Forces: The Ugandan rebels working with IS in DR Congo 2021. <https://www.bbc.com/news/world-africa-57246001> Megtekintve: 2025.02.24.

AMISOM Background 2024. <https://amisom-au.org/amisom-background/> Megtekintve: 2025.02.24.

At least 41 have been killed in a suspected rebel attack on a Ugandan school 2023. <https://www.npr.org/2023/06/17/1182936177/at-least-25-killed-rebel-attack-ugandan-school> Megtekintve: 2025.02.24.

AU, Somali troops capture key port from al-Shabaab 2012. <https://www.france24.com/en/20120827-somalia-troops-wrest-control-key-port-insurgents-al-shabaab-african-union> Megtekintve: 2025.02.24.

Cabo Delgado Experiences Fewer Terror Attacks, But Challenges Remain 2024. <https://adf-magazine.com/2024/02/cabo-delgado-experiences-fewer-terror-attacks-but-challenges-remain/> Megtekintve: 2025.02.24.

Cabo Delgado war expands as both side grow stronger 2022. <https://clubofmozambique.com/news/cabo-delgado-war-expands-as-both-side-grow-stronger-by-joseph-hanlon-221725/> Megtekintve: 2025.02.24.

Conflict in the Democratic Republic of Congo 2024. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/violence-democratic-republic-congo> Megtekintve: 2025.02.24.

Conflict in Cabo Delgado not a problem for Mozambique and SADC alone 2022. <https://www.sadc.int/latest-news/conflict-cabo-delgado-not-problem-mozambique-and-sadc-alone> Megtekintve: 2025.02.24.

Conflict With Al-Shabaab in Somalia 2024. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/al-shabab-somalia> Megtekintve: 2025.02.24.

Corruption Perceptions Index 2023. <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/som> Megtekintve: 2025.02.24.

Country: Congo, Democratic Republic of 2024. <https://joshuaproject.net/countries/CG> Megtekintve: 2025.02.24.

Country: Mozambique 2024. <https://joshuaproject.net/countries/MZ> Megtekintve: 2025.02.24.

Country: Rwanda 2024. <https://joshuaproject.net/countries/RW> Megtekintve: 2025.02.24.

Country: Somalia 2024. <https://joshuaproject.net/countries/SO> Megtekintve: 2025.02.24.

Country: Uganda 2024. <https://joshuaproject.net/countries/UG> Megtekintve: 2025.02.24.

Country profile: Rwanda 2024. <https://geographical.co.uk/news/country-profile-rwanda> Megtekintve: 2025.02.24.

Democratic Republic of the Congo 2020. <https://www.geo-ref.net/ph/cod.htm> Megtekintve: 2025.02.24.

Deployment of the SADC Mission in the Democratic Republic of Congo 2024. <https://www.sadc.int/fr/node/5230> Megtekintve: 2025.02.24.

DR Congo, Rwanda peace talks canceled 2024. <https://www.voanews.com/a/dr-congo-rwanda-peace-talks-canceled-/7901906.html> Megtekintve: 2025.02.24.

East Africa's natural gas outlook 2022. <https://www.gisreportsonline.com/r/east-africa-natural-gas/> Megtekintve: 2025.02.24.

East Africa's troops are leaving the DRC: what went wrong and what comes next 2023. <https://theconversation.com/east-africas-troops-are-leaving-the-drc-what-went-wrong-and-what-comes-next-219500> Megtekintve: 2025.02.24.

East African Community Regional Force (EACRF) 2025. <https://www.eac.int/eac-regional-force> Megtekintve: 2025.02.24.

Escalating Violence in Democratic Republic of Congo Exacerbating Humanitarian Crisis, Special Representative Warns Security Council, Urging Durable Political Solution 2024. <https://press.un.org/en/2024/sc15596.doc.htm> Megtekintve: 2025.02.24.

Ethiopia – People and Society 2022. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/ethiopia/#people-and-society> Megtekintve: 2025.02.24.

Ethiopian troops capture Beledweyne from Somalia militants 2011. <https://www.bbc.com/news/world-africa-16372453> Megtekintve: 2025.02.24.

Ethiopian troops quit Somali city, but no full withdrawal planned 2013. <https://www.reuters.com/article/world/ethiopian-troops-quit-somali-city-but-no-full-withdrawal-planned-idUSBRE96L0HX/> Megtekintve: 2025.02.24.

Ethnic Groups Of Tanzania 2019. <https://www.worldatlas.com/articles/ethnic-groups-of-tanzania.html> Megtekintve: 2025.02.24.

Failed States Index belongs in the policy dustbin 2012. <https://www.theguardian.com/global-development/poverty-matters/2012/jul/02/failed-states-index-policy-dustbin> Megtekintve: 2025.02.24.

Federal Republic of Somalia 2014. <https://www.geo-ref.net/ph/som.htm> Megtekintve: 2025.02.24.

Former Somali president returns to power, vows to return Somalia to stability 2022. <https://edition.cnn.com/2022/05/16/africa/somalia-elects-new-president-intl/index.html> Megtekintve: 2025.02.24.

Fragile States Index – Global Data 2023. <https://fragilestatesindex.org/global-data/> Megtekintve: 2025.02.24.

How a local Mozambique Islamic group became Africa’s latest terror threat 2019. <https://qz.com/africa/1558111/mozambiques-islamist-threat-al-shabaab-has-roots-in-tanzania> Megtekintve: 2025.02.24.

IS-Somalia expands influence despite failed U.S. airstrike on Abdul Qadir Mumin 2024. <https://www.hiiraan.com/news4/2024/Aug/197335/is-somalia-expands-influence-despite-failed-u-s-airstrike-on-abdul-qadir-mumin.aspx> Megtekintve: 2025.02.24.

ISIS militants pose growing threat across Africa 2020. <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis//2020/06/csdp-isis-militants-africa> Megtekintve: 2025.02.24.

Islamic State Somalia 2024. [https://www.nationalsecurity.gov.au/what-australia-is-doing/terrorist-organisations/listed-terrorist-organisations/islamic-state-somalia-\(is-somalia\)](https://www.nationalsecurity.gov.au/what-australia-is-doing/terrorist-organisations/listed-terrorist-organisations/islamic-state-somalia-(is-somalia)) Megtekintve: 2025.02.24.

Kampala bombings: justice at last? 2016. <https://issafrica.org/iss-today/kampala-bombings-justice-at-last> Megtekintve: 2025.02.24.

Kenya attack: 147 dead in Garissa University assault 2015. <https://www.bbc.com/news/world-africa-32169080> Megtekintve: 2025.02.24.

Kenya Marks 10 Years Since Westgate Mall Attack, Reflecting on Security Progress 2023. <https://www.voanews.com/a/kenya-marks-10-years-since-westgate-mall-attack-reflecting-on-security-progress/7278239.html> Megtekintve: 2025.02.24.

Kikuyu in Kenya 2024. https://www.joshuaproject.net/people_groups/12681/KE Megtekintve: 2025.02.24.

Large detailed political map of Horn of Africa with roads, railroads, cities and airports (2000s) 2024. <https://www.mapsland.com/africa/horn-of-africa/large-detailed-political-map-of-horn-of-africa-with-roads-railroads-cities-and-airports> Megtekintve: 2025.02.24.

Largest World Cities by Population 2025. <https://www.macrotrends.net/global-metrics/cities/largest-cities-by-population> Megtekintve: 2025.02.24.

Leaders of Mozambican Militant Group Revealed 2018. https://jamestown.org/brief/leaders-of-mozambican-militant-group-revealed/?fbclid=IwAR1c2_aPIy8RRr-Xy3yRMIT5HFQVxnSUGTN8wMBA62xEBkM5LnZrBe0_C38 Megtekintve: 2025.02.24.

Leverage the Private Sector for a Durable Peace in Northern Mozambique 2022. <https://www.usip.org/publications/2022/12/leverage-private-sector-durable-peace-northern-mozambique> Megtekintve: 2025.02.24.

Mahad Karate 2024. <https://rewardsforjustice.net/rewards/mahad-karate/> Megtekintve: 2025.02.24.

Makonde in Mozambique 2024. https://joshuaproject.net/people_groups/13427/MZ
Megtekintve: 2025.02.24.

Mapping Militant Organizations – Hizbul Islam 2016.
https://stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/print_view/113
Megtekintve: 2025.02.24.

March 2024 Monthly Forecast - Democratic Republic of the Congo 2024.
<https://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2024-03/democratic-republic-of-the-congo-24.php> Megtekintve: 2025.02.24.

Military success but political failure: the fight against Al-Shabab in Somalia 2011.
<https://www.opendemocracy.net/en/opensecurity/military-success-but-political-failure-fight-against-al-shabab-in-/> Megtekintve: 2025.02.24.

Module Ten, Activity Four Politics and Government in Post-Colonial Africa 2024.
<https://exploringafrica.matrix.msu.edu/module-ten-activity-four/> Megtekintve: 2025.02.24.

Mozambique insurgency: Rwanda leads the fightback 2021.
<https://www.bbc.com/news/world-africa-58079510> Megtekintve: 2025.02.24.

Mozambique Unemployment Rate 2024.
<https://tradingeconomics.com/mozambique/unemployment-rate> Megtekintve: 2025.02.24.

Mukhtar Robow – Overview 2024. <https://www.counterextremism.com/extremists/mukhtar-robow> Megtekintve: 2025.02.24.

Mwani in Mozambique 2024. https://joshuaproject.net/people_groups/13902/MZ
Megtekintve: 2025.02.24.

Nearly 1 million people have fled five years of northern Mozambique violence 2022.
<https://www.unhcr.org/news/briefing/2022/10/633be4474/nearly-1-million-people-fled-five-years-northern-mozambique-violence.html> Megtekintve: 2025.02.24.

Overall Terrorism Index Score 2012, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2022, 2023, 2024.
<https://www.visionofhumanity.org/maps/global-terrorism-index/#/>
Megtekintve: 2025.02.24.

Poorest Countries in the World 2024. <https://gfmag.com/data/economic-data/poorest-country-in-the-world/#fullist> Megtekintve: 2025.02.24.

Population, total – Somalia 2024.
<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=SO> Megtekintve: 2025.02.24.

Qaeda Leader Reported Killed in Somalia 2008.
<https://www.nytimes.com/2008/05/02/world/africa/02somalia.html> Megtekintve: 2025.02.24.

Reclaiming Al Shabaab's Revenue 2023. <https://africacenter.org/spotlight/reclaiming-al-shabaabs-revenue/> Megtekintve: 2025.02.24.

Remarks At the Civilian Response Corps Rollout 2008. https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2008/07/107083.htm?fbclid=IwY2xjawIq-h5leHRuA2FlbQIxMAABHZEfm6CfHi3AVd69vYe8yV1VJlb5Ua3NkScyBpgy9S6FFCFIcoYU3c3pQw_aem_8ENAPgU_vsF9VOX_yu0jOA Megtekintve: 2025.02.24.

Republic of Kenya 2023. <https://www.geo-ref.net/ph/ken.htm> Megtekintve: 2025.02.24.

Republic of Rwanda 2020. <https://www.geo-ref.net/ph/rwa.htm> Megtekintve: 2025.02.24.

Russian Mercenaries Pour Into Africa and Suffer More Losses (Part One) 2020.
https://jamestown.org/program/russian-mercenaries-pour-into-africa-and-suffer-more-losses-part-one/?fbclid=IwAR3_XbVGR_D-

- [zd9sDbficTUdLVoyFjN2nI3ETu5c5v_e5EqDBRFh20TtODc](#) Megtekintve: 2025.02.24.
- Senior Shabaab commander rumored to have been killed in recent Predator strike 2011. https://www.longwarjournal.org/archives/2011/07/senior_shabaab_comma_1.php Megtekintve: 2025.02.24.
- Somali al-Shabab militant stronghold Afgoye 'captured' 2012. <https://www.bbc.com/news/world-africa-18206856> Megtekintve: 2025.02.24.
- Somali government Forces take over Beletwein, a strategic town and the capital of the Hiran region, in Central Somalia 2011. <https://reliefweb.int/report/somalia/somali-government-forces-take-over-beletwein-strategic-town-and-capital-hiran-region> Megtekintve: 2025.02.24.
- Somali insurgent leader Robow defects to government – military 2017. <https://www.reuters.com/article/world/somali-insurgent-leader-robaw-defects-to-government-military-idUSKCN1AT09W/> Megtekintve: 2025.02.24.
- Somali president hits back against U.N. graft charges 2012. <https://www.reuters.com/article/world/somali-president-hits-back-against-u-n-graft-charges-idUSDEE87G0D2/> Megtekintve: 2025.02.24.
- Somalia – Clans 2015. https://www.globalsecurity.org/military/world/somalia/clans.htm#google_vignette Megtekintve: 2025.02.24.
- Somalia al-Shabab militant base of Baidoa captured 2012. <https://www.bbc.com/news/world-africa-17127353> Megtekintve: 2025.02.24.
- Somalia Faces Critical Threat as Islamic State Group Expands in Puntland 2024. <https://adf-magazine.com/2024/06/somalia-faces-critical-threat-as-islamic-state-group-expands-in-puntland/> Megtekintve: 2025.02.24.
- Somalia: 'Al-Shabab' militants forced out of Jowhar 2012. <https://www.bbc.com/news/world-africa-20658236> Megtekintve: 2025.02.24.
- Somalia: failure of international community not yet acknowledged 2011. <https://africanarguments.org/2011/03/1061/> Megtekintve: 2025.02.24.
- Somalia: Farmaajo's irreversible failures, five years later 2022. <https://www.garoweonline.com/en/news/somalia/somalia-farmaajo-s-irreversible-failures-five-years-later> Megtekintve: 2025.02.24.
- Somalia: Renewed counter-insurgency operations expected as al-Shabaab regroups 2024. <https://acleddata.com/2024/05/31/somalia-situation-update-may-2024-renewed-counter-insurgency-operations-expected-as-al-shabaab-regroups/> Megtekintve: 2025.02.24.
- Somaliland: The Horn of Africa's Breakaway State 2021. <https://www.cfr.org/backgrounder/somaliland-horn-africas-breakaway-state> Megtekintve: 2025.02.24.
- Sudan – People and Society 2024. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/sudan/#people-and-society> Megtekintve: 2025.02.24.
- The ABCs of the CPI: How the Corruption Perceptions Index is calculated 2024. <https://www.transparency.org/en/news/how-cpi-scores-are-calculated> Megtekintve: 2025.02.24.
- The Comprehensive Peace Agreement 2011. <https://carnegieendowment.org/research/2011/01/the-comprehensive-peace-agreement?lang=en> Megtekintve: 2025.02.24.
- The Fatally Flawed Fragile States Index 2014. <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/the-fatally-flawed-fragile-states-index-10878> Megtekintve: 2025.02.24.

The Ever-Adaptive Allied Democratic Forces Insurgency 2019. <https://africacenter.org/spotlight/the-ever-adaptive-allied-democratic-forces-insurgency/> Megtekintve: 2025.02.24.

The Islamist insurgency in Mozambique 2021. <https://www.iiss.org/publications/strategic-comments/2021/the-islamist-insurgency-in-mozambique> Megtekintve: 2025.02.24.

The Islamic State in Mozambique 2021. <https://www.lawfaremedia.org/article/islamic-state-mozambique> Megtekintve: 2025.02.24.

The looming threat: A resurgence of Islamic State and inter-clan fighting in Somalia 2024. <https://acleddata.com/2024/07/31/the-looming-threat-a-resurgence-of-islamic-state-and-inter-clan-fighting-in-somalia-july-2024/> Megtekintve: 2025.02.24.

The Root Causes of Violence in the Sahel 2022. https://global-strategy.org/the-root-causes-of-violence-in-the-sahel/?fbclid=IwAR13rWz87knHgwPNogJ_5pCapBgdqNY-dwcoqmuVzV0mFVXm_aJCFR17RE Megtekintve: 2025.02.24.

The War in Somalia 2024. <https://www.newamerica.org/future-security/reports/americas-counterterrorism-wars/the-war-in-somalia/> Megtekintve: 2025.02.24.

Total Suspends Mozambique LNG Temporarily on Security Threat 2021. https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-04-26/total-suspends-mozambique-lng-indefinitely-on-security-threat?fbclid=IwAR1LtiFYOHMh9rue2Jb9A_Vk0wAeE0Z4RgA_-VvzKrqwWZ1JfKkShbYRRzc Megtekintve: 2025.02.24.

Tracking the DRC's Allied Democratic Forces and its links to ISIS 2019. <https://theconversation.com/tracking-the-drcs-allied-democratic-forces-and-its-links-to-isis-116439> Megtekintve: 2025.02.24.

Treasury Designates al-Shabaab Financial Facilitators 2022. <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1028> Megtekintve: 2025.02.24.

U.S. blacklists groups in Congo, Mozambique over Islamic State links 2021. <https://www.reuters.com/article/idUSKBN2B30QJ/> Megtekintve: 2025.02.24.

U.S. Government Provides Military Training to Mozambican Marines 2021. <https://mz.usembassy.gov/u-s-government-provides-military-training-to-mozambican-marines/> Megtekintve: 2025.02.24.

Uganda cracks down on 'dissenting' Rwenzururu kingdom 2016. <https://www.bbc.com/news/world-africa-38169262> Megtekintve: 2025.02.24.

Uganda school attack: Dozens of pupils killed by militants linked to Islamic State group 2023. <https://www.bbc.com/news/world-africa-65937484> Megtekintve: 2025.02.24.

Uganda's Operation Shujaa one year later 2022. <https://www.independent.co.ug/ugandas-operation-shujaa-one-year-later/> Megtekintve: 2025.02.24.

United Nations Charter 2025. <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> Megtekintve: 2025.02.24.

United Nations About Us 2025. <https://www.un.org/en/about-us> Megtekintve: 2025.02.24.

Urgent alert on rising atrocity risks in Darfur, Sudan 2023. <https://www.globalr2p.org/publications/urgent-alert-on-rising-atrocity-risks-in-darfur-sudan/#:~:text=Hospitals%20and%20pharmacies%20have%20been,targeted%20in%20ethnic%2Dbased%20attacks> Megtekintve: 2025.02.24.

What is the Global Terrorism Index? 2023. <https://www.visionofhumanity.org/maps/global-terrorism-index/#/> Megtekintve: 2025.02.24.

Why Mozambique invited foreign troops to fight its jihadists 2021. <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2021/08/12/why-mozambique-invited-foreign-troops-to-fight-its-jihadists> Megtekintve: 2025.02.24.

Winning Cabo Delgado 2024. <https://www.csis.org/analysis/winning-cabo-delgado>
Megtekintve: 2025.02.24.
WMD Terrorism and Bin Laden 2008. <https://nonproliferation.org/wmd-terrorism-and-osama-bin-laden/> Megtekintve: 2025.02.24.

Videók, hanganyagok

Podcast: The Horn: Season 4 Episode 7: Somalia's Offensive Against Al-Shabaab 2023.
<https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/horn/season-4> Meghallgatva:
2025.02.24.